

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

В І С Н И К

**Східноукраїнського
національного університету
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**№ 2 (232)
2017**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Сєвєродонецьк 2017

ВІСНИК

СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

№ 2 (232) 2017

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВАНО У 1996 РОЦІ

ВИХІД З ДРУКУ - ВІСІМНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засновник

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано
в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

серія КВ № 15607-4079ПР

від 18.08.2009 р.

VISNIK

OF THE VOLODYMYR DAHL EAST
UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

№ 2 (232) 2017

THE SCIENTIFIC JOURNAL

WAS FOUNDED IN 1996

IT IS ISSUED EIGHTEEN TIMES A YEAR

Founder

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Registered by the Ministry
of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 15607-4079ПР

dated 18.08.2009

Журнал включено до Переліків наукових фахових видань України (Наказ МОН №1328 21.12.2015 р.), (Наказ МОН №515 16.05.2016 р.), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з технічних, економічних та історичних наук відповідно.

ISSN 1998-7927

Головна редакційна колегія:

Поркуян О.В., докт. техн. наук (головний редактор),
Голубенко О.Л., член-кор. Академії педагогічних наук,
докт. техн. наук (заступник головного редактора),
Марченко Д.М., докт. техн. наук (заступник головного
редактора),
Бузько І.Р., докт. екон. наук, (заступник головного
редактора),

Архипов О.Г., докт. техн. наук,
Глікін М.А., докт. техн. наук,
Горбунов М.І., докт. техн. наук,
Рач В.А., докт. техн. наук,
Рязанцев О.І., докт. техн. наук,
Смолій В.М., докт. техн. наук,
Соколов В.І., докт. техн. наук,
Стенцель Й.І., докт. техн. наук,
Суворін О.В., докт. техн. наук,
Татарченко Г.О., докт. техн. наук,
Чернецька-Білецька Н.Б., докт. техн. наук,
Харламов Ю.О., докт. техн. наук,

Даніч В.М., докт. екон. наук,
Заблудська І.В., докт. екон. наук,
Костирко Л.А., докт. екон. наук,
Рамазанов С.К., докт. техн. наук, докт. екон. наук,
Чернявська Є.І., докт. екон. наук,
Овчаренко Є. І., докт. екон. наук,
Д'яченко Ю.Ю., докт. екон. наук,
Войтович Л.В., докт. іст. наук,
Дьомін О.Б., докт. іст. наук,
Михайлюк В.П., докт. іст. наук,
Сергієнко Ю.Г., докт. іст. наук,
Стяжкіна О.В., докт. іст. наук,
Чернявський Г.Й., докт. іст. наук,
Якунін В.К., докт. іст. наук,
Новіков В.П., докт. хім. наук,
Кондратов С.О., докт. хім. наук,
Галстян Г.А., докт. хім. наук,
Галстян А.Г., докт. хім. наук,
Потапенко Е.В., докт. хім. наук,
Голосман Є.З., докт. хім. наук

Відповідальний за випуск: д.е.н., доцент Овчаренко Є.І.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Протокол № 8 от 24 лютого 2017 р.)

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2017
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2017

ЗМІСТ

Istomin L.F. THE SIMULATION MODEL FOR ANALYSIS OF DYNAMIC MARKET	7
Білоус Я.Ю. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПІДХОДИ ТА ЕТАПИ.....	14
Вартанова О.В. ЗМІНЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ШАБЛОНІВ СОЦІУМУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ.....	19
Галгаш Р.А. Івченко Ю.А. ОБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ	23
Галгаш Р.А., Д'яченко Ю.Ю., Івченко Є.А. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	28
Істомін Л.Ф., Макаренко М.Б. МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ТА УПРАВЛІННЯ АСОРТИМЕНТОМ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	33
Костирко Л.А. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	38
Костирко Р.О., Прозоров Д.В. ІНТЕГРОВАНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ – ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	44
Кудріна О.Ю. ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ І ФАКТОРІВ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ІСТОТНИЙ ВПЛИВ НА ВНУТРІШНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ	50
Кукса І.М., Корольова Н.М. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ	53
Ліхоносова Г.С. СИНЕРГЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ ВІДПОВІДНО МЕХАНІЗМІВ САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	59
Прус Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ	66
Розмислов О.М., Розмислова К.О. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ РУХОМОГО СКЛАДУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОЗА ЗОНОЮ ЇХ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ.....	72
Сасенко О.О. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	77
Сасенко П.О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	82

Середа О.О. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	87
Серебряк К.І. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	92
Тацій І.В. ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ОХОРОНУ ПРАЦІ	98
Тищенко В.В. КАНАЛИ ВПЛИВУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ НА ЕКОНОМІКУ	103
Тищенко О.І. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	109
Тищенко О.І., Андрєєва Л.А. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ БАНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	114
Тищенко О.І., Гаркуша Н.С. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	118
Тищенко О.І., Гнатенко А.С. ЗНИЖЕННЯ ЯКОСТІ АКТИВІВ БАНКУ	122
Хандій О.О., Семененко І.М. ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СТАЛИЙ РОЗВИТОК.....	126
Чернодубова Е.В., Літвінова А.І. РИНКОВІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ В БАНКАХ УКРАЇНИ	133
Чернодубова Е.В., Мартинов А.А. РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	138

CONTENTS

Istomin L.F.	
THE SIMULATION MODEL FOR ANALYSIS OF DYNAMIC MARKET	7
Bilous Y.Y.	
STRATEGIC PLANNING OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT: APPROACHES AND STAGES	14
Vartanova O.V.	
CHANGING THE MENTAL TEMPLATES OF SOCIETY AS A RESULT OF WAR ON CONSCIOUSNESS.....	19
Halhash R. Ivchenko Yu.	
OBJECTIVE PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF THE ENTERPRISES IN THE REGION.....	23
Halhash R., Dyachenko Y., Ivchenko Y.	
THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS UNDER POST-CONFLICT TRANSFORMATION	28
Istomin L.F., Makarenko M.B.	
MODELS FOR ANALYSIS AND CONTROL OF A TRADE COMPANY ASSORTMENT	33
Kostyrko L.A.	
METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF FINANCIAL STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES.....	38
Kostyrko R.O., Prozorov D.V.	
THE INTEGRATED CORPORATE REPORTING - THE INSTRUMENT OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES.....	44
Kudrina O.Y.	
ECONOMIC MANAGEMENT MECHANISM INDUSTRIAL DEVELOPMENT ENTERPRISE.....	50
Kuksa I.M., Koroljova N.M.	
SYSTEM ANALYSIS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF INSURANCE MARKET IN UKRAINE	53
Likhonosova G.	
SYNERGETIC SUBSTANTIATION THE SOCIO-ECONOMIC EXCLUSION RESPECTIVELY MECHANISMS OF SELF-SUFFICIENCY	59
Prus N.	
FEATURES OF FINANCIAL SUPPORT OF THE HEALTH CARE SYSTEM IN UKRAINE.....	66
Rozmyslov A., Rozmyslova K.	
INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE OPERATION OF THE ROLLING STOCK OF THE MOTOR TRANSPORTATION ENTERPRISES OUTSIDE OF THEIR HEALTH	72
Saienko O.	
STATE-PRIVATE AS INSTRUMENT OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS.....	77
Saenko P.O.	
ORGANIZATIONAL AND METHODICAL RECOMMENDATIONS AS TO THE CONDUCTING OF MONITORING IMPLEMENTATION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITY	82
Sereda E.A.	
FORMATION OF FINANCIAL REGULATION STRATEGY OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES	87
Sieriebriak K.I.	
FORMATION OF THE INFORMATION INFRASTRUCTURE OF THE UNITED LOCAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC COOPERATION	92

Tatsii I.	
FORMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF SAFETY AND HEALTH COSTS	98
Tishchenko V.V.	
CHANNELS OF INFLUENCE MONETARY POLICY NATIONAL BANK OF UKRAINE ON ECONOMY	103
Tishchenko H.I.	
THE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL EDUCATION IN UKRAINE.....	109
Tishchenko H., Andrieieva L.	
THE FACTORS OF INFLUENCE ON THE LOAN PORTFOLIO OF BANCKS IN CRISIS PERIOD.....	114
Tishchenko H., Harkusha N.	
THE FORMATION OF THE RESOURCE BASE OF COMMERCIAL BANKS UKRAINE: THE CURRENT STATUS AND THE PERSPECTIVES	118
Tishchenko H., Gnatenko A.	
DECREASE IN THE QUALITY OF BANK ASSETS	122
Khandii O., Semenenko I.	
PROBLEMS OF LABOUR MARKET OF THE EASTERN REGION OF UKRAINE AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT	126
Chernodubova E.V., Litvinova A. I.	
MARKET METHODS OF MANAGEMENT OF AN INTEREST RISK IN BANKS OF UKRAINE	133
Chernodubova E.V., Martynov A.A.	
THE ROLE OF INVESTMENT POLICY IN ENSURING THE PROFITABILITY OF COMPANIES	138

УДК 332.111

THE SIMULATION MODEL FOR ANALYSIS OF DYNAMIC MARKET

Istomin L.F.

ІМІТАЦІЙНА МОДЕЛЬ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ РИНКУ

Істомін Л.Ф.

The problem of modeling and control of the stability of the goods' market is considered. The study is taking into account the different types of factors associated with deterministic characteristics of market participants and the stochastic nature of economic processes. Base model of Walras got new elements to wide opportunities for taking in account as competitive interactions of market's participants and their reaction by changing their production activity too. The results of investigation was got by using developed by author program in SIMULINK of MATLAB. Structure of proposed computer model have great variability to change technical characteristics and type of behaviour for market's participants. Significant for the stability of the market factors identified and the directions of development models with a view to its integration in a system-dynamic model of regional economy with regard to industrial and social factors are proposed.

Keywords: mathematical modeling, simulation model, SIMULINK, decision making system, systems' control, analysis, market equilibrium, market stability, computer modeling, system dynamic approach.

State of the problem. The interaction of producers and consumers through the market is an integral part of the socio-economic structure of society. Similarly, the interaction of agents in the field of finance and social sphere are determined by market relations. The condition's problem of equilibrium and stability of the market and analysis of the principles and methods of regulation of the factors determining the situation on the market has attracted the attention of researchers both from the theoretical positions and problems of applied nature. Laid Walras' and Marshall's ideas of market equilibrium, based on the interaction of supply and demand find its development in theoretical aspect [1,2,3,4,7] and applied research and even experimental [5,6,8,11]. Clothed in mathematical form [1,2,8,11,12], they find application in various sectors of the economy [5,6,7,11]. However, given the complexity of modeling the behavior of the market with many agents, this area has not received sufficient attention,

especially the models that include elements of competition, regulation and factors associated with the stochasticity of economic processes and time lags in decision-making.

The aim of this work is the further exploration and development of the Walras model proposed in [10] in the direction of incorporating elements of the dynamics of production, elements of interaction (competition) of the market participants. Furthermore, the use of advanced modeling allows to investigate the influence factors of stochasticity and time delays in decisions by market agents.

The main part. As in [10] we consider a market model of goods by Walras in general, believing that the market of m goods present n producers of these goods ($n \geq m$). Regarding market participants we will require the following: each of them is a manufacturer of at least one item (or a fixed range) and consumer of other commodities (or their subsets).

Supply and demand will enter as follows:

$$\begin{aligned} x &= \|x_{ij}\|, x_{ij} = x_{ij}(t) \geq 0, i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}, \\ y &= \|y_{ij}\|, y_{ij} = y_{ij}(t) \geq 0, i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}, \end{aligned} \quad (1)$$

where $x_{ij}(t), y_{ij}(t)$ - demand and supply are respectively of the i -th product by the j -th participant of market at time t . At time t baskets of supply and demand are determined by the vectors:

$$M(t) = p^T(t)x(t), m(t) = p^T(t)y(t), \quad (2)$$

where $p(t) = (p_1, p_2, \dots, p_m)^T$ - is the current vector of prices.

The formation of equilibrium market prices is based on the equation:

$$\dot{p}(t) = W \cdot Z(t), \quad (3)$$

$$p(0) = (p_1(0), p_2(0), \dots, p_m(0))^T,$$

where: $Z(t) = (Z_1(t), Z_2(t), \dots, Z_m(t))^T$,

$$Z_i(t) = X_i(t) - Y_i(t), i = \overline{1, m}$$

is the excess demand for goods;

$$X_i(t) = \sum_{j=1}^n x_{ij}, Y_i(t) = \sum_{j=1}^n y_{ij};$$

$W = \|w_{ij}\|, i, j = \overline{1, m}$ - matrix of weight coefficients is determining the nature and pace of the agreeing process for prices.

In the general case, we believe that $w_{ii} \geq 0, i = \overline{1, m}$, but will not require $w_{ij} = 0$ for $i \neq j$. Thereby it provide the opportunity for the "regulators" of prices in (3) to use a different management strategy given the behaviour of other regulators.

Note that each of the market participants in the role of the consumer has a utility function $f_j(X^j(t))$, where $X^j(t)$ is a vector- function of demand, which is j-th column in the matrix $X(t)$ and it is the solution in each moment of time of the problem about reaching the maximum:

$$f_j(X^j(t)) \xrightarrow{X^j(t)} \max, \quad (4)$$

$$M_j(t) - m_j(t) = 0, \quad (5)$$

where and are the j -th columns of the respective matrices.

Goods can be complementary, neutral or mutually substitute depending on the structure of f_j . Therefore, the "regulator" may impose a corrective communication to the driver of prices (3) using the nondiagonal elements in the matrix W . The absolute values of the elements in the matrix W reflects the rate of the reaction "regulators" to the imbalance in (5), but, as noted in [12], not the nature of the behavior of the overall market and relative values specify exactly what the nature of market behavior. However, it must be noted that this can be true only if W is a scalar and there is no lag in the system.

As utility functions we will use multiplicative function of the form:

$$f_i = \prod_{j=1}^m x_{ij}^{a_{ij}}, \sum_{i=1}^m a_{ij} = 1, a_{ij} \geq 0, j = \overline{1, n},$$

moreover, without reducing the generality we simplify the situation by putting that if the j -th participant produces the k - th product, then $a_{ik} = 0$, i.e. he does not consume this product, rather, it is accounted for in internal flows. In these conditions after solving

the problem (3) the demand vector for the j-th participant is:

$$x_{ij}(t) = \frac{a_{ij}}{p_i(t)} \cdot \sum_{i=1}^m p_i(t) y_{ij}(t), i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}.$$

As the base model we use the following:

$$m = 3, n = 3, \\ p(0) = \begin{pmatrix} 60 \\ 20 \\ 30 \end{pmatrix}, y = \begin{pmatrix} 30 & 0 & 0 \\ 0 & 15 & 0 \\ 0 & 0 & 20 \end{pmatrix}, \quad (6)$$

$$W = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \|a_{ij}\| = \begin{pmatrix} 0 & 0.6 & 0.4 \\ 0.4 & 0 & 0.6 \\ 0.4 & 0.6 & 0 \end{pmatrix},$$

i.e. there are fixed offer and equal reaction of prices' "regulators" in the market. As regulators we have producers, because they are monopolists. The research results of the basic model presented in [10]. Put now that the vectors in the supply of goods by manufacturers:

$$Y^j(t) = (y_{1j}(t), y_{2j}(t), \dots, y_{mj}(t)), j = \overline{1, n},$$

are the result of industrial activity, which displays the production function of each of the participants

$$y_{ij}(t) = F_{ij}(K_{ij}^a(t), L_{ij}^a(t)), i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n} \quad (7)$$

and the manufacturer can regulate the amount of products offered, varying the volumes involved (active) capital (K^a) and labour (L^a).

In this situation, consider the real limitations for the manufacturer:

- every manufacturer is limited by available capital ($\overline{K_j}$) and labor resources ($\overline{L_j}$), i.e. $K_{ij}^a(t) \leq \overline{K_j}$

and $L_{ij}^a(t) \leq \overline{L_j}$, consequently, for the matrix

$y(t) = \|y_{ij}(t)\|$ in (6) a matrix of limiting values of

releases $y = \|\overline{y_{ij}}\|$ exists. Then at any time must

satisfied the condition $y_{ij}(t) \leq \overline{y_{ij}}$;

- each manufacturer has level of profitability determined by production technologies and subjective factors, and accordingly there is the lower limit price

$p^l = \|p_i^l\|, i = \overline{1, m}$, below which production activity is unprofitable. Hence the condition for prices: $p_i(t) \geq p_i^l$.

Thus as a regulator of production volumes, it is possible to offer a system of equations:

$$\dot{Y}(t) = G_j \cdot \Delta P(t) \cdot (\bar{Y}_j - Y^j(t)), G_j = \|g_{ik}^j\|, \\ g_{ij}^j \geq 0, i, k = \overline{1, m}, j = \overline{1, n}, \quad (8)$$

where $\Delta P(t) =$

$$= \begin{pmatrix} p_1(t) - p_1^l & 0 & 0 \\ 0 & p_2 - p_2^l & 0 \\ 0 & 0 & p_3 - p_3^l \end{pmatrix}, \quad (9)$$

that take into account both the above factors.

It should be noted that in reality the market situation is complicated by such processes as the delay in the decision-making processes and applying stochastic processes to the supply volumes. The study of such systems is possible only by simulation methods of system dynamics. Below the developed in the SIMULINK of MATLAB [9] (Fig. 1) simulation model is presented that take into account as a time delaying, elements of control, stochastic processes and technological restriction too.

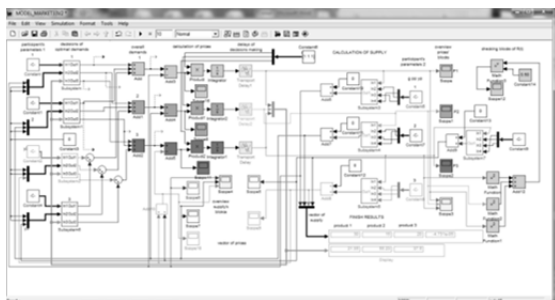

Fig. 1. Structure of the system's model in SIMULINK

In the system two types of subsystems are used (Fig. 2-3). The first of these ones solves the problem of a market participant as a consumer, and whose output is the demand vector that optimizes an individual utility function. The second type of subsystem solves the task of decision-making on changes in the volume of output taking in account prices in the market and the achieved level of production volume.

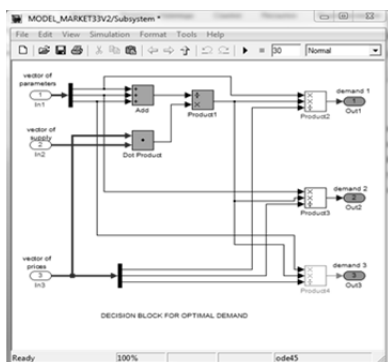

Fig. 2. Subsystem for consumer's problem decision

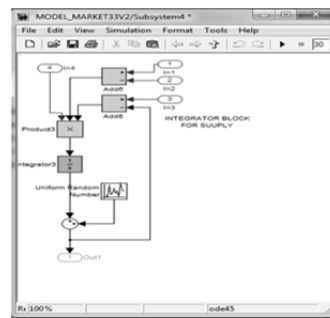

Fig. 3. Subsystem for manufacturer's calculation

The model incorporates of elements for regulation of time lag for each "controller" and the generator of the stochastic component for the supply of each producer too. There is also the possibility of modification of control matrix for the reaction of the "regulators" of prices W , and manufacturers of G in the model.

Thus, in this model, at the time t price of the- i -th item is equal to $p_i(t) = \tilde{p}_i(t - \tau_i)$ where $\tilde{p}_i(t - \tau_i)$ is the solution of the differential equation (3) for time $t - \tau_i$, i.e. accepted decision for price is delayed by the time τ_i .

With regard to the formation of volume of deliveries of goods by each manufacturer, it is determined as the solution of the differential equation (8) with additive random component $\varepsilon_j(t)$ in right side, i.e.

$$\dot{Y}^j(t) = G_j \cdot \Delta P(t) \cdot (\bar{Y}_j - (Y^j(t) + \varepsilon_j(t))), \\ j = \overline{1, n}, \quad (10)$$

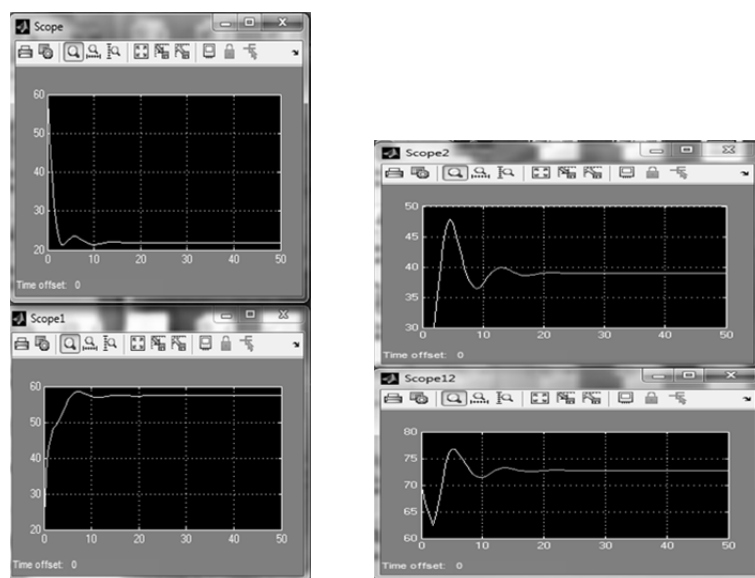
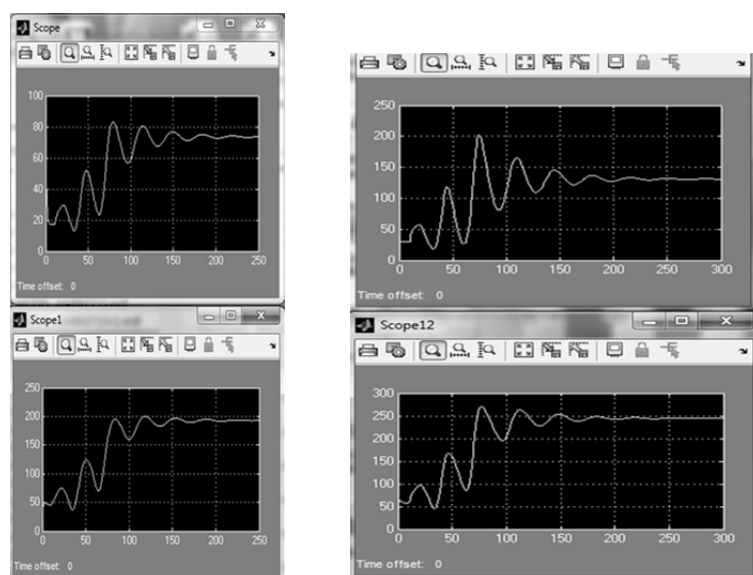
here $\varepsilon_j(t)$ is a random process with a uniform distribution on the interval $[-b_j, b_j]$, that is set on base of the characteristics of volumes of deliveries of each producer.

Additionally, the model includes the 4-th market participant that can be included in the system to study the effects of competitive relations of producers with different production technologies.

The first series of calculations produced for the initial data (6) with input delays "regulators" $\tau = [0, 0, 2]$ (Fig. 4) and $\tau = [0, 0, 10]$ (Fig. 5). Graphs $p_1(t), p_2(t), p_3(t), R(t)$ are presented consistently vertical.

It is obvious that the delay $\tau_3 = 2$ (Fig. 4) leads to oscillatory processes, which quickly fade and balance is achieved when the price level is equal to unperturbed problem [10]. However, for $\tau_3 = 10$ (Fig. 5) we get high-amplitude long-term transitional process of agreeing prices, which ends at the level of prices in 3.46 times higher than in the previous case. It should be noted that the condition of equilibrium of the prices $p(t) = \lambda \cdot p^*(t)$, where $\lambda \geq 0, p^*(t)$ - is the equilibrium price, persists.

At the next step we include in the study the regulator for the supply of goods (9) with the matrix G :

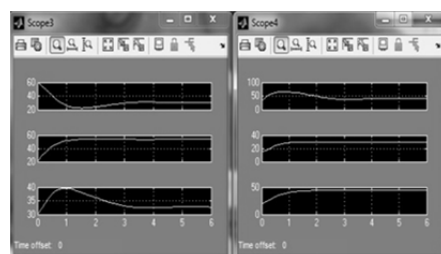
Fig. 4. Results for $\tau_3 = 2$ Fig. 5. Results for $\tau_3 = 10$

$$g_{jj}^j = 0.1, g_{ik}^j = 0.1, i, k = \overline{1, m}, i, k \neq j, j = \overline{1, n}.$$

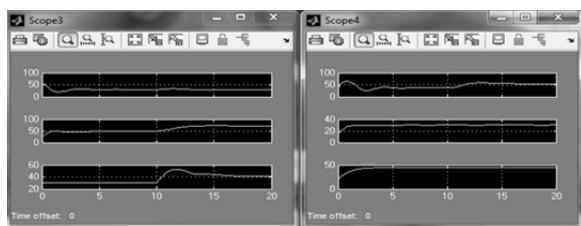
without the use of time delay with the following information:

$$\bar{Y} = (80 \ 30 \ 45), P^I = (30 \ 15 \ 20).$$

The results demonstrate a quick convergence to the equilibrium prices and volume $y(t)$ (Fig.6). The structure of the vector of equilibrium prices has changed compared to the original task due to changes in volumes.

Fig. 6. Results for prices $p(t)$ (left) and volumes $y(t)$ (right)

The inclusion of the time lag $\tau_3 = 10$ leads only to a shift in prices, but the equilibrium state is achieved at the same pace as in the previous case (with the time shift by 10 units of course)(Fig.7).

Fig. 7. Results of $p(t)$ (left) and $y(t)$ (right) for $\tau_3 = 10$

The superposition of random components of different durations on the supply in the amount of $\leq 10\%$ from initial values does not change the essence of the process as is shown in Fig.6. We have stable and equilibrium prices and volumes of supply have not changed their values (Fig.8).

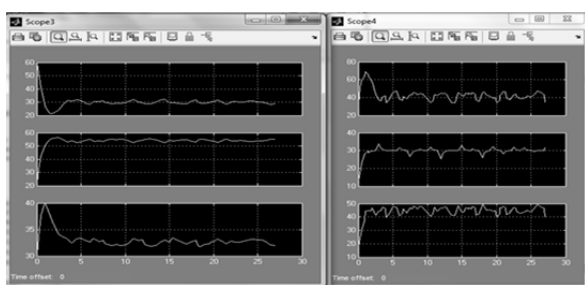
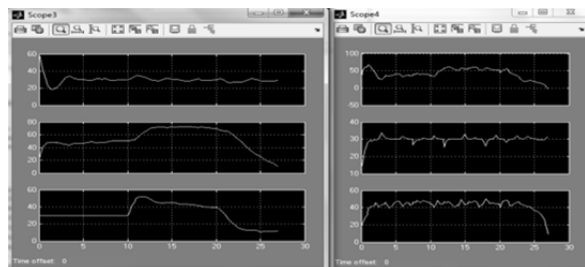
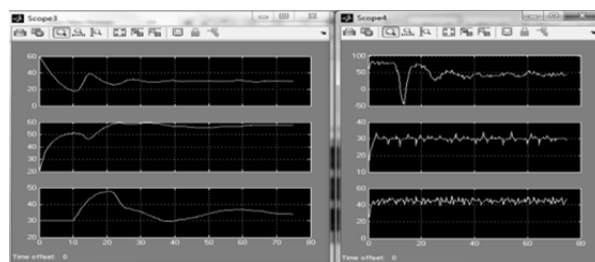

Fig. 8. Results with inclusion of random components

However, the input of time lag $\tau_3 = 10$ ceteris same conditions leads to the imbalance of the market's prices and supply too(Fig.9).

Fig. 9. Imbalanced market for time lag $\tau_3 = 10$

At the same time it should be noted that, if instead of using the matrix W from (6) we'll use matrix with a lower degree of response to price changes, i.e. $w_{ii} = 0.1, i = \overline{1, n}$, we obtain a picture(Fig.10), indicating that the market reaches its equilibrium state. Thus, it can be argued that in the presence of delays in decision-making and the presence of random components in the supply, the role of the matrix W is changed fundamentally. Now important for the sustainability of the market become not only the relative values of the elements of the matrix W , but also their absolute values.

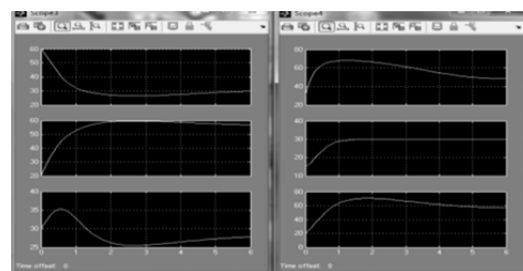
Fig. 10. The equilibrium of market for decreasing reaction in W

The next step in the study is the input of the 4-th market participant. Enter it as a competitor of party 3, i.e. it produces a 3-rd product, consuming the 1-st and 2-nd, but with a different utility function, which in a certain way displays using alternative technologies. The upper limit of the volume of deliveries will fixed for the new party on higher level and set higher the lower limit of the acceptable price. When competitors is entered on the market, volumes of initial offerings of competitors are equal one another and equal to half of the proposals in the previous calculations:

$$m = 3, n = 4, p(0) = (60 \ 20 \ 30)^T, \\ y = \begin{pmatrix} 30 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 15 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 10 & 10 \end{pmatrix}, \quad (11)$$

$$W = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}, \|a_{ij}\| = \begin{pmatrix} 0 & 0.4 & 0.4 & 0.8 \\ 0.6 & 0 & 0.6 & 0.2 \\ 0.4 & 0.6 & 0 & 0 \end{pmatrix}, \\ \bar{Y} = (80 \ 30 \ 45 \ 50)^T, P^I = (30 \ 15 \ 20 \ 28)^T.$$

The results of calculations (Fig.11) show that the market equilibrium is reached with stable prices that is closed to those in the original problem (changes in the structure of demand has not affected the result for the equilibrium prices), and in competition the participant's 3 position is a lot more preferable because its production capacity is fully loaded, and the 4-th one only 20% (Fig.12). Thus, we can say that elements of competition have been reflected in the proposed model.

Fig. 11. The market's equilibrium of (11): $p(t)$ (left) and $y(t)$ (right)

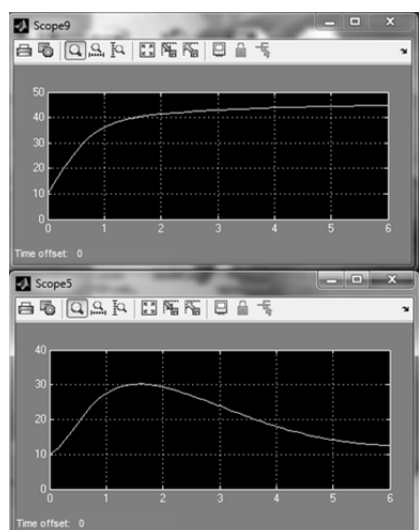

Fig. 12. Data for $y_3(t)$ (above) and $y_4(t)$ (below)

As a result we can do conclusion that matrix W in (3) is playing a regulator's role for participants reaction's intensity and simultaneously ask the level of competitive interaction of manufacturers. As for matrices G and ΔP in (10) these are regulators with restrictions for outputs and prices too.

Conclusion. The proposed development of Walras model in the exchange market with the inclusion to the modeling process:

- controls supply of goods on the market;
- elements time lag "controllers" to make decisions on the price of the goods;
- control the intensity of the participant's reaction to change the situation on the market;
- inclusion of stochastic components in the supply market ;
- enable us to estimate the degree of influence of various factors on the stability of the market, its handling too.

The proposed model and the computer implementation has allowed to overestimate the value of the entity some of model's parameters, which previously not focused the attention of researchers.

References

1. Arrow K.J., Hurwicz L. On the stability of the competitive equilibrium I, *Econometrica*, October, 1958, v.26, p.522-552.
2. Arrow K.J., Block H.D. On the stability of the Competitive Equilibrium II, *Econometrica*, October, 1959, v.27, p.82-109.
3. Uzawa H. Walras' Tanonnement in the Theory of Exchange. *Review of Economic Studies*. 1960, v.XXVII, №3, p.182-194.
4. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии. – М.: Изд-во 2000. – 448с.

5. Карпов А.Л. Динамическое конкурентное рыночное равновесие: статический анализ // *Вестн. Ом. ун-та. Сер. "Экономика"*. - 2016. №3, с.42-50.
6. Половинкина Н.В. Роль концепции рыночного равновесия в теории координации экономической деятельности. // *Вестн. НГУ им.Лобачевского. Экономические науки*. - 2012, №6(1), с. 212-217.
7. Dreeze J.Polemarzhakis H.M. Money and monetary policy in general equilibrium. Core Discussion. Paper 9480, Center For Operation Research & Econometrics. Universite Catholique de Louvain. Nov.1994, 31p.
8. Поспелов И.Г. Динамическая модель рынка // *Экономика и матем. методы*. 1988. Т. 24, N3. с.51-63.
9. Ануфриев И.Е., Смирнов А.Б., Смирнова Е.Н. *МАТЛАБ 7.-СПб.: БХВ-Петербург, 2005.* - 1104с.
10. Істомін Л.Ф. Аналіз стійкості динамічної моделі ринку. // *Вісник СХУ ім.В.Даля*. - 2016, №6(230). с.14-20.
11. Поддубный В.В., Сухарева Е.А. Исследование динамической модели рынка вальрасовского типа со многими товарами // *Вестник Томского государственного университета*, 2006. №16, с. 53-58.
12. Кемени Дж., Снелл Дж. *Кибернетическое моделирование. Некоторые приложения*. Нью-Йорк, 1963-1970, - М.: Изд-во "Сов. радио", 1972, 192с.

References

1. Arrow K.J., Hurwicz L. On the stability of the competitive equilibrium I, *Econometrica*, October, 1958, v.26, p.522-552.
2. Arrow K.J., Block H.D. On the stability of the Competitive Equilibrium II, *Econometrica*, October, 1959, v.27, p.82-109.
3. Uzawa H. Walras' Tanonnement in the Theory of Exchange. *Review of Economic Studies*. 1960, v.XXVII, №3, p.182-194.
4. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии. – М.: Изд-во 2000. – 448с.
5. Карпов А.Л. Динамическое конкурентное рыночное равновесие: статический анализ // *Вестн. Ом. ун-та. Сер. "Экономика"*. - 2016. №3, с.42-50.
6. Половинкина Н.В. Роль концепции рыночного равновесия в теории координации экономической деятельности. // *Вестн. НГУ им.Лобачевского. Экономические науки*. - 2012, №6(1), с. 212-217.
7. Dreeze J.Polemarzhakis H.M. Money and monetary policy in general equilibrium. Core Discussion. Paper 9480, Center For Operation Research & Econometrics. Universite Catholique de Louvain. Nov.1994, 31p.
8. Поспелов И.Г. Динамическая модель рынка // *Экономика и матем. методы*. 1988. Т. 24, N3. с.51-63.
9. Ануфриев И.Е., Смирнов А.Б., Смирнова Е.Н. *МАТЛАБ 7.-СПб.: БХВ-Петербург, 2005.* - 1104с.
10. Істомін Л.Ф. Аналіз стійкості динамічної моделі ринку. // *Вісник СХУ ім.В.Даля*. - 2016, №6(230). с.14-20.
11. Поддубный В.В., Сухарева Е.А. Исследование динамической модели рынка вальрасовского типа со многими товарами // *Вестник Томского государственного университета*, 2006. №16, с. 53-58.
12. Кемени Дж., Снелл Дж. *Кибернетическое моделирование. Некоторые приложения*. Нью-Йорк, 1963-1970, - М.: Изд-во "Сов. радио", 1972, 192с.

Істомін Л.Ф. Імітаційна модель аналізу динаміки ринку

Розглянуто проблему моделювання та контролю стабільності ринку товарів. Дослідження виконані з урахуванням різних типів факторів, пов'язаних з детермінованими характеристиками учасників ринку і стохастичним характером економічних процесів. Базова модель Вальраса отримала нові елементи і широкі можливості для врахування таких факторів, як конкурентна взаємодія учасників ринку та їх реакції змінами в їх виробничій діяльності. Результати дослідження виконані за допомогою розробленої автором програми в середовищі СИМУЛІНК пакету МАТЛАБ. Структура запропонованої комп'ютерної моделі мають велику варіабельність щодо зміни технічних характеристик і типу поведінки для учасників ринку. В результаті роботи виявлено істотні для стабільності ринку фактори та напрямки розвитку моделі з метою інтеграції в системно-динамічну модель регіональної економіки з урахуванням виробничих і соціальних факторів.

Ключові слова: математичне моделювання, імітаційне моделювання, прийняття рішень, управління, аналіз, ринок, рівновага та стійкість, комп'ютерне моделювання, МАТЛАБ, СИМУЛІНК, системно - динамічний підхід.

Истомин Л.ф. Имитационная модель анализа динамики рынка

Рассмотрена проблема моделирования и контроля стабильности рынка товаров. Исследования выполнены с учетом различных типов факторов, связанных с детерминированными характеристиками участников рынка и стохастическим характером экономических процессов. Базовая модель Вальраса получила новые элементы и широкие возможности для принятия во внимание таких факторов как конкурентное взаимодействие участников рынка и их реакции изменениями в их производственной деятельности. Результаты исследования выполнены с помощью разработанной автором программы в среде СИМУЛИНК пакета МАТЛАБ. Структура предлагаемой компьютерной модели имеют большую вариабельность по изменению технических характеристик и типа поведения для участников рынка. В результате работы выявлены существенные для стабильности рынка факторы и направления развития модели с целью интеграции в системно-динамическую модель региональной экономики с учетом производственных и социальных факторов.

Ключевые слова: математическое моделирование, имитационное моделирование, принятие решений, управление, анализ, рынок, равновесие и устойчивость, компьютерное моделирование, МАТЛАБ, СИМУЛИНК, системно- динамический подход.

Істомін Л.Ф. – к.т.н., доцент кафедри економіки та підприємництва, Інститут економіки і управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. istominvl@mail.ru

Рецензент: д.е.н, професор **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 23.01.2017.

УДК 330

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПІДХОДИ ТА ЕТАПИ

Білоус Я.Ю.

STRATEGIC PLANNING OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT: APPROACHES AND STAGES

Bilous Y.Y.

Проаналізовано основні підходи до планування місцевого розвитку, зокрема на рівні територіальних громад. Зазначені основні вимоги до організації ефективного стратегічного планування. Подано основні етапи стратегічного планування розвитку територіальних громад. Визначено роль та послідовність стратегічного управління, в контексті реалізації стратегічного плану розвитку територіальних громад.

Ключові слова: розвиток, стратегічне планування, територіальна громада, стратегічне управління.

Постановка проблеми. Значна кількість проблем у забезпеченні життєдіяльності територіальних громад, нестабільність сучасного економічного і соціального середовища, а також суттєве підвищення протягом останніх років ролі м'яких факторів у суспільному розвитку свідчать про неефективність існуючих традиційних моделей і підходів щодо забезпечення функціонування територіальних громад. При плануванні місцевого розвитку слід приділити значну увагу розробці стратегічного плану розвитку об'єднаних територіальних громад та враховувати загальні суспільні тенденції та їхній вплив на функціонування конкретної територіальної громади. Стратегічний план дає змогу планувати з позиції завтрашнього дня адаптивний процес, у результаті якого відбувається постійне коригування прийнятих управлінських рішень, постійний контроль за їх виконанням. Для ефективності стратегічного планування необхідне повне розуміння про майбутній стан громади, чітко уявляти можливі перспективи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підходи щодо суспільного розвитку, досліджують В. Бакуменко С. Кравченко, А. Михненко [1, 12]. Теоретико-методологічні засади соціальних підходів у системі місцевого самоврядування, зокрема на рівні територіальних громад, знайшли своє відображення у наукових працях Н. Бекетова [2], Н. Копилової [3], Т. Семигіної [4] та ін. Економічні підходи

активно досліджуються у контексті економічного розвитку територій, водночас щодо територіальної громади вони представлені більшою мірою у наукових працях, що розкривають проблематику стратегічного управління – І. Санжаровський [5], Г. Васильченко [6] Окремі моделі та підходи до забезпечення функціонування територіальних громад аналізуються у працях О. Безуглого, І. Залуцького – моделі сталого розвитку [7, 8], Л. Лисенка – модель партнерства в управлінні місцевим розвитком [9], Н. Ільченко та Р. Жиленка – ліберальний та прогресивний економічні підходи [10], І. Чикаренко – кластерний підхід [11] та ін.

Метою статті є розгляд існуючих підходів до планування розвитку місцевого самоврядування, зокрема на рівні територіальних громад; визначити основні етапи стратегічного планування розвитку територіальних громад та послідовність стратегічного управління, в контексті реалізації стратегічного плану розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Високий ступінь різноманітності, надзвичайна складність сучасних проблем суспільного розвитку, що безпосередньо пов'язані з існуванням і можливістю розвитку людства, потребує постійного пошуку новітніх підходів до їх вирішення. Серед останніх науковців виділяють синергетичний, глобалізаційний, гуманітарний, екологічний, консенсусний, інтеграційний, інформаційно-інноваційний, корпоративний та соціальний. Їх застосування в процесах управління завжди посилюється засобами системного та ситуаційного підходів, а також управління якістю [12, с. 342-343].

Найбільш відомим і поширеним підходом щодо забезпечення розвитку територій і місцевих громад є *системний підхід*, згідно з яким відповідна модель передбачає внутрішнє і зовнішнє середовище, а функціонування елементів цих середовищ знаходиться у взаємозв'язку з іншими елементами. У рамках

цього підходу вважається, що покращання функціонування якоїсь сфери чи галузі призводить до позитивних змін в інших сферах і галузях. На думку В. Бакуменка і С. Кравченка, системний підхід тісно пов'язаний з цілеутворенням і програмно-цільовим підходом [1, с. 48].

При домінуючому значенні *економічного підходу* матеріальне процвітання розглядається як основа благополуччя людини і громади, а економічний розвиток – як вирішення усіх проблем. Він передбачає, що ділова активність, яка сприяє процвітанням якої-небудь частини громади, викликає перерозподіл багатства і його перехід до бідніших, підвищуючи таким чином загальний добробут. Економічний підхід часто буває “сліпий” по відношенню до проблем суспільства в усіх їх формах, оскільки він розглядає такі проблеми, як поліпшення здоров'я, освіти, розвиток молоді, особисті, родинні і суспільні проблеми як проблеми економічного розвитку. Цей підхід історично сфокусований на економічних аспектах, не враховуючи достатньо інші чинники розвитку. Він має тенденцію ігнорувати суспільні детермінанти процвітання та не враховувати того, що суспільна й економічна нерівність безпосередньо впливає на здатність людей брати участь в економічній діяльності громади і отримувати з цього вигоду [13, с. 17].

Виділяють два основні підходи до забезпечення економічного розвитку території – *ліберальний і прогресивний*. Ліберальний підхід визначає пріоритетом розвиток бізнесу, тоді як прогресивний підхід визначає головною метою зміцнення потенціалу громади. Ліберальний підхід передбачає можливість вирішення проблем певної місцевості, зокрема безробіття, з допомогою приватних економічних інвестицій. Ліберальний підхід спрямований на поліпшення місцевих умов без заперечення фундаментальних стосунків влади або нерівномірності розподілу ресурсів. Прогресивний підхід передбачає поєднання соціальних та економічних цілей, орієнтацію пріоритетів у напрямі альтернативних нетрадиційних економічних форм (кооперативів, громадських бізнесових підприємств та некомерційних організацій), заохочення місцевого контролю й власності стосовно ресурсів та створення організацій для досягнення зазначених цілей, які одночасно представляли б місцеву громаду і підпорядковувалися б їй [10, с. 37-38].

До економічних підходів відноситься і *кластерний підхід*, який є одним з найбільш популярних сьогодні. Він надає можливість територіям створювати кращі умови для розвитку економіки, оскільки забезпечує для підприємств кращі умови доступу до більшої кількості постачальників певної продукції і послуг, більш висококваліфікованої робочої сили, більш інтенсивному обміну інформацією та передачі знань. Кластерний підхід дає можливість економічним суб'єктам фокусуватися на можливостях розвитку, оскільки діючи як система, вони можуть вико-

ристовувати ресурси більш ефективно і отримувати кращі результати [11].

Інтеграційний підхід включає у себе усі підходи і залежить від історичних, економічних, соціальних, культурних та інших особливостей територіальної громади, системи управління її розвитком.

Попри наявність значної кількості підходів до планування розвитку територіальних громад, процес стратегічного планування не передбачає єдиних підходів, методів та процедур, оскільки територіальні громади відрізняються між собою географічними характеристиками, наявними ресурсами, потужністю економічної активності, соціальною організацією життєдіяльності населення, ефективністю діяльності органів місцевої влади. Методику стратегічного планування розвитку територіальної громади необхідно обирати та розробляти на основі прагматичного відбору елементів різних концепцій і методик та їх синтезу з метою забезпечення необхідної гнучкості, відносної свободи дій у виборі механізму та інструментів реалізації стратегії в специфічних соціально-економічних умовах життєдіяльності територіальної громади.

Процес становлення та розбудови Української держави збігся у часі з реформуванням адміністративно-територіальної, політичної системи та становленням демократичного інституту публічної влади – місцевого самоврядування, яке визначається як право та реальна спроможність територіальної громади в межах законів та повноважень самостійно вирішувати питання місцевого розвитку територіальної громади. Слід зазначити, що основою життєдіяльності територіальної громади завжди буде економічний розвиток, який повинен бути регульованим та направленим на підвищення якісного рівня життя громади, а також росту її добробуту.

Стабільного економічного розвитку неможливо досягти без впровадження принципів місцевого самоврядування та розробки Стратегічних програм місцевого розвитку.

Процес стратегічного планування активно залучає територіальну громаду до вирішення власних проблем і, одночасно, визначає пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку, а також можливі шляхи виходу з кризової ситуації щодо зайнятості жителів відповідного села, селища. Необхідно зазначити, що процес стратегічного планування має бути постійним процесом, і це обумовлюється багатьма об'єктивними та суб'єктивними причинами, які впливають з розвитку територіальної громади. Тому є необхідність проводити постійний перегляд Стратегій розвитку та моніторинг виконання Стратегічного плану і постійно його узгоджувати із ситуацією, яка виникає в певному селі, селищі.

Ефективність місцевого самоврядування та економічного, соціального розвитку територіальної громади залежить від ступеню залучення самих членів територіальної громади до вирішення питань покращення власного життя, від їх інтелекту та підприємливості.

Стратегічне планування розвитку територіальних громад – це системна технологія обґрунтування та ухвалення найважливіших рішень щодо місцевого розвитку, визначення бажаного майбутнього стану території та способу його досягнення, що базується на аналізі зовнішнього оточення території та її внутрішнього потенціалу і полягає у формуванні узгоджених із територіальною громадою дій, на реалізації яких концентруються зусилля, ресурси основних суб'єктів місцевого розвитку [14].

При здійсненні стратегічного планування як процесу, спрямованого на розробку та впровадження довгострокових планів соціально-економічного та культурного розвитку громади можна виділити такі його основні етапи:

I етап. Детальна оцінка наявних ресурсів громади.

Підготовчим етапом при формуванні стратегічного планування розвитку громади є проведення оцінки ресурсів, якими володіє та які може залучити територіальна громада для вирішення нагальних проблем та реалізації перспективних напрямів розвитку села, селища.

Проведення оцінки наявних ресурсів може здійснюватись виконавчим комітетом громади, постійними комісіями або створеними відповідними радами робочих груп, до складу яких доцільно щоб входили депутати виконкому громади, працівники органів місцевого самоврядування, бізнесмени, активні жителі села, селища.

II етап. Оцінка сильних та слабких сторін ресурсного забезпечення (SWOT-аналіз).

При розробці Стратегічного плану розвитку громади значну увагу слід приділяти SWOT – аналізу, тобто визначенню слабких та сильних сторін, а також визначенню можливостей та загроз, що впливають на розвиток територіальної громади.

Перспективи розвитку територіальної громади залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх факторів відносяться географічне та геополітичне положення територіальної громади, клімат, макроекономічна ситуація в державі тощо. До внутрішніх факторів – трудові ресурси, стан господарства територіальної громади, соціальна інфраструктура, фінансові ресурси, умови господарської діяльності.

III етап. Визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку громади.

Після проведення аналізу всіх сфер господарства територіальної громади визначаються можливі пріоритетні напрями соціально-економічного та культурного розвитку громади, що будуть залежати від характеристик громади (село, місто), її географічного розташування.

IV етап. Організація міжсекторної взаємодії на основі кооперативного планування (обговорення пріоритетних питань соціально-економічного та культурного розвитку з жителями села, селища, бізне-

сменами, громадськими організаціями з метою прийняття компромісних рішень).

Залучення громадян до активної участі в житті громади, до планування майбутнього територіальної громади дуже актуальна на сьогоднішній день тема та вкрай важлива для соціально-економічного та культурного розвитку кожного села, селища. Відкритість політики органів місцевого самоврядування, ефективна співпраця трьох секторів (жителі села, селища, бізнесмени, громадські організації) стали тими вершинами без подолання яких неможливо йти далі.

V етап. Внесення змін та уточнень в стратегічний план.

Внесення змін та уточнень до Стратегічного плану розвитку громади є остаточною стадією при його створенні.

VI етап. Моніторинг та контроль за виконанням Стратегічного плану розвитку територіальної громади.

Розроблений Стратегічний план соціально-економічного розвитку громади повинен бути не лише документом на папері, а інструментом майбутніх позитивних змін у територіальній громаді. Реалізація Стратегічного плану повинна бути головною метою його створення. Виконання Стратегічного плану повинно здійснюватись таким чином, щоб демонструвати жителям села, селища на конкретних прикладах, що реалізація запланованих заходів поступово наближається до визначеної мети соціально-економічного та культурного розвитку села, селища.

Стратегія повинна бути як реактивною, тобто допомагати органам місцевого самоврядування адаптувати розвиток території до зовнішніх змін, так і проактивною, тобто спрямовувати дії у потрібному напрямку. Сучасним інструментом управління розвитком території в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі і пов'язаної з цим невизначеності є стратегічне управління.

Стратегічне управління постійно фіксує, що необхідно робити сьогодні для досягнення бажаних цілей у майбутньому. Водночас стратегічне управління – процес, що визначає послідовність дій з розробки і реалізації стратегії. Дана послідовність включає постановку цілей, вироблення стратегії, визначення необхідних ресурсів і підтримку зв'язку із зовнішнім середовищем – усе це дозволяє організації/території/державі добиватися виконання поставлених завдань. Отже, сама сутність стратегічного управління робить його обов'язковим інструментом муніципального менеджменту в сучасних умовах, коли зміни відбуваються надзвичайно швидко, а традиційні територіальні конкурентні переваги часто втрачають своє значення як вирішальні фактори розвитку.

Висновки. Сьогодні стратегічне управління на місцевому рівні полягає у формуванні й реалізації стратегії розвитку територіальних громад на основі безперервного контролю й оцінки змін, що з нею відбуваються, з метою підтримки здатності територіа-

льних громад до виживання й забезпечення її ефективного функціонування в умовах мінливого зовнішнього середовища. Дотримання зазначених вимог до статечного планування забезпечать ефективність реалізації складеного плану та в свою чергу інтенсивний розвиток територіальних громад.

Література

1. Бакуменко В. Аналіз проблемного поля державного управління / В. Бакуменко, С. Кравченко // Проблеми й тенденції розвитку галузі науки «Державне управління» в Україні: від теорії до практики : зб. матеріалів симп. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна, С. В. Загороднюка. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – С. 46–49.
2. Бекетов Н. В. Когнитивная концепция территориального социальноэкономического поведения в региональном социуме [Электронный ресурс] / Н. В. Бекетов // Credo new : теоретический журн. – 2009. – Вып. 3. – Режим доступа : <http://credonew.ru/content/view/843/61/>
3. Копилова Н.А. Основні стратегії соціального розвитку / Н. А. Копилова // Теорія та практика державного управління. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2010. – № 1. – С. 140–147.
4. Семігіна Т. Модель соціального планування на місцевому рівні / Т. Семігіна // Наукові записки НаУКМА. – Т. 59 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 13 2006. – С. 61–67.
5. Розроблення та впровадження стратегічного плану розвитку регіону: практичний посібник / Б. Боврон, А. Вігода, Г. Девідсон, В. Мамонова, І. Федів, І. Санжаровський; [за ред. І. Санжаровського]. – К.: Вид-во К.І.С., 2008. – 214 с.
6. Васильченко Г. Методологія та практика стратегій місцевого економічного розвитку та підприємств в умовах глобалізації / Г. Васильченко // Стратегія економічного розвитку України Спецвипуск. – 2011. – № 28. – С. 30–36.
7. Безуглий О. В. Світовий досвід організації сталого розвитку територіальної громади / О. В. Безуглий // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – Вип. 3 (15). – С. 153–158.
8. Основи сталого розвитку територіальної громади : навч. посіб. / [авт. кол. : І. Р. Залуцький, Р. Л. Брусак, Б. М. Шевчук та ін.]; за заг. ред. І. Р. Залуцького. – К. : НАДУ, 2008. – 64 с.
9. Лисенко Л. В. Партнерська модель управління соціально-економічним розвитком сільських територій: сутність і умови формування / Л. В. Лисенко // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс] : електрон. наук. фак. вид. – 2010. – № 8. – Режим доступа : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=166>.
10. Ільченко Н. Економічний розвиток громади: контекст та практика (досвід Канади) [Електронний ресурс] / Н. Ільченко, Р. Жиленко // Економічний розвиток громади. – 2006. – № 2. – С. 35–40. Режим доступа : <http://ced.org.ua/ukr/magazines/2/C12.doc>.
11. Чикаренко І. Кластерний підхід в управлінні економічним розвитком муніципального утворення / І. Чикаренко // Державне управління та місцеве самоврядування : збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 4 (7). – Режим досту-

пу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2010_4/10ciarmu.pdf.

12. Михненко А. М. Сучасні інноваційні підходи до управління суспільним розвитком / А. М. Михненко, В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, В. М. Князева. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 1. – С. 342–344.
13. Гальчинська О. А. Мобілізація громади на підтримку дітей та сімей. Тренінговий модуль з підготовки тренерів / О. А. Гальчинська, О. Ю. Герасимова, Т. Клаф, Н. М. Комарова – К. : Фенікс, 2010. – 80 с.
14. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакуленко В.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.

References

1. Bakumenko V. Analiz problemnoho polia derzhavnoho upravlinnia / V. Bakumenko, S. Kravchenko // Problemy y tendentsii rozvytku haluzi nauky «Derzhavne upravlinnia» v Ukraini: vid teorii do praktyky : zb. materialiv symp. za mizhnar. uchastiu / za zah. red. O. Yu. Obolenskoho, S. V. Somina, S. V. Zahorodniuka. – K. : Vyd-vo NADU, 2007. – P. 46–49.
2. Beketov N. V. Kohnytyvnaia kontseptsyia terrytoryalnoho sotsyalnoekonomicheskoho povedeniya v rehyonalnom sotsyume [Elektronnyi resurs] / N. V. Beketov // Credo new : teoretycheskyi zhurn. – 2009. – Vyp. 3. – Rezhym dostupu : <http://credonew.ru/content/view/843/61/>
3. Kopylova N.A. Osnovni stratehii sotsialnoho rozvytku / N. A. Kopylova // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». – 2010. – № 1. – P. 140–147.
4. Semyhina T. Model sotsialnoho planuvannia na mistsevomu rivni / T. Semyhina // Naukovi zapysky NaUKMA. – T. 59 : Pedahohichni, psykhohohichni nauky ta sotsialna robota. – 13 2006. – P. 61–67.
5. Rozroblennia ta vprovadzhennia stratehichnoho planu rozvytku rehionu: praktychnyi posibnyk / B. Bovron, A. Vihoda, H. Davidson, V. Mamonova, I. Fediv, I. Sanzharovs-kyi; [za red. I. Sanzharovskoho]. – K.: Vyd-vo K.I.S., 2008. – 214 p.
6. Vasylenko H. Metodolohiia ta praktyka stratehii mistsevoho ekonomichnoho rozvytku ta pidpryemstv v umovakh hlobalizatsii / H. Vasylenko // Stratehiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy Spetsvypusk. – 2011. – № 28. – P. 30–36.
7. Bezuhlyi O. V. Svitovi dosvid orhanizatsii staloho rozvytku terytorialnoi hromady / O. V. Bezuhlyi // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», 2006. – Vyp. 3 (15). – P. 153–158.
8. Osnovy staloho rozvytku terytorialnoi hromady : navch. posib. / [avt. kol. : I. R. Zalutskyi, R. L. Brusak, B. M. Shevchuk ta in.]; za zah. red. I. R. Zalutskoho. – K. : NADU, 2008. – 64 p.
9. Lysenko L. V. Partnerska model upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom silskykh terytorii: sutnist i umovy formuvannia / L. V. Lysenko // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok [Elektronnyi resurs] : elektron. nauk. fakh. vyd. – 2010. – # 8. – Rezhym dostupu : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=166>.

10. Ilchenko N. Ekonomichniy rozvytok hromady: kontekst ta praktyka (dosvid Kanady) [Elektronnyi resurs] / N. Ilchenko, R. Zhylenko // Ekonomichniy rozvytok hromady. – 2006. – № 2. – P. 35–40. Rezhym dostupu : <http://ced.org.ua/ukr/magazines/2/CI2.doc>.
11. Chykarenko I. Klasternyi pidkhid v upravlinni ekonomichnym rozvytkom munitsypalnoho utvorennia / I. Chykarenko // Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia : zbirnyk naukovykh prats. – 2010. – Vyp. 4 (7). – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dums/2010_4/1Ociarmu.pdf.
12. Mykhnenko A. M. Suchasni innovatsiini pidkhody do upravlinnia suspilnym rozvytkom / A. M. Mykhnenko, V. D. Bakumenko, S. O. Borysevych // Problemy transformatsii systemy derzhavnoho upravlinnia v umovakh politychnoi re-formy v Ukraini : materialy nauk.-prakt. konf. / za zah. red. O. Yu. Obolenskoho, V. M. Kniazieva. – K. : Vyd-vo NADU, 2006. – T. 1. – P. 342–344.
13. Halchynska O. A. Mobilizatsiia hromady na pidtrymku ditei ta simei. Treninhovyi modul z pidhotovky treneriv / O. A. Halchynska, O. Yu. Herasymova, T. Klaf, N. M. Komarova – K. : Feniks, 2010. – 80 p.
14. Berdanova O. Stratehichne planuvannia mistsevoho rozvytku. Praktychnyi posibnyk / [Berdanova O., Vakulenko V.]; Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka de-tsentralizatsii v Ukraini – DESPRO. – K. : TOV «Sofyia-A». – 2012. – 88 p.

Белоус Я.Ю. Стратегическое планирование развития территориальных громад: подходы и этапы

Проанализированы основные подходы к планированию местного развития, в частности на уровне территориальных громад. Указаны основные требования к организации эффективного стратегического планирования развития территориальных громад. Определена роль и последовательность стратегического управления в контексте реализации стратегического плана развития территориальных громад.

Ключевые слова: развитие, стратегическое планирование, территориальная громада, стратегическое управление.

Bilous Y.Y. Strategic planning of the territorial communities development: approaches and stages

The main approaches to planning of local development, in particular at the level of territorial communities, are analyzed. The main requirements for the organization of effective strategic planning are indicated. The main stages of strategic planning for the development of territorial communities are presented. The role and sequence of strategic management in the context of the implementation of the strategic plan for the development of territorial communities is determined.

Keywords: development, strategic planning, territorial community, strategic management.

Білоус Я.Ю. – аспірантка Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України, yana_bilous@i.ua

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

Стаття подана 21.01.2017

УДК 316.485.26:004

ЗМІНЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ШАБЛОНІВ СОЦІУМУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ КОНСЦІЄНТАЛЬНОЇ ВІЙНИ

Вартанова О.В.

CHANGING THE MENTAL TEMPLATES OF SOCIETY AS A RESULT OF WAR ON CONSCIOUSNESS

Vartanova O.V.

Досліджено сутність, форми та особливості вияву одного з найбільш небезпечних феноменів сучасності – консцієнтальної війни як війни на ураження свідомості. Наголошено, що найбільш небезпечним наслідком консцієнтальної війни є ураження ментальних шаблонів індивідів, соціуму та нації в цілому. Визначено сутність ментальних шаблонів як стійких та упереджених настанов, які формуються під впливом виховання, образу життя, освіти, персональних уявлень про оточуюче середовище, моральних норм та цінностей, особистісних зв'язків та спілкування, що за результатом здатності аналізувати процеси та явища зовнішнього середовища дає змогу сформувати моделі поведінки, які знаходять вияв як у суспільній, так і професійній сферах. Встановлено ключові характеристики ментальних шаблонів. Наведено приклади ментальних шаблонів та їх поведінкових наслідків.

Ключові слова: консцієнтальна війна, ментальні шаблони, моделі поведінки, самоідентифікація, ураження свідомості, характеристики.

Постановка проблеми. Наш світ вступив в нову смугу глобальних змін, коли вже не стільки територія, населення або природні ресурси уособлюють і забезпечують національну безпеку і високий рівень економічного зростання і конкурентні переваги країн і регіонів, а їх духовний, інтелектуальний і технологічний потенціал. Це означає, що в умовах інформаційно-знанісної економіки проблема накопичення та знищення інтелектуального ресурсу стає ключовою. Відповідно, основним полем протистоянь середині соціуму та між державами стає стан і якість свідомості людей. Саме людська свідомість нині стає предметом впливу і оперування.

У загальному розумінні свідомість розглядається як вищий рівень духовної активності людини, що знаходить вияв у відображенні реальності в формі чуттєвих і розумових образів, які втілюються у практичні дії людини. При цьому об'єктивний світ відбивається у вигляді уявлень, думок, ідей, які формують ментальні шаблони людини та утворюють

зміст свідомості. Зруйнувати або спотворити ментальні шаблони людини, які відображують об'єктивну реальність з метою змінення поведінки не тільки окремих індивідуумів, але і спільнот, етносів, населення цілих країн – одна з цілей відповідного протистояння [1].

Саме на вплив та ураження людської свідомості та ідентичності індивідуумів і націй спрямовані сучасні війни, які дослідники відносять до так званих "гуманних" війн – "заколот-війни", дистанційні (безконтактні) війни, кібервійни, мережецентричні, консцієнтальні та символічні війни (у світлі концепції парадигмальних образів та символів епох і цивілізацій) [2]. Одним з різновидів таких війн є консцієнтальна війна, яка спрямована на руйнування свідомості та суб'єктності індивідуумів, соціуму та нації в цілому. Тому дослідження сутності консцієнтальної війни, напрямів її впливу на ментальні шаблони індивідуумів та соціуму зумовлює актуальність теми дослідження та визначає його логіку, мету і завдання.

Метою дослідження є визначення технологій консцієнтальної війни та напрямів її впливу на руйнування ментальних шаблонів індивідуумів та соціуму.

Аналіз останніх публікацій. Вважають, що уперше термін "консцієнтальна війна" використав російський фахівець з теорії свідомості, директор Інституту випереджаючих досліджень імені Е. Л. Шіффера Юрій Громико [4]. Автором було визначено сутність консцієнтальної війни, напрямки її впливу на людську свідомість, сучасні технології консцієнтальної війни. Пізніше різні спеціалісти, зокрема, військові, намагалися пояснити за допомогою термінології консцієнтальної війни різні суспільно-політичні феномени. Надзвичайна різноманітність видів і форм прояву консцієнтальної війни та її впливів на людську свідомість потребує ретельного дослідження термінологічної бази консцієнтальної

війни без ґрунтового дослідження феноменів її впливу, які є різноманітними за напрямками впливу, формами, глибиною та масштабами прояву, перетворюється на популізм або слугує підґрунтям для пропаганди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Консцієнтальна війна (лат. "conscientia" – свідомість, сумління) – це війна на ураження свідомості, руйнування ідентичності, а також самої здатності людини до самоідентифікації [3]. До особливостей консцієнтальної війни відносять такі риси, як: латентність упродовж тривалого часу; різноманітність, гнучкість та непередбачуваність засобів впливу; застосування насильницьких методів викривлення інформаційно-комунікативного простору; стирання чіткого розмежування "друг-ворог"; руйнування духовних цінностей, уявлень про добро і зло, здатності людини до вільної самоідентифікації та інші [3]. Характеризуючи консцієнтальну зброю, Ю. Громико не зводить її до інформаційних технологій, а називає п'ять основних способів ураження і руйнування людської свідомості [4]:

1. Ураження тканин мозку, в тому числі й за допомогою хімічних речовин, що знижує рівень функціонування свідомості.
2. Пониження рівня організації інформаційно-комунікативного середовища на основі його дезінтеграції і примітивізації.
3. Цілеспрямоване використання окультичних впливів.
4. Спеціальна організація і поширення по каналах комунікації образів і текстів, що руйнують роботу свідомості (умовно – психотропна зброя).
5. Руйнування способів і форм ідентифікації особистості стосовно фіксованих спільнот, що приводить до зміни форм самовизначення і до деперсоналізації.

На наш погляд, автор надає вичерпну класифікацію технологіям консцієнтальної війни, спрямованим на руйнування людської свідомості на різних рівнях її вияву: індивідуальному, груповому та національному. Таким чином, консцієнтальна війна – це війна психологічна за формою, цивілізаційна за змістом та інформаційна за коштами, в якій об'єктом руйнування та перетворення є ціннісні установки окремих індивідів, спільнот, етносів, населення країн, в результаті чого первинні життєві цілі та потреби замінюються вторинними, третинними і нижчими, аж до приземного рівня, що збільшує імовірність їх досягнення, причому досягнення таких цілей сприймається людиною як його благо [4]. З огляду на безпосередній зв'язок ціннісних і цілепокладаючих настанов людини з культурою його народу, можна сказати, що об'єктом руйнування в консцієнтальній війні є національна та культурна ідентифікація людини та нації. На думку релігійного мислителя Шифферса, консцієнтальна війна ведеться для того, щоб зруйнувати енергію архетипу країни, після чого країна перетворюється у відкритий

порожній простір, здатний сприймати будь-яку концепцію свого існування [4].

Консцієнтальна війна передбачає, що світ вступив в новий етап боротьби – конкуренції форм організації свідомості, де предметом поразки та знищення є певні типи свідомості. Таким чином, в результаті консцієнтальної війни певні типи свідомості мають бути знищені, перестати існувати, їх не повинно бути. А носії цієї свідомості (люди), навпаки, можуть бути збережені, якщо відмовляться від ментальних шаблонів, свідомості, які є предметами руйнування і ураження. Типи свідомості – предмети поразки в консцієнтальній війні – повинні бути витіснені за межі цивілізовано прийнятих форм [4, с. 7-8]. Якщо об'єктом впливу в консцієнтальній війні є свідомість, то предметом ураження можуть бути форми прояву свідомості – різноманітні феномени свідомості, у тому числі й масові, зокрема, ментальні шаблони населення. Ю. Громико висуває гіпотезу, що реальність свідомості не є індивідуальною, а належить більш великим єдностям: суспільним групам, соціуму, етносам, а предметом ураження в консцієнтальній війні може бути суб'єктність етносу, народу, держави [4, с. 78-79]. Це є найбільш руйнуючим впливом для окремих націй, адже ураження суб'єктності завдяки викривленим ментальним шаблонам дає змогу створити нову "химеричну" суб'єктність індивідуумів та нації в цілому. Війна проти України носить світоглядний, цивілізаційний характер та має за мету підкорити свідомість населення та сформувати за допомогою інформаційних ресурсів певний світогляд та відповідні йому ментальні шаблони.

Ментальні шаблони є стійкими та упередженими настановами, які формуються під впливом виховання, образу життя, освіти, персональних уявлень про оточуюче середовище, моральних норм та цінностей, особистісних зв'язків та спілкування, що за результатом здатності аналізувати процеси та явища зовнішнього середовища дає змогу сформувати моделі поведінки, які знаходять вияв як у суспільній, так і професійній сферах. Ментальним шаблоном людини властиві певні характеристики, які є ключовими для їх розуміння та подальшого дослідження:

вони формуються під впливом великої кількості чинників (психологічних, соціальних, освітніх, когнітивних, суспільних тощо) і загалом визначаються якістю оточуючого середовища;

ментальні шаблони прямо впливають на практичні дії та результат;

ментальні шаблони можуть бути змінені за допомогою цілеспрямованого інформаційного втручання;

деякі ментальні шаблони є надзвичайно стійкими та практично не можуть бути змінені;

стійкість ментальних шаблонів залежить від аналітичних здібностей людини, рівня її освіти, когнітивних здібностей, цінностей та настанов.

Ключові характеристики ментальних шаблонів подано на рис. 1.

Рис. Ключові характеристики ментальних шаблонів людини

Враховуючи те, що сформовані ментальні шаблони людини прямо впливають поведінку та дії, важливим є не тільки ідентифікація наявних ментальних шаблонів (зокрема, викривлених), а й визначення можливостей та шляхів змінення таких шаблонів у необхідному напрямку. Приклади ментальних шаблонів та відповідних способів дії людини наведені у табл.

Висновки. Метою консцієнтальної війни в Україні є знищення ідентичності нації через зміну принципів, настанов, стилю та напрямів мислення індивідуумів та нав'язування певних моделей поведінки, які є результатом змінених ментальних шаблонів. Змінення ментальних шаблонів людини може

Таблиця

Приклади ментальних шаблонів та їх поведінкових наслідків

Сфера вияву	Ментальні шаблони	Поведінкові реакції та дії
<i>Макро- і мезо- рівні</i>		
Військові дії в Україні	1. Війна з Російською Федерацією	Підтримка ВСУ, волонтерський рух, громадський рух
	2. Громадянська війна в Україні	Очікування розв'язування конфлікту, запобігання конфлікту, ухилення від конфлікту
	3. АТО	Поляризація думок та підтримка протидіючих сторін
Ставлення до населення Донбасу	1. "Громадяни України, постраждали від військового конфлікту, заслуговують на підтримку"	Волонтерський рух Підтримка біженців та переміщених осіб
	2. "Самі винні, спровокували війну"	Негативне ставлення до переміщених осіб
	3. "Особи з чужим менталітетом, низького культурного та освітнього рівня"	Інформаційний та практичний остракізм внутрішні переміщених осіб, населення Донбасу
Революція гідності в Україні	1. "Революція гідності"	Участь у революційному русі, його підтримка, активна суспільна позиція. Радикалізація.
	2. "Євромайдан"	Підтримка європейських цінностей та культури
	3. "Фінансований США державний переворот"	Негативне ставлення до подій, підтримка опозиційних сил під час виборів, участь у терористичних угруповуваннях, інформаційне протистояння
Євроінтеграція	1. Прогресивний шлях розвитку України як європейської країни	Підтримка європейських цінностей та культури.
	2. Економічно та політично недоцільний можливий напрямок розвитку з огляду на політичну та економічну кризу в Україні	Байдужість. Саботування. Протистояння. Підтримка опозиційних сил під час виборів.
	3. Намагання вийти з-під контролю Російської Федерації	Підтримка української ідентичності та українського шляху розвитку. Радикалізація.
Доля Донбасу	1. Військове повернення території	Підтримка ВСУ, волонтерський рух, громадський рух
	2. Повернення завдяки політичним рішенням, переговорам	Уникнення конфлікту. Участь у громадському русі. Суспільні організації.
	3. Відмова України від окупованої території	Уникнення конфлікту.
Доля населення Донбасу та вимушено переміщених осіб	1. Донбас – частина України, населення Донбасу – народ України.	Рентеграція територій і населення
	2. Населення Донбасу – ментально чуже (незрілого, неосвіченого, агресивного)	Недоцільність реінтеграції населення окупованої частини Донбасу як ментально чужого. Неприйняття населення Донбасу як частини нації
<i>Мікрорівень</i>		
Ставлення до роботи	Як платять, так і працюємо	Вкрай негативне ставлення до роботи, якщо рівень заробітної плати не відповідає потребам, яке доходить до саботажу.
	"Ти начальник – я дурак"	Визнання сакральної ролі керівництва і влади. Небажання змінювати ситуацію. Пасивність.

відбуватися як поступово, еволюційним шляхом (під впливом змінення обставин, рівня та стилю життя, інших умов), так і цілеспрямовано, за допомогою інформаційних технологій. Цілеспрямований вплив на ментальні шаблони індивідуумів містить в собі величезні можливості для маніпуляції суспільною думкою, що підтверджують події останніх двох років, коли протягом відносно короткого проміжку часу ментальні шаблони частки суспільства істотно змінилися, що частково сприяло виникненню військового конфлікту з Росією, впливає на ставлення соціуму до подій, що відбуваються. Це ставлення є дуже неоднорідним: думки частки суспільства є різко поляризованими, а також існує значний прошарок байдужих громадян, які не мають чіткої позиції, думки яких формуються під впливом інформаційних технологій лідерами суспільної думки. На мій погляд, в найбільшій мірі такі ментальні зрушення виявилися у деяких груп населення на Сході та Півдні України, що призвело до окупації та війни на деяких територіях нашої країни. Це підтверджує той факт, що змінення суспільної думки та ментальних шаблонів соціуму спричинило серйозні наслідки для країни, виникнення соціальної напруженості, агресії та ненависті до своїх співвітчизників, було спричинено ззовні, було добре спланованим та мало свої цілі.

Л і т е р а т у р а

1. Макаров В. М. Консциентальная война миф или реальность? / В. М. Макаров // Наука и военная безопасность. — 2003. — № 2. — С. 18-22.
2. Сенченко О. Структури, засоби і моделі застосування консциентальної зброї в системі масових комунікацій / О. Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 7. — С. 1-6.
3. Колодій А. Війна на ураження свідомості продовжується // А. Колодій [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://zik.ua/ua/news/2015/01/02/antonina_kolodiy_viyna_na_urazhennya_svidomosti_prodozhuietsya_zvidsy_vytivky_intera_553739
4. Громыко Ю. Оружие, поражающее сознание, – что это такое? / Ю. Громыко // Кому будет принадлежать консциентальное оружие в XXI веке – М.: Россия 2010, 1997. — С. 7-8.
5. Вартанова О. В. Соціально-економічні наслідки гібридної війни на сході України / О. В. Вартанова // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. — 2015. — № 3 (92). Ч. II. — С. 40-45.

References

1. Makarov V. M. Konsciental'naja vojna mif ili real'nost'? / V. M. Makarov // Nauka i voennaja bezopasnost'. — 2003. — № 2. — С. 18-22.
2. Senchenko O. Strukturi, zasobi i modeli zastosuvannja konsciental'noi zbroi v sistemi masovih komunikacij / O. Senchenko // Visnik Knizhkovoi palati. — 2014. — № 7. — С. 1-6.
3. Kolodij A. Vijnna na urazhennja svidomosti prodovzhuet'sja // A. Kolodij [Elektronnij resurs]. — Rezhim dostupu do resursu: http://zik.ua/ua/news/2015/01/02/antonina_kolodiy_viyna

_na_urazhennya_svidomosti_prodozhuietsya_zvidsy_vytivky_intera_553739

4. Gromyko Ju. Oruzhie, porazhajushhee soznanie, – chto jeto takoe? / Ju. Gromyko // Kому budet prinadlezhat' kons-ciental'noe oruzhie v XXI veke – М.: Rossiya 2010, 1997. — С. 7-8.
5. Vartanova O. V. Social'no-ekonomichni naslidki gibridnoi vijni na shodi Ukraїni / O. V. Vartanova // Visnik Kremenčuc'kogo nacional'nogo universitetu _meni Mihajla Ostrograds'kogo. — 2015. — № 3 (92). Ch. II. — С. 40-45.

Вартанова Е.В. Изменение ментальных шаблонов социума как результат консциентальной войны

Исследована сущность, формы и особенности проявления равно одного из наиболее опасных явлений современности – консциентальной войны как войны на поражение сознания. Отмечено, что наиболее опасным последствием консциентальной войны является поражение ментальных шаблонов индивидов, социума и нации в целом. Определена сущность ментальных шаблонов как устойчивых и предвзятых установок, которые формируются под влиянием воспитания, образа жизни, образования, персональных представлений об окружающей среде, моральных норм и ценностей, личностных связей и общения, что в результате способности анализировать процессы и явления внешней среды позволяет сформировать модели поведения, которые находят проявление как в общественной, так и профессиональной сферах. Определены ключевые характеристики ментальных шаблонов. Приведены примеры ментальных шаблонов и их поведенческих последствий.

Ключевые слова: консциентальная война, ментальные шаблоны, модели поведения, самоидентификация, поражения сознания, характеристики.

Vartanova E.V. Changing the mental templates of society as a result of war on consciousness

The essence, forms and features of the manifestation of one of the most dangerous phenomena of modern times – the war on consciousness as a war for the defeat of consciousness are studied. It is noted that the most dangerous consequence of the war on consciousness is to defeat of mental patterns of individuals, society and the nation as a whole.

The essence of mental templates as stable and biased attitudes that are formed under the influence of education, life-style, personal perceptions of the environment, moral norms and values, personal connections and communication, which, as a result of the ability to analyze the processes and phenomena of the external environment, forming the models of behaviour which find expression both in public and professional spheres is identified. The key characteristics of mental templates are determined. The examples of mental templates and their behavioural consequences are given.

Keywords: war on consciousness, mental templates, models of behaviour, self-identification, affections of consciousness, characteristics.

Вартанова Олена Вікторівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин і туризму Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Elena_vartanova@mail.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Бузько І.Р.**

Стаття подана 18.01.2017

УДК 658.152

ОБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ**Галгаш Р.А. Івченко Ю.А.****OBJECTIVE PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATION AND INVESTMENT POTENTIAL OF THE ENTERPRISES IN THE REGION****Halhash R. Ivchenko Yu.**

У статті розглянуто передумови розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств регіону, визначено фактори впливу на формування промислового комплексу. Проведено аналіз чинників, які впливають на поточний рівень інвестиційно-інноваційного потенціалу на підприємствах регіону. Визначено, що формування інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств регіону повинне базуватися на виділенні загальних цілей і завдань промислової політики країни з урахуванням регіональних особливостей виробництва.

Ключові слова: розвиток, потенціал, інновації, інвестиції, інноваційно-інвестиційний потенціал, промислова політика, децентралізація.

Постановка проблеми. Україна потребує здійснення реформ, які передбачають розвиток і стабілізацію економіки. Ефективна соціально-орієнтована економіка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності в сучасних умовах. Теперішні реалії потребують від національної економіки та підприємств впровадження новітніх підходів до забезпечення розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу, за рахунок створення сприятливого інвестиційного середовища, високотехнологічного виробництва, активізації інноваційної діяльності. Глобалізаційні та інтеграційні процеси активізують розвиток інноваційно-інвестиційних процесів на підприємствах регіону, які прагнуть отримати нові можливості у вигляді нових ринків збуту та доступу до фінансових ресурсів. Державна політика щодо децентралізації влади та збільшення ролі регіонів потребує досліджень інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств регіонів, який є запорукою сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності, стійкого фінансового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження інноваційно-інвестиційного потенціалу викликає зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні підходи до фор-

мування, використання та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу висвітлені у працях таких науковців, як О. І. Амоша, В. М. Геєць, Є. М. Ахромкін, І. В. Заблудська, О. Є. Гудзь, С. М. Ілляшенко, І. Н. Чухрай, О. В. Коваленко, Я. Г. Борисова, С. В. Ушеренко та ін. Проте дослідженню розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств регіону приділяється небагато уваги. Ця проблема актуалізується в сучасних умовах, які зумовлені змінами зовнішнього та внутрішнього середовища, які зумовлюють підсилення процесів занепаду економіки.

Метою статті є дослідження сучасних умов та систематизація чинників розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств регіону.

Матеріали і результати досліджень. Виникнення кризових явищ в економічних системах різного рівня знову обумовлюють необхідність та актуальність досліджень питань існування, функціонування, змін та розвитку економічних об'єктів. Проте, якщо криза кінця 90-х більшістю вчених пов'язується з трансформаційними процесами (переходом ряду країн від централізованого планового типу ведення господарств до управління на основі ринкових принципів), то криза, початок якої припадає на 2008 рік пов'язана з уповільненням інноваційно-інвестиційних процесів на підприємствах. У свою чергу падіння економіки у період з 2014-2016 рр зумовлено низьким зовнішнім та внутрішнім попитом унаслідок гальмування економічного зростання, зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення реальних доходів, ускладнення відносин з основними торговельними партнерами, відтоку інвестицій та проведення АТО на сході України.

З розвитком інноваційної діяльності пов'язують вихід вітчизняної економіки із кризового стану, зростання обсягів виробництва, вихід на нові ринки, адаптацію підприємств до ринкового середо-

вища. Від результатів науково-технічної та інноваційної діяльності значною мірою залежить оновлення основних фондів, рівень технічної оснащеності підприємств, стан вітчизняної економіки, конкурентоспроможність регіонів [2]. Забезпечити зазначені результати покликана і реформа децентралізації влади в Україні.

На думку О. В. Коваленко [3], незважаючи на значний потенційний прибуток від реалізації інновацій, інвестування інноваційної діяльності підприємств є досить проблематичним. У першу чергу це пов'язано із самою специфікою інноваційної діяльності. Сутність і специфіка інноваційної діяльності визначають особливості інвестицій, вкладених в інноваційний розвиток підприємств. Для таких інвестицій характерний більш тривалий період окупності, високий ризик, пов'язаний з невизначеністю кінцевого результату реалізації інновацій. Також науковець вважає, що управління інноваційно-інвестиційною діяльністю на макрорівні відбувається безсистемно і за відсутності комплексної оцінки результатів впливу прийнятих актів на інвестиційні процеси і розвиток економіки [3]. Тому інноваційно-інвестиційна політика держави повинна базуватися на усіх рівнях – підприємства, регіону та держави.

За даними Держкомстату у січні-червні 2016 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2859,1 млн. дол. США та вилучено 330,1 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), у січні-червні 2015 року – 1042,4 млн. дол. США та 351,3 млн. дол. США відповідно [3]. Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2016 року становив 44790,7 млн. дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. На підприємствах промисловості зосереджено 29,6 % за-

гального обсягу прямих інвестицій в Україну, в установах фінансової та страхової діяльності – 29,4 %. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,5% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11091,7 млн. дол. США, Нідерланди – 5769,0 млн. дол. США, Німеччина – 5447,4 млн. дол. США, Російська Федерація – 4740,4 млн. дол. США, Австрія – 2629,8 млн. дол. США, Велика Британія – 1969,0 млн. дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 1719,5 млн. дол. США, Франція – 1526,0 млн. дол. США, Швейцарія – 1476,5 млн. дол. США та Італія – 964,9 млн. дол. США [3].

Необхідно звернути увагу на умовне лідерство Кіпру та Віргінських Островів з обсягу прямих інвестицій. Зазначені країни відносяться до так званих «податкових гаваней» або офшорів. Обсяг таких прямих інвестицій не сприяє розвитку економіки, тому що фактично це ті ж саме кошти, які українські походження. Слід звернути увагу на нерівномірний розподіл зазначених прямих іноземних інвестицій за регіонами України. Так близько десяти областей мають більше 90 відсотків зазначених інвестицій, що у свою чергу, не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

На обсяг інвестицій високою мірою впливає виробничий потенціал. Виробничий потенціал підприємств регіону є матеріальною передумовою збільшення ефективності інвестиційного процесу і зростання інвестиційного потенціалу. Чим вище техніко-економічний рівень елементів виробничого потенціалу і ступінь їх використання, тим більше приваблює підприємство для інвесторів, відповідно відбувається зростання внутрішніх і зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів.

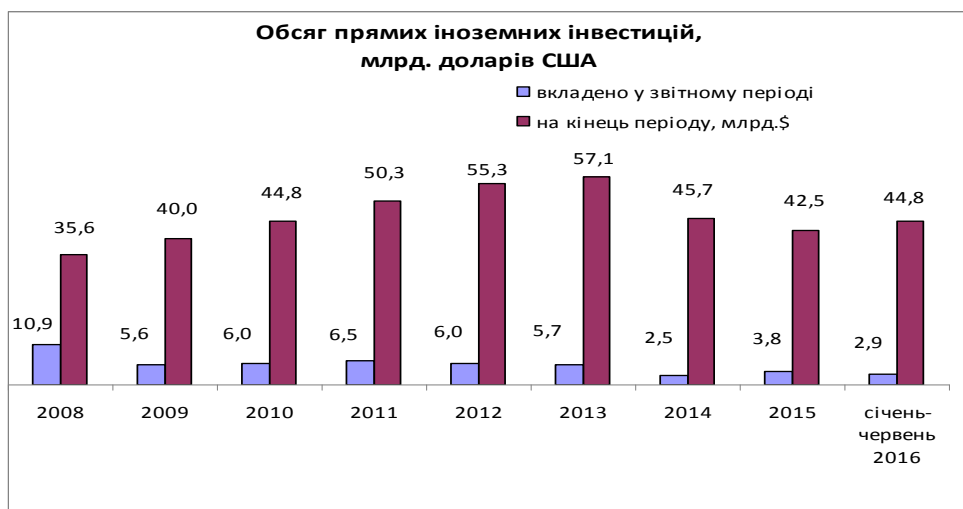

Рис. Обсяг прямих іноземних інвестицій, млрд. доларів США [3]

В роботі [9] зазначається, що на заваді підвищенню інвестиційної спроможності регіонів стоїть низка проблем:

- недостатнє інституційне забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях;

- недосконалість інструментів розкриття внутрішнього потенціалу регіонів;

- падіння обсягів залучення інвестицій внаслідок погіршення соціально-економічної ситуації в країні і падіння інвестиційної привабливості регіонів сходу України через ведення бойових дій на їх території;

- неефективність окремих інструментів фінансування капітальних проектів;

- низька ефективність розподілу інвестицій, низька віддача від інвестицій [9, с. 18-21].

Отже, складні умови сьогодення, в яких опинились українські промислові підприємства регіонів, настановили їх на нові умови конкуренції, проблеми інвестиційної політики, які в свою чергу стають вирішальними у їх життєдіяльності. Інвестиційна діяльність, як важливий інструмент, впливає на економічні процеси країни, оскільки завдяки залученню коштів з'являється можливість технологічно оновити устаткування та виробництво, запровадити інноваційні проекти, значно покращити соціальні стандарти.

В науковій літературі [4] існує думка, що сприйнятливість підприємства до інновацій, потребує аналізу впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, рівня сприйняття персоналом інновацій, що є головними факторами готовності підприємства до розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства.

Як критерії оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу можна виділити: енергійне, гнучке керівництво, здатне йти на ризик; прогресивну організаційну структуру управління, орієнтовану на роботу в ринкових умовах; високу репутацію підприємства і його продукції в споживачів і партнерів; наявність інформації про тенденції змін потреб і запитів споживачів, уміння виявляти і прогнозувати приховані (майбутні) потреби і запити; добре знання можливостей і потенціалу конкурентів; наявність досвіду розроблення інновацій і їх просування на ринку, у тому числі досвіду формування збутової мережі; наявність патентів на технічні рішення і технології в обраній галузі діяльності; доступ до останніх досягнень науки і техніки в обраній галузі діяльності та суміжних галузях; кадровий потенціал (науковий, інженерний і робітничий); конкурентоспроможні технології і прогресивне устаткування; високу якість продукції і високу культуру виробництва; резерви виробничих площ і потужностей тощо. Цікаво, що ціла низка країн, що мали й мають значно менший інноваційно-інвестиційний потенціал ніж Україна, розвиваються набагато швидше, причому переважно на основі інновацій [4, с.103].

У 2015р. на інновації підприємства витратили 13,8 млрд. грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд. грн,

на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,0 млрд. грн, на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд. грн та 0,6 млрд. грн – на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) [3].

Передумовами для формування потенціалу підприємства повинні бути результати аналізу його стану. Промислові підприємства, як правило, технологічно пов'язані з багатьма підприємствами регіонів України, країн СНД і зарубіжних країн. При цьому від стану промислового комплексу, його структури, конкурентоспроможності задіяних технологічних процесів і стратегій розвитку виробництва залежить стан багатьох взаємозв'язаних підприємств.

Загалом, аналіз об'єктивних передумов та чинників, які впливають на поточний рівень інвестиційно-інноваційного потенціалу на підприємстві, повинні, насамперед, забезпечувати вирішення таких завдань:

- виокремлення таких чинників та проведення їх групування;

- формування системи показників, які б дозволяли здійснювати кількісне оцінювання цих чинників;

- аналізування динаміки показників кількісного оцінювання чинників, що впливають на рівень інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств, зіставлення їх значень за різними підприємствами та виявлення причин відхилень цих значень;

- аналізування міри впливу показників кількісного оцінювання чинників, що визначають рівень інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств, на величину цього рівня, та ранжування даних показників за мірою їх впливу [1, с.196].

Пріоритетними напрямками активізації інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств регіону мають стати децентралізація, вдосконалення механізмів промислової політики, державної регуляторної політики у цій сфері, а також перехід суб'єктів господарювання до принципово нової системи організації фінансово-господарської діяльності, безпосередньо пов'язаної із виробництвом інноваційного продукту [5, с. 58].

Удосконалення промислової регіональної політики як основи, базується на створенні основоположних нормативно-законодавчих документів, що забезпечують виробництво промислових підприємств регіону. Формування інноваційно-інвестиційного потенціалу промислового підприємства регіону повинне базуватися на виділенні загальних цілей і завдань промислової політики країни з урахуванням регіональних особливостей виробництва промислової продукції. При цьому доцільно врахувати:

- інтереси всіх учасників промислового комплексу регіонів, включаючи і державу;

соціально-економічна спрямованість промислового комплексу регіону;

необхідні заходи державного регулювання, управління і розвитку ринкових відносин між учасниками, включаючи державу і адміністрацію регіонів;

сприятливі умови для підвищення життєвого рівня населення регіонів, зниження негативних соціальних наслідків за рахунок позитивних зрушень в промисловому комплексі, відновлення і зміцнення довіри всіх учасників, що здійснюють ринкові реформи;

індивідуальні підходи державного впливу і регулювання на промислових підприємствах;

адресність намічених заходів і відповідальність учасників за результати їх проведення;

відповідальність за нерациональне використання централізованих ресурсів, виділених для підтримки і розвитку промислового комплексу;

виробничий і інтелектуальний потенціал регіонів;

перехід від безкоштовної власності до продажу через інвестиційні конкурси, до її оренди, лізингу;

інвестиційна програмність заходів, що приймаються, і механізми по їх реалізації;

мотивація попиту: на ринках праці, капіталу, продукції, технологій.

Висновки. Таким чином, адаптація підприємств регіону до мінливих сьогоденних умов при здійсненні інноваційно-інвестиційної діяльності є запорукою сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності, стійкого фінансового забезпечення. А формування інноваційно-інвестиційного потенціалу промислових підприємств регіону повинне базуватися на виділенні загальних цілей і завдань промислової політики країни з урахуванням регіональних особливостей виробництва промислової продукції. Таким чином, розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу промислових підприємств регіону потребує подальшого дослідження.

Л і т е р а т у р а

1. Балабанова Л. В. Цінова політика торгівельного підприємства / Л. В. Балабанова. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 155 с
2. Дем'янчук, М. А. Удосконалення понятійного апарату визначення терміну „інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства” / М. А. Дем'янчук // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр. - Кіровоград: КНТУ, 2011. - Вип. 20, ч. 1. - С. 296-301.
3. Коваленко О. В. Управління інноваційно-інвестиційним розвитком промислового підприємства / О. В. Коваленко, Я. Г. Борисова [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_012.pdf
4. Держстат України, 1998-2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html/-17/03/2016

5. Кучерявенко С. Ю. Сутність інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств сфери послуг / С. Ю. Кучерявенко. – К.: Знання, 2012. – С. 44-47.
6. Ушеренко С. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність українських підприємств: аналіз сучасного стану і визначення пріоритетів активізації / С. В. Ушеренко // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 7-8 (2). – С. 56-59.
7. Гудзь О. Є. Ідентифікація та управління інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства / Серія Економіка. Випуск 2(4). Частина 1 /УДК 330.322:330.341.1/ с.103
8. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с
9. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

References

1. Balabanova L. V. Cinova politika torgivel'nogo pidpriemstva / L. V. Balabanova. – K.: VD «Profesional», 2004. – 155 s
2. Dem'janchuk, M. A. Udoshkonalennja ponjatijnogo aparatu viznachennja terminu „innovacijno-investicijnij potencial pidpriemstva” / M. A. Dem'janchuk // Naukovi praci Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universitetu. Ekonomichni nauki: zb. nauk. pr. - Kirovograd: KNTU, 2011. - Vip. 20, ch. 1. - S. 296-301.
3. Kovalenko O. V. Upravlinnja innovacijno-investicijnim rozvitkom promislovogo pidpriemstva / O. V. Kovalenko, Ja. G. Borisova [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_012.pdf
4. Derzhstat Ukraini, 1998-2016. [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html/-17/03/2016
5. Kucherjavenko S. Ju. Sutnist' innovacijno-investicijnogo rozvitku pidpriemstv sferi poslug / S. Ju. Kucherjavenko. – K.: Znannja, 2012. – S. 44-47.
6. Usherenko S. V. Innovacijno-investicijna dijal'nist' ukraïns'kih pidpriemstv: analiz suchasnogo stanu i viznachennja prioritetiv aktivizacii / S. V. Usherenko // Ekonomichnij chasopis-HHI. – 2014. – № 7-8 (2). – S. 56-59.
7. Gud'z' O. E. Identifikacija ta upravlinnja innovacijno-investicijnim potencialom pidpriemstva / Serija Ekonomika. Vipusk 2(4). Chastina 1 /UDK 330.322:330.341.1/s.103
8. Ekonomika regioniv u 2015 roci: novi realii i mozhlivosti v umovah zapochatkovanih reform – K.: NISD, 2015. – 92 s
9. Innovacijna Ukraïna 2020 : nacional'na dopovid' / za zag. red.V.M. Gejca ta in. ; NAN Ukraïni. – K., 2015. – 336 s.

Галгаш Р. А. Ивченко Ю. А. Объективные предпосылки развития инновационно-инвестиционного потенциала предприятий региона

В статье рассмотрены предпосылки развития инновационно-инвестиционного потенциала предприятий региона, определены факторы влияния на формирование промышленного комплекса. Проведен анализ факторов, влияющих на текущий уровень инвестиционно-инновационного потенциала на предприятиях региона. Определено, что формирование инновационно-инвестиционного потенциала предприятий региона должно базироваться на выделении общих целей и задач

промышленной политики страны с учетом региональных особенностей производства.

Ключевые слова: развитие, потенциал, инновации, инвестиции, инновационно-инвестиционный потенциал, промышленная политика, децентрализация.

Halhash R. Ivchenko Yu. Objective preconditions for the development of innovation and investment potential of the enterprises in the region

The preconditions for the development of innovation and investment potential of the enterprises in the region have been studied; factors of influence on the formation of the industrial complex have been identified. Factors that affect the current level of investment and innovation capacity of the enterprises in the region have been analyzed. It has been determined that formation of innovative and investment potential of the enterprises in the region should be based on the allocation of com-

mon goals and objectives of the national industrial policy with the consideration of regional peculiarities of the production.

Keywords: development potential, innovation, investment, innovation and investment potential, industrial policy, decentralization.

Галгаш Р. А. – директор Інституту економіки та управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, к.е.н., доц.

Івченко Ю. А. – аспірант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблудська І.В.**

Стаття подана 03.02.2017

УДК 332.1:331.102

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**Галгаш Р.А., Д'яченко Ю.Ю., Івченко Є.А.****THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS UNDER POST-CONFLICT TRANSFORMATION****Halhash R., Dyachenko Y., Ivchenko Y.**

В статті розглянуто сучасну проблематику соціально-економічного розвитку Луганської області в умовах постконфліктної трансформації. Запропоновано формування засад сталого розвитку регіону на основі комплексного організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління та впровадження дієвих механізмів розвитку інтелектуального капіталу. Проаналізовано, що збереження та розвиток інтелектуального капіталу в межах Луганської області, сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіону та покращенню перспектив розвитку регіону. Наголошено на необхідності глибокого реформування соціальних та економічних важелів управління та формування результативного механізму організаційно-економічного забезпечення системи управління в регіоні, що дозволить розробити та впровадити гнучкі практичні інструменти для сталого соціально-економічного розвитку, виявити резерви зростання та мобілізувати ресурси для регіонального розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, регіональний розвиток, інтелектуальний капітал, трансформація, постконфліктна трансформація, стратегічне управління, регіональне управління, інвестиційна привабливість, економічна безпека

Постановка проблеми. Сталий розвиток Луганської області є особливо актуальним для України, оскільки цей регіон втратив значні ресурси внаслідок військового конфлікту та зазнає значної деіндустриалізації. Підприємства постконфліктного регіону потребують принципово нових підходів до розвитку систем регіонального управління. Відчуваючи суттєві обмеження у всіх без виключення видах ресурсного забезпечення, підприємства постконфліктного регіону пов'язують перспективи власного розвитку саме з мобілізацією та більш ефективним використанням інтелектуального капіталу. Розвиток інтелектуального капіталу підприємства пов'язаний з порушенням станів забезпеченості економічної безпеки, тому підприємства постконфліктного регі-

ону потребують вдосконалених методик, інструментів та процедур підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу без погіршення стану забезпеченості економічної безпеки.

Організаційно-економічне забезпечення та формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону в умовах постконфліктної трансформації дозволить регіону прискорити темпи поновлення діяльності, що забезпечить підґрунтя для високих темпів розвитку підприємств і підвищення результативності системи регіонального управління, що зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні положення та практичні аспекти організаційно-економічного забезпечення та формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону знайшли відображення в наукових розробках багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Втім, певні аспекти організаційно-економічного забезпечення та формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону потребують подальшого розвитку, зокрема, поза увагою науковців залишається питання формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону в умовах постконфліктної трансформації. Складові цього питання: умови сталого розвитку систем, аналіз трансформаційних переходів, вплив соціального капіталу на формування сталого розвитку, взаємозв'язок і взаємозалежність людського і сталого розвитку розглядаються в працях багатьох вітчизняних вчених. Проте потребує поглибленого дослідження питання забезпечення сталого розвитку регіону саме в постконфліктних умовах.

Окремим питанням створення та функціонування регіональної системи економічної безпеки присвячені наукові праці низки вітчизняних та зарубіжних дослідників: В.Г. Алькеми, Р.Р. Білика, Г.В. Козаченко, В. Мак-Мака, В.П. Мартинюка,

У. Ліппмана, О.М. Ляшенко, Є.А. Олейнікова, П.Я. Пригунова, О.С. Сосніна, В.І. Франчука, Л.Г. Шемаєвої, С.М. Шкарлета, І.П. Шульги та ін. Разом з тим, питання визначення найбільш базових елементів механізму управління системою економічної безпеки регіону і особливо в сучасних умовах глобалізації потребують подальшого вивчення. Існує необхідність збагачення теоретико-методологічних засад створення систем економічної безпеки підприємств, на основі визнання антропоцентричності цієї системи, у регіонах, потребуючих постконфліктної трансформації.

Метою статті є формулювання наукових підстав та завдань для реалізації на територіях постконфліктної трансформації стратегії сталого розвитку на основі формування комплексного організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління та розробки дієвих механізмів розвитку інтелектуального капіталу.

Матеріали і результати досліджень. На територіях постконфліктної трансформації питання існування та розвитку є найважливішим напрямом досліджень, який в цілому є вирішальним фактором національної безпеки та розвитку України. Розвиток регіонів в умовах постконфліктної трансформації можливий лише на основі комплексного та системного вирішення широкого кола питань соціальної, економічної та організаційної проблематики. Розробка та впровадження в Луганській області стратегії сталого розвитку можлива лише на основі формування комплексного організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління та розробки дієвих механізмів розвитку інтелектуального капіталу. При цьому домінантою в становленні моделі сталого розвитку регіонів в умовах постконфліктної трансформації повинні ставати інноваційні процеси, наукові знання, нові технології. Активізація інноваційної діяльності регіонів в умовах постконфліктної трансформації потребує якісно нової організації взаємозв'язків і взаємодії між усіма учасниками процесу регіонального управління. Впровадження дієвої системи управління інтелектуальним капіталом підвищує конкурентоспроможність та економічну ефективність завдяки забезпеченню належної уваги до інтересів інвесторів, керівництва та інших учасників управлінських відносин; фінансової прозорості, запровадженню правил ефективного менеджменту та контролю.

Актуальними для регіонів в умовах постконфліктної трансформації є і завдання з обґрунтування та впровадження дієвих механізмів розвитку інтелектуального капіталу та розробки результативного інструментарію відновлення та збереження наукового і кадрового потенціалу Луганської області. Лише за досягнення означених завдань можливий сталий розвиток регіону в умовах постконфліктної трансформації.

Загальною ідеєю дослідження є проведення аналізу процесу постконфліктної трансформації та розробка адекватного результативного інструмента-

рію відновлення та збереження наукового і кадрового потенціалу Луганської області, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіону, зростанню рівня економічної безпеки та створенню організаційних та економічних умов для сталого інноваційного розвитку. Залучення концепції підвищення ролі інтелектуального капіталу у функціонуванні підприємств, які потребують постконфліктної трансформації, до процесів забезпечення економічної безпеки цих підприємств, дає можливість розробити модель системи економічної безпеки регіону на основі поведінкового стереотипу як системотворчого фактора, функціонування якої ґрунтується на зміні принципу цілеспрямованості дій на принцип доцільності дій суб'єктів економічної безпеки підприємства, що дає можливість активізувати «інтелект» в діях цих суб'єктів стосовно усвідомлення небезпеки, розроблення заходів з її попередження й ліквідації наслідків. На основі розроблених стратегій відновлення та збереження наукового і кадрового потенціалу та переходу до сталого розвитку для різних регіональних кластерів буде обґрунтовано ситуаційний підхід до вибору пріоритетних управлінських рішень в системі регіонального управління.

Необхідно визначити коло завдань, які потребують вирішення в межах дослідження:

проаналізувати процеси постконфліктної трансформації в Україні та виявити причини, які гальмують перетворення на територіях постконфліктної трансформації;

визначити роль територіальних громад у мобілізації ресурсів та соціально-економічному розвитку на територіях постконфліктної трансформації;

сформувати комплексне організаційно-економічне забезпечення системи регіонального управління;

розробити стратегії відновлення та збереження наукового і кадрового потенціалу та переходу до сталого розвитку для різних регіональних кластерів;

розробити ситуаційний підхід до вибору пріоритетних управлінських рішень в системі регіонального управління;

розробити модель гармонізації цілей регіонального розвитку з цілями всіх груп інтересів, які також будуть узгоджені з глобальними цілями сталого розвитку;

розробити підхід до забезпечення економічної безпеки регіону на основі випереджувальних заходів;

обґрунтувати склад та структуру організаційно-економічного механізму впровадження керованих трансформаційних процесів у системі економічної безпеки регіону та сформувати інструментарій їх діагностики;

визначити інструментарій управління інноваціями в регіональній системі управління інноваційним розвитком для забезпечення сталого розвитку регіону;

розробити теоретичні підходи до управління інноваціями в умовах постконфліктної трансформації регіону;

запропонувати підходи до забезпечення ефективності розвитку інтелектуального капіталу регіону з урахуванням трансакційних витрат.

Основою дослідження має виступити поєднання системного та ситуаційного підходів при дослідженні процесів управління сталим регіональним розвитком та розробці організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління. Для визначення причинно-наслідкових зв'язків між існуючими теоретичними, методологічними та практичними аспектами організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління в умовах постконфліктної трансформації необхідно застосувати каузально-консеквентний підхід, який є більш придатним для співставлення явищ та подій в умовах невизначеності та нестійкості. Щодо дослідження умов розвитку інтелектуального капіталу регіону, є доцільним використання підходу, який базується на концепції навчання впродовж життя та організаційного розвитку регіону в напрямі економіки знань. При дослідженні умов створення системи економічної безпеки регіону буде застосовано підхід, що дозволяє визначити методологічний базис формування та функціонування систем економічної безпеки регіону в умовах постконфліктної трансформації. При дослідженні та розробці процесів забезпечення сталого розвитку регіону необхідно застосувати Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року (Резолюція, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 25.09.2015 р.) та рекомендації технічного звіту Бюро статистичної комісії ООН.

Дослідження даного напрямку має спиратися на фундаментальні положення сучасної інституціональної теорії, регіональної економіки, безпекознавства, теорії управління персоналом, економіки сталого розвитку, що в сукупності проявляється в заснованих низки спеціальних та загальнонаукових методів:

методи спостереження та монографічного аналізу при аналізі процесів постконфліктної трансформації в Україні;

методи експертного аналізу при визначенні ролі територіальних громад у мобілізації ресурсів та соціально-економічному розвитку на територіях постконфліктної трансформації;

структурно-логічний аналіз при формуванні комплексного організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління;

просторово-часової делокалізації навчання при розробці стратегії відновлення та збереження наукового і кадрового потенціалу для різних регіональних кластерів;

атрибутивного оцінювання для вибору пріоритетних управлінських рішень в системі регіонального управління;

гармонізації цілей суб'єктів регіону на основі побудов дерев поточної ситуації і бажаного майбутнього стану регіону;

історико-генетичний метод при визначенні інструментарію управління інноваціями в регіональній системі управління інноваційним розвитком;

логічного узагальнення співпадаючих та антагоністичних критеріїв досягнення цілей діяльності підприємств щодо формування та ефективного використання інтелектуального капіталу;

порівняння та аналогії при розробці теоретичних підходів до управління інноваціями в умовах постконфліктної трансформації регіону;

метод розрахунку трансакційних витрат при забезпеченні ефективності розвитку інтелектуального капіталу регіону з урахуванням трансакційних витрат.

Основною перевагою результатів дослідження має стати їхня адаптація до умов конкретного постконфліктного регіону. Європейська практика досліджень у регіонах проведення антитерористичних операцій чи після військових дій спирається на досвід реформ Албанії, Сербії, Грузії. Очікувані результати не мають аналогів у сучасній вітчизняній практиці, тому заслуговують на першочергову увагу.

Очікувані результати щодо забезпечення мобільності інтелектуального капіталу будуть мати переваги над існуючими розробками завдяки урахуванню впливу умов постконфліктної трансформації. Розроблюваний підхід, на відміну від інших, базується на формуванні та використанні відповідних стратегій реагування на вплив зовнішнього середовища, активному використанні потенціалу регіону з метою зміни внутрішнього середовища, що дає додатковий поштовх розвитку інтелектуального капіталу регіону. На основі світового досвіду будуть розроблені підходи до вирішення проблем формування систем економічної безпеки регіону з врахуванням особливостей формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону.

Висновки. Поглиблення теоретичних та методологічних основ організаційно-економічного забезпечення системи регіонального управління в умовах постконфліктної трансформації на території Луганської області в результаті дослідження дозволять отримати нові конструктивні рішення щодо забезпечення сталого розвитку регіону в умовах постконфліктної трансформації, зокрема, нова класифікація ознак категорії сталого розвитку для розробки моделей аналітичних та інтерпретаційних розрізів забезпечення сталого розвитку регіону, новий алгоритм узгодження цілей суб'єктів регіону для його сталого розвитку. Створення методологічного базису формування та функціонування систем економічної безпеки постконфліктного регіону завдяки обґрунтуванню зміни теоретико-методологічного базису системотворення зі зміною ролі, призначення та процедур використання інтелектуальної складової дасть змогу вдосконалити методики, інструменти та процедури підвищення ефективності викорис-

тання інтелектуального капіталу без погіршення стану забезпеченості економічної безпеки. Узагальнення досвіду управління інноваційним розвитком, його всебічний аналіз сприятиме розробці нових моделей і методів регіонального управління з урахуванням особливостей функціонування в умовах постконфліктної трансформації є нагальною потребою забезпечення сталого розвитку регіону.

Л і т е р а т у р а

- Мельник Л.Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем : монография / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2015. – 447 с.
- Сталый розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. – Донецьк, 2012. – 534 с.
- Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку. — Донецьк: ІЕП НАНУ, 2007. — 347 с.
- Зелінська Г.О. Регіональні особливості формування, оцінювання та використання людського капіталу: [монографія]. — Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2006. — 124 с.
- Социально-экономический потенциал региона : [монография] / [под. общ. ред. проф. О. Ф. Балацкого]. — Сумы: Университетская книга, 2010. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. — К. : НІСД, 2014. — 468 с.
- Клюс Ю. І. Управління ефективним розвитком промислового підприємства при формуванні корпоративної системи управління інноваціями / Ю. І. Ключ // Бізнес Інформ. — 2016. — Вип. 12 (467). — С. 280–286.
- Івченко Є. А. Управління трансформаційними процесами в системі економічної безпеки підприємства / Є. А. Івченко // Економіка та право. — 2016. — № 3. — С. 38–44.
- Семененко І.М. Теоретична конструкція концепції сталого розвитку підприємства // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2015. — № 4 (221). — С. 232–236.
- Бузько І. Р., Д'яченко Ю. Ю., Немашкало О. А. Інституційні реформи та забезпечення розвитку персоналу міжнародних компаній в контексті євроінтеграційних процесів // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2014. — Вип. 2. — С. 36–39.
- Овчаренко Є.І. Сучасна економічна безпекологія: основні онтологічні протиріччя та напрями їх вирішення / Є.І. Овчаренко // Бізнес Інформ. — 2016. — № 11. — С. 8–14.
- Semenenko I., Galgash R. Role of Religion as a Social Institution in Sustainable Development: view from Ukraine // Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development. — 2014. — Vol. 9, No 2. — P. 65–72.
- Spangenberg J.H. Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. — Int. J. Sustainable Development. — 2005. — Vol. 8, No. 1/2. — P.47–54.
- Dmuchowski R., Szmitka S. Clusters as stimulators of businesses and regional development. Socio-Economic Problems and the State. — 2016. — No. 14(1). — Pp. 18–29.
- Lansu A. et al. Changing professional demands in sustainable regional development: a curriculum design process to meet transboundary competence // J. of Cleaner Production. — No. 49. — 2013. — Pp. 123–33.

References

- Mel'nik L.G. Trialekticheskie osnovy upravleniya razvitiem jekonomicheskikh sistem : monografija / L. G. Mel'nik. — Sumy : Universitetskaja kniga, 2015. — 447 s.
- Stalij rozvitok promislovogo regionu: social'ni aspekti: monografija / O.F. Novikova, O.I. Amosha, V.P. Antonjuk ta in. — Donec'k, 2012. — 534 s.
- Antonjuk V.P. Formuvannja ta vikoristannja ljuds'kogo kapitalu v Ukraїni: social'no-ekonomichna ocinka ta zabezpechennja rozvitku. — Donec'k: IEP NANU, 2007. — 347 s.
- Zelins'ka G.O. Regional'ni osoblivosti formuvannja, ocinjuvannja ta vikoristannja ljuds'kogo kapitalu: [monografija]. — Ivano-Frankivs'k: IFNTUNG, 2006. — 124 s.
- Social'no-jekonomicheskij potencial regiona : [monografija] / [pod. obshh. red. prof. O. F. Balackogo]. — Sumy: Universitetskaja kniga, 2010. Gumenjuk A.M. Bezpeka strukturno-institucional'noi transformacii ekonomiki regionu: teoretichni osnovi ta prikladni aspekti : monografija. — K. : NISD, 2014. — 468 s.
- Kljus Ju. I. Upravlinnja efektyvnim rozvitkom promislovogo pidpriemstva pri formuvanni korporativnoi sistemi upravlinnja innovacijami / Ju. I. Kljus // Biznes Inform. — 2016. — Vip. 12 (467). — S. 280–286.
- Ivchenko Ye. A. Upravlinnja transformacijnimi procesami v sistemi ekonomichnoi bezpeki pidpriemstva / E. A. Ivchenko // Ekonomika ta pravo. — 2016. — № 3. — S. 38–44.
- Semenenko I.M. Teoretichna konstrukcija koncepcii stalogo rozvitku pidpriemstva // Visnik Shidnoukraїns'kogo nacional'nogo universitetu imeni Volodimira Dalja. — 2015. — № 4 (221). — C. 232–236.
- Buz'ko I. R., D'jachenko Ju. Ju., Nemashkalo O. A. Institucijni reformi ta zabezpechennja rozvitku personalu mizhnarodnih kompanij v konteksti evrointegracijnih procesiv // Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki. — 2014. — Vip. 2. — S. 36–39.
- Ovcharenko Ye.I. Suchasna ekonomichna bezpekologija: osnovni ontologichni protirichchja ta naprjami ih virishennja / E.I. Ovcharenko // Biznes Inform. — 2016. — № 11. — C. 8–14.
- Semenenko I., Galgash R. Role of Religion as a Social Institution in Sustainable Development: view from Ukraine // Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development. — 2014. — Vol. 9, No 2. — P. 65–72.
- Spangenberg J.H. Economic sustainability of the economy: concepts and indicators. — Int. J. Sustainable Development. — 2005. — Vol. 8, No. 1/2. — P.47–54.
- Dmuchowski R., Szmitka S. Clusters as stimulators of businesses and regional development. Socio-Economic Problems and the State. — 2016. — No. 14(1). — Pp. 18–29.
- Lansu A. et al. Changing professional demands in sustainable regional development: a curriculum design process to meet transboundary competence // J. of Cleaner Production. — No. 49. — 2013. — Pp. 123–33.

Галгаш Р. А. Дьяченко Ю. Ю. Ивченко Ю. А. Теоретические основы формирования интеллектуального капитала для устойчивого развития региона в условиях постконфликтной трансформации.

В статье рассмотрено современную проблематику социально-экономического развития Луганской области в условиях постконфликтной трансформации. Предложено формирование основ устойчивого развития региона на основе комплексного организационно-экономического обеспечения системы регионального управления и внедрение действенных механизмов развития интеллектуального капитала. Проанализировано, что сохранение и развитие интеллектуального капитала в пределах Луганской области, будет способствовать повышению инвестиционной привлекательности региона и улучшению перспектив развития региона. Отмечена необходимость глубокого реформирования социальных и экономических рычагов управления и формирования результативного механизма организационно-экономического обеспечения системы управления в регионе, что позволит разработать и внедрить гибкие практические инструменты для устойчивого социально-экономического развития, выявить резервы роста и мобилизовать ресурсы для регионального развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, региональное развитие, интеллектуальный капитал, трансформация, постконфликтная трансформация, стратегическое управление, региональное управление, инвестиционная привлекательность, экономическая безопасность

Halhash R., Dyachenko Y., Ivchenko Y. Theoretical basis of formation of intellectual capital for sustainable development of regions under post-conflict transformation.

In the article the modern problems of socio-economic development of the Luhansk region in terms of post-conflict transformation is considered. Formation of principles of sustainable development in the region through an integrated organizational and economic support system of regional management and implementation of effective mechanisms of intellectual capital is proposed. In the result of analysis we made conclusion that the preservation and development of intellectual capital within the Luhansk region, will increase the investment attractiveness of the region and improving the prospects for development. Marked the necessity of fundamental reform of social and economic levers and forming effective mechanism to ensure the organizational and economic management in the region, which will develop and implement a flexible, practical tools for sustainable socio-economic development, identify the reserves growth and mobilize resources for regional development.

Keywords: sustainable development, regional development, intellectual capital, transformation, post-conflict transformation, strategic management, regional management, investment attractiveness, economic security

Галгаш Р. А. – директор Інституту економіки та управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, к.е.н., доц.

Д'яченко Ю. Ю. – завідувач кафедри міжнародної економіки і туризму Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, д.е.н., доц.

Івченко Є. А. – доцент кафедри менеджменту і маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, к.е.н., доц.

Рецензент: д.е.н., проф. **Бузько І.Р.**

Стаття подана 12.02.2017

УДК: 330.46

МОДЕЛІ АНАЛІЗУ ТА УПРАВЛІННЯ АСОРТИМЕНТОМ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Істомін Л.Ф., Макаренко М.Б.

MODELS FOR ANALYSIS AND CONTROL OF A TRADE COMPANY ASSORTMENT

Istomin L.F., Makarenko M.B.

Анотація. В роботі розглянуті проблеми формування раціонального асортименту торгового підприємства для визначеного типу взаємозамінних товарів. Розроблено моделі для дискретного та неперервного випадків підходу до оцінки та аналізу функції попиту та вартісних показників. На чисельних прикладах продемонстровано варіанти можливих змін у прибутках підприємства та існуючі шляхи стабілізації економічних показників у нестабільному соціальному середовищі.

Ключові слова: моделювання економіки, функція корисності, задача споживача, варіаційне обчислення, оптимізація, рівняння Ойлера-Лагранжа, асортимент.

Вступ. У сучасній науковій літературі цьому питанню приділяється недостатньо уваги, особливо якщо брати до уваги значні зміни у соціальному забезпеченні населення. Основна увага приділяється статичним проблемам вирішення задачі Марковіца для оптимізації портфеля асортименту замовлень [1, 2, 3] з варіаціями щодо рівня підприємств. В дослідженнях зовсім відсутня складова, яка враховує контингент споживачів та їх соціально-економічну спроможність до реалізації попиту.

Мета роботи. З урахуванням вище зазначених проблем, які стосуються моделювання та аналізу формування асортименту товарів для великого торгового підприємства у зазначеному стабільному регіоні, поставимо задачу розробки оптимізаційних математичних моделей з урахуванням контингенту регіону і можливих варіантів соціального стану суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оптимального управління постачанням та асортиментом має бути визначатися попитом у регіоні в цілому. Розглянемо такий тип взаємозамінного товару, що може мати великий асортимент з суттєвим розбігом у цінах.

Розіб'ємо увесь асортимент товару на три типи за рівнем цін: 1- дешевий, 2- помірний і 3- дорогий.

Тоді для кожного споживача існує функція корисності $f(x)$, де вектор $x = (x_1, x_2, x_3) \in R_+^3$ є попитом у просторі товарів. Щодо функції корисності, то для неї повинні виконуватися умови $\frac{\partial f}{\partial x_i} > 0$, мат-

риця Гессе $\left\| \frac{\partial^2 f}{\partial x_i \partial x_j} \right\|, i, j = \overline{1, 3}$ від'ємно визначена та

відповідає умовам взаємозамінних товарів.

В таких умовах у найпростішому випадку можна використати адитивну степеневу функцію типу:

$$f(x) = \sum_{i=1}^3 a_i x_i^{\alpha_i} \quad (1)$$

де α_i, a_i – параметри, значення яких визначаються досвідом дослідника та аналізом поведінки споживачів і в деякій мірі α_i відповідає об'єктивній мірі цінності товару, а a_i – суб'єктивній мірі оцінки споживачем в залежності від його бюджету. Оскільки $p_1 < p_2 < p_3$, то вважається, що $\alpha_1 < \alpha_2 < \alpha_3$ (чим дорожчий товар, тим цінніший). З урахуванням виділеного бюджету b та мінімальної норми споживання $\underline{m}$ можемо сформулювати наступне обмеження:

$$\sum_{i=1}^3 p_i x_i \leq b, \quad \sum_{i=1}^3 \beta_i x_i \geq \underline{m} \quad (2)$$

де β_i – суб'єктивні параметри, які відображують кількісні якості товару (зміст вітамінів, корисних речовин тощо).

Таким чином, для індивідуального споживача можна вирішити задачу оптимального вибору:

$$f(x) = \sum_{i=1}^3 a_i x_i^{\alpha_i} \xrightarrow{x=(x_1, x_2, x_3)} \max \quad (3)$$

$$\sum_{i=1}^3 p_i x_i \leq b, \sum_{i=1}^3 \beta_i x_i \geq \underline{m}, x_i \geq 0, p_i, \beta_i, b, \underline{m} > 0,$$

і в результаті, якщо система обмежень (2) має не пусту множину рішень, отримати функцію попиту: $x(p, b, \underline{m}) = (x_1(p, b, \underline{m}), x_2(p, b, \underline{m}), x_3(p, b, \underline{m}))$.

Далі розглянемо контингент споживачів, які обслуговуються у даному супермаркеті, з позицій аналізу розподілу прибутків, подібно побудові кривої Лоренца [4]. Виділимо три верстви населення: з низьким рівнем прибутків, середнім і високим і введемо функцію розподілу:

$$\varphi_i, i = \overline{1, 3}, 0 \leq \varphi_i \leq 1, \sum_{i=1}^3 \varphi_i = 1 \quad (4)$$

Відповідно до цього, будемо вважати, що кожна з цих верств виділяє з бюджету для нашого типу продуктів "підбюджет" $b_1, b_2, b_3, b_1 < b_2 < b_3$. Також, для функції корисності (1) для кожної верстви існує свідома перевага у споживанні товарів "свого" класу, тобто для i -ої верстви значення α_i буде найбільшим.

З цього витікає, що у заданий час з фіксованим розподілом доходів інтегрована за контингентом функція попиту буде мати вигляд:

$$X_i(p, \bar{b}, m) = \sum_{j=1}^3 x_i^j(p, b_j, \underline{m}) \varphi_j, i = \overline{1, 3} \quad (5)$$

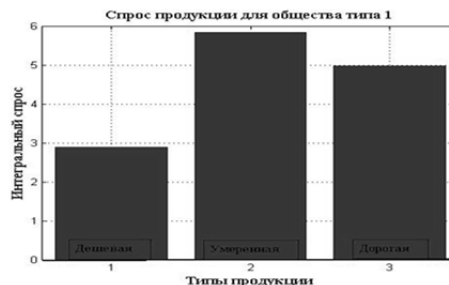
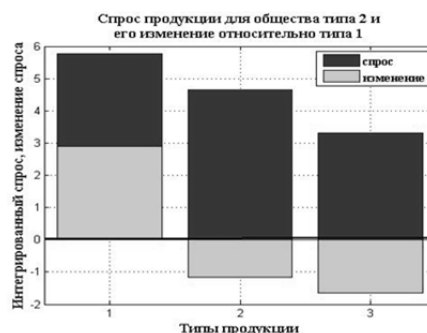
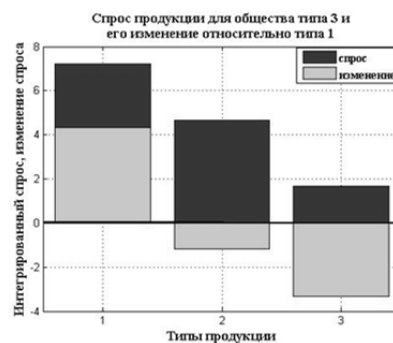
де $x_i^j(p, b_j, \underline{m})$ є рішенням задачі попиту (3) для j -ої верстви для i -го товару.

Розрахуємо попит та його зміни для трьох часових моментів, коли розподіл доходів мінявся від позитивного до негативного, для даних, наведених у табл. 1 для випадку: $p = (4, 8, 12)$, $\alpha = (0.3, 0.5, 0.8)$, $\beta = (1, 1, 1)$.

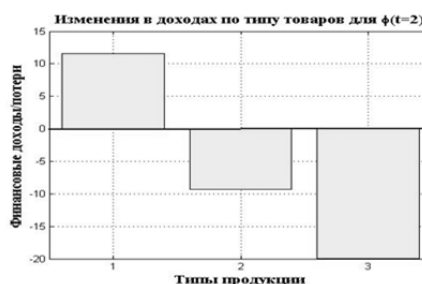
Таблиця 1

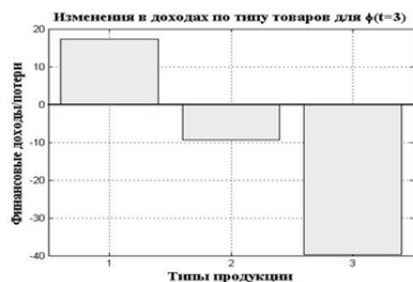
Вихідні дані для розрахунку попиту			
Доход	Низький	Середній	Високий
b	50	100	200
a_1	4	2	1
a_2	2	4	1
a_3	1	1	4
$\varphi(t=1)$	0.2	0.5	0.3
$\varphi(t=2)$	0.4	0.4	0.2
$\varphi(t=3)$	0.5	0.4	0.1

Графічні результати відображені на рис. 1-3, де представлено базовий варіант з позитивним розподілом доходів (рис.1) і розрахунки попиту та його змін при погіршанні (поліпшенні) соціального стану в суспільстві (див. рис. 2 та 3).

Рис. 1. Попит у базовому варіанті $\varphi(t=1)$ Рис. 2. Попит та його зміни для $\varphi(t=2)$ Рис. 3. Попит та його зміни для $\varphi(t=3)$

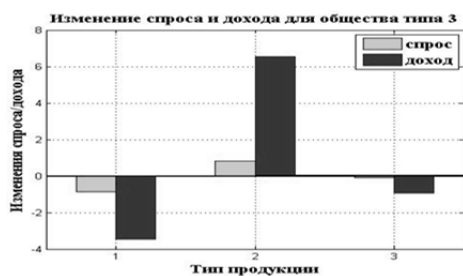
Що стосується змін у фінансових прибутках (збитках) при зміні структури доходів у порівнянні з базовим варіантом, то результати представлені на рис. 4 та 5.

Рис. 4. Зміни прибутків для $\varphi(t=2)$

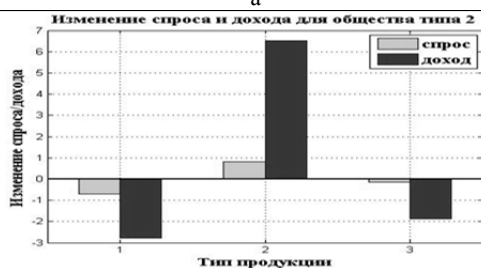
Рис. 5. Зміни прибутків для $\varphi(t=3)$

Інтегровані за усіма типами продукції збитки становлять 17% та 27%. Для зниження збитків раціональною поведінкою підприємства буде зниження цін, наприклад, для частки товарів з типу 3 з переведенням їх до типу 2. У цьому випадку збільшуються параметри α_2, α_2 функції корисності, які відображують суб'єктивні та об'єктивні оцінки товару другої категорії і ведуть до суттєвого підвищення попиту на цей товар.

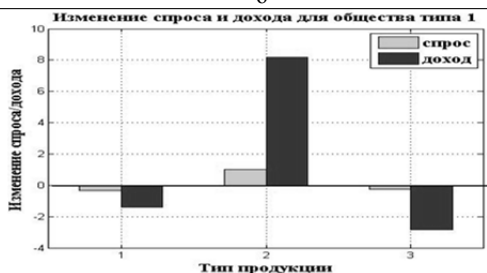
Розрахунки для варіанту $\alpha_2=(1,5,1)$ і підвищення α_2 з 0.5 до 0.6 продемонстрували, що такий шаг призводить до зниження збитків. На рис. 6 а,б,в наведено дані змін у попиті та доходах для усіх трьох типів розподілу доходів споживачів, які підтверджують цей факт.

а

б

в

Рис. 6. Зміни у попиті та доходах при переведенні частки товарів з третьої до другої категорії:
а – $\varphi(t=1)$, б – $\varphi(t=2)$, в – $\varphi(t=3)$

У порівнянні з базовим варіантом, який представлено на рис. 1, за розрахунками інтегрованих доходів для кожного варіанту бюджетного стану споживачів ($\varphi(t=1)$, $\varphi(t=2)$, $\varphi(t=3)$) зазначаємо, що доходи підприємства зростають на 3.4%, 1.6%, 1.8% відповідно.

Розглянемо вирішене завдання для випадку неперервних функцій і процесів. Як і у передньому випадку для споживача цілком є максимізація його, тепер вже функціоналу корисності F , значення якого залежить від шуканої функції попиту $m(p)$, з урахуванням бюджету b та мінімальної норми споживання $\underline{m}$, з чого припускаємо, що він має вирішити завдання варіаційного обчислення:

$$F = \int_P f(m(p), p, b) dp \xrightarrow{m(p)} \max (6)$$

$$\int_P m(p) p dp \leq b,$$

$$\int_P m(p) dp \geq \underline{m},$$

де: $m(p)$ - об'єм попиту, $f(\bullet)$ - функція корисності, яка для стандартних ситуацій повинна мати якості

$$\frac{\partial f}{\partial m} > 0, \frac{\partial^2 f}{\partial m^2} < 0,$$

p - ціна, $p \in P = [\underline{p}, \bar{p}]$, $b \in B = [\underline{b}, \bar{b}]$, $\underline{p}, \underline{b}$ та $\bar{p}, \bar{b}$ - нижня та верхня межі для ціни і бюджету. Для існування рішення завдання (6) потрібно виконання умови:

$$\int_P m \delta(p - \underline{p}) p dp \leq b \Leftrightarrow \underline{m} \underline{p} \leq b,$$

де $\delta(p - \underline{p})$ - функція Дірака. Ця умова відповідає можливості забезпечити себе найбільшій верстві населення.

Якщо ввести штучні змінні для обмежень у (6):

$$y_1(p) = \int_{\underline{p}}^p m(\varepsilon) \varepsilon d\varepsilon, \quad y_2(p) = \int_{\underline{p}}^p m(\varepsilon) d\varepsilon \quad (7)$$

та побудувати функцію Лагранжа:

$$L(m(p), \psi_1, \psi_2) = f(m(p), p, b) + \psi_1 \left(m(p) p - \frac{dy_1}{dp} \right) + \psi_2 \left(m(p) - \frac{dy_2}{dp} \right) \quad (8)$$

то система рівнянь Ойлера-Лагранжа для варіаційної задачі буде мати вигляд:

$$\frac{\partial f}{\partial m} + \psi_1 p + \psi_2 = 0,$$

$$\frac{dy_1}{dp} = m(p)p, y_1(p) = 0, y_1(\bar{p}) = b \quad (9)$$

$$\frac{dy_2}{dp} = m(p), y_2(p) = 0, y_1(\bar{p}) \geq \underline{m},$$

$$\psi_1 = const, \psi_2 = const.$$

Рішенням завдання (9) є функція споживання $m(p, b)$ [5], що є поверхнею над площиною (p, b) (рис. 7), на якій лінії для $b = const$ відображують функції попиту для конкретних бюджетів.

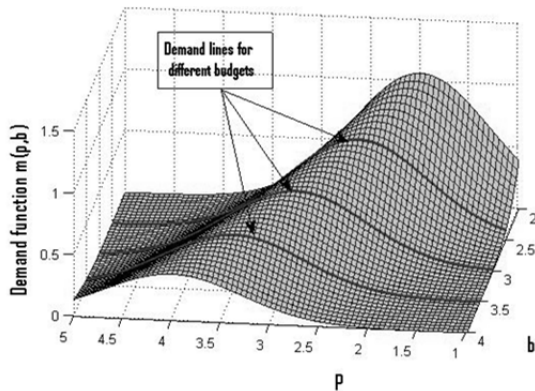

Рис. 7. Графік функції попиту $m(p, b)$

Очевидно, що у кожній конкретній соціально-економічній ситуації в суспільстві (у зазначеному регіоні) існує функція щільності розподілу доходів, а з цим і бюджетів b для виділеного типу товарів: $\varphi(b)$, $b \in B$, такої, що $\int_B \varphi(b)db = 1$, $\varphi(b) \geq 0$. Од-ночасно слід враховувати, що для варіації $\delta\varphi(b)$ повинні виконуватися умови (див. рис. 7):

$$\int_B \delta\varphi(b)db = 0, \varphi(b) = \varphi(\bar{b}) = 0.$$

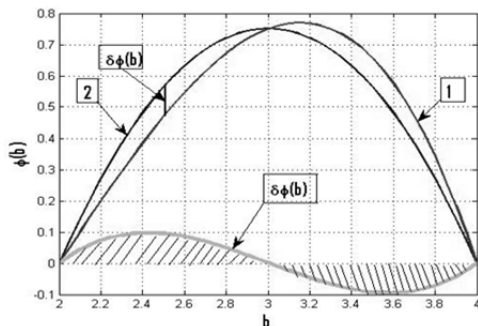

Рис. 8. Графік функції щільності розподілу доходів та її варіації

Тоді інтегрований по регіону попит на товари буде задаватися виразом:

$$M(p) = n_0 \int_B m(p, b)\varphi(b)db,$$

де n_0 - чисельність споживачів у регіоні.

Якщо припустити, що у даний момент асортимент продукції адаптовано до ситуації в регіоні, то зміни у розподілі доходів (варіація $\delta\varphi(b)$) призведуть до варіації у інтегрованому попиті (рис. 9):

$$\delta M(p) = n_0 \int_B m(p, b)\delta\varphi(b)db,$$

і, як наслідок, до змін у доходах підприємства у всьому діапазоні цін:

$$\delta Q = \int_P \delta M(p)pdp,$$

або для виділеного діапазону цін $p \in [p_1, p_2]$ (дешевих, помірних, дорогих):

$$\Delta Q(p_1, p_2) = \int_{p_1}^{p_2} \delta M(p)pdp.$$

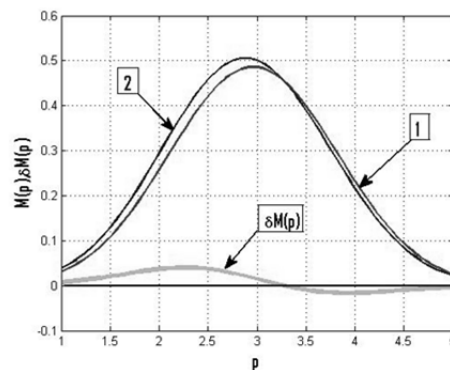

Рис. 9. Графіки інтегрованого попиту та його варіації

Для отримання адекватних результатів розрахунків, перш за все, необхідне досконале вивчення поведінки споживачів, їх реакції на зміни у пропозиціях підприємства та у зовнішньому середовищі. Маркетингова служба підприємства повинна активізувати інформаційну підтримку як споживачів, так і аналітичної служби підприємства для визначення основних якостей функції корисності та переваг.

Наявність статистичної та аналітичної інформації для побудови функцій $\varphi(b)$ та $f(m(p))$ дає змогу, завдяки запропонованим моделям, планувати раціональний асортимент і постачання товарів, а також обрати ефективну цінову та рекламну політику для конкретного підприємства.

Висновки. В роботі розглянуто проблеми формування раціонального асортименту торгового підприємства для визначеного типу взаємозамінних товарів. Розроблено моделі для дискретного та неперервного випадків підходу до оцінки та аналізу функції попиту та вартісних показників. На чисельних прикладах продемонстровано варіанти можливих змін у прибутках підприємства та існуючі шля-

хи стабілізації економічних показників у нестабільному соціальному середовищі. Потребує подальшого дослідження і побудова адекватних функцій корисності, які відображають основні рефлексії споживачів на соціальні і цінові зміни, та розробка ефективних чисельних методів рішення завдання для неперервного випадку.

Л і т е р а т у р а

1. Лозюк В. Н. Методика анализа ассортимента на основе применения моделей оптимизации / В. Н. Лозюк. // Маркетинг и менеджмент инноваций. – 2011. – С. 90–95.
2. Чекаданова М. В. Моделирование и анализ товарного портфеля торговой фирмы : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук / Чекаданова М. В. – Москва, 2000. – 18 с.
3. Юрова Н. А. Инструменты и методы управления ассортиментом товаров в ритейле / Н. А. Юрова. // Вестник Сибирского гос. аэрокосмического ун-та им. ак-ка М.Ф.Решетнева. – 2010. – С. 165–170.
4. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. посібник / В. В. Вітлінський ; КНЕУ. – Київ, 2003. – 408 с.
5. Сюдсетер К. Справочник по математике для экономистов / К. Сюдсетер, А. Стрем, П. Берк. – СПб: Экономическая школа, 2000. – 229 с.

R e f e r e n c e s

1. Loziuk V. N. Metodyka analiza assortymenta na osnove prymerenya modelei optymyzatsyy / V. N. Loziuk. // Marketynh y menedzhment ynnovatsyi. – 2011. – S. 90–95.
2. Chekadanova M. V. Modelyrovanye y analiz tovarnoho portfelia torhovoii fyrmы : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ek. nauk / Chekadanova M. V. – Moskva, 2000. – 18 s.
3. Iurova N. A. Ynstrumenty y metody upravleniya assortymentom tovarov v ryteile / N. A. Yurova. // Vestnyk Sybyrskoho hos. aэrokosmycheskoho un-ta ym. ak-ka M.F.Reshetneva. – 2010. – S. 165–170.
4. Vitlynskyi V.V. Modeliuvannia ekonomiky: navch. posibnyk / V. V. Vitlynskyi ; KNEU. – Kyiv, 2003. – 408 s.
5. Siudseter K. Spravochnyk po matematyke dlia ekonomystov / K. Siudseter, A. Strem, P. Berk. – SPb: Ekonomycheskaia shkola, 2000. – 229 s.

Истомин Л.Ф., Макаренко М.Б. Модели анализа и управления ассортиментом торгового предприятия

В работе рассмотрены проблемы формирования рационального ассортимента торгового предприятия для определенного типа взаимозаменяемых товаров. Разработаны модели для дискретного и непрерывного случаев подхода к оценке и анализу функции спроса и стоимостных показателей. На многочисленных примерах продемонстрированы варианты возможных изменений в доходах предприятия и существующие пути стабилизации экономических показателей в нестабильной социальной среде.

Ключевые слова: моделирование экономики, функция полезности, задача потребителя, вариационное исчисление, оптимизация, уравнение Эйлера-Лагранжа, ассортимент.

Istomin L.F., Makarenko M.B. Models for analysis and control of a trade company assortment

This research paper addresses problems related to formation of optimal range of certain group of alternative products for a trading company. Independent models for discrete and continuous approaches to evaluation and analysis of the demand function and cost indicators have been developed. Numerous examples illustrate possible changes in company earnings and the existing ways for stabilizing economic indicators in an unstable social environment.

Key words: modelling of economic system, utility function, consumer problem, variational calculation, optimization, the Euler-Lagrange equation, assortment.

Істомін Л.Ф. – к.т.н., доцент, доцент кафедри "Економіка та підприємництво" Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля, e-mail: istominvl@mail.ru

Макаренко М.Б. – к.пед.н., доцент кафедри "Економіка та підприємництво" Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля, e-mail: lehma@bk.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 15.01.2017.

УДК 336.13+658.1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Костирко Л.А.

METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF FINANCIAL STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Kostyrko L.A.

В статті визначено передумови методологічних засад формування фінансової стратегії сталого розвитку підприємств. На новій парадигмі розроблено концептуальні положення фінансової стратегії, які базуються на концепціях сталого розвитку і вартості. Запропонована концептуальна модель фінансової стратегії сталого розвитку підприємства, яка розкриває елементи, послідовність та механізм її реалізації. Доведена необхідність ідентифікації і прогнозування ключових факторів ринкової вартості підприємства у розрізі показників зміни факторів економічного, соціального та екологічного спрямування, та зростання ринкової вартості. Обґрунтовано підхід до стратегічного фінансового планування, що полягає у балансуванні індикаторів активу і пасиву фінансового плану та дозволяє розробляти альтернативні плани за критеріями стратегічної вартості і потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства.

Ключові слова: фінансова стратегія, фінансова стратегія сталого розвитку, вартість підприємства, фактори вартості, капітал, структура капіталу, вибір стратегічних альтернатив, потенціал фінансово-економічної стійкості.

Постановка проблеми. В сучасних динамічно змінних умовах формування процесів, які забезпечують сталий розвиток підприємства в довгостроковій перспективі, вимагає критичного аналізу і перегляду інструментів і методів фінансового управління. Проте існуючий механізм фінансового управління підприємств перешкоджає досягненню їх стратегічних цілей в зв'язку з тим, що пріоритети і його методи визначаються ситуаційно і не відповідають сучасним потребам. Сьогодні відсутня адекватна теоретична база трактування рушійних сил сталого розвитку, зокрема, фінансової стратегії, стратегічного фінансового планування та контролю. Перехід на вартісні принципи управління підприємства передбачає розробку методологічних засад щодо формування фінансової стратегії сталого розвитку підприємства на новій парадигмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення теорії вартісного управління висвітлені в наукових працях відомих зарубіжних вчених, серед яких: Б. Стюарт, М. Бренан, А. Дамодаран, А. Сміт, Дж. Макконел, А. Маршал, Дж. Мілль, Ф. Моділіяни, М. Міллер, Дж. Муррін, Д. Нортон, В. Петті, Д. Рікардо, Т. Коупленд, А. Раппопорт, В. Шарп. Серед вітчизняних вчених і практиків питання вартості підприємства досліджували В. Базилевич, В. Панков, Т. Говорушко [1], В. Гриньова [2], Н. Кли-маш, М. Салун, В. Шевчук, Р. Костирко [3], О. Терещенко.

Різні аспекти сталого розвитку стали предметом досліджень ряду відомих учених: І. Александрова, В. Амітана, А. Амоши, А. Гальчинського, Б. Данілішина, М. Долішного, С. Дорогунцова, Л. Кузьменко, І. Лукінова, В. Опаріна, В. Федосова.

Питання з формування фінансової стратегії в управлінні підприємствами висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених, зокрема М. Білик, Г. Блакити І. Бланка [4], Г. Крамаренко, П. Макаренко, Л. Ніколаєнко, А. Семенова [5], А. Ткаченко, У. Лихоти.

Проте на сьогодні методологічна сторона формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємств недостатньо пророблена. Фінансову стратегію необхідно розглядати з позиції реалізації довгострокових цілей майбутнього економічного, екологічного і соціального розвитку підприємств. Мова йде про необхідність виділення ключових факторів створення вартості підприємства і врахування їх змін при формуванні параметрів фінансової стратегії сталого розвитку.

Мета дослідження. Обґрунтування методологічних положень з формування фінансової стратегії сталого розвитку підприємств на новій парадигмі.

Виклад основного матеріалу. При розробці методологічних засад формування фінансової

стратегії необхідно керуватися концепцією сталого розвитку, яка полягає у збалансованому поєднанні фінансових, соціальних і екологічних цілей розвитку підприємств. Підприємство слід розглядати як динамічну економічну систему, що засновується на закономірностях кругообігу капіталу, якому притаманні зміни вартості (перетворення вхідних фінансових ресурсів в фінансовий результат). Функція вартості компанії має фінансові похідні характеристики, які характеризуються набором фінансових показників, вектор яких визначає стан і варіанти розвитку підприємства. Знаючи структуру факторів вартості, можна визначати напрямок стратегічного розвитку підприємства. При формуванні фінансової стратегії необхідно визначати обмеження потенціалу відтворення вартості підприємства, причини яких можуть бути як поза економічною системою, так і диктуватися його внутрішніми фінансовими можливостями.

Виходчи з цього, концептуальні положення формування фінансової стратегії сталого розвитку господарюючих суб'єктів полягають в наступному:

1. Підґрунтям розробки нової парадигми адаптивного механізму фінансової стратегії підприємства є концепції сталого розвитку, вартості та системного і сценарного підходів. Ґрунтуючись на системному підході концептуальну модель фінансової стратегії можна представити у послідовності за наступними етапами: формування цільової функції, ідентифікація і прогнозування факторів сталого розвитку підприємства, формування фінансової стратегії в системі управління вартістю підприємства, розробка альтернатив фінансової стратегії, заснованих на системі показників сталого розвитку підприємства, формування стратегічного фінансового плану у відповідності з ресурсними можливостями, контроль та оцінка результативності фінансової стратегії.

Цільова функція фінансової стратегії (рис.) відповідає інтересам стейкхолдерів – стабільне відтворення ринкової вартості підприємств за умови збалансованого поєднання фінансових, соціальних і екологічних цілей розвитку підприємств.

Рис. Концептуальна модель фінансової стратегії сталого розвитку підприємства

Так, параметр - оптимальне використання фінансових ресурсів, ресурсозберігаючої технології відповідає за стабільність фінансового стану стейкхолдерів.

Управлінська гнучкість грошових потоків передбачає врахування ринкових можливостей, динаміки можливих змін стратегії, невизначеності планованих результатів для різних рівнів ризику, можливості зміни рішень залежно від зміни зовнішніх чинників. Таким чином, при виборі стратегічних цілей варто дотримуватися вимог ефективності, тобто досягнення головної мети – максимізації вартості підприємства. В даному підході при формуванні цільової функції будемо ґрунтуватися на положеннях теорії вартості.

2. Спрямованість на дотримання балансу розвитку по всіх підсистемах підприємства: економічної, виробничої, соціальної, екологічної. Це означає цілеспрямований, збалансований за економічними, екологічними і соціальними показниками довготривалий розвиток в змінних умовах зовнішнього середовища, що сприяє збереженню стійкості підприємств і забезпечує конкурентоспроможність. Можна виділити 9 рушійних сил сталого розвитку бізнесу: гармонізація інтересів різних груп учасників фінансово-економічних

відносин, фінансова стратегія сталого розвитку підприємств, інтеграція підсистем управління, управління ризиком, управління інноваціями, стабільне відтворення потенціалу вартості, управління людським капіталом, забезпечення ефективності реалізації фінансової стратегії, розкриття фінансової і нефінансової інформації в корпоративній інтегрованій звітності. Соціальна спрямованість сучасного бізнесу проявляється в різних аспектах діяльності: від добросовісної взаємодії з партнерами до реалізації дивідендної політики. Для оцінки взаємодії власників бізнесу зі стейкхолдерами (державою, бізнес-партнерами, інвесторами, персоналом, навколишнім співтовариством) необхідно застосовувати критерії, які характеризують розвиненість напрямів сталого розвитку підприємства, в тому числі сфери соціальної відповідальності бізнесу [6].

3. Вибір альтернатив фінансової стратегії залежить від того, на якому етапі економічного розвитку знаходиться підприємство: становлення, розвиток, стабілізація чи диверсифікація. В кожному із зазначених варіантів буде свій набір і рівень конкретизації індикаторів, і шляхи реалізації стратегічних пріоритетів різні. Це означає, що вибір пріоритетів визначається фінансовим станом підприємства і впливом факторів навколишнього середовища, а механізм їх реалізації досягається розробкою та адаптацією стратегічних і тактичних фінансових планів. Система стратегічних орієнтирів підприємства не залишається незмінною: з часом, зі зміною поведінки взаємодіючих суб'єктів зовнішнього середовища і, нарешті, із загальними

змінами, що відбуваються в навколишньому середовищі, можуть змінюватися формулювання інтересів і їх пріоритетність [7]. В процесі аналізу факторів оточуючого середовища варто враховувати три обставини. Перша – це те, що зміни в одному факторі приводять до зміни в інших факторах. Тому їх дослідження і аналіз повинні вестися системно. Друга – ступінь впливу окремих факторів на різні підприємства різна. Третя – підприємство впливає на навколишнє середовище. Сила впливу залежить від дійсного потенціалу фінансової стійкості підприємства.

Ідентифікація і прогнозування ключових факторів ринкової вартості підприємства здійснюється у розрізі показників зміни факторів соціального та екологічного спрямування та зростання ринкової вартості (приріст: рентабельності власного капіталу, рентабельності інвестованого капіталу (активів), чистих активів, рівня капіталізації, прибутку на акцію, економічної доданої вартості (EVA), ринкової доданої вартості (MVA), чистого приведенного доходу (NPV). Дослідження процесів створення вартості за бізнес-одинацями (та підрозділами) пропонується здійснювати на показників: фінансовий результат (результат відновлення) і запас фінансової міцності (стійкості), тобто здатність до відтворення і відновлення капіталу. Рентабельність виробництва характеризує здатність підприємства покрити витрати виробництва, в тому числі амортизацію і невиробничі витрати. Даний показник наочно відображає запас сталого розвитку, яким може розпоряджатися підприємство при встановленні цін на продукцію (товари, послуги) і межі його фінансових можливостей. Одночасно рентабельність і фінансовий важіль є орієнтирами сталого розвитку підприємства. Таким чином, сталий розвиток підприємства визначає альтернативний вибір стратегічних орієнтирів, заснований на збалансованості забезпечуючих систем підтримки фінансової стратегії.

Орієнтація на ринкову вартість докорінно змінює вектор управління вартістю на всіх стадіях формування фінансової стратегії сталого розвитку підприємства. Тому, щоб забезпечити ефективність діяльності підприємства, підприємство повинно швидко реагувати на нові ситуації, викликані впливом навколишнього середовища і адаптуватися до змін. А це означає, що необхідно постійно і вчасно переглядати стратегічні пріоритети і орієнтири. Інакше кажучи, вартість підприємства впливає на його стратегічну позицію.

4. Вибір альтернатив є окремим напрямом формування фінансової стратегії підприємства, які характеризують зміни вартості бізнесу. Основна увага в процесі прийняття рішень повинна приділятися тим чинникам, які істотно впливають на досягнення цієї мети. Орієнтація менеджменту на створення вартості, передбачає визначення ключових показників, що впливають на вартість, визначення строків й відповідальних за підтримку й актуалізацію інформації та створення «центрів вартості». В кожен момент часу

підприємство характеризується визначенням набором істотних фінансових показників, що відображають ефективність його управління. Вектор внутрішніх можливостей створення вартості підприємства дозволяє у кожен момент часу визначити стан підприємства. Ідеального фінансового стану досягти неможливо, до нього можна тільки безмежно наближатися, що обумовлено такими обставинами: (1) переглядаються стратегічні пріоритети; (2) динамічно змінюється вихідний потенціал фінансової стійкості; (3) ключові показники мають різну динаміку; (4) очікування щодо зміни ринкової вартості не можна визначити з достатньою мірою точності; (5) елементи вартості підприємства залежать від облікової політики, яка також може змінюватися. Це означає, що необхідно періодично переглядати і оптимізувати параметри фінансової стратегії підприємства і відповідно коректувати стратегічні плани.

При виборі стратегічних орієнтирів (параметрів) особливого значення набуває визначення обмежень потенціалу фінансової стійкості підприємства. Причини цих обмежень можуть бути як за межами економічної системи, так і диктуватися внутрішніми фінансовими можливостями підприємства. Мова йде про межі ресурсного забезпечення сталого розвитку підприємства.

Процес вибору альтернативи фінансової стратегії ґрунтується на системному і сценарному підходах, використання яких дасть можливість представити, з одного боку, безперервність процедури вибору, а з іншого, – на основі використання інтегрального критерію потенціалу фінансової стійкості, який дозволить обґрунтувати оптимальний вибір. Головна увага приділяється вибору фінансової стратегії від досягнутого фінансового стану підприємства до перспектив його сталого розвитку на основі побудови сценарних варіантів.

5. Вихідною точкою реалізації фінансової стратегії підприємства є стратегічне фінансове планування. Реалізація фінансової стратегії являє собою процес, у якому управління перетворюється в дії на основі розроблених програм (планів), процедур і правил. Процес планування здійснюється у відповідності з циклом формування фінансової стратегії і на всіх етапах її реалізації. Ґрунтуючись на концепціях безперервного розвитку і самоорганізації економічних систем, варто підкреслити, що кожна система з них обмежена у фінансових можливостях. Виходячи з цього твердження, впливає необхідність оцінки відповідності трьох елементів активу стратегічного плану: обсягу виробництва, структури і величини витрат виробництва і ціни (виручки від реалізації).

Завдання повинно визначатися встановленою траєкторією руху, яка буде відображатися через фінансове планування головної мети підприємства – максимізації вартості при дотриманні наступних обмежень стійкості системи: досягнення цілей в окремих періодах, продуктово-ринкових і соціальних цілей, виробничих і екологічних програм і по-

тенціалу. З фінансової точки зору, розробка стратегічного фінансового плану передбачає пошук балансу між зовнішніми можливостями (з урахуванням неминучого ризику) і внутрішніми можливостями самого підприємства. Мотиваційною основою механізму фінансового планування є прояв властивості ієрархічності економічних систем, де головною умовою досягнення синергетичного ефекту є цілеорієнтованість системи і її елементів, серед яких центри фінансової відповідальності; структури (пріоритети), обмежені в часі; фінансові показники – деталізовані фінансові плани за центрами фінансової відповідальності.

При даному підході процес фінансового планування є безперервним і передбачає повне збалансування елементів і механізмів його реалізації. Так, об'єкт планування в широкому змісті охоплює сукупність фінансових процесів, які формують потенціал сталого розвитку підприємства. В цьому зв'язку досліджуються два аспекти проблем: динамічний і статичний. Динамічний аспект фінансового планування характеризується здатністю наявного потенціалу забезпечити приріст вартості в результаті фінансової діяльності впродовж планового періоду часу. Наявний потенціал, у балансовій інтерпретації, визначається величиною чистих пасивів. А статичний аспект визначається ресурсним потенціалом, тобто величиною чистих активів.

Об'єкт планування у вузькому змісті представляє сукупність керованих параметрів фінансової діяльності, а також сукупність планів організаційних одиниць і процесів (центрів фінансової відповідальності). Виходячи з методологічних положень фінансового планування запропонований підхід полягає у: 1) балансуванні індикаторів активу і пасиву фінансового плану шляхом узгодженості трьох елементів активу: обсягу (потужності) виробництва і його структури; витрат; виручки від реалізації; 2) побудові ієрархічної моделі фінансового планування, яка забезпечує взаємодію тактичного і стратегічного планування. Пасив стратегічного фінансового плану визначається як структура джерел фінансування на основі сукупності індикаторів: вартості підприємства, рентабельності та оборотності власного капіталу, ризику реалізації фінансової стратегії. Взаємозв'язок стратегічних і тактичних планів досягається шляхом деталізації тактичних планів за центрами фінансової відповідальності, функціональними завданнями, видами продукції і ринками збуту.

Процедура стратегічного фінансового планування передбачає: формування системи збалансованих фінансових показників за принципом економічного компромісу – максимізації економічної вигоди; вибір найкращого варіанта стратегічного фінансового плану за критерієм потенціалу фінансової стійкості; оцінка стратегічних переваг окремих елементів і відповідності їх принципу оптимальності Парето.

6. Базуючись на концепції безперервного функціонування підприємства, при прогнозуванні стратегічної вартості підприємства необхідно керуватися

припущеннями, що збільшення вартості відбувається: (1) у результаті прояву ефекту синергії, тобто зростання прибутку і ефективного використання потенціалу фінансових можливостей підприємства; (2) за рахунок ліквідації активів, які не приносять економічної вигоди і не сумісних із загальною продуктивною структурою. Мова йде про дотримання ліквідності та оптимальної структури фінансових ресурсів, тобто даний принцип узгоджується з теорією перетворення бізнесу. Тому в запропонованому підході основна увага сконцентрована на процедурі прогнозування сталого розвитку підприємства на основі стратегічної вартості підприємства. Відмінність запропонованого методичного підходу від існуючих полягає: в удосконаленні оцінки вартості підприємства, яка ґрунтується на положеннях теорій корисності та прийняття рішень і застосуванні інтегральних показників; прогнозуванні сталого розвитку на основі стратегічної вартості підприємства, яка дозволяє врахувати відхилення, викликані різними методами її оцінки, інфляцією і ризиком.

7. Контроль результативності реалізації фінансової стратегії спрямований на оцінку досягнення цільових параметрів вартості підприємства. Він передбачає здійснення контролю за такими напрямками: ефективності операційної діяльності – контроль створення вартості за центрами відповідальності, ліквідності – контроль структури капіталу, фінансової рівноваги по ліквідності, оцінка можливості прибуткового розміщення фінансових ресурсів, ефективності фінансової діяльності – контроль надходження коштів від випуску акцій, незабезпечених боргових зобов'язань, векселів, позик, облігацій виплати дивідендів, контроль погашення зобов'язань і позик; ефективності інвестиційної діяльності; контроль виконання фінансового плану та корегування параметрів фінансової стратегії. Використання підходу до оцінки вартості на основі прогнозів у форматі фінансової звітності сприятиме посиленню контролю за ефективністю реалізації фінансової стратегії з боку зацікавлених осіб та дозволить впроваджувати допустимі стратегії розвитку з різною вартістю капіталу.

Реалізація фінансової стратегії за ієрархічними рівнями створення вартості (підрозділів, бізнес-процесів) передбачає розробку стратегічних карт, які охоплюють систему фінансових показників за групами ефективності, фінансової рівноваги і вартості.

Висновки. Фінансова стратегія є інструментом забезпеченням ефективності управління вартістю підприємства. Формування фінансової стратегії передбачає ідентифікацію і прогнозування факторів зміни вартості на основі індикаторів результативності економічної, соціальної і екологічної діяльності. Вихідною передумовою дослідження відтворювальних процесів є аналіз закономірностей кругообігу капіталу, оскільки він відображає характер економічного розвитку підприємства, а також фінансові можливості його сталого розвитку. Керовані пара-

метри і способи регламентації процесів збереження і відтворення вартості підприємства є основою формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємств. Запропонований підхід до контролю за визначеними напрямками дозволяє сформувати достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень з корегування стратегічних фінансових планів. Сформований механізм реалізації фінансової стратегії сталого розвитку є адаптивним та гнучким, оскільки дозволяє оптимізувати процедуру прогнозування сталого розвитку підприємства, контролювати і оцінювати ефективність та ризик її впровадження.

Подальшим напрямом дослідження є розкриття механізму реалізації фінансової стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності.

Л і т е р а т у р а

1. Говорушко Т.А., Климаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: [монографія] / Т.А. Говорушко, Н.І. Климаш. – К.: Логос, 2013. – 204 с.
2. Гриньова В. М. Оптимізація вартості складових ресурсного потенціалу підприємства: [монографія] / В. М. Гриньова, М. М. Салун. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 236 с.
3. Костирко Р.О. Комплексна оцінка вартості підприємства: монографія / Р.О. Костирко, Н.В. Тертична, В.О. Шевчук; за заг. ред. д.е.н., академіка НАН України М.Г. Чумаченко. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Х.: Фактор, 2008. – 288 с.
4. Фінансова стратегія підприємства: [монографія] / І.О. Бланк [та ін.]; за ред. І.О. Бланка. – К.: КНТЕУ, 2009. – 147 с.
5. Семенов А.Г. Фінансова стратегія в управлінні підприємствами: [монографія] / А.Г. Семенов, О.О. Єрпухова, Т.В. Перехрест [та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 188 с.
6. Костирко Р.О. Інтегрована звітність – інструмент соціально відповідального бізнесу / Р.О. Костирко // Часопис економічних реформ. – Науково-виробничий журнал. – №1(13). – 2014. – С. 49-54
7. Костирко Л.А. Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація: монографія. / Л.А. Костирко – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – 474 с.

R e f e r e n c e s

1. Govorushko T.A., Klimash N.I. Upravlinnya efektyvnistyu diyalnosti pidpriemstv na osnovi vartisno-orientovanogo pidhodu: [monografiya] / T.A. Govorushko, N.I. Klimash. – K.: Logos, 2013. – 204 s.
2. Grinova V. M. Optimizatsiya vartosti skladovih resursnogo potentslalu pidpriemstva: [monografiya] / V. M. Grinova, M. M. Salun. – H.: HNEU Im. S. Kuznetsya, 2015. – 236 s.
3. Kostyrko R.O. Kompleksna otsinka vartosti pidpriemstva: monografiya / R.O. Kostyrko, N.V. Tertichna, V.O. Shevchuk; za zag. red. M.G. Chumachenko. – [2-ge vid., pererob. i dop.]. – H.: Faktor, 2008. – 288 s.
4. Finansova strategiya pidpriemstva: [monografiya] / I.O. Blank [ta in.]; za red. I.O. Blanka. – K.: KNTU, 2009. – 147 s.

5. Semenov A.G. Finansova strategiya v upravlinni pidpriemstvami: [monografiya] / A.G. Semenov, O.O. Erpuhova, T.V. Perehrest ta in. – Zaporizhzhya : KPU, 2008. – 188 s.
6. Kostyrko R.O. Integrovana zvitnist – instrument sotsialno vidpovidal'nogo biznesu / R.O. Kostyrko // Chasopis ekonomichnih reform. – Naukovo-virobnichiy zhurnal. – №1(13). – 2014. – S. 49-54
7. Kostyrko L.A. Finansoviy mehanizm stalogo rozvitku pidpriemstv: strategichni orientiri, sistemi zabezpechennya, adaptatsiya: [monografiya] / L.A. Kostyrko – Lugansk: Vid-vo «Noulldzh», 2012. – 474 s.

Костырко Л.А. Методологические основы формирования финансовой стратегии устойчивого развития предприятий

В статье определены предпосылки основ формирования финансовой стратегии устойчивого развития предприятий. На новой парадигме разработаны концептуальные положения финансовой стратегии, основанные на концепциях устойчивого развития и стоимости. Предложена концептуальная модель финансовой стратегии устойчивого развития предприятия, которая раскрывает элементы, последовательность и механизм ее реализации. Доказана необходимость идентификации и прогнозирования ключевых факторов рыночной стоимости предприятия в разрезе показателей изменения факторов экономического, социального и экологического направления и роста рыночной стоимости. Обосновано подход к стратегическому финансовому планированию, который заключается в балансировании индикаторов актива и пассива финансового плана и позволяет разрабатывать альтернативные планы на основе критериев стратегической стоимости и потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия.

Ключевые слова: финансовая стратегия, финансовая стратегия устойчивого развития, стоимость предприятия, факторы стоимости, капитал, структура капитала, выбор стратегических альтернатив, потенциал финансово-экономической устойчивости.

Kostyrko L.A. Methodological bases of formation of financial strategy of sustainable development of enterprises

Identified prerequisites of methodological bases of formation of financial strategy of sustainable development of enterprises. On a new paradigm developed conceptual provisions of the financial strategy, which are based on concepts of sustainable development and cost. Proposed the conceptual model of financial strategy of sustainable development of an enterprise, which reveals the elements, the sequence and mechanism of its implementation. Proved the necessity to identify and predict the key factors of an enterprise's market value in the context of indicators of factors change of economic, social and environmental areas, and the growth of market value. Grounded the approach to strategic financial planning which consists in balancing indicators of assets and liabilities of the financial plan and allows you to develop alternative plans according to the criteria of the strategic value and potential of financial and economic sustainability of the enterprise.

Keywords: a financial strategy, the financial strategy of sustainable development, an enterprise value, cost factors, a capital, a capital structure, selection of strategic alternatives, a potential of financial and economic stability.

Костырко Лідія Андріївна – професор, доктор економічних наук, завідувача кафедрою «Фінанси та банківська справа» Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, м. Сєвєродонецьк, Україна. E-mail: lidkostyrko@gmail.com.

Рецензент: д.е.н., проф. **Чиж В.І.**

Стаття подана 12.01.2017.

УДК 657.6

ІНТЕГРОВАНА КОРПОРАТИВНА ЗВІТНІСТЬ – ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Костирко Р.О., Прозоров Д.В.

THE INTEGRATED CORPORATE REPORTING - THE INSTRUMENT OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES

Kostyrko R.O., Prozorov D.V.

Визначено передумови та пріоритети трансформації корпоративної звітності з позиції задоволення потреб різних користувачів інформації щодо сталого розвитку підприємств. Обґрунтовано фундаментальні концепції та принципи корпоративної інтегрованої звітності підприємств. Розкрито елементи та складові інтегрованої звітності згідно з вимогами Керівництва зі звітності у сфері сталого розвитку та GRI.

Ключові слова: Інтегрована звітність, підприємств, сталий розвиток, корпоративна звітність, інтереси зацікавлених сторін, стратегічна орієнтованість, створення вартості.

Вступ. Формування на сучасному етапі нової теорії корпоративного управління, що базується на ідеології сталого розвитку, інтеграції інтересів підприємств із загальнонаціональними соціально-економічними інтересами, вимагає реформування корпоративної звітності. Фінансова звітність фокусується на вузькій кількості фінансових показників і не повністю розкриває інформацію щодо питань соціального, екологічного та економічного розвитку підприємств. Соціальна активність підприємств може отримати об'єктивну оцінку зацікавлених сторін тільки за умови високого рівня їх інформаційної відкритості щодо діяльності та розвитку підприємств на довгострокову перспективу. Про позитивні тенденції розвитку соціальної звітності в Україні свідчить збільшення числа компаній, що надають нефінансову інформацію відповідно за триєдиним підсумком результатів діяльності (економічної, соціальної і екологічної).

Постановка проблеми. Інтеграція міжнародних стандартів корпоративної соціальної відповідальності в систему стратегічного фінансового управління підприємства дасть позитивний ефект за рахунок регулярного моніторингу зміни факторів вартості і діяльності підприємств. Інтегрована модель звітності є інструментом отримання повної інформації

щодо діяльності підприємств, яка відображає ризики і можливості створення цінності. Тому безперечно виникає необхідність розвитку трансформації корпоративної звітності, яка була б структурована навколо стратегічних завдань забезпечення сталого розвитку підприємства, її моделі бізнесу і корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потреба у трансформації бізнес-звітності зумовлена глобалізацією фінансів, обмеженістю ресурсів, необхідністю розкриття інформації щодо сталого розвитку суб'єктів господарювання для обґрунтування привабливості потенціальним інвесторам. Керівництво по звітності сталого розвитку є основою формування корпоративної інтегрованої звітності. Проблеми формування і розвитку корпоративної інтегрованої звітності отримали висвітлення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Барішнікова О. [1], Євдокимов В. [1], Костюченко В. [3], Кравченко О. [4] Кузіна Р. [5], Лоханова Н. [6], Р. Екклз, Мартін Р., Сорокіна К. [10]. Проте потребують подальших досліджень ряд аспектів, зокрема принципи складання інтегрованої звітності, система показників економічного, соціального і екологічного виміру, з урахуванням нових умов і вимог, організаційно-методичне забезпечення інтегрованої корпоративної звітності.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування передумов та напрямів формування корпоративної інтегрованої звітності в контексті забезпечення сталого розвитку підприємств.

Результати досліджень. Концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) становлять найбільший інтерес з точки зору дослідження розвитку корпоративної інтегрованої звітності.[8] Глобальна ініціатива зі звітності (GRI) вперше запропонувала концепцію звітності зі стійкості компаній та розробила Керівництва з формування звітності сталого розвитку, яке являє собою методологічні осно-

ви формування звітності. Критерії оцінки соціально-екологічної ефективності бізнесу викладені в третій версії Керівництва зі звітності сталого розвитку, яка визнана в якості міжнародного стандарту. Комітетом з Міжнародної інтегрованої звітності, створеним в серпні 2010 р. розроблено Концепцію звітності зі стійкості компаній, яка об'єднала інформацію з фінансів, громадського нагляду, питань навколишнього середовища та соціальних аспектів в єдиний інтегрований формат [7,8,11]. В 2013 році Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності було затверджено документ «Міжнародна структура інтегрованої звітності», який є першою версією міжнародного стандарту інтегрованої звітності [8].

Основні передумови формування інтегрованої звітності полягають у наступному:

по-перше, у сучасному суспільстві змінилося ставлення до цінності, що в свою чергу веде до зміни рівня очікувань від корпоративної звітності. Зростає потреба з боку учасників фінансових ринків у розумінні впливу бізнес моделі підприємства на створення доданої вартості у майбутньому. Виникла потреба у наданні фінансової і нефінансової інформації всім зацікавленим сторонам з метою забезпечення прозорості діяльності підприємства

по-друге, традиційна форма корпоративної звітності за показниками діяльності не відповідає сучасним вимогам у зв'язку з історичною оцінкою вартості підприємства. Новий підхід повинен базуватися на поточній вартості, форми якої варіюються в часі, останнім часом актуальна справедлива вартість. Існуюча модель неадекватно відображає нематеріальні активи - більшість нематеріальних активів, створених «всередині» компанії, не проходять тест на визнання активів відповідно до МСФЗ і тому не показуються на балансі компанії;

по-третє, інтегрована звітність надає достовірну інформацію для оцінки бізнесу інвесторами, партнерами, менеджментом та аналізу впливу компанії на капітали, що матиме визначальний вплив на посилення ролі бізнесу в суспільстві;

по-четверте, потреба у розкритті інформації щодо напрямків стратегії сталого розвитку підприємства, реалізація якої сприятиме зростанню доданої вартості у коротко-, середньо- та довгострокових періодах. Інтегрована корпоративна звітність визначає єдиний формат надання зацікавленим користувачам інформації про діяльність підприємства, ризики і потенціал створення доданої вартості. Вона охоплює фінансову і нефінансову звітність та розкриває показники результативності економічної, екологічної і соціальної діяльності підприємства, що забезпечує прозорість інформації в частині бізнес-ризиків і управління ними.

На концептуальному рівні немає єдиного підходу до розробки моделі бізнес-звітності. Крістіан Нільсен до основних характеристик моделі звітності відносить: мету (зовнішня комунікація); опис змісту; структуру розкриття змісту; метод отримання даних. Наведена схема наочно ілюструє процес інте-

грації фінансової і нефінансової звітності для побудови моделі інтегрованої корпоративної звітності (рис.). При цьому слід зазначити, що підходи, вимоги до розкриття інформації різняться залежно від специфіки діяльності підприємств, їх розміру, виду власності, а також потреб зацікавлених осіб.

Мета інтегрованої звітності – надання фінансової і нефінансової інформації щодо розподілу фінансового капіталу з урахуванням ключових факторів, які впливають на потенціал підприємства створювати цінність упродовж певного проміжку часу, що дозволяє зацікавленим користувачам оцінити майбутні економічні вигоди. Інтегрована звітність містить інформацію щодо фінансового, промислового, інтелектуального, соціального і природного капіталів. Вона є інструментом отримання повної інформації щодо діяльності підприємства, відображає ризики і можливості та об'єднує нефінансові і фінансові показники. Вона орієнтована на стратегічний курс і майбутні перспективи.

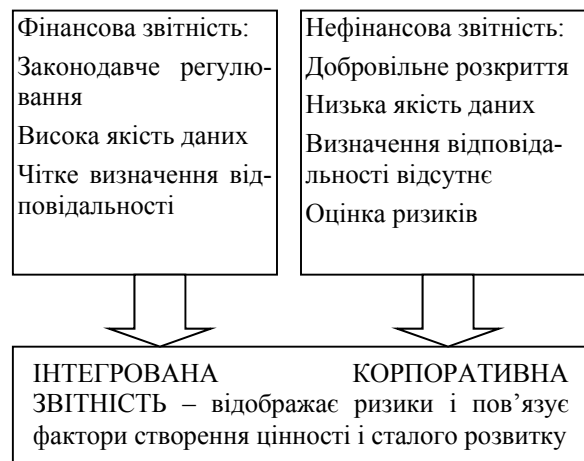

Рис. Модель інтегрованої корпоративної звітності

Концепція інтегрованої звітності розкриває механізм створення доданої вартості компанії у визначених періодах із вхідних ресурсів (капіталів) у певний спосіб (бізнес-модель). Вона ґрунтується на існуючих елементах звітності, таких як аналіз бізнесу та фінансові результати, та об'єднує інформацію про стратегію, корпоративне управління, результати і перспективи підприємства. Зміст звітності повинен відображати результативність управління всіма формами капіталу і містити інформацію про ризики та можливості в контексті всієї діяльності компанії, включаючи постачальників, клієнтів та інші вагомі елементи, що виходять за її межі.

Положення про корпоративну інтегровану звітність базуються на фундаментальних концепціях капіталів, бізнес-моделі і створення доданої вартості. В основі формування інтегрованої звітності організацій лежить її бізнес-модель, яка спирається на різні види капіталу у вигляді вкладу через господарську діяльність та перетворюється в різні результати (товари, послуги, продукти). Діяльність підприємства та її результати впливають на величину капіталів.

Бізнес-модель звітності визначає її мету (зовнішня комунікація); опис змісту; структуру розкриття цього змісту; метод отримання даних.

Базуючись на концепції капіталів слід підкреслити, що капітали в процесі створення продукту можуть зменшуватися або збільшуватися і не залишаються фіксованими протягом часу. Тому при аналізі показників звітності, що впливають на вартість підприємства необхідно враховувати різне поєднання капіталів в процесі створення продукту.

Третьою фундаментальною концепцією інтегрованого звіту є «створення цінності». Інтегрований звіт пояснює, як організація створює цінність. Організація може створювати і максимізувати цінність шляхом задоволення інтересів всіх зацікавлених сторін. Цінність створюється за умови ефективності використання всіх капіталів.

Основні завдання концепції інтегрованої звітності полягають у наступному:

задовольнити інформаційні потреби довгострокових інвесторів щодо наслідків прийняття рішень в довгостроковій перспективі.

відобразити зв'язок між стійкістю бізнесу (sustainability) і його економічною цінністю (economic value);

відобразити взаємозв'язок між факторами ESG (екологічні, соціальні і корпоративні) і фінансовими факторами у прийнятті рішень, що впливають на результати діяльності бізнесу.

змістити акцент показників оцінки результатів бізнесу з короткострокових на довгострокові.

Методологічним базисом складання інтегрованої корпоративної звітності є принципи: сталого розвитку, стратегічної спрямованості, зв'язності інформації, відносин зі стейкхолдерами, релевантності, достовірності, суттєвості, надійності і повноти.

Принцип сталого розвитку означає розкриття інформації щодо

результатів діяльності організації в широкому контексті сталого розвитку з точки зору вкладу у поліпшення економічної, екологічної і соціальної ситуації на місцевому, регіональному і глобальному рівнях.

Принцип стратегічної спрямованості передбачає розкриття: 1) стратегічної мети підприємства; і як ця мета співвідноситься з її здатністю створювати і зберігати цінність протягом довгострокового періоду часу і з ресурсами та відносинами, від яких залежать результати діяльності підприємства. Реалізація цього принципу демонструє достатність капіталу для досягнення стратегічних цілей підприємства в майбутньому і створення цінності. 2) інформації про ризики і можливості, що виникають внаслідок положення підприємства на ринку і її бізнес-моделі; 3) гнучкість бізнес-моделі підприємства. Реалізація цього принципу демонструє достатність капіталу для досягнення стратегічних цілей підприємства в майбутньому і створення цінності..

В контексті реалізації принципу зв'язності інформації інтегрований звіт повинен розкривати зв'язок

між фінансовими показниками і процесом управління ресурсами, бізнес-моделлю та результатами і майбутніми перспективами, видами капіталів, фінансовою та нефінансовою інформацією. Така інформація надає можливість користувачам оцінити вплив факторів на вартість і розвиток підприємства на майбутню перспективу

Згідно з принципом відносин зі стейкхолдерами інтегрований звіт повинен містити аналіз якості взаємин підприємства з основними зацікавленими особами. Надані рекомендації зацікавленими особами про факти, важливі для компанії дозволяють виявити майбутні тенденції розвитку, ризики та розробити і оцінити стратегію.

Принцип релевантності означає, що інтегрований звіт повинен містити релевантну інформацію та демонструвати зв'язки з іншими комунікаціями підприємства.

З позиції принципу достовірності та суттєвості інтегрований звіт повинен містити коротку, достовірну та суттєву інформацію, яка характеризує здатність підприємства створювати і зберігати цінність в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах. Звітність повинна бути сформована аналогічно внутрішній звітності, зокрема, у частині відображення інформації про фінансові результати, майновий стан компанії та створення цінності у майбутньому.

Таким чином, основними функціями інтегрованої звітності є:

1) інформаційно-аналітична - надання зацікавленим користувачам достовірної та об'єктивної інформації про діяльність організації;

2) координаційна - відображення в рамках звітності результатів зусиль по забезпеченню інтересів всіх груп стейкхолдерів;

3) регулююча - регулювання взаємодії підприємством із зацікавленими особами на основі інформації звітності, які вона зобов'язана розкривати в своїй звітності;

4) цільова - визначає цільові параметри і орієнтує процес управління на досягнення головної мети організації (зростання вартості)

При складанні звітності зі сталого розвитку необхідно керуватися рекомендаціями Керівництва зі звітності у сфері сталого розвитку, які (1999 р) і міжнародної некомерційної організації «Глобальна ініціатива зі звітності»- Global Reporting Initiative (GRI).

Зміст інтегрованого звіту підприємства залежить від специфіки її діяльності і навколишнього її середовища та від рішень відповідальних менеджерів компанії. Інтегрований звіт пов'язаний з іншими звітами і комунікаціями, необхідними тим чи іншим зацікавленим користувачам. Різні види капіталу (фінансовий, промисловий, інтелектуальний, людський, соціальний та природний), які використовує організація і на які вона впливає, її бізнес-модель і процес створення цінності протягом часу в сукупності з принципами формування звіту визначають його

структуру і зміст. Ключові елементи звітності наведені в табл.

Таблиця

Основні елементи інтегрованої звітності

Елемент	Опис елементу
Короткий опис підприємства та зовнішнього середовища	Місія, операційна структура, цінності, етика, основна діяльність, конкуренція, частка ринку
Бізнес-модель	Опис сегментів, пов'язані сторони, статут, опис спеціалізації, опис бізнес-моделі та її стійкість
Стратегія і розподіл ресурсів	Короткострокові, середньострокові, довгострокові цілі підприємства, стратегії їх досягнення та використані ресурси
Майбутня перспектива	Очікувані зміни, дії, пов'язані зі змінами, і готовність до змін
Ризики і можливості	Розкриття негативних і позитивних результатів діяльності, умов і заходів покращення ситуації, джерела можливостей та ризиків, які впливають на створення цінності, способи мінімізації ризиків
Корпоративне управління	Структура управління підприємства, процес прийняття рішень, відповідальність керівників
Дії (діяльність)	Якісна і кількісна інформація щодо досягнення організацією стратегічних цілей і ефективності використання капіталу

Процес підготовки інтегрованої звітності включає наступні етапи:

Етап 1. Мета складання звітності. Узгодження мети складання звітності (поліпшення репутації, збільшення цінності для акціонерів, підвищення конкурентоспроможності), визначення очікувань для компанії і стейкхолдерів щодо створення цінності, схвалення керівництва компанії.

Етап 2. Вибір стандарту. Визначення стандарту або формату, згідно з яким компанія буде готувати звіт (найбільш поширені міжнародні стандарти нефінансової звітності: стандарти GRI, AA 1000, Global Compact), масштабу звіту (рівня розкриття економічних, соціальних і екологічних показників), мови публікації, часового періоду розкриття інформації, рівня верифікації. Розробка структури звіту з позиції обраного стандарту.

Етап 3. Формування робочої групи. Дослідження ринку послуг в сфері підготовки та аудиту корпоративної звітності з метою прийняття рішення про залучення консультантів для складання інтегрованої звітності або організація роботи щодо складання звіту силами компанії. Створення крос-секторальної робочої групи з різних підрозділів для підготовки звіту.

Етап 4. Підготовка звіту: аналіз інформації. Узгодження ключових питань розкриття інформації. Аналіз інших звітів, в тому числі конкурентів на національному та глобальному рівнях для більшого розуміння нових ідей.

Етап 5. Зворотній зв'язок. Залучення стейкхолдерів для визначення суттєвих питань, що підлягають розкриттю в звіті.

Етап 6. Формування алгоритму підготовки. Оформлення протоколу звітності (опис розкритих показників, методології і періодичності збору інформації), аналіз отриманих даних, опис алгоритму підготовки.

Етап 7. Шаблон звітності. Узгодження ключових питань звіту, складання текстової частини звіту (шаблону), визначення графічної частини звіту.

Етап 8. Оформлення звітності. Формулювання назви звіту, його структури і вступного слова керівництва компанії.

Етап 9. Громадська і професійна верифікація. Проведення громадської і професійної верифікації (аудиту) нефінансової звітності відповідно до загальноприйнятого стандарту Account Ability або внутрішнього аудиту нефінансової звітності.

Етап 10. Публікація і розповсюдження звіту. Створення електронної або друкованої версії звіту. Розробка стилістики та дизайну звітності, окремого міні-сайту зі звітом на порталі компанії.

Етап 11. Характеристики результативності. Розробка стратегії поширення звіту серед ключових стейкхолдерів, а також комунікаційної стратегії. Проведення огляду міжнародної і національної експертної інфраструктури оцінювання якості нефінансового звіту. Вибір місця презентації інтегрованої звітності після його публікації, участь в рейтингах, конкурсах, оглядах, реєстрах корпоративної звітності.

Процес формування інтегрованої звітності може починатися після складання фінансової звітності, оскільки вона повинна визначати стратегію підприємства, спираючись на аналіз досягнутих результатів в звітному періоді. Інформаційною базою для аналізу результатів діяльності підприємства є фінансова звітність. Паралельне формування фінансової та інтегрованої звітності можливо тільки на етапі аудиторської перевірки фінансової звітності організації. Виправлення, що вносяться до фінансової звітності, повинні бути враховані і в інтегрованій звітності. Дотримання всіх етапів підготовки інтегрованої звітності є обов'язковим, та залежить від мети складання звітності. При підготовці звітності необхідно орієнтуватися на міжнародні стандарти (GRI, AA 1000), але в разі потреби розробляються внутрішні нормативні документи. Структура і зміст інтегрованої корпоративної звітності передбачають включення в її склад всіх видів звітів (фінансових і нефінансових) відповідно до обов'язкових і добровільних правил, норм і стандартів розкриття інформації.

Подальший розвиток інтегрованої звітності повинен бути спрямований на такі важливі аспекти, як розробка системи фінансових і нефінансових показників, методи отримання інформації, узагальнення різних систем забезпечення управління (управлінського обліку, моніторингу, аналізу фінансової стійко-

сті) в процесі підготовки внутрішньої інтегрованої звітності.

Висновок. Зміна парадигми корпоративного управління, зміщення акцентів з інтересів власників і споживачів на інтереси набагато більш широкого кола осіб передбачає відповідну трансформацію корпоративної звітності як основного джерела інформації. Обґрунтування фундаментальних концепцій і принципів розвитку корпоративної звітності надає цілісне уявлення щодо формування методологічних засад інтегрованої корпоративної звітності з позиції забезпечення сталого розвитку, інтеграції інтересів організацій з загальнонаціональними соціально-економічними інтересами. Сформована модель інтегрованої корпоративної звітності забезпечує інформацією зацікавлених осіб щодо розуміння стратегічної мети компанії, як вона співвідноситься з можливістю підприємства відтворювати і зберігати цінність протягом довгострокового періоду із ресурсами, відносинами, від яких залежить сталий розвиток підприємства. Звітність розкриває зв'язок між фінансовими показниками і процесом управління ресурсами, бізнес-моделлю та результатами і майбутніми перспективами, видами капіталів, фінансовою та нефінансовою інформацією та надає користувачам оцінити сталий розвиток підприємств на майбутню перспективу

Л і т е р а т у р а

- Інтегрована звітність підприємств: монографія / В.В. Євдокимов, С.Ф. Легенчук, Д.О. Грицишен, О.М. Барішнікова. Житомир: ЖДТУ, 2014. - 180 с.
- Інтегрована звітність: аналітичний огляд за липень 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/csr_ukraine_white_paper_2013_july_integrated_reporting.pdf.
- Костюченко В. М. Інтегрована звітність як інноваційна модель звітності корпоративних підприємств України / В.М. Костюченко, Н.В. Богатир // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2015. - Вип. 8. - С. 1126-1130.
- Кравченко О.В., Овчарова Н.В. Теоретичні та методичні засади формування інтегрованої звітності в Україні / О.В. Кравченко, Н.В. Овчарова // Економіка і суспільство Випуск №6. - 2016 вид-во: Мукачівський державний університет. - С. 359-366.
- Кузіна Р. В. Підготовка інтегрованої корпоративної звітності на основі системи збалансованих показників / Р.В. Кузіна // Вісник Одеського національного університету. Економіка. — 2015. — Т. 20, вип. 2. — С. 190—195.
- Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень : монографія / Н.О. Лоханова. — Херсон : Гринь Д.С., 2012. — 400 с.
- Международный стандарт интегрированной отчетности — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://edu.inesnet.ru/wp-content/uploads/2014/05/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf.
- Международный совет по интегрированной отчетности [Электронный ресурс] // Официальный сайт. — Режим доступа: <http://www.theiirc.org/the-integrated-reporting-discussion-paper>.
- Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian-G4-Part-Two.pdf>.
- Сорокина К. В. Интегрированная отчетность - новая модель отчетности для бизнеса / К. В. Сорокина // Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. — 2011. — № 7. — С. 8—13.
- Integrated reporting: financial analysts' perception — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2016/02/Integrated-Reporting-Financial-Analysts-Perception.pdf>.

References

- Integrovana zvitnist' pidpr'yemstv: monografiya / V.V. Yevdoky'mov, S.F. Legenchuk, D.O. Gry'cy'shen, O.M. Bary'shnikova. Zhy'tomy'r: ZhDTU, 2014. - 180 s.
- Integrovana zvitnist': anality'chny'j oglyad za ly'pen' 2013 r. [Elektronny'j resurs]. Rezhy'm dostupu: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/csr_ukraine_white_paper_2013_july_integrated_reporting.pdf.
- Kostyuchenko V.M. Integrovana zvitnist' yak innovacijna model' zvitnosti korporaty'vny'x pidpr'yemstv Ukrayiny' / V.M. Kostyuchenko, N.V. Bogaty'r // Global'ni ta nacional'ni problemy' ekonomiky'. - 2015. Vy'p. 8. - S. 1126-1130.
- Kravchenko O.V., Ovcharova N.V. Teorety'chni ta metody'chni zasady' formuvannya integrovanoyi zvitnosti v Ukraini / O.V. Kravchenko, N.V. Ovcharova // Ekonomika i suspil'stvo Vy'pusk #6. - 2016 vy'd-vo: Mukachivs'ky'j derzhavny'j universy'tet. - S. 359-366.
- Kuzina R. V. Pidgotovka integrovanoyi korporaty'vnoyi zvitnosti na osnovi sy'stemy' zbalansovany'x pokazny'kiv / R.V. Kuzina // Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universy'tetu. Ekonomika. — 2015. — T. 20, vy'p. 2. — S. 190—195.
- Loxanova N.O. Integracijni procesy' v obliku v umovax insty'tucional'ny'x peretvoren' : monografiya / N.O. Loxanova. — Xerson : Grin' D.S., 2012. — 400 s.
- Mezhdunarodnyj standart y'ntegry'rovannoj otchetnosti' — [Elektronny'j resurs]. — Rezhy'm dostupu: http://edu.inesnet.ru/wp-content/uploads/2014/05/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf.
- Mezhdunarodnyj sovet po y'ntegry'rovannoj otchetnosti' [Электронный ресурс] // Ofy'cy'al'nij sayt. — Rezhy'm dostupa: <http://www.theiirc.org/the-integrated-reporting-discussion-paper>.
- Rukovodstvo po otchetnosti' v oblasti' ustojchy'vogo razvy'ty'ya G4 — [Elektronny'j resurs]. — Rezhy'm dostupu: <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian-G4-Part-Two.pdf>.
- Soroky'na K. V. Y'ntegry'rovannaya otchetnost' - novaya model' otchetnosti' dlya by'znesa / K.V. Soroky'na // Korporaty'vnaya fy'nansovaya otchetnost'. Mezhdunarodnye standarty. — 2011. — # 7. — S. 8—13.
- Integrated reporting: financial analysts' perception — [Elektronny'j resurs]. — Rezhy'm dostupu: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2016/02/Integrated-Reporting-Financial-Analysts-Perception.pdf>.

Костирко Р.О., Прозоров Д.В. Інтегрована корпоративна звітність – інструмент забезпечення сталого розвитку підприємств

Визначено передумови та пріоритети трансформації корпоративної звітності з позиції задоволення потреб різних користувачів інформації щодо сталого розвитку підприємств. Обґрунтовано фундаментальні концепції та принципи корпоративної інтегрованої звітності підприємств. Розкрито елементи та складові інтегрованої звітності згідно з вимогами Керівництва зі звітності у сфері сталого розвитку та GRI.

Ключові слова: Інтегрована звітність, підприємств, сталий розвиток, корпоративна звітність, інтереси зацікавлених сторін, стратегічна орієнтованість, створення вартості.

Kostyrko R.O., Prozorov D.V. The integrated corporate reporting - the instrument of ensuring sustainable development of the enterprises

Preconditions and priorities of corporate reporting transformation from the position of meeting the needs of different users of information regarding the sustainable development of enterprises were defined. Fundamental concepts and principles of integrated corporate reporting of enterprises were justified. The elements and components of integrated reporting according to Guidelines for Reporting on Sustainable Development and GRI were revealed.

Key words: integrated reporting, enterprises, sustainable development, corporate reporting, interests of stakeholders, strategic focus, creation of value.

Костирко Р.О. – д.е.н., професор, ДВНЗ «Університет банківської справи», e-mail: ruslankostyrko@gmail.com

Прозоров Д.В. – методист, ДВНЗ «Університет банківської справи», e-mail: denis.prozorov.2012@mail.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Чиж В.І.**

Стаття подана 12.02.2017.

УДК 338.45

ОБГРУНТУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ І ФАКТОРІВ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ІСТОТНИЙ ВПЛИВ НА ВНУТРІШНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ

Кудріна О.Ю.

ECONOMIC MANAGEMENT MECHANISM INDUSTRIAL DEVELOPMENT ENTERPRISE

Kudrina O.Y.

У статті розглянуті теоретико-методичні основи, практичні рекомендації щодо формування і вдосконалення економічного механізму функціонування промислових суб'єктів господарювання у регіоні на основі аналізу різних теоретичних підходів до вирішення даної проблеми і практичного досвіду вітчизняних і закордонних підприємств.

Ключові слова: економічний механізм, промислові суб'єкти господарювання, регіон.

Постановка проблеми. Ринкова форма організації виробництва, створюючи можливості для досягнення промисловими суб'єктами господарювання економічної свободи, вимагає водночас формування адекватної системи управління суб'єктами господарювання, здатної забезпечити ефективність виробництва, його динамічність та адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища.

Функціонування будь-якої системи управління ґрунтується на використанні відповідних механізмів, серед яких чільне місце посідає економічний механізм управління, що зазнає суттєвих трансформацій в умовах становлення інституту приватної власності.

У ринкових умовах усе більшого значення набуває саме економічний механізм управління, застосування якого у порівнянні з адміністративним та інформаційно-психологічним, не наражається на суттєвий опір об'єктів управління, залишаючи за ними свободу вибору господарських рішень. Причиною дієвості економічного механізму є більша схильність людей реагувати на економічні стимули, що обумовлено природою економічного інтересу. Саме в наданні чи позбавленні економічних благ полягає дія економічного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні проблеми формування органі-

заційно-економічного механізму підприємства досліджувались такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Л. Абалкін, В. Андрійчук, П. Буніч, М. Круглов, А. Кульман, Т. Ландіна, Дж. Лафта, Ю. Лузан, Е. Мінаєв, Т. Мостенська, О. Олійник, Б. Пасхавер, В. Павлов, П. Саблук, А. Чухно О. Шеремет, Ю. Ященко та ін.

У наукових працях зазначених авторів розкрито сутність і склад господарського, методологію його формування. Проте потребують подальшого дослідження питання побудови та удосконалення структури організаційно-економічного механізму підприємств, методики оцінювання його ефективності.

Метою даного дослідження є обґрунтування передумов і факторів, що становлять істотний вплив на внутрішній економічний механізм функціонування промислових суб'єктів господарювання у регіоні.

Матеріали і результати досліджень.

В умовах формування в суспільстві системи ринкових відносин, що супроводжується на початковій стадії цього процесу зниженням ефективності матеріального виробництва, особливої актуальності набуває проблема докорінної зміни механізму управління економікою промислового підприємства. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми має стати посилення впливу внутрішньозаводських економічних важелів на кінцеві результати роботи промислового підприємства. Це можливо, якщо ринкові економічні відносини, що формуються на рівні економіки країни та регіону, набувають логічного розвитку на внутрішньозаводському рівні.

З виробничо-технічних позицій промислове підприємство являє собою техніко-технологічний комплекс, систему робочих машин та механізмів, які відповідають його потужності та видам промислової продукції, що випускається.

Організаційно підприємство є виробничою одиницею економіки регіону, країни з певними вну-

трішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку. Організаційна система підприємства охоплює виробничу та організаційну структуру управління підприємством та його підрозділами, а також зв'язки між виробництвом та управлінням, між підприємством та зовнішніми організаціями.

З соціального погляду промислове підприємство – це соціальна підсистема суспільства, завдяки якій здійснюється взаємодія суспільних, колективних і особистих інтересів.

З економічних позицій промислове підприємство є виокремленою ланкою промисловості, яка визначається певною господарською, фінансовою, економічною самостійністю. Економічна система підприємства охоплює економічні відносини підприємства з державою, державним бюджетом, організаціями ринкової інфраструктури, постачальниками компонентів виробництва та споживачами продукції (робіт, послуг), населенням, а також внутрішні відносини, які виникають між підрозділами підприємства, між останніми та апаратом управління.

Таким чином, підприємство є відкритою системою із відносно стабільною внутрішньою структурою та зі складною системою взаємозв'язків з зовнішнім оточенням.

З інформаційної точки зору підприємство – складна динамічна система, яка характеризується великим обсягом, інтенсивністю та різноспрямованістю інформаційних зв'язків між підсистемами й елементами, а також зовнішнім оточенням. Інформаційна підсистема підприємства охоплює планову, звітну, нормативно-технічну документацію, а також різноманітну інформацію, яка характеризує стан і рух компонентів підприємства.

В екологічному аспекті підприємство – це виробничо-екологічна система, яка взаємодіє із зовнішнім оточенням шляхом матеріально-енергетичного обміну.

Щодо адміністративно-правового статусу, то з цього погляду підприємство є юридичною особою з установленними державою в законодавчому порядку правами та обов'язками.

Промислове підприємство як будь-яка система може перебувати у двох станах: стійкому, нестійкому. Стійкий стан характеризується ритмічним випуском високоякісної продукції та існуванням стійкого попиту на неї, рівномірним процесом виробництва в усіх підрозділах, належним матеріально-технічним та кадровим забезпеченням, нормальним психологічним кліматом у колективі [1].

Нестійкий стан характеризується порушеннями у виробничому процесі, неритмічним випуском продукції та незадовільним попитом на неї, несвоєчасним матеріально-технічним постачанням, незадовільним психологічним кліматом. Таке становище може бути результатом впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Стійкий стан виробництва забезпечується головним чином створенням адекватної та ефективної системи управління.

Отже підприємство – це складна виробнича система, між елементами (підрозділами) якої існують певні зв'язки, опосередковані економічними інтересами. Між структурними елементами підприємства зв'язки бувають горизонтальними та вертикальними. Горизонтальні зв'язки виникають між підрозділами одного й того самого адміністративно-економічного статусу (цехами, філіями, відділами, дільницями тощо). Вертикальні зв'язки, що за своєю сутністю є управлінсько-координаційними (наприклад, центральний апарат управління → цех → дільниця → робоче місце), притаманні ієрархічним структурам.

Як горизонтальні, так і вертикальні відносини між структурними елементами підприємства набирають певних економічних форм (договори, планування) і здійснюються за допомогою відповідних методів (контроль, оцінювання діяльності, заохочення і матеріальна відповідальність і т. ін.). Впорядковану систему таких форм і методів умовно називають внутрішнім економічним механізмом підприємства. Саме через цей механізм забезпечується функціонування підприємства як системи господарюючих елементів (підрозділів).

Внутрішній економічний механізм може мати різні форми функціонування. Вони різняться ступенем свободи поведінки підрозділів, формами їх зв'язків і показниками ефективності діяльності.

На форму функціонування економічного механізму підприємства істотно впливає тип виробництва. Від нього залежить виробнича структура підприємства та його підрозділів, характер технологічних процесів та їх оснащеність, форми організації виробництва, праці та управління. У міру підвищення серійності виробництва розширюється застосування високопродуктивного спеціального обладнання, прогресивних технологічних процесів, зменшується необхідність жорсткого контролю за функціонуванням окремих підрозділів та централізації управління підприємством взагалі. Не менш суттєву роль при формуванні економічного механізму відіграє розмір підприємства. Найважливішою рисою підприємства в сучасних умовах господарювання має бути адаптація до змін навколишнього середовища. Вибір тієї чи іншої форми функціонування економічного механізму підприємства значною мірою залежить також і від того, яку ринкову політику проводить підприємство, яких стратегічних цілей воно намагається досягти.

Ефективне функціонування підприємства на основі економічного інтересу внутрішньогосподарських підрозділів в кінцевих результатах діяльності забезпечує система економічних відносин (внутрішньогосподарський ринок).

В основі системи внутрішньовиробничих відносин лежать внутрішні ціни. Вони являють собою умовно-розрахункові ціни, за якими підрозділи передають один одному товари або надають послуги. Ніякі реальні платежі при цьому не здійснюються. Внутрішні ціни формуються з урахуванням взаємоз-

в'язку загальнозаводських критеріїв оцінки роботи з критеріями, що характеризують роботу окремих підрозділів. Через систему внутрішніх цін визначаються орієнтири для роботи структурних підрозділів, і цим опосередковано регламентуються всі дії підрозділів.

Висновки. Як будь-яка система, внутрішній економічний механізм промислового підприємства зазнає істотного впливу в результаті дотримання / недотримання чітко визначених та науково обґрунтованих принципів:

1. *Принципу цільової сумісності та зосередженості*, який передбачає створення цілеспрямованої системи управління, в якій усі її ланки складають єдиний механізм, спрямований на вирішення загального завдання. Робота окремих цехів, виробничих дільниць, лабораторій, відділів будується таким чином, щоб у кінцевому підсумку у визначений термін було вироблено саме ту продукцію, на яку у даний момент є попит споживача.

2. *Принципу безперервності і надійності* – виявляється у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу.

3. *Принципу планованості, пропорційності та динамізму* – означає, що система управління має бути націлена на вирішення не тільки поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства. Система господарського управління пов'язує у часі дії людей, кількість, асортимент і якість ресурсів, що витрачаються.

4. *Демократичного принципу розподілу функцій управління* – ґрунтується на методах і правилах суспільного поділу праці.

5. *Принципу науковості та обґрунтованості методів управління* – виходить з того, що методи, форми та засоби управління мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці. Це, у свою чергу, передбачає використання новітньої комп'ютерної техніки та математичних методів як важливої передумови нормального функціонування механізму управління економікою на всіх її рівнях, і передусім на підприємствах.

6. *Принципу ефективності управління*, який пов'язаний з наявністю багатоваріантних шляхів досягнення однієї й тієї самої мети. Підприємство постійно перебуває в пошуку ефективніших рішень, спрямованих на поліпшення організації виробництва та випуск конкурентоспроможної продукції.

Л і т е р а т у р а

1. Зеліско І.М. Фінансовий механізм діяльності аграрно-промислових компаній // Молодий вчений. – 2015. - № 12 (27). Ч.2. грудень. – С. 27– 31.

References

1. Zelisko I.M. Finansovyy mehanizm diyal'nosti agrarno-promyslovyh kompanij // Molodyj vchenyj. – 2015. - № 12 (27). Ch.2. grudень. – S. 27– 31. Volkov O.I., Denysenko M.P., Grechan A.P. (2011) Innovacijnyj rozvytok promyslovosti Ukraïny / Za red. O.I. Volkova, M.P. Denysenka, K.: KNT, 648 s.

Кудрина О. Ю. Обоснование предпосылок и факторов, которые составляют существенное влияние на внутренний экономический механизм функционирования промышленности в регионе

В статье рассмотрены теоретико-методические основы, практические рекомендации по формированию и совершенствованию экономического механизма функционирования промышленных субъектов хозяйствования в регионе на основе анализа различных теоретических подходов к решению данной проблемы и опыта отечественных и зарубежных предприятий.

Ключевые слова: экономический механизм, промышленные субъекты хозяйствования, регион.

Kudrina Olga Y. Economic management mechanism industrial development enterprise

The article describes the theoretical and methodological foundations, practical recommendations on the formation and improvement of economic mechanism of functioning of industrial entities in the region based on the analysis of different theoretical approaches to solving this problem and experience of domestic and foreign companies.

Keywords: economic mechanism industrial entities region.

Кудріна О. Ю. – завідувач кафедри економіки та бізнесу Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, д.е.н., доцент

Рецензент: д.е.н., проф. **Чиж В.І.**

Стаття подана 18.01.2017.

УДК 368

**СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ
СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ****Кукса І.М., Корольова Н.М.****SYSTEM ANALYSIS AND DEVELOPMENT PROSPECTS
OF INSURANCE MARKET IN UKRAINE****Kuksa I.M., Koroljova N.M.**

У статті, на основі дослідження та системного аналізу визначено тенденції та проблеми страхового ринку, що стримують його стабільний розвиток. Обґрунтовано необхідність вдосконалення нормативно-правової бази з метою покращення захисту страхувальників та впровадження принципів європейських стандартів щодо регулювання страхової діяльності з боку держави, а також посилення контролю з боку держави за макроекономічними ризиками. Розкрито потенційні можливості розвитку страхового ринку в Україні в умовах інтеграції в світовий фінансовий простір.

Ключові слова: страховий ринок, страхова діяльність, сталий розвиток, системний аналіз, інтеграція, державне регулювання страхової діяльності.

Вступ. Враховуючи зростаючу роль страхування в економіці України, все більш актуальною стає проблема підвищення ефективності, надійності страхових компаній та якості страхових послуг. На сьогодні вітчизняна практика страхування порівняно зі світовим досвідом відрізняється незначним обсягом, недостатньою якістю, кількістю послуг та низькою інвестиційною активністю, а також незначними страховими резервами більшості страхових компаній, що не дозволяє їм мати достатній фінансовий потенціал для забезпечення їх сталого розвитку.

Постановка проблеми. На процес якісного зростання страхового ринку впливають ряд факторів, серед яких слід виділити: недосконалість нормативно-правової бази регулювання страхової діяльності, недостатність внутрішнього капіталу, низький рівень інвестиційної активності та ефективності. Одним із найважливіших чинників підвищення ефективності страхових компаній є збільшення обсягу інвестицій для реалізації найрізноманітніших проектів загальнодержавного значення, забезпечуючи цим самим фінансування пріоритетних галузей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальне значення для формування теоретичних основ страхування мають наукові праці вітчизняних вчених, серед яких В.Д. Базилевич, О.І. Барановський, Н. М. Внукова [2], Временко Л. В. [3], О. О. Гаманкова [4], Гладчук, О.М., О. В. Козьменко [5]. Серед робіт, присвячених питанням державного регулювання страхової діяльності, необхідно виділити наукові праці таких авторів: А.В. Василенко [1], О.Ф. Філонюк, Р.Г. Соболев [7], Є.Ф. Дюжиков [6].

Проте, потребують подальшого дослідження такі важливі питання як системний аналіз розвитку страхового ринку, оцінка ефективності державного регулювання страхової діяльності, узгодження інтересів учасників страхового ринку.

Мета статті. Метою статті є системне дослідження тенденцій, проблем та напрямів розвитку страхового ринку в умовах трансформації економіки та послідовної інтеграції України в міжнародний економічний простір.

Результати досліджень. Оцінюючи загальну тенденцію за останні три роки, слід зазначити, що на розвиток національного страхового ринку вплинули макроекономічні процеси, які характеризувалися нестабільністю. Зокрема, частка страхування у ВВП у 2014-2016 р.р. залишається на рівні 1,5%, тоді як в інших розвинених європейських країнах цей показник тримається на рівні 15-24% [10]. В цьому зв'язку можна виділити декілька груп проблем.

Перша група проблем пов'язана з впливом стримуючих чинників сталого розвитку страхового ринку: зменшення кількості страхових компаній; падіння та нестабільність курсу національної валюти; високий рівень інфляції, зменшення платоспроможності потенційних споживачів страхових послуг; недовіра населення до страхових компаній, зниження об'ємів кредитування банківськими установами; банкрутство банківських установ, що призвело до втрат депозитів окремих страховиків; зниження ліквідності

фондового ринку; посилення податкового тиску на страховий бізнес за рахунок внесення змін до Податкового кодексу; посилення нагляду з боку Нацкомфінпослуг та встановлення нормативних вимог до структури активів страховиків.

Також загрозою для страхового ринку України стала нова система оподаткування. За старою системою оподаткування страхових компаній передбачало відрахування до бюджету 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. За новим законодавством, до цього податку додали ще й 18% податку з прибутку. З новою системою оподаткування споживачі страхових продуктів можуть зіткнутися з банкрутством страхових компаній, збільшенням вартості страхових послуг, що призведе до недовіри підприємств і населення до страхового ринку України [13].

Друга група проблем характеризується зміною тенденцій розвитку страхового ринку та його структури. За останні роки змінилася структура страхового ринку. В результаті досить високих вимог до діяльності страховиків кількість їх на страховому ринку в порівнянні з 2012 роком, скоротилася більш чим на 25%. За даними Нацкомфінпослуг, загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2016 року становила 310, у тому числі СК "life" – 39 компаній, СК "non-life" – 271 компаній, (станом на кінець 2015 – 361 компанія, у тому числі СК "life" – 49 компаній, СК "non-life" – 312 компаній). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення.

Тільки за 2016 рік покинули ринок 51 страхова компанія, порівняно з 2014 роком кількість компаній зменшилася на 72. Крім того, ряд страхових компаній, включаючи міжнародних страховиків або повністю згорнули свою діяльність на окупованих територіях або покинули український ринок.

Таблиця 1
Кількість страхових компаній

Страхові компанії	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Загальна кількість СК	414	407	382	361	310
СК «life»	62	62	57	49	39
СК «non-life»	352	345	325	312	271

Основні показники страхової діяльності на Українському страховому ринку в динаміці представлені в таблиці 2.

Уповільнення української економіки позначилося і на страховому секторі. У 2016 році співвідношення страхових премій і ВВП склало 1,5% проти 2% в 2013 році, але в порівнянні з 2015 роком частка не змінилась. Результати аналізу свідчать, що динаміка страхових виплат і премій є нестабільною. Слід підкреслити, що страхова галузь в значній мірі залежить від ситуації в банківському секторі країни, оскільки значна частка фінансових ресурсів страхових компаній знаходилася на банківських депозитах.

Таблиця 2
Динаміка основних показників розвитку страхового ринку у 2013-2016 р.р. [13]

	2013	2014	2015	2016	Темпи приросту		
					2014/2013	2015/ 2014	2016/2015
					%	%	%
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць							
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	87 328,5	35 975,7	109 106,8	61 272,8	-58,8	203,3	-43,8
- зі страхувальниками-фізичними особами	80 345,0	32 699,4	106 321,2	42 534,6	-59,3	225,1	-60
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	97 952,0	98 737,5	93 322,5	118 198,4	0,8	-5,5	26,7
Страхова діяльність, млн. грн.							
Валові страхові премії, у тому числі:	28 661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	-6,6	11,1	18,3
зі страхування життя	2 476,7	2 159,8	2 186,6	2 756,1	-12,8	1,2	26
Валові страхові виплати, у тому числі:	4 651,8	5 065,4	8 100,5	8 839,5	8,9	59,9	9,1
зі страхування життя	149,2	239,2	491,6	418,3	60,3	105,5	-14,9
Чисті страхові премії	21 551,4	18 592,8	22 354,9	26 463,9	-13,7	20,3	18,4
Чисті страхові виплати	4 566,6	4 893,0	7 602,8	8 561,0	7,1	55,4	12,6
Рівень чистих виплат, %	21,2%	26,3%	34,0%	32,3%	-	-	-
Страхові резерви, млн. грн.	14 435,7	15 828,0	18 376,3	20 936,7	9,6	16,1	13,9
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	66 387,5	70 261,2	60 729,1	56 075,6	5,8	-13,6	-7,7
Обсяг сплачених статутних капіталів	15 232,5	15 120,9	14 474,8	12 661,6	-0,7	-4,3	-12,5

Обсяг валових премій збільшився до 35 170,3 млн. грн., але річний темп зростання премій остався незмінним практично незмінним на рівні 18%. У 2014 і 2015 роках збереглася тенденція перевищення темпу зростання виплат над темпом зростання премій. За даними Нацкомфінпослуг, поквартальне уповільнення темпів приросту, спостерігалось протягом 1,5 років, і на кінець 2016 року темпи зростання премій перевищували темпи зростання виплат на 9,2 в.п.

Третя група проблем пов'язана зі зниженням платоспроможності споживачів страхових послуг. У 2016 р. зменшилась кількість укладених договорів страхування на 22 958,1 тис. одиниць (або на 11,3%), при цьому на 63 686,5 тис. одиниць (або на 63,9%) зменшилась кількість договорів з добровільного страхування, в тому числі: кількість укладених договорів страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ зменшилась на 28 273,1 тис. одиниць (або на 92,7%); кількість укладених договорів страхування майна зменшилась на 27 867,8 тис. одиниць (або на 89,5%); кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків зменшилась на 956,4 тис. одиниць (або на 5,7%). Кількість договорів з обов'язкового страхування зросла на 40 876,9 тис. одиниць (або на 40,4%) за рахунок зростання договорів страхування від нещасних випадків на транспорті на 24 875,9 тис. одиниць (або на 26,7%). При цьому спостерігається тенденція збільшення середньої вартості страхового поліса як по обов'язковим, так і з добровільних видів страхування. Причина цього криється в інфляції, а також в девальваційних ризиків, які, безумовно, не можуть не враховуватися страховими компаніями. Крім того, для вітчизняних страховиків, характерним є звуження ринку, коли кількість клієнтів скорочується, а що залишилися споживачі пред'являють більш високі вимоги до якості страхових послуг. На страховому ринку (табл. 3) основну частку валових страхових премій – 99,9% акумулюють 200 СК "non-Life" (73,8% всіх СК "non-Life") та 99,5% – 20 СК "Life" (51,3% всіх СК "Life"). По ринку страхування життя Індекс Герфіндаля – Гіршмана (ННІ) склав 1 079,59 (у 2015 році – 982,98), по ринку ризикових видів страхування становив 280,74 (у 2015 році – 232,72). В цілому по страховому ринку Індекс Герфіндаля – Гіршмана склав 245,09 (у 2015 році – 205,07). Дані свідчать, що на ринку видів страхування інших, ніж страхування життя, спостерігається значний рівень конкуренції (ННІ в 4 рази менше 1000), в той час як на ринку страхування життя наявна помірна монополізація [12].

Четверта група проблем пов'язана з ефективністю страхового бізнесу, яку можна оцінити на основі показників страхових виплат в Україні. Результати аналізу за 2013-2016 р.р. вказують на тенденції збільшення рівня чистих страхових виплат – з 21,2% у 2013 р. до 34% у 2015 р., проте у 2016 р. він незначно знизився до 32,3%.

Для порівняння слід зазначити, що в економічно розвинутих країнах світу рівень валових страхових виплат становить від 30 до 70 %. Рівень валових страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій) станом на 31.12.2016 становив 25,1%. Високий рівень валових страхових виплат (більше за загальний по ринку) спостерігався за такими видами страхування: з медичного страхування – 56,9% (станом на 31.12.2015 – 62,1%), добровільного особистого страхування – 40,8% (станом на 31.12.2015 – 46,2%), обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 38,9% (станом на 31.12.2015 – 34,2%), недержавне обов'язкове страхування – 33,4% (станом на 31.12.2015 – 28,8%), страхування фінансових ризиків – 26,0% (станом на 31.12.2015 – 39,0%). Рівень чистих страхових виплат (відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій) станом на 31.12.2016 становив 32,3% (станом на 31.12.2015 – 34,0%). Високий рівень чистих страхових виплат станом на 31.12.2016 спостерігався за видами добровільного особистого страхування – 14 43,2%, з обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 38,9%, за видами добровільного майнового страхування – 35,8% (в тому числі зі страхування фінансових ризиків – 41,4%). Активи українських страхових компаній зменшуються: якщо у 2014 р. у порівнянні з 2013 р. вони збільшилися на 5,8% , то в 2015 р. зменшилися на 13,6%, за підсумками 2016 р. зменшилися на 7,7% і склали 56 075,6 млн. грн. На зменшення загальних активів страховиків та активів, визначених законодавством для представлення коштів страхових резервів при збільшенні страхових резервів вплинули такі чинники: втрата активів, пов'язана з анексією Автономної Республіки Крим та веденням бойових дій на сході України; проведення переоцінки активів за справедливою вартістю, призвело до росту страхових резервів. Сумарний статутний капітал вітчизняних страховиків поступово зменшується: у 2014 р. на 0,7%, у 2015 р. - на 4,3%, а у 2016 році зменшився на 12,5%. Динаміка зменшення статутних фондів у 2014-2016 р.р. зумовлена припиненням діяльності страхових компаній. Для оцінки ефективності фінансової діяльності страховиків України проаналізуємо страхові резерви (табл. 4)

На основі даних, наведених у табл. 4, можна зробити такі висновки: впродовж 2013-2016р.р. відбулось нарощування обсягів страхових резервів страховиків України у розмірі 6501 млн. грн., або на 45% (від 14 435,7млн. грн. у 2013 р. до 20 936,7 млн. грн. 2016 р.); за рахунок збільшення резервів зі страхування життя на 3892,4 млн. грн. і технічних резервів – на 2518,6 млн. грн. Хоча і впродовж аналізованого періоду відбувалось збільшення величини як технічних резервів, так і резервів зі страхування життя, проте у 2016 році спостерігалось уповільнення темпів росту обсягів страхових резервів та резервів зі страхування життя. Серед іншого, зростання

Таблиця 3

Концентрація страхового ринку за 2016 рік

Перші (Тор)	страхування "Life"		страхування "non-Life"		
	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн. грн.)	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховувальників
Тор 3	1 186,5	43,0	6 140,8	18,9	3
Тор 10	2 465,2	89,4	14 470,8	44,6	4
Тор 20	2 741,2	99,5	20 322,2	62,7	5
Тор 50	2 756,1	100,0	27 855,6	85,9	9
Тор 100	-	-	31 417,7	96,9	11
Тор 200	-	-	32 395,0	99,9	15
Всього по ринку	2 756,1	100,0	32 414,2	100,0	21

Таблиця 4

Динаміка і структура коштів страхових резервів страховиків України впродовж 2013–2016 р.р.

	2013	2014	2015	2016	Темпи приросту		
					2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015
					%	%	%
Обсяг сформованих страхових резервів, у тому числі:	14 435,7	15 828,0	18 376,3	20 936,7	9,6	16,1	13,9
резерви зі страхування життя	3 845,8	5 306,0	6 889,3	7 828,2	38,0	29,8	13,6
технічні резерви	10 589,9	10 522,0	11 487,0	13 108,5	-0,6	9,2	14,1

сукупного обсягу резервів спричинене девальвацією національної валюти та переоцінкою залишків валютних активів. В складі сукупних страхових резервів страхових компаній України продовжують переважати банківські вклади. Станом на 01.10.2016 р. на цю складову припадало 47% їх загального обсягу.

Значний вплив на розвиток українського страхового ринку здійснює міжнародна співпраця. Страхові ринки таких країн як Швейцарія, Ірландія, ОАЕ, Люксембург та інші орієнтовані на експорт страхових і перестраховувальних послуг і отримують прибуток значно більше, ніж на внутрішньому страховому ринку.

П'ята група проблем вказує на недостатній експортний потенціал українського страхового ринку (0,5% зовнішнього експорту, імпорт страхових послуг складає 14%). Якщо, протягом 2012 - 2014 років помітно збільшились обсяги внутрішнього перестрахування з 48,8% у 2012 році до 84,2% у 2014 році. Частка нерезидентів у вихідному перестрахованні мала тенденцію до зменшення з 51,2% у 2012 році до 15,8% у 2014 році. У 2015 – 2016 роках змінювались обсяги вихідного перестрахування, відповідно зазнали змін і частки резидентів та нерезидентів у вихідному перестрахованні. При рості у 2016 році порівняно з 2015 роком операцій з перестрахування із страховиками-нерезидентами на 56,6% їх частка 25 у вихідному перестрахованні збільшилась на 5,8 в.п. до рівня 31,3%. Загрозою для сучасного страхового ринку залишається відтік капіталу за кордон. Страхові компанії з іноземним капіталом фактично виконують функції страхових посередників,

передаючи в перестрахування близько 90–95% ризиків материнської компанії, тим самим перенаправляючи фінансові потоки за кордон [5]. В 2016 році обсяг експорту перестрахових послуг українськими страховими компаніями склав 3 962,3 млн. грн., що на 56,6% більше порівняно з 2015 роком (за 2015 рік – 2 530,2 млн. грн.). Від загальної суми сплачених часток страхових премій на перестрахування нерезидентам у 2016 р. найбільше сплачено до Великобританії – 16,5%, Китаю – 12,3%, Німеччини – 10,5%, Індії – 8,9%, Польщі – 8,6%, Швейцарії – 7,6% та Малайзії – 7,0%. За 2016 рік обсяг страхових платежів, отриманих вітчизняними страховиками від страхувальників-нерезидентів по договорах перестрахування страхування, склав – 954,7 млн. грн. (за 2015 рік – 848,1 млн. грн.). У цілому це склало 3,6% сукупного обсягу чистих страхових платежів в 2016 році (в 2015 році цей показник склав 3,8%). Зазначений показник значно уступає ступеню інтеграції страхових ринків більшості країн Європи. Взаємодія страхових ринків країн Європи повинна сприяти розкриттю потенційних можливостей України у світових фінансових процесах. Міжнародна інтеграція ринку страхування - це проведення узгодженої політики в сфері страхових відносин між різними державами, тісна кооперація уповноважених регулюючих органів і неурядових профільних організацій, створення міждержавних об'єднань для вирішення спільних завдань та досягнення загальних цілей. Сутністю міжнародної інтеграції ринку страхування є формування реально регульованого страхового простору з метою максимального забезпечення

прав і гарантій учасників страхових відносин. Інтеграція українського страхового ринку в світовий простір дозволить: розширити ємність національного страхового ринку; запозичення і обмін страхових технологій, в тому числі з впровадженням підрозділів глобальних страховиків на їх національному ринку; використання особливих економічних зон, які передбачають особливі умови податкового регулювання і організації бізнесу; зростаюча уніфікація фінансової звітності.

Результати дослідження страхового ринку в Україні дозволили виокремити основні напрями забезпечення стабільного його розвитку. Імплементация позитивного міжнародного досвіду щодо використання сучасних методів державного регулювання страхової діяльності зумовлює необхідність удосконалення нормативно-правової бази, моніторингу діяльності страховиків та контролю за дотриманням регуляторних норм щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості та захисту споживачів страхових послуг, а також запровадження європейських стандартів. Реалізація Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2020 роках створить умови для сталого зростання страхового ринку України, його конкурентоспроможності в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір. Згідно з проектом, до 2018 р. регуляторні норми, що регулюють платоспроможність, будуть базуватися на моделі Solvency I. Починаючи з 2018 року буде здійснений перехід на Solvency II, які ЄС впроваджує в даний момент [11,12].

Висновок. На даному етапі для страхового ринку притаманні такі тенденції: незначна частка страхових послуг по відношенню до ВВП, зменшення кількості страхових компаній, зменшення активів та збільшення страхових резервів, скорочення попиту на страхування та обсягу залучених страховими компаніями премій. Забезпеченню сталого розвитку страхового ринку України сприятиме впровадження низки заходів:

вдосконалення нормативно-правової бази з метою покращення захисту страхувальників; посилення попереднього контролю з боку держави за макроекономічними ризиками;

впровадження європейських принципів і стандартів щодо регулювання страхової діяльності, насамперед, які стосуються стандартів платоспроможності;

впровадження системи управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II; встановлення вимог до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів страховика;

створення системи гарантій виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними неплатоспроможними страховими організаціями; впровадження досконалих методів оцінки ефективності регулювання страхової діяльності з боку держави.

Література

1. Василенко А.В. Генезис державного регулювання страхового ринку України в контексті зарубіжного досвіду / А.В. Василенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №82(62). – С. 14-22
2. Внукова Н.М. Страхування: теорія та практика: Навчальний посібник / За загальною редакцією д.е.н., проф. Н.М. Внукової. – 2-ге видання, перероблене та доповнене. – Харків: Бурин Книга, 2009. – 656 с.
3. Временко Л. В. Теоретичні аспекти формування страхового портфеля страховика /Л. В. Временко, Ю. В. Подзолкова // Економічна наука ХХІ століття: реалії та перспективи :зб. наук. пр. з актуальн. проблем економ. наук :у 2 ч. / Наук. організація «Перспектива». – Дніпропетровськ, 2013. – Ч. 2. – 248 с.
4. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України. Теорія, методологія, практика: монографія. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с
5. Гладчук О. М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України [Текст] / О. М. Гладчук // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 4.
6. Дюжиков Е.Ф. Регулирование отдельных сторон страховой деятельности в некоторых странах СНГ / Е.Ф. Дюжиков // Финанси. – 2006. - №6. – С. 51-54
7. Соболев Р.Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні / Р.Г. Соболев. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/>
8. Козьменко О.В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку: монографія / О.В. Козьменко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБЦ», 2008. – 352 с.
9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року № 391) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
10. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nfp.gov.ua>
11. Українська федерація ubezpieczenia. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257.
12. Lloyds. What-is-Solvency-II // Lloyd's official web site [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.lloyds.com/The-Market/Operating-at-Lloyds/Solvency-II/About/What-is-Solvency-II>.
13. Forbes Україна. Податкові виклики для страховиків. – 09 лютого 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1387361-podatkovyi-viklikidlya-strahovikiv>

References

1. Vasylenko A.V. Genezy's derzhavnogo reguluvannya strakhovogo ry'нку Ukrainy' v konteksti zarubizhnogo dosvidu / A.V. Vasylenko // Aktual'ni problemy ekonomiky'. – 2006. - №82(62). – S. 14-22
2. Vnuкова N.M. Strakhuvannya: teoriya ta prakty'ka: Navchal'ny'j posibny'k / Za zagal'noyu redakciyeyu d.e.n., prof. N.M. Vnukovoyi. – 2-ge vy'dannya, pereroblene ta dopovnene. – Harkiv: Burun Kny'ga, 2009. – 656 s.

3. Vremenko L. V. Teoretychni aspekty formuvannya straxovogo portfelya straxovyka / L. V. Vremenko, Yu. V. Podzolkova // Ekonomichna nauka XXI stolittya: realiyi ta perspektyvy : zb. nauk. pr. z aktual'n. problem ekonom. nauk : u 2 ch. / Nauk. organizaciya «Perspektyva». – Dnipropetrovsk, 2013. – Ch. 2. – 248 s.
4. Gamankova O.O. Ry'nok straxovykh poslug Ukrainy. Teoriya, metodologiya, praktyka: monografiya. – K.: KNEU, 2009. – 283 s.
5. Gladchuk O. M. Finansova bezpeka suchasnogo straxovogo ry'nku Ukrainy [Tekst] / O. M. Gladchuk // Efektyvna ekonomika: elektronne naukovе faxove vydannya. – 2014. – № 4.
6. Dyuzhykov E.F. Regulyrovany'e ot del'nykh storon straxovoy deyatel'nosti v nekotorykh stranax SNG / E.F. Dyuzhykov // Fy'nansy. – 2006. – № 6. – S. 51-54.
7. Sobol' R.G. Sutnist' derzhavnogo regulyuvannya straxovoy diyal'nosti v Ukraini / R.G. Sobol'. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/>
8. Koz'menko O.V. Straxovyj ry'nok Ukrainy u konteksti stalogo rozvytku: monografiya / O.V. Koz'menko. – Sumy: DVNZ «UABS NBCz», 2008. – 352 s.
9. Kompleksna programa rozvytku finansovogo sektoru Ukrainy do 2020 roku (Postanova Pravlinnya Nacional'nogo banku Ukrainy vid 18.06. 2015 roku № 391) [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
10. Oficijnyj sajт Nacional'noyi komisiyi z regulyuvannya ry'nkiv finansovykh poslug Ukrainy [Elektronnyj resurs] – Rezhy'm dostupu do resursu: <https://nfp.gov.ua>
11. Ukrain'ska federaciya ubezpechennya. Strategiya rozvytku straxovogo ry'nku Ukrainy na 2011-2020 roky [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu do resursu: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257
12. Lloyds. What-is-Solvency-II // Lloyd's official web site [Elektronnyj resurs] – Rezhy'm dostupu do resursu: <http://www.lloyds.com/The-Market/Operating-at-Lloyds/Solvency-II/About/What-is-Solvency-II>.
13. Forbes Ukrainina. Podatkovi vy'kly'ky dlya straxovykiv. – 09 lyutogo 2015 roku [Elektronnyj resurs] – Rezhy'm dostupu do resursu: <http://forbes.ua/ua/opinions/1387361-podatkovy-viklyki-dlya-strahovikiv>.

Кукса И.Н., Королева Н.Н. Системный анализ состояния и перспектив развития страхового рынка в Украине

В статье, на основе исследования и системного анализа определены тенденции и проблемы страхового рынка, которые сдерживают его стабильное развитие. Обоснована необходимость усовершенствования нормативно-правовой базы с целью улучшения защиты страхователей и внедрения принципов европейских стандартов относительно регулирования страховой деятельности со стороны государства, а также усиление контроля со стороны государства за макроэкономическими рисками. Раскрыты потенциальные возможности развития страхового рынка в Украине в условиях интеграции в мировое финансовое пространство.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая деятельность, устойчивое развитие, системный анализ, интеграция, государственное регулирование страховой деятельности.

Kuksa I.M., Koroljova N.M. System analysis and development prospects of insurance market in Ukraine

In the article on the basis of research and system analysis are identified trends and problems of the insurance market, limiting its stable development. Grounded the necessity of improving the regulatory framework to enhance the protection of policyholders and implement the principles of European standards for regulation of insurance from the state, as well as strengthening state control on macroeconomic risks. Revealed the potential of development of the insurance market in Ukraine in terms of integration into the world financial sector.

Keywords: insurance market, insurance activities, sustainable development, system analysis, integration, state regulation of insurance.

Кукса И.М. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів і економічної кібернетики Луганського національного аграрного університету, e-mail: igor_kuksa_lg@mail.ru

Королева Н.М. – к.е.н., доцент, Академія праці, соціальних відносин і туризму, e-mail: info@koroleva.org

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 28.01.2017.

УДК 338.23

**СИНЕРГЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ВІДТОРГНЕННЯ ВІДПОВІДНО МЕХАНІЗМІВ САМОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ****Ліхоносова Г.С.****SYNERGETIC SUBSTANTIATION THE SOCIO-ECONOMIC EXCLUSION
RESPECTIVELY MECHANISMS OF SELF-SUFFICIENCY****Likhonosova G.**

У статті відображено авторське бачення синергетичного тлумачення виникнення формацій соціально-економічного відторгнення відповідно існуючим механізмам самозабезпечення. Детально відображена соціально-економічне відторгнення як результату дії закону синергетичного розвитку відкритої системи. Запропонований ланцюжок якісних параметрів, що формують формації соціально-економічної системи в цілому. Проведено проектування фаз відторгнутої системи на рівні відторгнення відповідно фазової вартості системи. Зроблено висновки щодо неминучості виникнення соціально-економічного відторгнення та вибору його найоптимальнішого способу.

Ключові слова: формація, соціально-економічне відторгнення, синергетичне обґрунтування, самозабезпечення, відкрита система, механізм.

Вступ. Загальновідомо, що метою життя є рух і боротьба. Але питання в тому, за що повинен боротися людина. Якщо його життя складається тільки з боротьби за їжу, житло і тепло, чи не виявиться він під загрозою втрати своєї людяності? А якщо при цьому суспільство людей більш благоустрою виштовхує його зі свого комфортного середовища, сприймаючи його як претендента на суспільні блага, вже належать комусь?

Суспільство в цілому наразі не є об'єднаною загально функціонуючою формацією, воно складається із самостійних держав, держав, що знаходяться під прямим чи опосередкованим впливом інших держав. Всі вище зазначені групи керуючого класу в управлінні державами так само представлені і виконують практично такі ж функції, що і у масштабах підприємства. Керуючі класи держав визначаються активними групами осіб на основі їх поведінкових програм і кожної поведінкової групі відповідає одна з функціональних груп, яка і є утворює держави в програмах поведінкової групи.

Сьогоднішня глибока кризова соціально-економічна ситуація і реальні показники макро- і мікроекономічного стану України доводять негайну необхідність активізації національної самосвідомості, розробки і впровадження механізмів прийняття адекватних особистісних рішень, підвищення соціальної та економічної активності, соціальної мобілізації, що дозволить забезпечити суспільну залученість, як результат соціально-економічної трансформації населення, сприяє підвищенню рівня добробуту населення і поліпшення якості його життя.

Постановка проблеми. В авторських дослідженнях вже зазначалася специфікація формацій соціально-економічного відторгнення сучасного суспільства [1, с. 71], в даному дослідженні увагу зосереджено на особливостях типологій соціально-економічного відторгнення в умовах сучасних техногенних цивілізацій.

Техногенні цивілізації в своєму укладі мають принаймні два складових класу – клас керуючий і клас продуктивний [2, с. 134]. Мета будь-якої техногенної формації забезпечити належний рівень раціональної праці продуктивного класу, одночасно вилучаючи у нього додатково сформований продукт чи його вартість, для забезпечення як окремих трудових сегментів, так і всього суспільства в цілому. Отже, трудова частина техногенної цивілізації так само двоїста і складається з групи виробництва споживчих товарів і групи виробників, що забезпечують новий ефект виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу даного дослідження закладені основні ключові визначення, такі як:

✓ розвиток суспільства - це мета, яку необхідно досягти: люди повинні жити якісно здорової, творчої, інтерес-ний життям, мати підстави його цінувати;

✓ соціально-економічне залучення - це засіб для досягнення цієї мети.

✓ соціально-економічне відторгнення - існування депривацій, які накопичуються; перешкода, яку треба подолати для досягнення вищезазначеної мети.

✓ соціально-економічна трансформація - це процес внутрішніх змін в суспільстві, нерідко супроводжується корінним руйнуванням його структури [3, с. 15].

✓ депривація - це психічний стан, коли суб'єкт не має можливості задовольняти деякі свої основні життєві потреби в достатній мірі протягом тривалого часу [4, с. 321].

Методологія синергетизму в даному дослідженні пропонується розглядати з точки зору законів розвитку системи [5, с. 101] та дарвінівської тріади [6, с. 33-35].

Говорячи про соціально-економічне трансформацію населення та конкретний його випадок – відторгнення, апіорі передбачаємо прагнення населення (як частини системи-соціуму) до збереження своєї цілісності. Головна тенденція у поведінці такої відторгнутої системи – якнайдалі знаходитися від стану хаосу та статичної рівноваги. З іншого ж боку, добутки синергетики стверджують, що за відсутності нестійкості не існує розвитку [7, с. 23-25]. Тобто розвиток, який стосовно відторгнення сприймається як нівелювання гострих позицій недоотримання чи не приналежності загальної системи, відбувається тільки через нестабільність, біфуркації, випадковість.

Метою статті є синергетичне й математичне обґрунтування соціально-економічного відторгнення, як явища соціально-економічної трансформації суспільства відповідно механізмів його самозабезпечення.

Результати дослідження. Отже, внутрішня соціально-економічна хитливість та зовнішні кризи сприяють виявленню і вибору найкращих якостей, станів, критеріїв якості життя населення. Атракційні лідери чи очільники системи, що відторгається, стратегічно сплануючи можливі межі цієї області нестійкості, області своєї припустимої стохастичності, свідомо вводять систему в такий соціально-економічний стан, щоб активізувати процеси самовизначення та приховані резерви розвитку. Таким чином, ризикуючи, система розвивається шляхом постійної боротьби з ентропією.

В умовах української соціально-економічної реальності традиційні методологічні основи розвитку соціальних систем, обґрунтовані Й. Шумпетером [6], потребують сучасної інтерпретації та формулювання засад оцінювання синергетичних наслідків трансформацій українського соціуму.

Український економіст С. Мочерний [8, с. 44-47], розглядаючи загальні риси синергетичного підходу в економічному дослідженні, приділяє увагу питанням інноваційних змін, деформації відносин власності та процесам соціалізації національної еко-

номіки. Однак, крім цього доцільним є оцінювання дії факторів, що визначають масштаб соціально-економічного синергетичного ефекту, позитивні та негативні характеристики останнього.

Виходячи з того, що носіями (часто несвідомими) потенціалу соціально-економічної системи, її можливостей та властивостей виступають конкретні люди, яким властиві усі біологічні особливості, до опису процесів соціально-економічного відторгнення як цілісної функціонуючої системи, пропонуємо застосувати загальновідомі підходи організації з біології. А саме використовуючи мову дарвінівської тріади - спадковість, мінливість, відбір, вважаючи, що саме ця тріада може виступати гарною підставою для аналізу організму соціуму та дозволить сформулювати ті принципи, що лежать в основі загальної логіки її поведінки розвитку.

Принцип спадковості. Спадкоємність соціально-економічної системи – це залежність його майбутнього від сьогодення і минулого. Вона існує у будь-яких системах. Для його пояснення природничі науки використовують термін "пам'ять системи" [9, с. 230-233]. Тобто, можна припустити, що по теперішньому стану соціально-економічної системи можливо відновити її минулі здобутки та поразки і, більш того, пророчити її поведінку в майбутньому, будуючи стратегію розвитку даної системи. З впевненістю можна стверджувати, що це цілком можливо. Ці питання вдало вирішуються стратегічним та тактичним прогнозуванням стану системи на підставі існуючих показників її функціонування та подальшим їх моніторингом. Відтак, даний принцип може виступати однією з умов відторгнення соціально-економічної системи задля досягнення нового етапу її розвитку;

Принцип мінливості. Мінливість як процес можна спостерігати в будь-якій соціально-економічній системі. Існує безліч причин, що породжують зміни в соціумі. В міру ускладнення його організаційної форми, посилення соціального та економічного навантаження вірогідність стохастичних, непередбачених факторів зростає. У силу внутрішньої соціальної активності мобільності, невідповідності отриманих доходів відбувається певне нагромадження збурювань, у результаті усередині певного соціуму (колективу підприємства, регіонального уособлення тощо) втрачається стабільність і відбувається перехід частини соціуму з одного рівня еволюційного розвитку до іншого. Необов'язково це буде кращий рівень, але обов'язково – новий. Результатом чого і стає виникнення частини відторгнутого соціуму, обґрунтоване саме соціально-економічними причинами.

Принцип відбору. Зрозуміло, що відбір в соціумі здійснюється на підставі певних існуючих критеріїв чи стереотипів. З протилежної точки зору існують закони, залежності, правила, порушивши які соціум рухається до самознищення. Найпростіший приклад економічного відторгнення – невдалий вибір сфери діяльності підприємства. Відбір має потуж-

жну силу - з безлічі варіантів він відтіняє нежиттєздатні форми соціально-економічної організації. Варто пам'ятати, що будь-який соціум – це частина соціально-економічної системи [10, с. 13-16] більш високого рівня (галузевого, національного чи світового), яка накладає свої обмеження на функціонування певної досліджуваної системи, її структуру та процеси відторгнення, зокрема. Ця велика потужна система відбраковує ті варіанти розвитку окремих елементів, що перешкоджають її власному шляху розвитку. Відтак, розвиток соціально-економічної системи залежить від її відповідності тим функціям, що вона виконує як елемент макро- чи мегосистеми.

Однак, не треба зневажати соціально-психологічними властивостями системи [11, с. 23-27], як носія певних людських якостей. Незважаючи, на отримання певної стабільності діяльності системи, на «пам'ять» системи нагромаджуються нові, не завжди позитивні, фактори. Наприклад, прихід нових працівників – не завжди бажаних, або, що значно шкідливіше – ухід основних лідерів підприємства, зокрема, на інше підприємство через вищу заробітну плату, тим самим руйнуючи здобуті позитивні принципи та основну сутність існування підприємства, забираючи з собою саму ідеологію розвитку даного підприємства, залишаючи його на тлі самознищувальних тенденцій.

Безсумнівно, соціально-економічне відторгнення є результатом закону синергетичного розвитку системи, тобто закону, який виражає внутрішню необхідність, сталі й суттєві зв'язки між елементами системи, що визначають рівень синергії системи, співвідношення між достатністю синергетичної бази системи та необхідністю підвищення активності системи, для отримання синергетичного ефекту, що забезпечує подальший розвиток цієї бази [12, с. 66]. Цей закон обґрунтовує той факт, що в будь-якій соціально-економічній системі є неврахований і врахований потенціал - останній розглядається як база для розвитку, і тільки при повному знищенні цієї бази відбувається ліквідація самої системи. В залежності від характеру активності використання факторів розвитку системи базовий розмір синергії системи в конкретний період часу може бути збільшеним або зменшеним, що відповідає розміру отриманого, відповідно, позитивного або негативного синергетичного ефекту. Отже, на визначеному проміжку часу відбуваються два протилежних процеси, що змінюють синергетичну цінність об'єкту: відтік або накопичення синергії.

Якщо сумарний відтік синергії перевищує розмір її накопичення відбувається зменшення величини базової синергії, а відповідно, відбувається регресний розвиток, зменшується база системи. Певна величина подальшого синергетичного розвитку системи буде мати відносний характер, буде спрямована на відновлення базового рівня. Інтенсивне накопичення синергії у системі має позитивний характер, при цьому відбувається сумарне нарощення базової синергетики системи.

Виходячи з цього синергетичність - це спроможність конкретної системи в конкретний момент часу завдяки взаємодії конкретних елементів даної системи чи впливу іншої системи на досліджувану викликати ефекти «розширення» або «стиску». Зупиняючись на ефектах «розширення» та «стиску», доцільно підкреслити, що вони можуть мати позитивний - прогресуючий або негативний - регресуючий характер.

З метою деталізації синергетичного ефекту соціально-економічного відторгнення, визначимо масштаби даного феноменального явища через алгоритми синергетизму.

За систему α оберемо український соціум, відповідно системою β будемо вважати масштаб людей, які знаходяться під впливом факторів соціально-економічного відторгнення. Означені фактори соціально-економічного відторгнення вже були детально представлені в авторських дослідженнях [13, с. 133; 14, с. 243].

$$S_t\alpha = E_t\alpha + S_\beta \pm \Delta S_{\alpha\beta}; \quad (1)$$

$S_t\alpha$ – синергетичний ефект в конкретний момент часу (t) в системі α ;

$E_t\alpha$ – початковий ефект в системі α ;

S_β – синергетичний ефект розширення в системі β , тобто ефект впливу системи α на систему β ;

$\Delta S_{\alpha\beta}$ – вплив зворотного синергетичного ефекту системи β на систему α .

Стосовно методологічних особливостей синергетизму соціально-економічного відторгнення, варто зазначити основні закономірності:

1). Виникаючи внаслідок функціонування системи β в рамках системі α , - позитивний синергетичний ефект системи β має розмір $\mathcal{E}$ та перевищує створений на визначений момент часу і початковий ефект системи α :

$$S_\beta \geq E_\alpha. \quad (2)$$

2). Синергетичний ефект соціально-економічного відторгнення не може бути заздалегідь повністю структуризованим, його величина не може бути точно визначена тому, що він має ймовірнісний характер настання:

$$S_\beta = p(S_\alpha), \quad (3)$$

де $p(S_\alpha)$ - це ймовірність настання події $\mathcal{E}$.

3). Синергетичним ефектам соціально-економічного відторгнення притаманні загальні риси складної системи, а саме:

- існування системи прямих та зворотних зв'язків між усіма складовими елементами соціально-економічного відторгнення, на основі яких і мають місце синергетичні ефекти;

- тенденції ефективності соціально-економічного розвитку суспільно-економічних формацій;

- масштаби синергетичних ефектів соціально-економічного відторгнення залежать від особливостей врахування соціумом або не врахування в його функціонуванні загальної методології суспільного розвитку у якості складної відкритої системи.

4). Існування в соціально-економічній системі різних синергетичних системних рівнів (соціум: мікро, мезо-, макро-, мега-), тобто «ефекту синергетичної матрьошки», які характеризуються різними напрямками прямих і зворотних зв'язків та міцністю синергетичного впливу. Кожен рівень взаємозалежний з іншим, взаємопов'язані проміж собою, взаємовпливові, а кожний наступний, вищий рівень включає попередні рівні, тобто має більш потужну синергетичну силу.

Ефект синергетизму соціально-економічного відторгнення можна наочно проілюструвати через модель планетарного руху, а саме існуванням так званих «білих» та «чорних» карликів [15, с.176]. «Білі» карлики за своєю природою ініціюють ефект розширення, тобто вони виступають аттракторами, притягуючи до себе інші небесні тіла, поглинають їх, через що збільшуються у своїх розмірах. Таке саме явище відбувається із соціальної природою суспільства: відторгнута частина за тими чи іншими ознаками притягує до себе окремих індивідуумів чи навіть соціальні групи, що закономірно становиться підставою розширення соціально-економічного відторгнення. Тобто відбувається перенесення фізичного явища «білого» синергетизму на тенденції соціально-економічного життя.

«Чорні» карлики, навпаки, стискаються все більше і більше, перетворюючись в мікрооб'єкт, ілюструючи приклад «чорного» синергетизму. Дане явище відображає соціально-економічного залучення, коли відторгнуті групи поступово розчиняються у більш масштабній соціально-економічному сегменту через різні соціальні та економічні стимули до їхнього залучення. В економіко-математичному вигляді явище «білого» та «чорного» синергетизму соціально-економічного відторгнення представлено через вираз (1).

Отже, позитивний соціально-економічний ефект (уникнення соціально-економічного відторгнення ($S_{ун.від.}$) в процесі оптимізаційного планування розвитку соціуму повинен максимізуватися, а негативний соціально-економічний ефект (розширення соціально-економічного відторгнення ($S_{роз.від.}$)) - мінімізуватися.

$$\begin{cases} S_{ун.від.} = \sum S_{від} \rightarrow \max, \\ S_{роз.від.} = \sum S_{від} \rightarrow \min, \end{cases} \quad (4)$$

Синергетичний ефект соціально-економічного відторгнення через грошовий вираз можливо визначити як різницю між величиною синергетичного ефекту на макрорівні ($V \sum S_{macr_t}$) з врахуванням вартості та ефективності застосування регулюючого макроекономічного інструментарію та величиною

синергетичного ефекту на мікрорівні ($V \sum S_{micr_t}$) у певний проміжок часу (t):

$$S_t = (V \sum S_{macr_t}) - (V \sum S_{micr_t}), \quad (5)$$

$$S_t = (B_{macr} - B_{micr}) + P + P_t, \quad (6)$$

де B_{macr} - витрати в макросистемі, що обумовлені програмою запровадження пропозицій соціально-економічного залучення;

B_{micr} - витрати в мікросистемі, що обумовлені програмою запровадження пропозиції соціально-економічного залучення;

P - чистий прибуток мікросистеми, що виникає внаслідок усунення соціально-економічного відторгнення (джерело синергетизму), гр.од.;

P_t - чистий прибуток в мікросистемах, що виникає внаслідок усунення соціально-економічного відторгнення у визначений час на "проміжних" рівнях, гр.од.

Отже, синергетичний ефект розширення соціально-економічного відторгнення, що відбувається в соціумі $S_{\alpha\beta}$ - це ефект впливу системи α на систему β :

$$S_{\alpha\beta} = f(Z_s), \quad (7)$$

де Z_s - комплексний, інтегральний показник, який об'єднує різні варіанти синергетичної результативності соціально-економічної системи.

Синергетичний ефект «розширення» - це результат впливу конкретної відторгнутої системи на оточуюче середовище, в рамках якого знаходиться відторгнута система.

Схематичне зображення дії синергетичного ефекту розширення соціально-економічного відторгнення представлено на рис. При його розгляді необхідно врахувати, що: α - це мікросистема, β - макросистема, при цьому: $\alpha \in \beta$, в систему β входить N рівнів: $\beta = \{N_1, N_2, N_3, \dots, N\}$. На кожному N рівні знаходиться певна кількість фаз (q) відторгнутого сегменту α , тобто $N = \{q_1, q_2, q_3, \dots, q\}$, які ініціюють синергетичний ефект.

У кожного q об'єкта N рівня системи β існують різні часові періоди t настання синергетичного ефекту. Соціум (макросистема β) здійснює постійний вплив на відторгнуту мікросистему α , що у свою чергу призводить до виникнення зворотного впливу фаз відторгнутої системи α на макросистему β . Синергетичність соціально-економічної системи впливає на її вартісну реалізацію. З врахуванням фактору синергетичності вартість такої системи можна визначити через:

$$V_s \propto f(F_t; O_{t+1}; S_{t+1}; Z_{t+1}), \quad (8)$$

де V_s - вартість системи з урахуванням дії синергетичного ефекту;

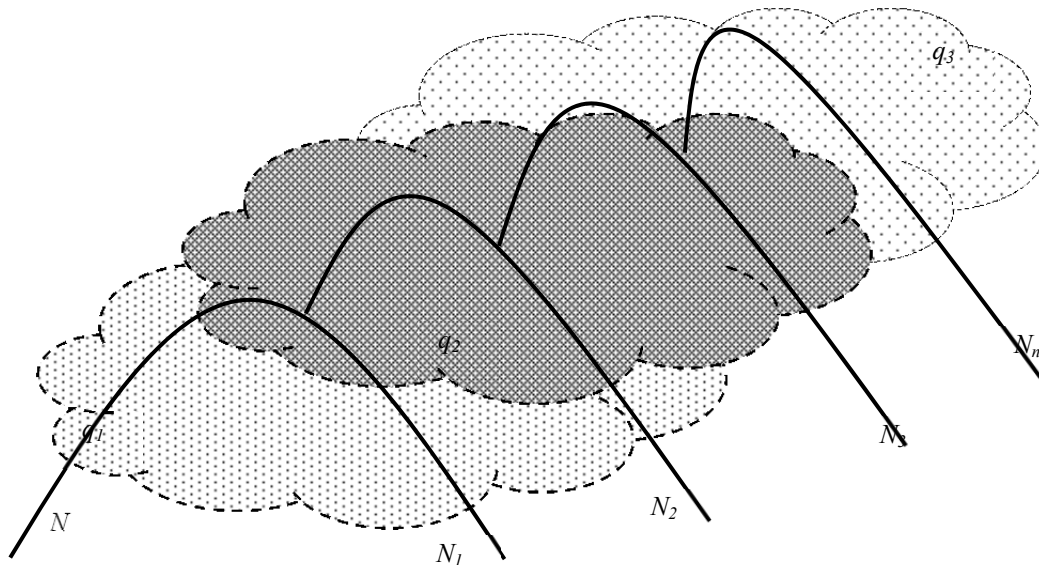

Рис. Проектування фаз відторгнутої системи на рівні відторгнення:
 N – рівень відторгнутої системи; q – фаза відторгнутої системи

Джерело: розроблено автором

F_t – фазова вартість системи в конкретний період часу, грош.од.;

O_{t+1} – коефіцієнт, що відображує очікування з приводу зміни фазової вартості системи за визначений (наступний) період часу,

s_{t+1} – величина синергетичного ефекту, що виникає в різних сегментах системи за визначений (наступний) період часу, грош.од.

z_{t+1} – результат встановлення мотивуючих стимулів для соціально-економічної системи, в початковому її стані, яка виступає джерелом синергетизму.

$$\Delta S = s_{t+1} \pm z_{t+1}, \quad (9)$$

де ΔS – очікування з приводу зміни вектору спрямування синергетичності соціально-економічної системи;

Синергетична циклічність соціально-економічної системи відбувається по спіралі [13, с. 133-139], тому проходячи однакові фази вона ніколи не потрапляє в попередню точку, а кожний раз опиняється в новому стані. Якщо спостерігається синергетичний ефект «розширення» системи «білого» синергетизму, то спіраль розвитку буде мати напрям «до гори». Якщо спостерігається синергетичний ефект «чорного» синергетизму, то спіраль розвитку має напрям «спад».

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити певні етапи в циклі синергетичності розробки демократичних механізмів самозабезпечення соціально-економічної системи:

1 етап: зародження прояву синергетизму в соціально-економічній системі (прояви відторгнення);

2 етап: вплив макросистеми на відторгнуті елементи чи сегменти власної системи;

3 етап: формування зворотних синергетичних зв'язків відторгнутої системи на макросистемі;

4 етап: формування потоку ймовірної реакції макросистеми на синергетизм відторгнутої системи;

5 етап: трансформації макросистеми під впливом синергетичної віддачі відторгнутої системи.

Всі зазначені напрямки соціально-економічного відторгнення мають власний шлях нівелювання або перекладу в позитивний вектор. На окрему увагу заслуговує фінансова складова забезпечення таких шляхів. Ключовою позицією фінансування повинні виступати приховані фінансові резерви, акумульовані системою зворотного зв'язку індикативної соціальної відповідальності на каталізатори економічних інструментів розвитку.

Отже, реалізація окреслених соціально-економічних інтересів потребує запобігання реалізації руйнівних загроз, найнебезпечніші серед яких, на нашу думку, в Україні:

✓ невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їхнього здійснення визначеним соціальним пріоритетам;

✓ неефективність державної політики щодо підвищення трудових прибутків громадян та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення;

✓ криза системи охорони здоров'я, системи освіти та системи соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення та низький рівень освіти населення;

✓ прояви моральної та духовної деградації суспільства та, що становить національну небезпеку – бездуховність та аморальність молодіжні, покоління, що становить надбання України.

Звичайно, означені напрями трансформації суспільства не призведуть одразу до побудови власних

демократичних механізмів його самозабезпечення. Але для сучасної України і не може бути ідеальної демократії, однак при цьому, не дивлячись на певні їхні недоліки, демократичні механізми самозабезпечення саме для України мають стати підґрунтям каталізаційного соціально-економічного розвитку. Шкалою вимірювання певних цінностей розвитку суспільства і держави можуть стати саме алгоритми уникнення соціально-економічного відторгнення населення, що досить переконливо обґрунтовує синергетична концепція складних відкритих систем.

Стратегічним напрямком діяльності державних структур у сфері соціально-економічного відторгнення є робота в напрямку розвитку мережі організацій, що надають соціальні послуги, механізмів соціально-економічної залученості, а також надання ключових позицій управління ними неурядовим організаціям через впровадження механізму підтримки громадських ініціатив на місцевому рівні.

Таким чином, ефект синергетизму в соціально-економічних системах має місце та реальне відображає сутність такого феномену як соціально-економічне відторгнення. Заданням соціуму стає нівелювання негативних наслідків зворотних зв'язків відторгненого сегменту соціуму на загальний напрям функціонування соціально-економічної системи. Поширення соціально-економічного відторгнення та його фаз у поєднанні з дією факторів синергетизму може привести до непередбачуваних руйнівних наслідків, тому даний феномен вимагає подальшого детального дослідження та інтерпретації його проявів на українському соціумі.

Література

- Ліхоносова Г.С. Системи формацій соціально-економічного відторгнення сучасного інформаційного суспільства / Г.С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ. – 2016. - № 4(24). – С. 71 – 84.
- Комарницький І.М. Оцінка техногенних збитків та аналіз підходів до їхнього розрахунку у глобальному та регіональному аспектах / І.М. Комарницький, М.І. Бублик // Проблеми економіки та управління. – 2008. – №628. - 2008. - № . – С. 134 – 144.
- Головнина О. Г. Основи соціальної економіки: підручник / О. Г. Головнина. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 648 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. – 1791 с.
- Левченко А. В. Закони діалектики в контексті синергетичної парадигми розвитку / А. В. Левченко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2014. Вип. 7. – С. 101 – 106.
- Шумпетер Й. Теория экономического развития: исслед. предпринимат. прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры / Пер. с нем. В.С. Автономова и др.; Вступ. ст. А.Г. Милейковского, В.И. Болекина; Общ. ред. А.Г. Милейковского. – М., 1982. – 200 с.
- Kieselbach, T. (2003). Long-term Unemployment among Young People: The Risk of Social Exclusion. Print press, New York. 120.
- Мочерный С. Синергетический подход в экономическом исследовании / С. Мочерный // Вопросы экономики. – 2001. - №5. – С. 44 – 47.
- Otto, H. U. & Lorenz W. (2010). European journal of social work : the international Forum for the social professions. Oxford : Oxford university press. 230-233.
- Погам С. Винятки: соціальна інструменталізація і результати дослідження // Журнал соціології та соціальної антропології. Спеціальний випуск: Сучасна французька соціологія. - СПб., 1999. – С. 13–16.
- Straussner, S. L. A. (2000). Trends of socialization of the economy. Journal of social work practice in the addiction. Philadelphia: Taylor & Francis. 23 – 27.
- Хаген Г. Синергетика: иерархии неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / Пер. с англ. Ю. А. Данилова; под ред. Ю. Л. Климонтовича. – М.: Мир, 1985. – 419 с.
- Ліхоносова Г. С. Структурування ціннісних спрямувань самоорганізації соціальної системи / Г. С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ. – 2011. - № 4. – С. 133 – 139.
- Самоорганізація підприємств: тенденції соціалізації економіки : монографія / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, Г.О. Надьон, С.П. Кілінкаров. – Луганськ: вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.
- Шапиро С. Л. Черные дыры белые карлики и нейтронные звезды / С. Л. Шапиро С. Л., С. А. Тьюколски, Я. А. Смородинский / Пер. с англ. под ред. Я. А. Смородинского. — М.: Мир, 1985. — Т. 1—2. — 656 с.

References

- Likhonosova, G. (2016). Systems formations social and economic exclusion of modern information society. Journal of economic reforms, 4 (24), 71 - 84.
- Komarnickiy, I. & Bagel, M. (2008). Man-made damage assessment and analysis of their approaches to the calculation of global and regional aspects. Problems of Economics and Management, 628, 134 - 144.
- Golovnnina, A.G. (2013). Basic Social Economy: textbook. 2nd ed., Revised. and add. Kyiv: Center of educational literature, 648.
- Busel, V.T. (2009). Great Dictionary of Modern Ukrainian language. Kyiv; Irpen: WTF "Perun", 1791.
- Levchenko, A.V. (2014). Laws of dialectics in the context of synergetic paradigm. Philosophy and political science in the context of contemporary culture. Vol. 7, 101 - 106.
- Schumpeter, J. (1982). The Theory of Economic Development: Explore. businesswoman. profits, capital, credit, interest and cycle conditions. Moscow, 200.
- Kieselbach, T. (2003). Long-term Unemployment among Young People: The Risk of Social Exclusion. Print press, New York. 120.
- Mocherny S. (2010). Synergistic approach to economic study. Questions of economic, 5, 44 - 47.
- Otto, H. U. & Lorenz W. (2010). European journal of social work: the international Forum for the social professions. Oxford: Oxford university press. 230-233.
- Poham S. (1999). Exception: the social instrumentalization and research results. Journal of Sociology and Social Anthropology. Special Issue: Modern French sociology. SPb., 13-16.
- Straussner, S. L. A. (2000). Trends of socialization of the economy. Journal of social work practice in the addiction. Philadelphia: Taylor & Francis, 23 - 27.
- Hagen G. (1985). Synergetics: Instability in the hierarchy of self-organizing systems and devices / Trans. from English. Y.A. Danilov; ed. Klimontovich. Moscow: Mir, 419.

13. Likhonosova, G.S. (2011). Structuring value systems of social aspirations of self. Journal of economic reforms, 4, 133 – 139.
14. Calinescu, T.V. & Likhonosova, G. S. & Nadon, G. A. & Kilinkarov, S.P. (2012). Self-organization: Trends mentation of socio-economy: Monograph. Lugansk: publishing house EUNU. Dahl, 396.
15. Shapiro, S.L. & Teukolsky, S.A. & Smorodinskii Y.A. (1985). Black holes and white dwarfs, neutron stars. Trans. from English. ed. YA-Dinskoy SRAs. Moscow: Mir, T. 1-2, 656.

Лихоносова А. С. Синергетическое обоснование социально-экономического отторжения соответственно механизмам самообеспечения.

В статье отражено авторское видение синергетического толкования возникновения формаций социально-экономического отторжения соответственно существующим механизмам самообеспечения. Подробно отражена социально-экономическое отторжение как результата действия закона синергетического развития открытой системы. Предложенный цепочка качественных параметров, формирующих формации социально-экономической системы в целом. Проведено проектирование фаз отторгнутой системы на уровне отторжения соответствии фазовой стоимости системы. Сделан вывод о неизбежности возникновения социально-экономического отторжения и выбора его оптимального способа.

Ключевые слова: формация, социально-экономическое отторжение, синергетическое обоснования, самообеспечение, открытая система, механизм.

Likhonosova Ganna. Synergetic substantiation the socio-economic exclusion respectively mechanisms of self-sufficiency.

The article reflects the author's vision of the interpretation of the synergistic occurrence formations of social and economic exclusion, respectively, the existing mechanisms of self-sufficiency. Details reflect the socio-economic exclusion as the re-operation of the law's result of synergetic development of an open system. The proposed chain of quality parameters that shape the formation of social and economic system as a whole. A design phase torn away at the level of rejection of the system according to the phase of the system cost. The conclusion about the inevitability of the emergence of social and economic exclusion and the selection of its optimal method.

Keywords: formation, socio-economic exclusion, synergetic studies, self, open system mechanism.

Ліхоносова Ганна Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної частини Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
e-mail: lihonosova@bk.ru

Рецензент: д.т.н., д.е.н., професор **Рамазанов С.К.**

Стаття подана 19.01.2017.

УДК 336.1.614.2

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Прус Н. В.

FEATURES OF FINANCIAL SUPPORT OF THE HEALTH CARE SYSTEM IN UKRAINE

Prus N.

Вивчено нормативно-правову базу, що визначає концептуальні підходи до управління фінансовими ресурсами у системі охорони здоров'я України. Проведено аналіз динаміки фінансування системи охорони здоров'я. Проаналізовано структуру надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування. Встановлено особливості фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах. Визначено пріоритетні напрями реформування системи фінансування охорони здоров'я в Україні. Розглянуто сутність моделі державного солідарного медичного страхування.

Ключові слова: фінансове забезпечення, система охорони здоров'я, видатки, джерела фінансування

Вступ. Охорона здоров'я є однією із найважливіших складових соціальної політики усіх розвинених країн світу. Від стану здоров'я населення залежить рівень економічного розвитку держави. Обґрунтовані та раціональні інвестиції в систему охорони здоров'я зумовлені не лише необхідністю забезпечення соціальних потреб населення; вони повертаються значними економічними дивідендами для країни..

Постановка проблеми. В Україні сучасний стан громадського здоров'я та якості надання медичних послуг є незадовільними, що обумовлено, в першу чергу, недостатнім фінансовим забезпеченням та нераціональним використанням бюджетних коштів. Забезпечення населення країни якісною медичною допомогою в умовах інтеграції України у світову економічну спільноту значно залежить від рішень таких складних економічних задач, як визначення можливих та необхідних обсягів бюджетного фінансування, розвиток платних медичних послуг, підготовка кваліфікованих кадрів, впровадження нових медичних технологій, забезпечення інноваційної політики у сфері охорони здоров'я. Успішна реалізація відповідних задач можлива тільки

при створенні ефективної моделі фінансування системи охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів проблема фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні є надзвичайно актуальною. Серед науковців та практиків, які внесли значний вклад у дослідження організаційних аспектів фінансування системи охорони здоров'я можна виділити Горина В.П. [4], Загорського В. С. [5], Камінську Т.М. [6], Лопушняк Г.С. [7], Мальованого М.І. [8], Москаленко В.Ф. [9], Смірнову Т.М. [12]. Проте, незважаючи на численність публікацій з цього приводу, особливості фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні на сучасному етапі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає у виявленні особливостей фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах з метою розробки шляхів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальність української системи охорони здоров'я, що відрізняє її чи не від усіх інших країн сучасного світу, полягає в тому, що Конституція України формально передбачає безмежні гарантії забезпечення всіх громадян безоплатною медичною допомогою у державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Концептуальні підходи до управління фінансовими ресурсами у системі охорони здоров'я визначено Конституцією України та Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Так, статтею 49 Конституції України закріплено право кожної людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, яке забезпечується державним фінансуванням: «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здо-

ров'я медичну допомогу надають безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена [1]».

Поряд із закріпленням гарантії на надання безоплатної медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я стаття 49 Конституції України визначає право кожного на медичне страхування, тобто цією статтею регламентовані можливі додаткові джерела фінансування галузі охорони здоров'я. За роз'ясненням Конституційного Суду України, безоплатність медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я не унеможливує фінансування цієї галузі за рахунок розвитку позабюджетних механізмів залучення додаткових коштів, у т. ч. і шляхом створення лікарняних кас, діяльність яких має бути врегульована законом [5].

Одним із недоліків національного законодавства є суперечність між задекларованим у статті 49 Конституції правом на безоплатну медичну допомогу та нормою статті 95 Конституції, згідно з якою видатки на загальносуспільні потреби, їх розмір та цільове спрямування визначаються виключно законом про державний бюджет, тобто враховуючи фінансові можливості держави на певний час щодо забезпечення безкоштовного медичного обслуговування населення

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає основні принципи державної політики у зазначеній сфері та створює правові засади, спрямовані на розбудову системи охорони здоров'я. Зокрема, задекларовано можливість багатоканального фінансування галузі (статті 4 та 18) за рахунок коштів бюджету, медичного страхування, власних коштів громадян, благодійних внесків та інших не заборонених законом джерел фінансування, створення базового пакета

медичних послуг, які надають безоплатно; функціонування системи медичного страхування.

У статті 12 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що державна політика охорони здоров'я забезпечується бюджетними асигнуваннями в розмірі, що відповідає її науково обґрунтованим потребам, але не менше десяти відсотків національного доходу [2]. Законодавче закріплення чіткої ставки національного доходу для фінансування системи охорони здоров'я суперечить статті 95 Конституції України.

Отже, важливою особливістю фінансового забезпечення системи охорони здоров'я України є неузгодженість нормативно-правової бази, що визначає обсяги та організацію фінансування системи охорони здоров'я.

З метою визначення стану фінансування охорони здоров'я в Україні та його відповідності нормативам, зазначених у законодавчій базі України, проведемо аналіз динаміки фінансування системи охорони здоров'я за 2010–2015 рр. (табл.).

За даними табл. видно, що намітилась тенденція до зростання витрат на охорону здоров'я в Україні. Так, в 2010 році загальні витрати склали 1850 млн. грн і щорічно зростали, у 2010–2014рр., відповідно, становили 84,7; 95,7; 108,9; 115,8; 117,8 млрд. грн, що відповідно на 12,9%, 13,8%, 6,3% та 1,7% більше, ніж у попередніх роках. У 2015 році ці витрати на охорону здоров'я зросли на 31,8% порівняно до 2014 року.

Міжнародний досвід визначає, що оптимальний рівень витрат на охорону здоров'я становить 8–10% ВВП і дані по країнах-членах ЄС це підтверджують. Загальні витрати на охорону здоров'я у відсотках від валового внутрішнього продукту Україна у 2010р склали 7,6% ВВП, протягом досліджуваного

Таблиця

Динаміка фінансування системи охорони здоров'я України за 2010–2015 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Валовий внутрішній продукт (ВВП) у фактичних цінах, млн. грн.	1120585,0	1349178,0	1459096,0	1522657,0	1586915,0	1988544,0
Валовий національний дохід (ВНД), млн. грн.	1078677,0	1297840,0	1396747,0	1443202,0	1568772,0	1956939,0
Загальні витрати на охорону здоров'я, млн. грн	84744,8	95713,7	108947,1	115757,0	117754,6	155219,5
Темп росту (ланцюговий),%	-	112,9	113,8	106,3	101,7	131,8
Загальні витрати на охорону здоров'я як % від ВВП	7,6	7,1	7,5	7,6	7,4	7,8
Видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я у % від ВВП	4,0	3,6	4,0	4,0	3,6	3,6
Видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я у % від ВНД	4,2	3,8	4,2	4,2	3,6	3,7

Джерело: [10]

періоду цей показник змінювався наступним чином: у 2011р. – 7,1%, у 2012р. – 7,5%, у 2013р. – 7,6%, у 2014р. – 7,4% та у 2015р. – 7,8% (державні та приватні витрати разом з урахуванням офіційних та неофіційних прямих платежів населення). Загальний обсяг (сума державних та приватних) витрат на охорону здоров'я в Україні у 2015 році був максимальним за досліджуваний період і становив 7,8 % валового внутрішнього продукту. Однак, значення цього показника було нижче рівня в країнах - членах ЄС (9,5 % валового внутрішнього продукту).

За результатами аналізу встановлено, що протягом досліджуваного періоду в фактичні видатки Зведеного бюджету на охорону здоров'я складали 3,6 - 4,2 % від ВВП, тобто вдвічі менше нижньої межі норми, встановленої статтею 12 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», відповідно, загальні витрати на охорону здоров'я в Україні за рахунок державних джерел покриваються лише частково.

Надходження фінансових ресурсів до системи охорони здоров'я протягом досліджуваного періоду здійснювалось із трьох основних джерел: державні кошти, які включають Зведений бюджет і соціальне страхування; приватні кошти домашніх господарств, роботодавців, некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства; кошти міжнародних донорських організацій (рис.).

Слід зазначити, що протягом 2010 – 2011 років частка державних коштів у фінансуванні охорони здоров'я зменшувалася від 56,3% у 2010р. до 55,3% у 2011р. Однак, у 2012р. вона зросла майже на 2% у порівнянні з показниками 2011 р. Протягом 2013 – 2014 років відбулося зменшення частки державних коштів у фінансуванні охорони здоров'я з 56,2% до найнижчого рівня за останні шість років 48,7%. у 2015р. В основному, це відбулося за рахунок подальшого зменшення обсягів фінансування, що направлялися на охорону здоров'я з державного

бюджету з 15% у 2013р до, відповідно, 12% у 2014р. та 10,3% у 2015р. Також слід відмітити зменшення загальних обсягів фінансування, що направлялися на охорону здоров'я з місцевих бюджетів. В середньому в країнах - членах ЄС частка державних видатків у структурі загальних витрат на охорону здоров'я становила 76%, в Україні у 2015 році державні видатки в цій сфері становили лише 48,7%.

Основною формою бюджетного фінансування видатків системи охорони здоров'я є кошторисне фінансування. Нормативи витрачання коштів, затверджені МОЗ, чітко визначають структуру фінансування окремих поліклінік та лікарень. Особливістю такої форми фінансування є відсутність стимулів щодо підвищення ефективності використання ресурсів, оскільки обсяги державного фінансування не залежать від результатів діяльності закладу охорони здоров'я.

Слід відмітити, що частка надходжень до системи охорони здоров'я з приватних джерел фінансування поступово збільшувалась упродовж 2010–2015рр. з 43,2% до 50,9%. У 2015 році зазначені витрати досягли найвищого рівня (50,9%) за останні шість років, причому 97% з них становили витрати на охорону здоров'я домогосподарств. Витрати на охорону здоров'я роботодавців та некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства (Фонд "Олени Франчук") упродовж 2010-2015 років становили відповідно 3-6% та 0,02-0,07%. Частка фінансування донорами в ЗВОЗ незначна й складає менше одного відсотка.

Отже, основними джерелами фінансування системи охорони здоров'я є держава та приватний сектор, представлений домогосподарствами. Якщо порівняти структуру витрат за джерелами фінансування, то стає зрозумілим, що менше 0,1% приватних витрат на охорону здоров'я зосереджені в оплачуваній фінансовій системі країни, і суспільне фінан-

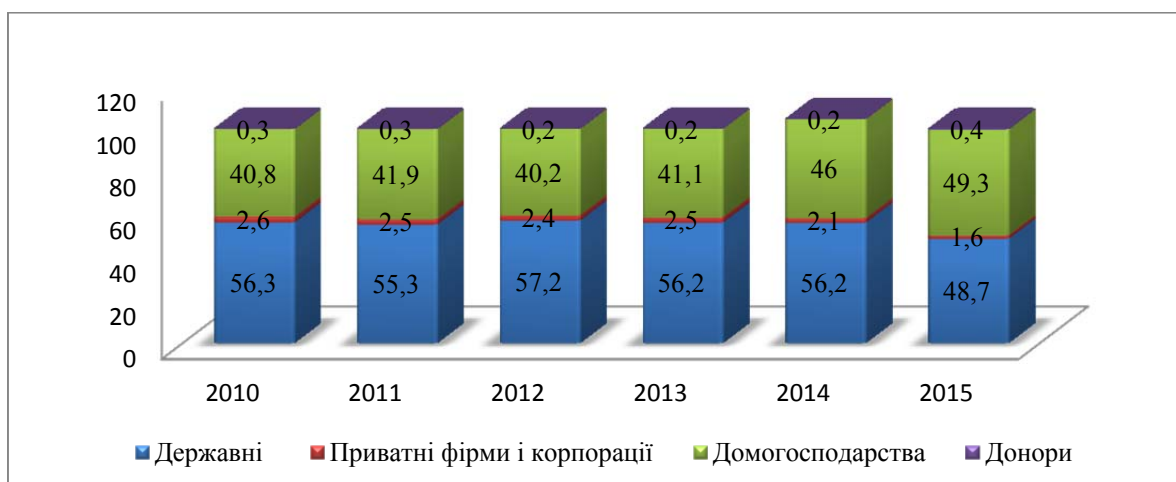

Рис. Структура надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування

сування функціонує окремо від приватного. У результаті цього, більша частина коштів на рівні домогосподарств витрачається методом прямих виплат (out-of-pocket – з кишені) та не йде на передплату до страхових фондів чи обов'язкової системи страхування в країні. Протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція щодо збільшення обсягу виплат "з кишені", так у 2010-2015рр. зазначені виплати складали 40-49% (у 2007р. – 34,6%).

Кошти, які домогосподарства витрачають на лікування (оплата медичних послуг та придбання медичних товарів), є значним внеском для системи охорони здоров'я в Україні. В загальних видатках на охорону здоров'я частка внеску домогосподарств протягом 2010-2015 років коливалась в межах 40% – 49%. Одночасно, українська система фінансування охорони здоров'я може залучити лише 1% витрат домогосподарств у вигляді добровільного страхування ризику. Решта витрачається на базі самостійних виплат і це створює фінансові бар'єри доступу населення і, зазвичай, для малозабезпечених його верств.

Отже, результати аналізу структури надходжень до системи охорони здоров'я за джерелами фінансування дають можливість встановити важливу особливість сучасної системи фінансування охорони здоров'я в Україні, яка полягає у значній залежності фінансового забезпечення від приватних джерел фінансування (50% від загальних надходжень).

Дисфункціональність діючої системи спричинена специфікою її організації та фінансування. Міжнародний досвід, рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також дослідження специфіки використовуваної сьогодні моделі системи охорони здоров'я України свідчать, що єдиним способом забезпечити якісний медичний захист без фінансового стресу для громадян є перехід до фінансування медицини за страховим принципом.

Основні напрями реформування системи фінансування охорони здоров'я в Україні визначені Розпорядженням КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» від 30 листопада 2016 р. № 1013-р [3]. Відповідно до зазначеного нормативно-правового акту, для запровадження в Україні пропонується модель державного солідарного медичного страхування. Основним джерелом фінансування оновленої системи охорони здоров'я залишаться кошти Державного бюджету України, отримані із загальнодержавних податків. Виплати для лікування окремої людини не будуть прив'язані до розміру її індивідуальних внесків.

Бюджетні кошти на фінансування медицини розподілятимуться через механізм стратегічної закупівлі медичних послуг. Відбудеться перехід від фінансування постатейних кошторисів закладів охорони здоров'я - бюджетних установ, розрахованих відповідно до їх існуючої інфраструктури (кількості ліжок, персоналу тощо), до оплати результату (тоб-

то фактично пролікованих випадків або приписаного населення) закладам, які перетворюються на автономних постачальників цих послуг, а також аптек як постачальникам призначених лікарями лікарських засобів. Таким чином, буде запроваджено принцип «гроші ходять за пацієнтом», а не за інфраструктурою закладів охорони здоров'я та іншими надавачами послуг.

Предметом закупівлі стане державний гарантований пакет медичної допомоги - прозоро визначений обсяг первинної, вторинної, третинної, екстреної медичної допомоги та лікарських засобів, право на отримання якого у разі потреби матимуть всі без винятку громадяни України. Вартість цих послуг покриватиметься системою страхування повністю або частково. У випадку часткового покриття пацієнти будуть здійснювати офіційну співоплату за послуги та/або лікарські засоби. Підходи до встановлення розмірів такої співоплати будуть чітко визначеними і єдиними для всієї країни [3].

Під співплатою розуміється фіксована сума, яка сплачується пацієнтом при амбулаторному і стаціонарному лікуванні, а також при придбанні призначених для амбулаторного лікування лікарських засобів, для часткової компенсації їх вартості і використовується для регулювання доступу до медичних послуг.

Державні гарантії в сфері надання медичних послуг повинні бути приведені у відповідність з економічними можливостями суспільства шляхом визначення державного гарантованого пакета медичної допомоги, що базується на пріоритетах охорони здоров'я, враховує поточний економічний стан і можливості держави та фінансується з урахуванням положень статті 95 Конституції України.

Державний гарантований пакет медичної допомоги поширюватиметься на всіх громадян України та включатиме: первинну медичну допомогу; екстрену медичну допомогу (у тому числі у стаціонарі); основні види амбулаторних послуг за направленням лікаря загальної практики - сімейного лікаря; основні види стаціонарної медичної допомоги за направленням лікаря загальної практики - сімейного лікаря чи лікаря-спеціаліста, включаючи лікарські засоби для стаціонарної та екстреної медичної допомоги, вартість яких відшкодовується через встановлений державою механізм оплати відповідних видів медичної допомоги; амбулаторні рецептурні лікарські засоби, які внесені до національного переліку основних лікарських засобів та вартість яких відшкодовується через механізм реімбурсації.

Державний гарантований пакет медичної допомоги включатиме достатньо широкий спектр амбулаторної та стаціонарної медичної допомоги, а також лікарських засобів. Вартість відповідних послуг буде покриватися через систему державного солідарного медичного страхування повністю або частково.

Для тих послуг, для яких буде встановлене неповне покриття вартості єдиним національним замовником медичних послуг, передбачається запровадження механізму часткової офіційної співоплати пацієнтами.

Тарифи для повної оплати медичних послуг, що входять до державного гарантованого пакета медичної допомоги, та тарифи офіційної співоплати таких послуг будуть уніфікованими і єдиними для всієї території України.

Висновки. Діюча система фінансування охорони здоров'я в Україні є неефективною, що негативно впливає на якість надання медичної допомоги населенню. Особливостями системи фінансування охорони здоров'я в Україні в сучасних умовах є неузгодженість нормативно-правової бази, що визначає обсяги та організацію фінансування системи охорони здоров'я; відсутність стимулів щодо підвищення ефективності використання ресурсів; високий ступінь залежності фінансового забезпечення від приватних джерел фінансування. Одним із шляхів удосконалення фінансового забезпечення охорони здоров'я є запровадження державного солідарного медичного страхування громадян з використанням для цього коштів, акумульованих у державному бюджеті.

Л і т е р а т у р а

- Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
- Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» від 30.11.2016 р. № 1013-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
- Горин В.П. Формування фінансових ресурсів охорони здоров'я в контексті виконання критеріїв економічної безпеки / В.П. Горин // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2015. – № 23. – С. 216–221.
- Загорський В. С. Управління фінансовими ресурсами закладів охорони здоров'я: монографія / В. С. Загорський, З. М. Лободіна, Г. С. Лопушняк. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 276 с. – ISBN 978 – 966 – 8687 – 79 – 2
- Камінська Т.М. Децентралізація як умова ефективного фінансування лікувальних закладів / Т.М. Камінська // Вектори розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 1–5 лютого 2014 р.). – Харків, 2014. – С. 235–239.
- Лопушняк Г.С. Фінансове забезпечення державної політики у сфері охорони здоров'я / Г.С. Лопушняк // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2011. – № 3(57). – С. 112–123.
- Мальований М.І. Стан та проблеми державного фінансування охорони здоров'я в Україні / М.І. Мальований // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 116–124.
- Москаленко В.Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони здоров'я: український контекст : [монографія] / В.Ф. Москаленко. – К. : Книга плюс, 2008. – 320 с.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk>.
- Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>
- Смірнова Т.М. Формування державної політики з охорони здоров'я в Україні / Т.М. Смірнова, О.Р. Ситенко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я в Україні. – 2014. – № 2(60). – С. 5–9.

References

- The Constitution of Ukraine [electronic resource]. - Access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
- Law of Ukraine "Fundamentals of legislation of Ukraine about health care" [electronic resource]. - Access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
- The Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept of reforming health financing" from 30.11.2016, the number 1013-r [electronic resource]. - Access: HTTP: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>
- Gorin V.P. Formation of financial resources for health in the context of the economic criteria of safety / V.P. Gorin // Scientific notes. Series "Economy". - 2015. - № 23. - P. 216-221.
- Zagorski V.S. Financial Management of Health: Monograph / V. S. Zagorski, Z.M. Lobodin, G.S. Lopushnyak. - Lions: LRI NAP, 2010. - 276 p. - ISBN 978 - 966 - 8687 - 79 - 2
- Kaminska T.M. Decentralization as a condition for the effective financing of medical institutions / T.M. Kaminska // Vectors potential financial entities, nationwide. Science. and practically. Conf. (Kharkiv, 1-5 February 2014). - Kharkov, 2014.- P. 235-239.
- Lopushnyak G.S. Financial support public policy in health / G.S. Lopushnyak // Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management. - 2011. - № 3 (57). - S. 112-123.
- Malovanyy M.I. State and problems of health financing problems in Ukraine / M.I. Malovanyy // Problems of Economics. - 2013. - № 4. - P. 116-124.
- Moskalenko V.F. Principles of optimal health care system: Ukrainian context: [monograph] / V.F. Moskalenko. - K. book plus, 2008. - 320 p.
- The official website of the State Statistics Service of Ukraine [electronic resource]. - Access: <http://ukrstat.org/uk>.
- The official website of the Ministry of Health [electronic resource]. - Access: <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>
- Smirnova T. M. State policy on health in Ukraine / T. M. Smirnova, OR Sitenko // Bulletin of Social Hygiene and Health Organization in Ukraine. - 2014. - № 2 (60). - P. 5- 9

Прус Н.В. Особенности финансового обеспечения системы здравоохранения Украины

Изучена нормативно-правовая база, определяющая концептуальные подходы к управлению финансовыми ресурсами в системе здравоохранения Украины. Проведен анализ динамики финансирования системы здравоохранения. Проанализирована структура поступлений в систему здравоохранения в разрезе источников финансирования. Установлены особенности финансового обеспечения системы здравоохранения в Украине в современных условиях. Определены приоритетные направления реформирования системы финансирования здравоохранения в Украине. Рассмотрена сущность модели государственного солидарного медицинского страхования.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, система здравоохранения, расходы, источники финансирования

Prus N.V. Features of financial support of the health care system in Ukraine

The regulatory and legal framework that defines conceptual approaches to the management of financial resources in the health care system of Ukraine was studied. The analysis of the dynamics of financing the health care system was carried out. The structure of the revenues to the health care system in terms of funding sources was analyzed. Specific features of financial provision of the health care system in Ukraine in modern conditions were established. Priority directions of reforming the health care financing system in Ukraine were identified. The essence of the model of state solidarity medical insurance was examined.

Keywords: financial security, health care system, expenditures, sources of financing

Прус Н.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету, e-mail: prus_nata2002@mail.ru

Рецензент: д.е.н., професор **Надьон Г.О.**

Стаття подана 15.02.2017.

УДК 330.142.211

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ РУХОМОГО СКЛАДУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОЗА ЗОНОЮ ЇХ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Розмислов О.М., Розмислова К.О.

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE OPERATION OF THE ROLLING STOCK OF THE MOTOR TRANSPORTATION ENTERPRISES OUTSIDE OF THEIR HEALTH

Rozmyslov A., Rozmyslova K.

Розглянута інвестиційна привабливість автотранспортних засобів, як джерела фінансового доходу транспортних підприємств та ефективність експлуатації транспортних засобів поза зоною їх працездатності. Розкрита прогнозна фінансова інформація, підготовлена на основі припущень щодо майбутніх подій які, як очікує управлінський персонал, відбудуться поза зоною працездатності транспортного засобу за умов їх подальшої експлуатації. Представлено схему оновлення автомобілів, що виробили ресурс після капітального ремонту, що ґрунтується на розрахунку імовірності відмовлень автомобіля поза зоною працездатності. Одним з джерел інвестування коштів розглянуто фінансовий лізинг представлений як імовірне джерело оновлення рухомого складу автотранспортних підприємств.

Ключові слова: інвестиції, рухомий склад, оновлення, зона працездатності, фінансовий лізинг, фінансова інформація, оцінка.

Вступ. Вивчення практичного матеріалу стану автотранспортних підприємств східноукраїнського регіону дозволяє зробити висновки про те, що виникла гостра необхідність оновлення рухомого складу спеціалізованих автотранспортних підприємств. Варто враховувати, що оновлення - процес складний і багатогранний. Так, можна підходити до процесу оновлення з погляду проведення поточного ремонту рухомого складу. А можна організувати процес вибуття фізично застарілих об'єктів, і скористатися, наприклад, інструментами фінансового лізингу при їхньому зворотному надходженні. При цьому, з однієї сторони процес оновлення на умовах фінансового лізингу має позитивний момент тому, що підприємство одержує в користування нове (чи майже новий транспортний засіб). А з іншої сторони фінансовий лізинг зажадає додаткових фінансових вкладень у виді фінансових витрат і орендної плати [1]. Звідси виникає необхідність аналізу технічного стану рухомого складу з боку зору визначення максимального терміну експлуатації автотранспортної

одиниці, після чого його ремонт стає економічно не вигідний, а, отже, підприємству доцільно, реалізуючи його, придбати нове на умовах фінансового лізингу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема оновлення транспортних засобів знайшла широке висвітлення в економічній літературі [2]. Але особливість експлуатації рухомого складу, як основних засобів, має ряд специфічних особливостей, тому виникає необхідність дослідження даної проблеми і з технічної точки зору [1]. Разом з тим, перехід підприємств до повної економічної самостійності диктує необхідність зміни спрямованості дослідження даної проблеми, вироблення рекомендацій, що забезпечують ефективність підприємницької діяльності на стику технічного обґрунтування економічних процесів. Дана постановка задачі є актуальною та цілком своєчасною.

Проблемам розвитку та становлення інвестиційних процесів в економіці України та питанням удосконалення механізму інвестиційної політики регіонів присвячені праці багатьох відомих вчених, таких як: І. Александров, В. Гейц, М. Герасимчук, В. Дорофійенка, О. Коновалов, Л. Костирко, О. Логачова, Ю. Махортов, С. Мілевський, П. Перерви, О. Половян, М. Тарасова, Д. Черваньова, М. Чумаченка та багатьох інших учених, які вирішували ці проблеми як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів [4 - 8].

При цьому, складний стан сучасних підприємств транспортної інфраструктури підприємств України потребують проведення додаткових досліджень з корегування складових механізму інвестування коштів на шляху підвищення рівня конкурентоспроможності таких підприємств.

Загальна мета дослідження. Кризові процеси сучасної України та складне фінансове становище багатьох транспортних підприємств потребує проведення досліджень щодо розрахунку механізму

економічної доцільності подальшої експлуатації рухомого складу поза межами його працездатності. Метою написання статті є пошук домінуючих засобів інвестування коштів в оновлення рухомого складу в тому рахунку через механізм фінансового лізингу в умовах недостатнього рівня забезпеченості підприємств ресурсним базисом.

Виклад основного матеріалу. Автомобіль являє собою складну систему, сукупність спільно діючих елементів — агрегатів та механізмів, що забезпечують виконання її функцій. Стосовно автомобіля, елементами є агрегати і механізми, а стосовно агрегатів і механізмів — деталі. Автомобіль, агрегат, механізм, деталь можуть поєднуватися загальним поняттям — виріб чи об'єкт. Сучасний автомобіль середнього класу складається з 15 - 18 тис. деталей, з яких 7 - 9 тис. утрачають свої первісні властивості при роботі, при цьому близько 3 - 4 тис. деталей мають термін служби менше, ніж автомобіль, і є об'єктом особливої уваги при експлуатації. З них 200 - 400 деталей "критичних" по надійності, частіше інших вимагають заміни, викликають найбільший простій автомобілів, додаткові трудові і матеріальні витрати при ремонті. У сучасних автомобілів на 2—3% номенклатури запасних частин приходить 40 - 50% загальної вартості споживаних запасних частин; на 8 - 10% : 80 - 90% і на 20 - 25% : 95 - 98%. Звідси ясно як важливо мати інформацію з надійності тих механізмів, деталей і агрегатів, від яких залежить технічний стан автомобіля. Маючи таку інформацію можна одержати розрахунок критичної точки експлуатації автомобіля, після якої подальший ремонт приводить лише до росту витрат по його експлуатації.

Технічний стан автомобіля або агрегату визначається сукупністю властивостей та конструктивних параметрів, що змінюються. Можливість безпосереднього виміру конструктивних параметрів без часткового чи повного розбирання більшості агрегатів і механізмів обмежена. Звідси, крім виниклих матеріальних витрат, додатково виникають трудові, що мають за часом і вартістю значну величину. Таким чином, об'єктивно виникає точка перетинання безвідмовної роботи автомобіля і його відмовлень при якій подальша експлуатація автомобіля стає не рентабельною. Визначення даної точки і є метою даного дослідження.

Рішення поставленої задачі засновано на змінах минаючих у технічному стані окремих агрегатів і вузлів одиниці рухомого складу. У процесі роботи автомобіля параметри його технічного стану змінюються від початкових чи номінальних значень U_i до граничних U_n , що обумовлює відповідне зміну і діагностичні параметри. Наробіток до граничного стану, обговореного технічною документацією, називається ресурсом. На зображеному графіку L_{pj} - є ресурс (зона працездатності - зона в межах якого виріб технічно справний), в інтервалі пробігу якого, транспортний засіб може виконувати свої функції (Рис. 1).

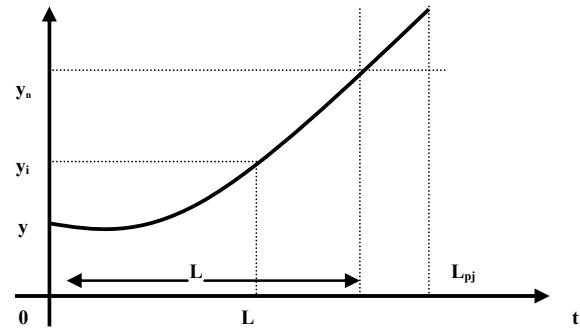

Рис. 1. Визначення зони працездатності транспортного засобу

Якщо продовжувати експлуатувати автомобіль за межами L_p (наприклад до L_{pj}), то настає відмовлення, тобто подія, що полягає у порушенні працездатності. Стан працездатності, що характеризує значення параметра технічного стану, відповідає умові, а відмовлення відповідає.

Одним з параметрів довговічності автомобіля є ресурс до капітального ремонту, що складає, наприклад, для автомобіля КАМАЗ-5460 до капітального ремонту - 500 тис. км. Періодичність технічного обслуговування ТО-1 - 5,5 тис. км, ТО-2 - 16,5 тис. км. (показник). Параметр продуктивності вантажного автомобіля виражається показником кількості виконаних чи тонно-кілометрів перевезених тон за рік (місяць, зміну). Частина з показників перерахованих властивостей автомобіля, наприклад номінальна вантажопідйомність і місткість, залишаються практично незмінними протягом усього періоду експлуатації. Але показники більшості властивостей, що визначають якість автомобілів (наприклад, економічність, безпека, динамічність, продуктивність, комфортабельність і ряд інших) змінюються в процесі роботи (зносу) автомобілів. Цими властивостями можна керувати (підтримувати, відновлювати), але лише до визначеного моменту.

Нижче приведені зміни деяких показників якості - річної продуктивності і трудомісткості підтримки в справному стані вантажного автомобіля середньої вантажопідйомності при різних термінах роботи (у роках).

Таблиця

Залежність трудомісткості ремонту від річної продуктивності вантажного транспорту

Термін експлуатації	Річна продуктивність вантажного автотранспорту	Трудомісткість підтримки в справному стані вантажного автомобіля
1	100 %	100 %
4	75-80	160-170
8	55-60	200-215
12	45-50	280-300

Джерело: [3]

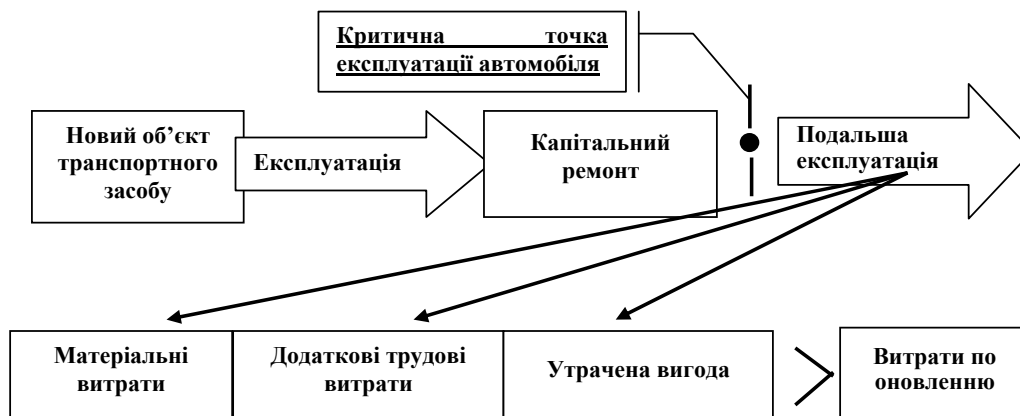

Рис. 2. Принципова схема залежності витрат за мінусом утрат від простою при експлуатації автомобіля і витрат по оновленню

Виходячи зі статистичних даних слід, що в середньому рухомого складу автотранспортних підприємств в Україні рухомий склад експлуатуються в середньому 10-11 років. При цьому середня величина пробігу складає 500 – 600 тис. км. пробігу, що приблизно відповідає ресурсу до капітального ремонту.

Таким чином, більшість рухомого складу автотранспортних підприємств України знаходиться поза зоною працездатності, при цьому трудомісткість підтримки автомобіля в справному стані таких транспортних засобів складає 280-300%. При цьому продуктивність використання таких транспортних засобів складає 45-50 % початкового ресурсу. Звідси виникає наступна схема залежності (див. рис. 2).

Якщо прийняти за основу оновлення на умовах фінансового лізингу, то слід враховувати, що витрати по фінансовій оренді є величиною яка розраховується виходячи з норм П(С)БУ 14 “Оренда” [9]. У залежності від терміну оренди й орендної ставки відсотка розраховується теперішньої вартості мінімальних орендних платежів по формулі:

$$TBA = A \times \left[\left(1 - \frac{1}{(1+i)^n} \right) : i \right] \quad (1)$$

де ТВА – теперішня вартість мінімальних орендних платежів;

А – сума мінімального орендного платежу, сплаченого регулярно (ануїтет);

n – кількість періодів, за які сплачується оренда плата і нараховуються відсотки;

i – ставка відсотка для зазначеного періоду.

Звідси випливає, що щомісячний платіж підлягає варіюванню в залежності від справедливої вартості об'єкта, ставки відсотка і терміну фінансової оренди. Таким чином, нерівність рис. 2 можна регулювати при чіткому розрахунку величини витрат по ремонту й експлуатації транспортного засобу, що знаходиться поза зоною працездатності.

Знаючи кошторисні витрати на матеріальні і трудові витрати по ремонту автомобіля, можна прорахувати праву сторону нерівності. Однак для цього необхідно спрогнозувати імовірність відмовлень за межами зони працездатності автомобіля.

Імовірність відмовлення $F(x)$ є подією, протилежним імовірності безвідмовної роботи, і розраховується за формулою:

$$F(x) = 1 - R(x) = \frac{m(x)}{n} \quad (2)$$

де $R(x)$ – імовірність безвідмовної роботи;

$m(x)$ – число виробів, що відмовили, до моменту наробітку x ;

n – загальне число випадків відмовлення.

Маючи значення $F(x)$, чи $R(x)$, можна вирішувати наступні практичні задачі. Якщо $x\gamma$ – це заданий наробіток чи агрегат деталей, а x_i – наробіток до відмовлення, то імовірність події $P(x_i > x\gamma) = R(x) = \gamma$ означає, що з імовірністю $P = \gamma$ виріб проработить без відмовлення більше наробітку $x\gamma$. Цей наробіток називається гамма-процентним ресурсом. Виразення $P(x_i \leq x\gamma) = F(x)$ означає, що з імовірністю $P(x)$ виріб відмовить при наробітку, меншій чи рівній $x\gamma$.

З огляду на, що на протікання досліджуваного процесу і його результат впливає порівняно велике число незалежних елементарних факторів (поломок), кожне з яких окремо робить лише незначну дію в порівнянні із сумарним впливом всіх інших, можна говорити про можливість застосування нормального закону розподілу.

Для нормального закону при розрахунках часто використовують поняття нормованої функції $\Phi(z)$, для якої приймається нова випадкова величина:

$$z = \frac{x - \bar{x}}{\sigma} \quad (3)$$

при:

$$x = \bar{x} + z\sigma \quad (4)$$

де x - наробіток автомобіля з початку експлуатації;

$\bar{x}$ - середній наробіток на відмовлення;

σ - середньоквадратичне відхилення.

Для нормованої функції складена таблиця нормального розподілу, що полегшує розрахунки.

За даними таблиці, засобами програмного продукту MS Excel, була побудована функція нормального розподілу. Розбивши її на ділянки позитивних і негативних значень z і апроксимувавши її значення на цих ділянках, одержимо:

Для: $Z \in [-3,9; 0]$

$$\Phi(z) = -2,4 \cdot 10^{-3} \cdot z^5 - 2,47 \cdot 10^{-2} \cdot z^4 - 7,32 \cdot 10^{-2} \cdot z^3 + 1,87 \cdot 10^{-2} \cdot z^2 + 0,41 \cdot z + 0,5$$

Для: $Z \in [0; +3,9]$

$$\Phi(z) = -2,4 \cdot 10^{-3} \cdot z^5 + 2,47 \cdot 10^{-2} \cdot z^4 - 7,32 \cdot 10^{-2} \cdot z^3 - 1,87 \cdot 10^{-2} \cdot z^2 + 0,41 \cdot z + 0,5$$

За умови, що $z = \frac{x - k\bar{x}}{\sigma\sqrt{k}}$ можна визначити

можливе число проведених ремонтів автомобіля, що знаходиться поза зоною працездатності. Ґрунтуючись на дані проведення першого капітального ремонту рухомого складу автотранспортного підприємства було визначене значення z при середньому значенні наробітку на відмовлення 500 тис. км., і наробітку з початку експлуатації в межах 550 тис. км. При коефіцієнті оновлення ресурсу $\eta=0,3$, і середньоквадратичному відхиленні $\sigma=50$ тис. км., розрахована імовірність відмовлень. Результати розрахунків показали, що $\sum_{k=1}^{50} F(550) \approx 5$.

Таким чином, якщо ресурс до капітального ремонту автомобіля складає – 300 тис. км, тобто приблизно перший капітальний ремонт, то в наступні 50 тис. км. пробігу відбудеться чотири позапланових зупинки транспортного засобу, що зажадають проведення ремонтних робіт, що складе в середньому 1 ремонт на 12,5 тис. км. пробігу поза зоною працездатності автомобіля. При нормальній експлуатації автомобіля даний пробіг реалізується в плинні одного кварталу, що означає щоквартальну необхідність проведення капітального ремонту, що потребує додаткових прямих матеріальних і трудових витрат на тлі простою транспортного засобу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, при аналізі прогнозованої фінансової інформації, щодо ефективності експлуатації транспортних засобів поза зоною їх працездатності необхідно оцінити джерела і надійність доказів технічного стану автомобіля. Для цього необхідно ретельно вивчити інформацію, отриману як з внутріш-

ніх, так і із зовнішніх джерел. При застосуванні керівництвом економічного суб'єкта гіпотетичних допущень потрібно визначити, чи беруться до уваги істотні наслідки таких допущень. Тільки на основі такої інформації можливо зробити висновки про доцільність подальшої експлуатації рухомого складу у зв'язку з часто виникаючими ремонтними роботами. При недоцільному використанні таких транспортних засобів треба приймати рішення щодо інвестування коштів в оновлення рухомого складу, в тому рахунку через використання інструментарію фінансового лізингу.

Варто враховувати, що застосування фінансового лізингу потребує проведення аналізу обмежень, що впливають на процес оновлення рухомого складу на умовах лізингу, що є перспективним напрямком дослідження даної проблеми.

Л і т е р а т у р а

1. Лапыгин Ю.Н., Соколовских Е.В. Лизинг. Учебное пособие для вузов. / Ю.Н. Лапыгин, Е.В. Соколовских. – М.: Альма Матер, 2013. – 432 с.
2. Бромвич Майкл. Анализ эффективности капитальных вложений: Пер. с англ. / М. Бромвич. – М.: ИНФРА, 1996. – 432 с.
3. Техническая эксплуатация автомобилей: Учебник для вузов / Под ред. Г.В. Крамаренко. – 2-е изд. Переработано и доп. – М.: Транспорт, 1983. – 488 с.
4. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / О.І. Амоша [та ін.]; заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]; НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
5. Стратегія сталого розвитку регіону: моногр. / І.О. Александров, О.В. Половян, О.Ф. Коновалов, О.В. Логачова, М.Ю. Тарасова; за заг. ред. д.е.н. І.О. Александрова / НАН України. Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2010. — 204 с. ISBN 978-966-1571-84-5.
6. Мілевський С.В. Методи оцінки конкурентоспроможності регіону / С. Мілевський // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики. 10-11 травня 2012 року – Харків. – С. 296 – 298.
7. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015: нац. доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 221 с.
8. Махортов Ю.О. Вплив інвестиційного потенціалу страхових компаній на розвиток економіки / Ю. Махортов, В. Зюбін // Економічний вісник Донбасу. – 2010. - № 2 (20). – С. 139 – 144.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда». Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28 липня 2000 р. №181. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/14.htm>

References

1. Lapygin YU.N., Sokol'skih E.V. Lizing. Uchebnoe posobie dlya vuzov. / YU.N. Lapygin, E.V. Sokol'skih. – М.: Al'ma Mater, 2013. – 432 с.

2. Bromvich Majkl. Analiz ehffektivnosti kapital'nyh vlozhenij: Per. s angl. / M. Bromvich. – M.: INFRA, 1996. – 432 s.
3. Tekhnicheskaya ehkspluatatsiya avtomobilej: Uchebnik dlya vuzov / Pod red. G.V. Kramarenko.-2-e izd. Pererabotano i dop. – M.: Transport, 1983. – 488 s.
4. Social'no-ekonomichnij stan Ukraïni: naslidki dlya narodu ta derzhavi: nac. dop. / O.I. Amosha [ta in.]; zag. red. V.M. Gejc' [ta in.]; NAN Ukraïni. Sekciya suspil'nih i gumanitarnih nauk. – K.: NVC NBUV, 2009. – 687 s.
5. Strategiya stalogo rozvitku regionu: monogr. / I.O. Aleksandrov, O.V. Polovyan, O.F. Konovalov, O.V. Logachova, M.YU. Tarasova; za zag. red. d.e.n. I.O. Aleksandrova / NAN Ukraïni. In-t ekonomiki prom-sti. — Donec'k, 2010. — 204 s. ISBN 978-966-1571-84-5.
6. Milevs'kij S.V. Metodi ocinki konkurentospromozhnosti regionu / S. Milevs'kij // Materiali Mizhnarodnoï naukovopraktichnoï konferencii: Social'no-ekonomichnij rozvitok Ukraïni ta її regioniv: problemi nauki ta praktiki. 10-11 travnya 2012 roku – Har'kiv. – S. 296 – 298.
7. Novij kurs: reformi v Ukraïni 2010-2015: nac. dopovid' / za zag. red. V.M. Gejcy – K.: NVC NBUV, 2010. – 221 c.
8. Mahortov YU.O. Vpliv investicijnogo potencialu strahovih kompanij na rozvitok ekonomiki / YU. Mahortov, V. Zyubin // Ekonomichnij visnik Donbasu. – 2010. - № 2 (20). – S. 139 – 144.
9. Polozhennya (standart) buhgalters'kogo obliku 14 «Orenda». Zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukraïni vid 28 lipnya 2000 r. №181. - [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo/14.htm>

Розмыслов А.Н., Розмыслова К.А. Инвестиционная привлекательность эксплуатации подвижного состава автотранспортных предприятий вне зоны их работоспособности

Рассмотрена инвестиционная привлекательность автотранспортных средств, как источника финансового дохода транспортных предприятий и эффективность эксплуатации транспортных средств вне зоны их работоспособности. Раскрыта прогнозная финансовая информация, подготовленная на основе допущений относительно будущих событий, которые, как ожидает управ-

ленческий персонал, состоящая вне зоны работоспособности транспортного средства при условиях их дальнейшей эксплуатации. Представлена схема обновления автомобилей, выработавших ресурс после капитального ремонта, основанный на расчете вероятности отказов автомобиля вне зоны работоспособности. Одним из источников инвестирования средств рассмотрен финансовый лизинг представлен как предполагаемый источник обновления подвижного состава автотранспортных предприятий.

Ключевые слова: инвестиции, подвижной состав, обновление, зона трудоспособности, финансовый лизинг, финансовая информация, оценка.

Rozmyslov A., Rozmyslova K. Investment attractiveness of the operation of the rolling stock of the motor transportation enterprises outside of their health

Considered the investment attractiveness of motor vehicles as a source of financial income by transport enterprises and the efficiency of operation of vehicles outside of their health. Disclosed forecast financial information prepared on the basis of assumptions as to future events which management expects staff, will take place outside the health of the vehicle under the conditions of their further operation. The scheme updates to the car, exhausted after an overhaul based on the calculation of the probability of failure of the vehicle outside the area of health. One of the sources of investment funds are considered by financial leasing is presented as a possible source of renewal of rolling stock of the motor transportation enterprises.

Key words: investments, rolling stock, upgrading the area of disability, financial leasing, financial information, assessment.

Розмыслов О.М. – доц. каф. «Облік і оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Розмыслова К.О. – студентка 2-го курсу бакалаврської підготовки напрямку «Фінанси і кредит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: д.е.н. проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 08.02.2017.

УДК 352:658.114 (075.8)

**ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ****Саснко О.О.****STATE-PRIVATE AS INSTRUMENT OF ECONOMIC
DEVELOPMENT OF REGIONS****Saienko O.**

В статті розглянуто основні характеристики державно-приватного партнерства, а також необхідність ефективних відносин між органом публічної влади та приватною організацією. Опрацьовано загальні проблеми щодо функціонування державно-приватного партнерства. У статті встановлено, що питання застосування державно-приватного партнерства території України залишається одним з актуальних у сфері економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, концесія, лізинг, економічний розвиток регіонів.

Постановка проблеми. Останні десятиріччя для більшості країн світу стали періодом боротьби за ефективний економічний розвиток та підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, у тому числі шляхом розвитку ключових елементів регіональної та місцевої інфраструктури. В результаті цього посилюється інтерес до приватних підприємств з боку держави не тільки як до фіскального та соціального інструменту, а й з точки зору використання їх потенціалу для фінансування, створення та реалізації спеціальних спільних проектів, які спрямовано на вдосконалення інфраструктури регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Високої оцінки, з питання регіональної економіки, заслуговують праці сучасних українських науковців: О. Амоші, П. Беленького, Б. Буркинського, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Злупка, О. Кудріної, І. Лукінова, В. Новицького, Б. Пасхавера, В. Пілюшенка, О. Поважного, Ф. Поклонського, І. Сала, С. Соколенка, Д. Стеценка, М. Чумаченка, Л. Яковенко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення існуючих й вироблення нових принципів і методів системного управління державно-приватного партнерства як інструменту економічного розвитку регіонів.

Матеріали і результати досліджень. Запровадження державно-приватного партнерства (ДПП) дає більш вагому віддачу для суспільства завдяки зниженню витрат, підвищенню рівня обслуговування, зниженню ризиків. ДПП відкриває доступ до альтернативних приватних джерел капіталу, дозволяючи реалізувати важливі та термінові проекти, які в іншому випадку були б не можливі. Пошук у мотиваціях державного та приватного секторів спільного знаменника, а також укладання контрактів на конкурсній основі розширюють можливості для використання новаторських підходів до здійснення державних інфраструктурних проектів на підставі державно-приватного партнерства. За оцінками експертів, ДПП інколи навіть позиціонується як "нова технологія розвитку економіки" [1].

У сучасному розумінні ДПП - це інституціональний і організаційний альянс між державою й бізнесом з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значимих проектів у широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості й науково-дослідних конструкторських робіт до забезпечення суспільних послуг. Як правило, кожний такий альянс створюється на певний строк з метою здійснення конкретного проекту й припиняє своє існування після його реалізації. Державно-приватне партнерство (ДПП) започатковується з метою забезпечити фінансування, планування, виконання й експлуатацію об'єктів, виробництв і надання послуг державного сектору.

Існують різні типи ДПП, що створюються внаслідок різних причин, які покривають широке коло ринкових сегментів і які відображають різного роду потреби держави або регіонів у розвитку інфраструктури. Незважаючи на розмаїтість типів ДПП, можна виділити дві основні категорії: інституціональне ДПП, що охоплює всі форми спільних підприємств між державними й приватними учасниками; і контрактне (концесійне) ДПП.

Останнім часом особливого розвитку у світі набули контрактні ДПП у формі концесійної моделі, в рамках яких за послуги "платить споживач".

Концесії, що мають тривалу історію державно-приватного фінансування, найбільшою мірою асоціюються із ДПП. У процесі впровадження в державний сектор принципів керування, прийнятих у приватному секторі, приватного фінансування й "ноу-хау", концесії стали найбільш вживаною формою такого виду фінансування. Концесії являють собою контрактну модель організації взаємостосунків між державою та бізнесом, за якої державний сектор передає об'єкт (наприклад нерухомість) або право надавати послугу приватному суб'єкту, який і здійснює управління ДПП протягом певного, наперед визначеного сторонами періоду часу.

Основні характеристики державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство (в західних інформаційних джерелах використовується термін "public private partnership" - "публічно-приватне партнерство") - це система відносин між органом публічної влади (управління) та приватною організацією, у якій останній відводиться більша роль у плануванні, фінансуванні та реалізації певної послуги для населення, ніж при використанні традиційних процедур співпраці (наприклад державних закупівель), і менша, ніж при використанні механізму приватизації. При цьому захист державних та комунальних інтересів гарантується через інституційні основи, положення нормативних актів та укладених договорів.

Завдання, які можна вирішити за допомогою інструменту державно-приватних партнерств, можна узагальнити таким чином:

- ДПП дають змогу органам влади зосередитись на основних функціональних питаннях. Основна роль органів влади полягає в просуванні інтересів громадськості шляхом упровадження дієвої політики. Коли приватний сектор бере на себе відповідальність за другорядні, неосновні функції, це дає змогу владі перерозподілити свої ресурси й зосередитись на виконанні своєї основної ролі;

- ДПП сприяють поліпшенню управління державними активами. Традиційні цикли планування закупівель часто базуються на короткотерміновій перспективі, внаслідок чого утримання та відновлювання активів часто буває неоптимальним. Водночас приватний сектор застосовує до планування та бюджетування підхід з позицій "життєвого циклу", використовуючи довготермінові контракти. Ці контракти включають кошти на утримання, що гарантує збереження активів у доброму стані та належний догляд за ними;

- ДПП сприяють підвищенню якості надання послуг унаслідок упровадження інновацій. Залучення приватного сектору на конкурентних конкурсних засадах сприяє виробленню ним творчих рішень у сфері створення інфраструктури, планування, будівництва та управління активами;

- ДПП дають змогу перекласти ризик із платників податків на приватний сектор. Завдяки такому підходу ризику, пов'язані із несподіваними витратами й перевитратами, затримками із виконанням та відхиленнями від календарного графіка й необхідністю реагування на коливання попиту на послуги дієвим чином перекладаються з державного сектору на приватний.

Основною перевагою ДПП порівняно з іншими видами договірних відносин між органами влади та приватним сектором є найбільш оптимальний розподіл повноважень щодо контролю над спільною діяльністю щодо надання послуг населенню, в результаті якої буде досягнутий бажаний результат для обох сторін. Це досягається шляхом договірної узгодженості ролей, ризиків та винагород, з метою отримання стимулів для якісного надання послуг і одночасно використання гнучких підходів для досягнення бажаних результатів.

ДПП створює переваги для органів влади у досягненні публічних цілей завдяки:

- можливості зменшення бюджетних видатків на розвиток та запровадження нової інфраструктури;
- прискорення будівництва необхідного об'єкта, у порівнянні з термінами, якби інвестиції були винятково публічними;

- менеджменту великих проектів;
- отримання доступу до запровадження передових технологій, розроблених чи придбаних приватними компаніями;
- залучення різноманітних фінансових ресурсів для реалізації проекту через посередництво бізнес-структур.

Основною перевагою ДПП для приватних організацій є те, що вони отримують можливість для інвестицій у ті галузі соціально-економічного простору регіонів, які раніше вважалися сферою державних капіталовкладень і, таким чином, розширюють свої інвестиційні можливості.

Практичний досвід впровадження ДПП у багатьох країнах світу демонструє, що ця форма співробітництва між публічними та приватними організаціями повинна бути заснована на низці базових принципів (табл.).

Основні бар'єри для створення та ефективного функціонування партнерств на регіональному рівні:

- недосконалість законодавчої основи для створення ДПП, зокрема щодо проведення прозорого конкурсу з відбору кваліфікованого та мотивованого приватного партнера;

- нестабільність регуляторного середовища, в якому реалізовується ДПП;

- нестача повноважень у відповідного органу влади щодо ініціювання та впровадження партнерства;

- незадоволення проектом ключовими зацікавленими сторонами (місцевими громадами, населенням, місцевими бізнесом);

- створення надмірного ризику для довкілля;

Таблиця

Основні базові принципи заснування та функціонування державно-приватних партнерств

Назва принципу	Опис принципу
Прозорість	Надання органами влади повної інформації інвесторам, концесіонерам, усім зацікавленим сторонам
Змагальність	Створення рівних умов для залучення до партнерства для всіх потенційних приватних партнерів
Підзвітність	Відповідальність усіх партнерів перед громадськістю та взаємні зобов'язання, які є визначеними в договірному порядку
Законність	Створення партнерств у формі, яка дозволяється чинним законодавством та іншою нормативно-правовою базою
Зрозумілість та передбачуваність	Зрозумілість формулювання умов партнерства, зокрема у відповідному договорі, забезпечення можливості їх виконати без суттєвих змін
Врахування специфіки	Формування партнерств із врахуванням особливих потреб певного регіону (території, громади), галузі соціально-економічного життя
Економічна та фінансова стабільність і гнучкість	Врахування рівня споживання послуг, що створюються в результаті партнерства, та позитивних наслідків для розвитку економіки в цілому. Забезпечення можливості швидкого реагування та врахування змін у середовищі, в якому діє партнерство
Рівність	Забезпечення доступу до послуг для соціально вразливих прошарків населення, зокрема бідних
Соціальне залучення	Створення умов для залучення до процесу планування та реалізації партнерств різних суспільних груп

- нестача фінансових стимулів для приватного партнера брати участь у проєкті;
- неефективний розподіл функцій та ризиків у партнерстві.

Застосування концесії, як перспективної і комплексної форми партнерства також має свої особливості. По-перше, на відміну від орендних та інших відносин, концесійні відносини мають довгостроковий характер, що дає право сторонам здійснювати стратегічне планування своєї діяльності. По-друге, в концесіях приватний сектор є незалежним в ухваленні адміністративно-господарських і управлінських рішень, що відділяє їх від спільних підприємств. По-третє, у держави в рамках як концесійного договору, так і законодавчих норм залишається достатньо важелів впливу на концесіонера в разі порушення ним умов концесії, а також за необхідності захисту суспільних інтересів [1, с. 46-49].

Водночас, застосування концесії як форми державно-приватного партнерства має свої складності. У Законі України "Про концесії" виділено об'єкти стратегічного значення, визначено порядок організації та проведення конкурсу щодо надання концесії, але не зазначено умови для надання пільги і дотацій, як дієвого мотиваційного механізму, а механізми моніторингу та контролю - недосконалі. Недоліки концесії є такі:

- високий рівень фінансового ризику для приватного сектору;
- відсутність досвіду професійного управління на регіональному та місцевому рівні;
- нестабільна політична ситуація у державі, що не сприяє розвитку бізнесу, перешкоджає зростанню довіри приватних партнерів до укладення тривалих угод та створює, додаткові ризики для концесіонера;
- відсутній ефективний механізм надання державних гарантій відносно шкоди, заподіяної під час концесії;

- як результат економічних негараздів приватного партнера може виникнути ситуація, коли об'єкти, які були здані в концесію органами державної влади і органами місцевого самоврядування для будівництва, залишаються незавершеними;

- недостатність правового регулювання.

Іншою формою державно-приватного партнерства є орендні (лізингові) відносини, що виникають у зв'язку з передачею органами державної влади та органами місцевого самоврядування в оренду приватному сектору своєї власності: будівель, споруд, виробничого обладнання. За користування державним та комунальним майном приватні компанії вносять орендну плату.

Провідні вітчизняні науковці визначають, що одним із дієвих механізмів державно-приватного партнерства може бути лізинг. За оцінкою експертів Європейської бізнес-асоціації, потенційний попит на послуги лізингу в Україні становить щонайменше 85 млрд. грн.

Лізинг можна розглядати як форму довгострокового кредитування покупки, що становить довгострокову оренду. Оскільки лізингова служба повністю оплачує основні засоби за дорученням підприємства-лізингоотримувача за рахунок власних коштів, то до неї переходить право власності на об'єкти лізингу. Він створює економічні вигоди всім учасникам лізингової операції. Так, підприємству-постачальнику гарантуються збут продукції і своєчасне одержання грошових коштів для здійснення розрахунків із бюджетними працівниками і направлення їх на виробничий розвиток [2, с. 17].

Однією із форм державно-приватного партнерства є державно-приватні та комунальні підприємства. Залежно від характеру і структури фінансового капіталу існують акціонерні товариства та спільні підприємства з певною часткою сторін. Акціонерами можуть бути органи державної влади і органи місце-

вого самоврядування. Проте слід зазначити, що діяльність спільного підприємства обумовлена постійною участю органів влади у виробничій, господарській, інвестиційній діяльності. Приватний партнер не володіє тими правами, що в концесії, не приймає самостійних рішень. Участь приватного сектору в капіталі державних та комунальних підприємств може допускати акціонування (корпоратизацію) і створення спільних підприємств. Чим менша частка приватних інвесторів порівняно з державною та комунальною, тим вужчий спектр самостійних рішень вони можуть приймати без втручання органів влади або врахування їх інтересів.

Формами державно-приватного партнерства в політичній сфері є: консультації представників влади і бізнесу в рамках асоціацій підприємств; незалежна експертиза проектів нормативно-правових актів органів виконавчої влади різних рівнів у галузі економіки та інших сферах; підготовка і внесення пропозицій щодо реалізації тих чи інших напрямів державної політики, захисту внутрішнього ринку, державній підтримки експортерів; інформаційне забезпечення взаємодії влади і асоціацій, об'єднань підприємств, галузевих спілок товаровиробників.

Україна разом з країнами Європейського Союзу та країнами-кандидатами залучена до виконання широкомасштабного плану розвитку транс'європейської транспортної системи до 2020 р. Одночасно з розробкою планів розвитку транспортних мереж Європейського Союзу здійснюється перегляд діючої мережі транспортних коридорів з метою концентрації ресурсів по найбільш важливих напрямках. Відповідно до карти основних маршрутів європейської транспортної мережі та водних магістралей, яка розроблена Групою високого рівня в листопаді 2005 р., через територію України проходить центральна вісь, яка включає маршрути, які відповідають напрямкам транспортних. Ці проекти передбачають активну участь незалежних інвесторів, які беруть участь у державно-приватному партнерстві, потребують передбачуваної та надійної нормативно-правової бази, тобто меншої кількості актів, простих, якісних та виконуваних норм [4].

Крім того, нормативно-правова база повинна враховувати інтереси одержувачів послуг та давати їм можливість брати участь в юридичних процедурах, захищаючих їх права та гарантуючих їм доступ до процесу прийняття рішень.

Проте інвестиційне партнерство держави та бізнесу в Україні перебуває на початковій стадії свого розвитку. Тому за важливе в Україні вбачається нормативне забезпечення принципів та основних правил державно-приватного партнерства.

Саме на досягнення цієї мети 1 липня 2010 р. й було прийнято Закон "Про державно-приватне партнерство" за № 2404-VI [3] (далі Закон), який дає змогу підвищити конкурентоспроможність державного сектору економіки, сприятиме ефективнішому використанню державного та комунального майна, залученню інвестицій в економіку Украї-

ни, модернізації інфраструктури, підвищенню якості товарів (робіт і послуг). Метою державно-приватного партнерства за новим Законом України є реалізація суспільно значущих проектів (програм) зі створення нових та/або відновлення (модернізації, реконструкції) діючих об'єктів, і користування (експлуатації), управління такими об'єктами.

За Законом державно-приватне партнерство може застосовуватися для регулювання відносин, які виникають у процесі реалізації проектів у таких сферах:

- мережі газо- і теплопостачання;
- дорожнє господарство;
- машинобудування;
- водопостачання, водовідведення, меліоративні системи;
- інфраструктура охорони здоров'я; туристична та рекреаційна індустрія;
- очисні споруди;
- переробка відходів;
- управління нерухомістю;
- надання соціальних послуг.

Закон створює сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів та залучення інвестицій. Суттєва частка інвестиційних потреб галузей економіки України буде забезпечена прямими інвестиціями та виконанням інвестиційних зобов'язань приватними партнерами, що сприятиме розвитку економіки регіонів. Крім того, іноземні компанії будуть сприяти виходу українських підприємств на міжнародні ринки капіталу та залученню новітніх технологій в Україну. Залучення приватних партнерів до реалізації проектів приведе до посилення конкуренції на ринках товарів (послуг), що, у свою чергу, сприятиме здешевленню та підвищенню якості таких товарів (послуг).

Висновки. Виходячи з вищевикладеного можна стверджувати, що основною метою запровадження державно-приватного партнерства як за теорією, так і за практикою є задоволення потреб локальної громади. Ці потреби можуть мати різний характер та різну спрямованість, але всі вони пов'язані з наявністю необхідних ресурсів - людських, фінансових, матеріальних тощо. Тому абсолютно логічно питання розвитку економіки регіону пов'язують із розвитком підприємництва - оскільки незалежна та вільна підприємницька діяльність надає органам публічної влади та місцевого самоврядування можливість доступу до ресурсів. Зрозуміло, що, з одного боку, можливість доступу не є ще самими ресурсами, а з другого боку, в економічному плані загальноприйнято, що ефективність приватного бізнесу вища, ніж будь-яких державних органів чи органів місцевого самоврядування. Розуміння щодо необхідності дотримання балансу між перерозподілом ресурсів на користь громади та сприятливим бізнес-кліматом на локальній території, та вміння знаходити цей баланс становить основу сталого розвитку економіки регіону.

Література

1. Варнавский В.Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски / В.Г. Варнавский. – М.: ИМЭМО РАН, 2005. – 240с.
2. Грищенко О.І. Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку / О.І. Грищенко // Юридичний журнал. – 2006. – №3. – С.12.
3. Закон "Про державно-приватне партнерство" [Електронний ресурс]: Верховна Рада України; Закон від 01.07.2010 № 2404-VI – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
4. Кудріна О.Ю. Державне регулювання розвитку промислового потенціалу регіону // Економічний вісник Донбасу. Наук. журнал Інституту економіки промисловості Національної академії наук України. – Луганськ: вид-во ДЗ "ЛНУ ім. Тараса Шевченка". – 2012 р. – Вип. 1 (27). – с. 75-82.

References

1. Varnavskyj V.G. (2005) Partnerstvo gosudarstva y chastogo sektora: formy, proekty, rysky / V.G. Varnavskyj. – М.: ИМЭМО РАН, 2005. – 240 s.
2. Gryshhenko O.I. (2006) Finansovyy lizing: istoriya, suchasnist' ta perspektyvy rozvytku / O.I. Gryshhenko // Jurydychnyy zhurnal. №3. – S.12.
3. Zakon Ukraïny "Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo" [Elektronnyy resurs]: Verhovna Rada Ukraïny; Zakon vid 01.07.2010 № 2404-VI – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
4. Kudrina O.Ju. (2012) «Derzhavne reguljuvannja rozvytku promyslovogo potencijalu regionu», Ekonomichnyj visnyk Donbasu. Nauk. zhurnal Instytutu ekonomiky promyslovosti Nacional'noi akademii' nauk Ukraïny, №1 (27). – p. 75-82.

Саенко О. А. Государственно-частное партнерство как инструмент экономического развития регионов

В статье рассмотрены основные характеристики государственно-частного партнерства, а также необходимость эффективных отношений между органом публичной власти и частной организацией. Обработано общие проблемы по функционированию государственно-частного партнерства. В статье установлено, что вопрос применения государственно-частного партнерства территории Украины остается одним из актуальных в сфере экономического развития регионов.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, концессия, лизинг, экономическое развитие регионов.

Saenko O. State-private as instrument of economic development of regions

In the article the basic characteristics of public-private partnerships and the need for effective relations between public authorities and private organizations. Processed general issues concerning the operation of public-private partnership. The paper found that the application of the public-private partnership in Ukraine remains a pressing economic development regions.

Keywords: public-private partnership, concession, leasing, economic development regions.

Саенко О.О. – к.е.н., доцент ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Рецензент: д.е.н., проф. **Чиж В.І.**

Стаття подана 02.02.2017.

УДК 332

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Сасенко П.О.

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS AS TO THE CONDUCTING OF MONITORING IMPLEMENTATION OF THE DEVELOPMENT STRATEGY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITY

Saenko P.O.

У статті доведено необхідність проведення моніторингу реалізації Стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади за трьома методиками, в залежності від наявності показників, які мають бути проаналізовані (порівняні) та в залежності від наявності інформації, яка може бути використана. Визначено, що цей аспект регулюється державою шляхом затвердження відповідних постанов та наказів.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, методика, стратегія, моніторинг.

Постановка проблеми. Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні у 2014 році, призвів до створення в об'єднаних територіальних громадах (далі ОТГ). Спроможні громади повинні стати базовим елементом ефективної системи влади в Україні. У більш широкому контексті громада повинна ефективно відповідати зовнішнім викликам, таким як глобалізація економіки, підвищення мобільності трудових ресурсів та пов'язаний з цим ріст безробіття, посилення міжнародної конкуренції за інвестиції та розвиткові ресурси. Відповіддю на ці та деякі інші виклики може стати перспективне (середньо- та довгострокове) планування ОТГ.

Залучення широкого кола громадян до створення середньо- та довгострокового плану розвитку ОТГ дозволяє, окрім вирішення насущних проблем громади, ідентифікувати та знайти прийнятні шляхи усунення цих проблем, забезпечити налагодження діалогу між громадськістю та владою. При цьому однією з основних складових процесу планування є обов'язкова участь у ньому усіх активних та зацікавлених представників громади.

Розроблена таким чином стратегія відображає інтереси усіх громадян, а тому сприймається громадою як «своя». Створений разом з громадою Стратегічний план незалежно від особистісних якостей ке-

рівників, або політичної ситуації спрямовується на покращення стандартів життя, зміцнення місцевої демократії, виховання соціально активних громадян – патріотів своєї громади.

Реалізація стратегії відбувається через виконання плану реалізації, містить проекти і програми, які входять до складу оперативних цілей і, нарешті – досягнення стратегічних цілей та бачення розвитку. Оцінка результативності реалізації стратегії здійснюється за допомогою моніторингу, який також має особливості щодо проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні, серед вчених іде дискусія, щодо визначення найбільш оптимального методичного підходу до проведення моніторингу. Серед фахівців, які вивчають це питання слід відзначити Заблудську І.В., Карлову О.А., Бондаренко І.В., Зеленого Б.І. та інших [1-3]. Проте слід зауважити, що це питання також регулюється з боку держави.

Метою статті є обґрунтування організаційно-методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу реалізації стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади.

Результати досліджень. Основними завданнями під час проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації планів заходів є визначення стану їх виконання через відстеження стану та оцінювання результативності виконання програм і проектів регіонального розвитку та їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Проведення моніторингу реалізації Стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади починається з наказу голови об'єднаної територіальної громади про створення робочої групи (та відповідального), до якої входять співробітники громади (керівники департаментів, відділів,), а саме фахівці з питань економіки та права, а також експерти, що за-

прошуються за бажанням ОТГ та самих експертів. Бажано, щоб експерти були науковцями і фахівцями з питань регіональної економіки. Також слід визначити порядок внесення, перевірки та оприлюднення результатів проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії і плану заходів на своїх офіційних веб-сайтах. Отже, етапи процесу організації та проведення моніторингу реалізації стратегії (стратегічного плану) розвитку ОТГ подано на рис.

Після створення робочої групи, юристом визначаються чинні нормативно-правові акти, які регулюють питання проведення моніторингу реалізації Стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади. До яких станом на 1.05.2017 року відносять:

1. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації (Наказ № 79 від 31.03.2016 Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України) [4];

2. Постанова КМУ від 5 серпня 2015 р. № 558 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2017–2019 роки» [5].

3. Наказ Мінрегіону від 30.03.2016 № 75 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» [6]

Проте, слід зауважити, що основна ідея моніторингу це порівняння фактичних значень індикаторів (показників) їх запланованими значеннями.

Щодо Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації то моніторинг проводиться за допомогою поданих щоквартальних звітів про результати реалізації проектів регіонального розвитку, визначених планом заходів, за відповідний період або за допомогою щорічного підсумкового звіту про результати проведення моніторингу виконання плану заходів за відповідний період [4].

Підсумковий звіт складається на основі даних оперативних звітів та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності

виконання планів заходів з їх прогнозованим значенням.

Звіт з оцінки результативності складається на основі даних звіту про результати моніторингу і передбачає оцінку досягнення цілей стратегій розвитку ОТГ шляхом порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання плану заходів з їх прогнозованим значенням.

Звіт з оцінки результативності має включати:

опис проектів розвитку, які включені до програм, з оцінкою їх впливу на соціально-економічний розвиток ОТГ;

аналітичний звіт щодо:

стану фінансування проектів розвитку з описом запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування у відповідному періоді;

результатів реалізації проектів розвитку та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді;

проблемних питань, зовнішніх та внутрішніх факторів, що мали вплив на виконання плану заходів (з поясненням причини виникнення проблемних питань та пропозицій щодо шляхів їх вирішення);

висновки та пропозиції щодо: впливу реалізації проектів розвитку на динаміку основних показників соціально-економічного розвитку ОТГ;

доцільності продовження виконання проектів розвитку; включення додаткових проектів розвитку;

уточнення індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації плану заходів, обсягів і джерел фінансування, переліку виконавців, строків виконання.

Методика визначення та порівняння основних показників реалізації стратегії розвитку передбачає проведення моніторингу із залученням показників з Постанови КМУ від 5 серпня 2015 р. № 558 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2017–2019 роки». У таблиця 1 подано перелік показників для проведення моніторингу реалізації стратегії ОТГ, на прикладі Білокуракинської ОТГ [5].

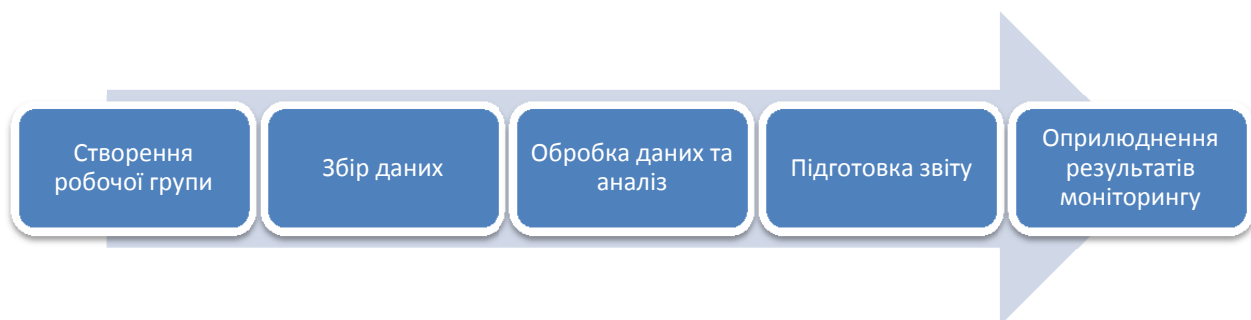

Рис. Етапи процесу організації та проведення моніторингу реалізації стратегії розвитку ОТГ

Таблиця 1

Основні показники реалізації стратегії розвитку

Білокуракинської ОТГ (%) Показники у відсотках до попереднього року	2017 рік		
	Реальний	Оптимістичний	Песимістичний
Індекс валового внутрішнього продукту	102,3	103,5	101
Індекс споживчих цін у середньому за рік	111,5	110,4	112,6
Індекс цін виробників продукції	109,8	108,5	111,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата	102,2	103,7	100,7
Рівень безробіття населення	9,7	9,2	10,2
Продуктивність праці	100,95	101,8	100,1

Таблиця 2

Орієнтовний перелік показників оцінки розвитку об'єднаної територіальної громади

	Найменування показника	Одиниця виміру
1	2	3
I	Демографічна ситуація	
1	Чисельність постійного населення	осіб
2	Чисельність постійного населення віком 16 - 59 років	осіб
3	Кількість дітей віком до 16 років	осіб
4	Демографічне навантаження на 1000 осіб працездатного віку	%
5	Природний приріст (скорочення) населення	осіб
6	Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1000 осіб наявного сільського населення)	проміле
7	Внутрішня міграція населення в межах населених пунктів об'єднаної територіальної громади	осіб
II	Економічна ефективність	
1	Обсяг капітальних інвестицій на 1 особу	грн.
	у тому числі за рахунок коштів державного бюджету	грн.
	у тому числі за рахунок коштів обласного бюджету	грн.
	у тому числі за рахунок коштів бюджету об'єднаної територіальної громади	грн.
2	Кількість підприємств малого та середнього бізнесу на 1000 осіб наявного населення	одиниць
3	Кількість кооперативів на 1000 осіб наявного населення	одиниць
	у тому числі:	
	обслуговуючих сільськогосподарських	
	виробничих сільськогосподарських	
	споживчих	
4	Протяжність побудованих у звітному році доріг з твердим покриттям місцевого значення	км
5	Кількість проектів регіонального розвитку, що реалізуються на території об'єднаної громади у тому числі за рахунок:	одиниць
6	коштів державного фонду регіонального розвитку	
	коштів субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад	
	інших джерел	
7	Обсяг фінансування проектів регіонального розвитку, що реалізуються на території об'єднаної громади	грн.
	за рахунок державного бюджету	
	за рахунок місцевого бюджету	
	за рахунок інших джерел	%
III	Фінансова самодостатність	
1	Доходи загального фонду бюджету об'єднаної територіальної громади (без трансфертів) на 1 ос	грн.
2	Капітальні видатки бюджету об'єднаної територіальної громади (без трансфертів) на 1 особу	грн.
3	Частка базової дотації в доходах загального фонду бюджету об'єднаної територіальної громади (без урахування субвенцій)	%
4	Частка видатків бюджету розвитку в загальному обсязі видатків об'єднаної територіальної громади (без урахування власних надходжень бюджетних установ)	%
5	Обсяг надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади від сплати податку на доходи фізичних осіб на 1 особу	грн.
6	Обсяг надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади від плати за землю на 1 ос.	грн.
7	Обсяг надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади від сплати єдиного податку на 1 особу	грн.
8	Обсяг надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади від сплати акцизного податку на 1 особу	грн.
9	Обсяг надходжень до бюджету об'єднаної територіальної громади від сплати податку на нерухоме майно на 1 особу	грн.

Продовження табл. 2

1	2	3
IV	Якість та доступність публічних послуг	
1.	Частка домогосподарств, що мають доступ до фіксованої широкопasmової мережі Інтернет, у загальній кількості домогосподарств об'єднаної територіальної громади	%
2.	Забезпеченість населення лікарями загальної практики - сімейними лікарями на 1000 осіб наявного населення на кінець року	осіб
3.	Середня наповнюваність групи дошкільного навчального закладу об'єднаної територіальної громади	осіб
4.	Частка дітей дошкільного віку охоплена дошкільними навчальними закладами, у загальній кількості дітей дошкільного віку	%
5.	Середня наповнюваність класів загальноосвітньої школи об'єднаної територіальної громади	осіб
6.	Частка дітей, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, у загальній кількості учнів, які того потребують	%
7.	Частка дітей, охоплених позашкільною освітою, у загальній кількості дітей шкільного віку	%
8.	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови	%
9.	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з української мови	%
10.	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з математики 160 балів і вище, у загальній кількості учнів, що проходили тестування з математики	%
V	Створення комфортних умов для життя	
1.	Частка домогосподарств, забезпечених централізованим водопостачанням, у загальній кількості домогосподарств об'єднаної територіальної громади	%
2.	Частка домогосподарств, забезпечених централізованим водовідведенням, у загальній кількості домогосподарств об'єднаної територіальної громади	%
3.	Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі із співфінансуванням з місцевих бюджетів), у загальній кількості домогосподарств об'єднаної територіальної громади	%
4.	Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів об'єднаної територіальної громади	%
5.	Частка населених пунктів, які уклали договори з обслуговуючими організаціями на вивезення твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів об'єднаної територіальної громади	%

Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади передбачають, що проведення моніторингу та оцінки стану виконання стратегії доречно проводити щороку [6].

За результатами моніторингу виконавчому комітету доцільно готувати узагальнений звіт і подавати його на розгляд відповідної ради.

Звіт може містити інформацію про:

результативність реалізації завдань і заходів плану;

стан впровадження проектів розвитку об'єднаної територіальної громади;

заплановані та фактичні обсяги і джерела фінансування плану;

досягнення індикаторів (показників) результативності реалізації стратегії: фактичний результат у порівнянні з його прогнозованим значенням у звітному періоді;

аналіз динаміки показників соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, здійснений з урахуванням орієнтовного переліку показників соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, таблиця 2;

висновки і пропозиції стосовно доцільності продовження тих чи інших заходів, включення додаткових заходів, уточнення показників, обсягів і джерел фінансування, виконавців, строків виконання окремих заходів тощо

Заключний звіт може містити інформацію про: оцінку досягнення цілей та пріоритетів розвитку об'єднаної територіальної громади; стан реалізації завдань і заходів, проектів розвитку об'єднаної територіальної громади; оцінку рівня виконання запланованих індикаторів (показників) результативності; причини невиконання або недосягнення очікуваних результатів; висновки та пропозиції.

Висновки. Таким чином, моніторинг реалізації Стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади може здійснюватися за трьома методиками, в залежності від наявності показників, які мають бути проаналізовані (порівняні) та в залежності від наявності інформації, яка може бути використана. Якщо можна, то доречно проводити за усіма трьома методика одночасно задля отримання ґрунтовних та якісних висновків.

Л і т е р а т у р а

1. Заблудська І.В. Методика проведення наукового дослідження за темою «Економіко-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад» / І.В. Заблудська, О.П. Саєнко, О.А. Карлова, Д.В. Заблудська // Економіка та право. – №1 (47) – С. 23-29
2. Бондаренко І. Проблеми функціонування спільної власності територіальної громади / І. Бондаренко // Юридичний вісник - 2012 – №1 – С. 47-51
3. Об'єднання громад: від ініціативи до ефективної діяльності. / Упорядник: Богдан Зелений. – Львів, 2016. – 288 с.
4. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації (Наказ № 79 від 31.03.2016 Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України). [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#n13>
5. Постанова КМУ від 5 серпня 2015 р. № 558 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2016 рік та основних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України на 2017–2019 роки» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/558-2015-p>
6. Наказ Мінрегіону від 30.03.2016 № 75 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.minregion.gov.ua/?s=3.%09NAKAZ+N+75+vid+30.03.2016+>

R e f e r e n c e s

1. Zabloud'ska I.V. Metodyka provedennia naukovoho doslidzhennia za temoiu «Ekononiko-pravove zabezpechennia rozvytku novoutvorenykh terytorial'nykh hromad» / I.V. Zabloud'ska, O.P. Saenko, O.A. Karlova, D.V. Zabloud'ska // Ekonomika ta pravo. – №1 (47) – S. 23-29
2. Bondarenko I. Problemy funktsionuvannia spil'noi vlasnosti terytorial'noi hromady / I. Bondarenko // Yurydychnyj visnyk - 2012 – №1 – S. 47-51
3. Ob'iednannia hromad: vid initsiatyvy do efektyvnoi diial'nosti. / Uporiadnyk: Bohdan Zelenyj. – L'viv, 2016. – 288 s.
4. Metodyka rozroblennia, provedennia monitorynhu ta otsinky rezul'tatyvnosti realizatsii rehional'nykh stratehij rozvytku ta planiv zakhodiv z ikh realizatsii (Nakaz № 79 vid 31.03.2016 Ministerstva rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrainy). [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#n13>

5. Postanova KМУ vid 5 serpnia 2015 r. № 558 «Pro skhvalennia Prohnozu ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrainy na 2016 rik ta osnovnykh makropokaznykiv ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrainy na 2017–2019 roky» [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/558-2015-p>
6. Nakaz Minrehionu vid 30.03.2016 № 75 «Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsij schodo formuvannia i realizatsii prohnoznykh ta prohram-nykh dokumentiv sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku ob'iednanoi terytorial'noi hromady» [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu <http://www.minregion.gov.ua/?s=3.%09NAKAZ+N+75+vid+30.03.2016+>

Саєнко П.А. Организационно-методические рекомендации по проведению мониторинга реализации стратегии развития объединенной территориальной общины.

В статье доказана необходимость проведения мониторинга реализации Стратегии развития объединенной территориальной общины по трем методикам, в зависимости от наличия показателей, которые должны быть проанализированы (сопоставлены) и в зависимости от наличия информации, которая может быть использована. Определено, что этот аспект регулируется государством путем принятия соответствующих постановлений и приказов.

Ключевые слова: объединенная территориальная община, методика, стратегия, мониторинг.

Saenko P. O. Organizational and methodical recommendations as to the conducting of monitoring implementation of the development strategy of the united territorial community

In the article the necessity of monitoring implementation of the development strategy of the united territorial community according to three methods is proved, depending on the availability of indicators that should be analyzed (comparable) and depending on the availability of information that can be used. It is determined that this aspect is regulated by the state through the adoption of appropriate decisions and orders.

Keywords: united territorial community, method, strategy, monitoring

Саєнко П.О. – здобувач Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Северодонецьк) saenko@ukr.net

Рецензент: д.е.н., професор **Заблудська І.В.**

Стаття подана 16.01.2017.

УДК 336.13+658.1

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ****Середа О.О.****FORMATION OF FINANCIAL REGULATION STRATEGY
OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES****Sereda E.A.**

В статті запропоновано підхід до формування стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств та розкрито зміст її структурних елементів. Досліджені ключові фактори, що впливають на вартість підприємств та сформовані вимоги до їх ідентифікації при виборі стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств. Розкрито послідовність вибору джерел фінансування. Обґрунтовано рекомендації щодо вибору інвестиційних рішень з використанням моделі рентабельності інвестицій на основі потоку грошових коштів, яка враховує дохідність, інфляцію і ризик. Доведено необхідність урахування нефінансової складової при розробці стратегії інвестиційно-інноваційного потенціалу – інтелектуального капіталу.

Ключові слова: стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств, фактори вартості, стратегія фінансового потенціалу, стратегія інвестиційно-інноваційного потенціалу, інтелектуальний капітал.

Постановка проблеми. Стратегічне управління підприємствами пов'язано з необхідністю врахування безлічі факторів. Увагу необхідно приділяти посиленню кризових явищ, динамічності розвитку фінансових ринків, зростанню фінансових ризиків, посиленню конкурентного тиску на підприємства з боку вітчизняних та іноземних компаній. Іншою важливою особливістю слід вважати посилення ролі інновацій в забезпеченні стабільного розвитку підприємства і зростання його вартості. Інноваційний потенціал організації нерозривно пов'язаний з інвестиційним потенціалом, який, в свою чергу, є основою для інноваційного розвитку. Дані умови зумовлюють необхідність по-перше – побудови адекватної концепції стратегічного фінансового управління, яка передбачає впровадження сучасних методів та інструментів; по-друге – формування стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств, орієнтованої на зростання добробуту власників і ринкової вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Стратегічне фінансове управління підприємствами є предметом пильної уваги зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків. Теоретичні та практичні аспекти фінансового менеджменту і корпоративних фінансів знайшли відображення у наукових працях Дж. Бейкера, Р. Брейлі, С. Майерса, Дж. Мейнсона, М. Міллера, Ф. Модільяні, Дж. Ван Хорна, М. Білик, Г. Блакитой, І. Бланка, В. Боронос, В.Блонської, Л. Костирко [1, 2], У. Лихоти, А. Поддєрьогіна, О. Терещенко [3], А. Ткаченко, В. Савчука, А.Семенова [3].

Базові концепції вартості як стратегічного напрямку були висвітлені в працях Г. Арнольда, М. Дженсена, Т. Коупленда, Т. Колера, Б. Маддена[14], Д. Мурріна [5-7], О. Мендрула, А. Раппарта, Б. Стюарта, К. Уолша, Д. Янга. Доцільність впровадження систем управління вартістю вітчизняними підприємствами на основі адаптація зарубіжного досвіду розглядаються в публікаціях В. Калужного, Л. Костирко, П. Круш, М. Корягін [8], О. Кузьміна, О. Мозенкова, Н. Мамонтової, Т. Момот [9], О. Терещенка, М. Стецька, В. Панкова, С. Поліщука, А. Турила.

Незважаючи на досягнуті наукові результати, поза увагою залишаються питання, які стосуються фінансового регулювання, зокрема, формуванню стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств.

Мета дослідження. Обґрунтування науково-методичних рекомендацій щодо формування стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств як одного з інструментів забезпечення зростання ринкової вартості.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення сталого розвитку підприємства вимагає постійного корегування методів управління на основі розробки і реалізації цілісної концепції механізму фінансової стратегії для регулювання відтворювальних про-

цесів і зростання вартості підприємства. [1, с. 212]. Звідси поняття стратегія фінансового регулювання розвитку підприємств обумовлено сутнісною природою економічних категорій, а саме: капітал, фінансовий потенціал, інвестиційно-інноваційний потенціал, ефективність які виступають основою її формування. Розвиток цих категорій необхідно розглядати з погляду фінансового регулювання діяльності підприємств. Теоретичною і методологічною основою стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств є класичні теорії фінансового менеджменту, вартості та економічного зростання. Під розвитком підприємства слід розуміти процес нарощування фінансового, інвестиційного та інноваційного потенціалів, який проявляється в формуванні, ефективному використанні та пропорційному відтворенні капіталу на довгострокову перспективу. В загальному вигляді стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств охоплює такі функціональні стратегії: фінансового потенціалу, інвестиційно-інноваційного потенціалу. Структура цієї стратегії наведено на рис.

Стратегія фінансового регулювання розвитку підприємства виступає складовою загальної стратегії підприємства, основна мета якої полягає у забезпеченні стабільного відтворення ринкової вартості підприємства за рахунок розвитку фінансового, інвестиційно-інноваційного потенціалів.

Формування стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств передбачає врахування факторів створення вартості підприємств, що визначають стратегічні пріоритети розвитку. Важливо встановити фактори створення вартості, їх взаємозалежність цих факторів і визначити ступінь впливу кожного з них і їх сукупності на динаміку вартості підприємства [2, с. 99].

Під фактором вартості компанії розуміється якась змінна, від якої залежить результативність діяльності компанії (наприклад, ефективність виробництва або задоволення потреб). Ідентифікація факторів вартості передбачає дотримання таких правил:

1) фактори вартості повинні бути безпосередньо «прив'язані» до створення фундаментальної вартості підприємства і класифіковані за видами діяльності та бізнес-одинацями. 2) фактори вартості повинні відображати як фінансові, так і нефінансові результати господарювання підприємства. Виявлення нефінансових факторів вартості надає можливість проаналізувати результати поточної діяльності і передбачити їх зміни на майбутнє. Це можуть бути фактори, пов'язані з інноваційною діяльністю.

3) фактори вартості повинні відображати як поточну діяльність, так і довгострокові перспективи зростання компанії. Аналіз факторів вартості повинен виявити параметри, від яких залежить зростання рентабельності за витратами на капітал, також як і підвищення поточної рентабельності інвестованого капіталу [8, с. 30-31].

В процесі оцінки вартості підприємства особливу увагу слід приділяти характеру впливу факторів та їх здатності збільшувати або зменшувати вартість підприємства. Вибір найбільш значущих чинників вартості підприємства передбачає: пошук факторів генерування (руйнування) ринкової вартості на основі статистичного аналізу зв'язку між основними показниками підприємства в галузі і приростом їх вартості; пошук факторів формування внутрішньої вартості за допомогою побудови дерева чинників на базі динамічної моделі розвитку підприємства.

Стратегія фінансового потенціалу є складовою стратегії фінансового регулювання розвитку підприємства. Фінансовий потенціал підприємства - це можливості фінансового забезпечення досягнення цільових орієнтирів, тобто сукупність наявних і доступних фінансових ресурсів підприємства і можливостей їх ефективного використання. Оскільки складові фінансового потенціалу мають різну ступінь впливу, тому для визначення параметрів стратегії необхідно окремо оцінити внутрішній фінансовий потенціал і можливість мобілізації фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел.

Рис. Структура стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств

Вибір джерел фінансування – це умова формування капіталу для задоволення потреби в придбанні активів і оптимізація його структури з позицій забезпечення ефективності його використання. При прийнятті рішення про вибір методів фінансування в кожному випадку необхідно враховувати основні чинники: призначення фінансових ресурсів, які залучаються; підхід до формування капіталу; фінансові можливості підприємства з обслуговування джерел фінансування [4]. У цьому зв'язку виникають дві проблеми: вибір форми залучення капіталу; період залучення ресурсів. Рішення першої проблеми здійснюється на основі порівняння переваг та недоліків основних форм фінансування: акціонерного фінансування і кредитування. Реалізація стратегічного зростання вартості за рахунок власних джерел фінансування може бути здійснена через залучення власного капіталу із зовнішніх джерел шляхом емісії акцій, зокрема, процедури IPO. Рішення другої проблеми здійснюється на основі якісного аналізу переваг та недоліків основних термінів фінансування: короткострокового і довгострокового фінансування.

Послідовність вибору джерел фінансування охоплює такі етапи: 1) визначення потреби у фінансових ресурсів, виходячи з цілей і задач підприємства; 2) оцінка обсягів внутрішніх фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на реалізацію цілей і завдань підприємств та визначення потреби у залученні зовнішніх джерел фінансування; 3) оцінка доступності зовнішніх фінансових ресурсів та визначення рейтингу доступності; 4) оцінка готовності підприємства до виходу на публічний ринок (в разі вибору в якості джерела фінансування); 5) оцінка впливу обраного джерела фінансування на ринкову вартість підприємства, здійснюється за принципом оптимізації. Запропонована послідовність щодо вибору найбільш ефективних джерел фінансування дозволяє приймати більш об'єктивні управлінські рішення щодо стратегії розвитку фінансового потенціалу підприємства.

Розробка і реалізація ефективної стратегії інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства є одним з напрямів забезпечення зростання вартості. При формуванні стратегії інвестиційного потенціалу необхідно керуватися такими правилами:

1. Відправною точкою управлінської діяльності вважати вже досягнутий результат, оскільки рішення завжди приймаються на певній основі. З позиції вартісного управління компанією слід враховувати вже закладену в її основу природу самозростання капіталу, динаміка якого і буде визначатися діяльністю суб'єкта управління з розвитку джерел потенціалу зростання.

2. Будь-яке рішення щодо інвестування спрямовано на отримання економічної вигоди, тому основою його прийняття повинен бути результат, а засобом – наявні ресурси підприємства.

3. Для розвитку підприємства необхідно враховувати окрім наявних внутрішніх джерел і ресурсів

потенціальні можливості переваг зовнішнього середовища (згідно з принципом класичної економіки – виробництво, споживання та розподілу учасниками угоди благ в процесі обміну). При цьому необхідно узгоджувати інтереси інвесторів і підприємства та визначати вартість угоди на принципах співробітництва. Послідовність дій щодо залучення інвестиційних ресурсів здійснюється на основі вартісної оцінки ефективності управління підприємством, яка має еволюційну основу самозростання капіталу [1, с. 176].

4. Нарощування динаміки інвестиційно-інноваційного потенціалу є умовою зростання вартості підприємства та забезпечення конкурентних переваг, які є основою його розвитку.

Виходячи із зазначеного, до чинників, що впливають на формування інвестиційно-інноваційного потенціалу, відносяться: фінансова стійкість підприємства; здатність своєчасно погашати свої фінансові зобов'язання; інвестиційні можливості підприємства; можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів; ефективність використання капіталу (власного і позикового); ефективність управління активами; політика управління ризиками.

Результати досліджень показали, що для прийняття доцільних рішень в сфері вибору залучення інвестицій використовують різні моделі оцінки створення вартості, серед яких найбільш придатною є рентабельність інвестицій на основі потоку грошових коштів (CFROI), яка враховує дохідність, інфляцію і ризик [6]. Необхідність визначення внутрішньої норми рентабельності за грошовим потоком підприємства як інвестиційного проекту. Тобто, CFROI – це прибутковість капіталу, яка необхідна для відшкодування інвестованого в підприємство капіталу і визначена на основі майбутніх грошових потоків за умови їх щорічного реінвестування в проекти. CFROI показує не рентабельність, а ставку дисконтування, при якій чиста приведена вартість (NPV) інвестиційної моделі бізнесу дорівнюватиме нулю, тобто внутрішню ставку прибутковості проекту (IRR) [5].

За результатами проведеного аналізу досліджень [5-7,10] в цій сфері сформовано методика у такий спосіб:

- 1) визначення позитивних грошових потоків за період терміну служби активів;

- 2) визначення відтоку грошових коштів у зв'язку з придбанням активів;

- 3) корегування відтоків і притоків грошових коштів на коефіцієнти інфляції, тобто визначення поточної вартості;

- 4) внесення поправок в розрахункові величини грошових потоків, активів для нівелювання спотворень даних фінансової звітності, які обумовлені обліковими принципами (амортизація, відсотки за позиковий капітал, виплати за договорами лізингу). При визначенні величини валового інвестиційного потоку коштів сума нарахованої за роки експлуатації активів амортизації додається до залишкової вар-

тості активів, щоб відновити суму відтоку коштів, здійсненого при їхньому придбанні. Валові інвестиції визначаються шляхом додавання всіх активів підприємства (активів, що амортизуються, та активів, що не амортизуються); накопиченої амортизації матеріальних і нематеріальних активів; вартості основних засобів, що взяті в операційну оренду. Валовий грошовий потік, отриманий у поточному році на валові інвестиції, визначаються як сума чистого прибутку та амортизації. Залишковий грошовий потік виникає від реалізації активів, що не амортизуються, після закінчення терміну їх економічної служби. Оскільки такі активи навіть наприкінці терміну служби все ще мають деяку вартість, то від їхньої передбачуваної реалізації виникнуть додаткові потоки коштів, які й складуть залишковий потік. Для визначення залишкового грошового потоку підприємств вибірки враховуються лише засоби, які вивільняються з інвестицій в оборотний капітал (значна частина ліквідних оборотних активів).

5) визначення CFROI як ставки, при якій сумарні грошові відтоки дорівнюватимуть сумарним грошовим притокам.

Якщо показник CFROI перевищує необхідний інвесторами середній рівень, то компанія створює вартість і навпаки, якщо CFROI нижче необхідної прибутковості, то вартість компанії буде знижуватися.

Для формування стратегії інвестиційно-інноваційного потенціалу необхідно урахувати нефінансову складову. Базуючись на закономірностях створення доданої вартості капіталу слід підкреслити, що зростання ринкової вартості підприємства в значний мірі залежить від інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал можна розглядати як сукупність нефінансових і нематеріальних ресурсів підприємства, за рахунок яких реалізуються потенційні можливості підприємства через збільшення його рентабельності і похідних показників ефективності.

Для прийняття управлінських рішень щодо обґрунтування стратегії регулювання розвитку підприємств необхідно більш докладне дослідження тенденцій інтегральної оцінки показників, що характеризують рівень формування і ефективність використання інтелектуального капіталу підприємства. Слід зазначити, що в сучасних умовах найбільший вплив на інтелектуальний потенціал має людський капітал. Умовами конвертації інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал є: креативна робота зі створення та розробки інноваційних продуктів і проєктів; постійне оновлення та поглиблення професійних знань; комерціалізація інноваційної продукції [11, с. 9-12]. В контексті розвитку методичних підходів до оцінки ефективності використання інтелектуального капіталу основна увага зосереджена на таких аспектах:

1) визначення рівня професійної компетентності (*Ink*), який розраховується як відношення кількості фахівців, що мають 7 ступень освіти або ліцен-

зії патенти винаходи, авторські свідоцтва, нові ідеї, рацпропозиції т.п. до загальної кількості;

2) визначення індексу інноваційної активності (*Iia*), який визначається як відношення числа наукових розробок, патентів, винаходів, авторських свідоцтв до кількості фахівців, що беруть участь у виконанні науково-дослідних робіт і в розробці інноваційних проєктів.

3) визначення індексу високих технологій (*Iem*), який розраховується як відношення виручки, отриманої від реалізації інноваційної продукції, до виручки підприємства від продажу всіх видів товарів і продукції. Індекс високих технологій дозволяє визначати вплив інноваційні проєкти на формування вартості підприємства.

Кількісний вимір даних показників дає можливість визначити ті компоненти інтелектуального капіталу, які мають більшу питому вагу в його вартості та дозволяє виявити, який елемент вносить більший внесок в забезпечення ефективності використання інтелектуального капіталу підприємства.

Інтегральний показник ефективності використання інтелектуального капіталу (*Ieik*) визначається методом середньогометричної оцінки показників професійної компетентності (*Ink*), інноваційної активності (*Iia*), високих технологій (*Iem*):

$$Ieik = \sqrt[3]{Ink * Iia * Iem}$$

Такий підхід дозволяє перейти до розрахунку реальної вартості компонентів інтелектуального капіталу та оцінювати вибір стратегічних альтернатив за критерієм ефективності і максимального впливу на ринкову вартість. Значення показника, що відповідає максимальному рівню використання інтелектуального потенціалу, приймається за одиницю. Система показників *Ieik* для кожної стратегічної альтернативи обчислюються щодо одиниці та повинна задовольняти такий умові $0 \leq Ieik \leq 1$.

Висновки. Стратегія фінансового регулювання розвитку підприємств є складовою загальної стратегії, повинна бути узгоджена з цілями і завданнями і орієнтована на зростання ринкової вартості. Ефективність стратегії гарантується, коли стратегічні цільові вектори відповідають реальним можливостям фінансовому та інвестиційно-інноваційного потенціалів, а методи її реалізації є гнучкими і адекватними змінам оточуючого середовища. Враховуючи зростання значущості інтелектуального капіталу, на сучасному етапі і вклад інтелектуального капіталу в ринкову капіталізацію можна стверджувати, що при прийнятті рішення щодо вибору напрямів розвитку підприємства необхідно враховувати вартість інтелектуального капіталу.

Подальші дослідження передбачають розкриття науково-методичних рекомендацій щодо механізму реалізації стратегії фінансового регулювання розвитку підприємств та аналізу результатів оцінки її ефективності.

Література

1. Костирко Л.А. Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація: [монографія] / Л. А. Костирко – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2012. – 474 с.
2. Костирко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия: [монографія] / Л. А. Костирко – 2-ое изд., перераб. и доп. – Х.: Изд-во Фактор, 2008. – 336 с.
3. Терещенко О. Фінансовий контролінг: навч. посіб. / О.О. Терещенко, Н.Д. Бабяк. – КНЕУ, 2013. – 407с.
4. Семенов А.Г. Фінансова стратегія в управлінні підприємствами: [монографія] / А.Г. Семенов, О.О. Єрпухова, Т.В. Перехрест та ін. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 188 с.
5. Madden B.J. Cash Flow Return on Investment Valuation. A Total System Approach to Valuing the Equity of the Firm. Butterworth Heinemann Finance, 1999. — P. 356.
6. Madden Bartley J. CFROI Valuation – A Total System Approach to Valuing the Firm. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999.
7. Madden Bartley J. CFROI Valuation, Efficient Markets, and Behavioral Finance. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2000. – Available at: www.LearningWhatWorks.com.
8. Корягін М. В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції: [монографія] / М. В. Корягін. – Львів: ЛКА, 2012. – 389 с.
9. Момот Т.В. Оценка стоимости бизнеса: современные технологии / Т.В. Момот. -Харьков: Фактор, 2007. - 224 с.
10. Obrycki Daniel J., Rafael Resendes. Economic Margin: The Link Between EVA and CFROI. – The Applied Finance Group, Ltd., 2001.–Available at: <http://www.economicmargin.com/PDF/EMwhitepaper.pdf>.
11. Коюда В. О. Інтелектуальний потенціал підприємства: монографія / В. О. Коюда, В. В. Воліков. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 336 с.
8. Koryagin M. V. Buhgalterskiy oblik u sistemi upravlinnya vartistyu pidpriemstva: teoretiko-metodologichni kontseptsiiyi: [monografiya] / M. V. Koryagin. – Lviv: LKA, 2012. – 389 s.
9. Momot T.V. Otsenka stoimosti biznesa: sovremennyye tehnologii / T.V. Momot. -Harkov: Faktor, 2007. - 224 s.
10. Obrycki Daniel J., Rafael Resendes. Economic Margin: The Link Between EVA and CFROI. – The Applied Finance Group, Ltd., 2001.–Available at: <http://www.economicmargin.com/PDF/EMwhitepaper.pdf>
11. Koyuda V. O. Intelektualniy potentsial pidpriemstva: monografiya / V. O. Koyuda, V. V. Volkov. – H. : HNEU Im. S. Kuznetsya, 2014. – 336 s.

Середа Е.А. Формирование стратегии финансового регулирования развития предприятий

В статье предложен подход к формированию стратегии финансового регулирования развития предприятий и раскрыто содержание ее структурных элементов. Исследованы ключевые факторы, влияющие на стоимость предприятий и сформированы требования к их идентификации при выборе стратегии финансового регулирования развития предприятий. Раскрыта последовательность выбора источников финансирования. Обоснованы рекомендации по выбору инвестиционных решений с использованием модели рентабельности инвестиций на основе потока денежных средств, которая учитывает доходность, инфляцию и риск. Доказана необходимость учета нефинансовой составляющей при разработке стратегии инвестиционно-инновационного потенциала - интеллектуального капитала.

Ключевые слова: стратегии финансового регулирования развития предприятий, факторы стоимости, стратегия финансового потенциала, стратегия инвестиционно-инновационного потенциала, интеллектуальный капитал.

Sereda E.A. Formation of financial regulation strategy of development of enterprises

Proposed the approach to the strategy formation of financial regulation of the development of enterprises and disclosed the content of its structural elements. Researched key factors affecting the value of enterprises and requirements are established for identifying them by choosing the financial regulation strategy of the development of enterprises. Disclosed the consequence of selection of sources of financing. Grounded recommendations on the choice of investment decisions using a model of return on investment based on cash flow, which takes into account the rate of return, inflation and risk. Proved the necessity to consider the non-financial component in the development of the strategy of investment-innovative potential – the intellectual capital.

Keywords: financial regulation strategies of development of enterprises, value drivers, a financial potential strategy, a strategy of investment-innovative potential, an intellectual capital.

Середа О. О. – старший викладач кафедри фінансів та банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: sered10@mail.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 19.01.2017.

References

1. Kostyrko L.A. Finansoviy mehanizm stalogo rozvitku pidpriemstv: strategichni orientiri, sistemi zabezpechennya, adaptatsiya: [monografiya] / L. A. Kostyrko – Lugansk: Vid-vo «Noulidzh», 2012. – 474 s.
2. Kostyrko L.A. Diagnostika potentsiala finansovo-ekonomicheskoy ustoychivosti predpriyatiya: [monografiya] / L. A. Kostyrko – 2-oe izd., pererab. i dop. – H.: Izd-vo Faktor, 2008. – 336 s.
3. Tereschenko O. Finansoviy kontroling: navch. posib. / O.O. Tereschenko, N.D. Babyak. – KNEU, 2013. – 407s.
4. Semenov A.G. Finansova strategiya v upravlinni pidpriemstvami: [monografiya] / A.G. Semenov, O.O. Erpuhova, T.V. Perehrest ta In. – Zaporizhzhya: KPU, 2008. – 188 s.
5. Madden B.J. Cash Flow Return on Investment Valuation. A Total System Approach to Valuing the Equity of the Firm. Butterworth Heinemann Finance, 1999. — P. 356.
6. Madden Bartley J. CFROI Valuation – A Total System Approach to Valuing the Firm. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 1999.
7. Madden Bartley J. CFROI Valuation, Efficient Markets, and Behavioral Finance. – Oxford: Butterworth-Heinemann, 2000. – Available at: www.LearningWhatWorks.com.

УДК 332

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Серебряк К.І.

FORMATION OF THE INFORMATION INFRASTRUCTURE OF THE UNITED LOCAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC COOPERATION

Sieriebriak K.I.

У статті доведено необхідність формування інформаційної інфраструктури в контексті економічного співробітництва, визначено форми співробітництва, запропоновано сформувати мінімальну конфігурацію інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва, визначено діючі об'єкти інформаційної інфраструктури Луганської області задля створення інформаційної інфраструктури ОТГ та регіону. Виокремлено асоціацію об'єднаних територіальних громад, як об'єкту інформаційної інфраструктури.

Ключові слова: співробітництво, інформаційна інфраструктура, об'єднана територіальна громада.

Поставника проблеми. У більш широкому контексті громада повинна ефективно відповідати зовнішнім викликам, таким як глобалізація економіки, підвищення мобільності трудових ресурсів та пов'язаний з цим ріст безробіття, посилення міжнародної конкуренції за інвестиції та розвиткові ресурси. Відповіддю на ці та деякі інші виклики може стати планування розвитку об'єднаних територіальних громад, яке має ґрунтуватися на результатах якісного аналізу соціального та економічного розвитку території та який може бути проведений завдяки наявності міцної інформаційної інфраструктури. Проте традиційне планування не може бути повноцінно застосованим щодо розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні, оскільки у новостворюваних об'єднаних територіальних громад, умовно кажучи, відсутня «історія», інакше кажучи, не можемо відстежити поведінку територіальної громади як територіальної соціально-економічної системи за попередні періоди, а період ідентифікації базових умов, які матимуть суттєвий вплив на подальшу суб'єктність об'єднаних територіальних громад, відбуватиметься упродовж 2018-2020 років.

Створення інформаційної інфраструктури дозволить новоутвореним територіальним громадам не тільки визначати стратегічні напрями, механізми і показники стратегічного розвитку, а дозволить новоутвореним територіальним громадам сформувати ефективне місцеве самоврядування та територіальну організацію влади задля створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Це буде сприяти: місцевому економічному розвитку (залучення інвестицій, розвиток підприємництва); розвитку місцевої інфраструктури, зокрема доріг, мереж водо-, тепло-, газо-, електропостачання і водовідведення, інформаційних мереж, об'єктів соціального та культурного призначення; планування розвитку території громади; вирішення питань забудови території (відведення земельних ділянок, надання дозволів на будівництво, прийняття в експлуатацію будівель); благоустрою території; надання житлово-комунальних послуг (централізоване водо-, теплопостачання і водовідведення, вивезення та утилізація відходів, утримання будинків і споруд, прибудинкових територій комунальної власності); організації пасажирських перевезень на території громади; утримання вулиць і доріг у населених пунктах; громадської безпеки; управління закладами середньої, дошкільної та позашкільної освіти; надання соціальної допомоги через територіальні центри; надання адміністративних послуг через центри надання таких послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців і практиків також існує розуміння необхідності виконувати дослідження щодо створення та розвитку інформаційної інфра-

структури об'єднаних територіальних громад. Серед таких фахівців слід відзначити Заблюдську І.В., Саєнко О.П., Карлову О.А., Бондаренко І.В., Зелений Б.І. та інші [1-3].

Метою статті є дослідження передумов формування інформаційної інфраструктури об'єднаних територіальних громад в контексті економічного співробітництва.

Результати досліджень. Інформаційна інфраструктура об'єднаної територіальної громади – це сукупність відділів або департаментів адміністрації об'єднаної територіальної громади, суб'єктів господарювання, громадські організації, засобів масової інформації, основними функціями яких є інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад.

Щодо співробітництва територіальних громад, то це чітко визнано як відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку території, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень [4].

Співробітництво здійснюється у формі:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

2) реалізації спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;

3) спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності інфраструктурних об'єктів;

4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій спільних інфраструктурних об'єктів;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

До інформаційного забезпечення слід віднести всі джерела та види економічної інформації щодо економічного співробітництва об'єднаних територіальних громад, тобто усі суб'єкти інформаційної інфраструктури. Тому пропонується сформувати мінімальну конфігурацію інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва, рис.

До інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва входять: органи влади об'єднаної територіальної громади (ОВОТГ), підприємства з надання послуг логістики (ПЛ), рекламні агентства (РА), торговельні майданчики (ТМ), суб'єкти господарювання (ОГ), довідкові служби (ДС), інтернет – провайтери (ІП), громадські організації (ГО), транспортні підприємства (ТП), підприємства зв'язку (ПЗ), комунальні підприємства (КП), пошта (П) тощо.

Що стосується максимальної конфігурації інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва, то вона може бути будь якою розгалуженою, в залежності від масштабів самої об'єднаної територіальної громади.

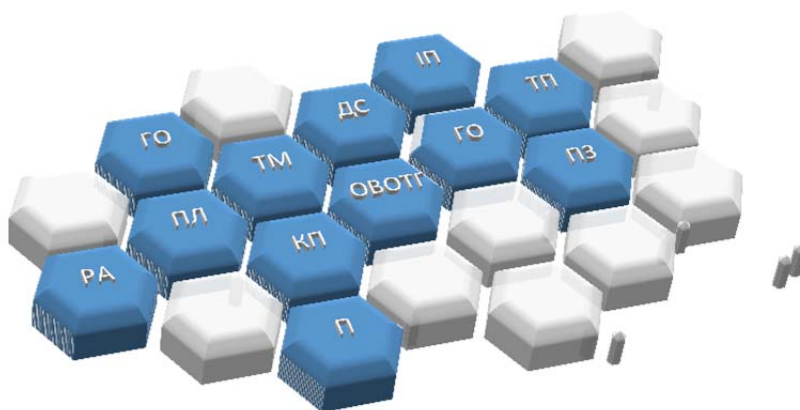

Рис. Мінімальна конфігурація інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва

Таблиця

Діючі об'єкти інформаційної інфраструктури Луганської області задля створення інформаційної інфраструктури ОТГ та регіону [5]

Адміністративно-територіальна одиниця	Об'єкти інформаційної інфраструктури
1	2
1. Троїцький район	КП «Редакція газети «Сельская новь» тел. зв'язок – 4,5 тис. апаратів; тел. станції – 3 од. вишки мобільного зв'язку – 9 од. поштові заклади – 24 од. Інтернет-провайдери – 3 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
2. Білокуракінський район	КП газета «Життя Білокуракінщини» тел. зв'язок – 5,3 тис. апаратів; тел. станції – 23 од. вишки мобільного зв'язку – 12 од. поштові заклади – 21 од. Інтернет-провайдери – 1 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
3. Новопсковський район	районна газета «Перемога» редакція районного комунального радіо тел. зв'язок – 6,4 тис. апаратів; тел. станції – 28 од. вишки мобільного зв'язку – 14 од. поштові заклади – 28 од. Інтернет-провайдери – 4 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
4. Марківський район	тиражний ЗМІ, газета «Радянське слово» тел. зв'язок – 2,815 тис. апаратів; тел. станції – 1 од. вишки мобільного зв'язку – 1 од. поштові заклади – 22 од. Інтернет-провайдери – 1 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
5. Сватівський район	друковані ЗМІ: «Голос громади», «Новини Сватівщини», «Сватівські відомості», «Сватівський кур'єр» КП «Сватівська телерадіокомпанія» тел. зв'язок – 8,241 тис. апаратів; тел. станції – 25 од. вишки мобільного зв'язку – 22 од. поштові заклади – 27 од. Інтернет-провайдери – 3 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
6. Старобільський район	тиражні друковані ЗМІ: «Телегазета», «Вісник Старобільщини», радіомовлення тел. зв'язок – 9,7 тис. апаратів; тел. станції – 26 од. вишки мобільного зв'язку – 22 од. поштові заклади – 30 од. Інтернет-провайдери – 3 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
7. Біловодський район	РКП «Редакція газети «Вісті Біловодщини» Біловодська районна студія телерадіомовлення тел. зв'язок – 5,5 тис. апаратів; тел. станції – 1 од. вишки мобільного зв'язку – 1 од. поштові заклади – 40 од. Інтернет-провайдери – 4 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
8. Міловський район	комунальне ЗМІ «Слово хлібороба» тел. зв'язок – 3, 669 тис. апаратів; тел. станції – 16 од. вишки мобільного зв'язку – 1 од. поштові заклади – 13 од. Інтернет-провайдери – 4 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.

Продовження табл.

1	2
9. Кременський район	щотижневик «Інформація +» комунальний ЗМІ «Регіональна громадсько- політична газета „Кременщина” тел. зв'язок – 8,518 тис. апаратів; тел. станції – 19 од. вишки мобільного зв'язку – 1 од. поштові заклади – 22 од. Інтернет-провайдери – 3 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
10. Попаснянський район	тиражний ЗМІ «Попаснянський вісник» комунальний ЗМІ «Попаснянська телерадіокомпанія» тел. зв'язок – 7,03 тис. апаратів; тел. станції – 0 од. вишки мобільного зв'язку – 0 од. поштові заклади – 27 од. Інтернет-провайдери – 2 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
11. Новоайдарський район	комунальний ЗМІ «Вестник Новоайдарщини» тел. зв'язок – 3,7 тис. апаратів; тел. станції – 18 од. вишки мобільного зв'язку – 13 од. поштові заклади – 19 од. Інтернет-провайдери – 5 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
12. Станично-Луганський район	комунальний ЗМІ «Газета «Время» Радіо тел. зв'язок – 1,2 тис. апаратів; тел. станції – 1 од. вишки мобільного зв'язку – 1 од. поштові заклади – 27 од. Інтернет-провайдери – 7 од. державні структури національного або місцевого значення – 8 од.
13. м. Рубіжне	Газета «Ринок» Газета «Вестникнедели» Газета «Трибун» Газета «Наш город Рубежное» Газета «Восточный фарватер» Газета «Рубіжанські новини» тел. зв'язок – 8,735 тис. апаратів; тел. станції – 3 од. вишки мобільного зв'язку – -3-од. поштові заклади – 10 од. Інтернет-провайдери – 3 од. державні структури національного або місцевого значення – 5 од.
14. м. Лисичанськ	Рекламно-інформаційний тижневик «Деловаянеделя» ТОВ «ТРК „Акцент“» Регіональна громадсько- політична газета «Новий путь» тел. зв'язок – 14,4 тис. апаратів; тел. станції – 11 од. поштові заклади – 18 од. телерадіокомпанія «Енергія» Інтернет-провайдери – 4 од. державні структури національного або місцевого значення – 6 од.
15. м. Северодонецьк	Всеукраїнська газета «Марь Ванна» Газета «Деловая неделя» Щотижнева газета «Северодонецкийхимик» Всеукраїнська газета «Ескулап» Міська суспільно-політична газета «Северодонецькі вісті» Газета «Проспект» Щотижнева газета «Наш Телегид» Видання територіальної громади м. Северодонецька «Северодонецькі вісті» тел. зв'язок – 27659 тис. апаратів; тел. станції – 12 од. вишки мобільного зв'язку – 3 одиниці поштові заклади – 14 од. Інтернет-провайдери – 10 од. державні структури національного або місцевого значення – 12 од.
16. м. Щастя	Інтернет-провайдери – 4 од. державні структури національного або місцевого значення – 3 од.

Але, на сьогоднішній день через проведення АТО не всі регіони можуть сприяти створенню максимальної конфігурації інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва. Так наприклад шість районів Луганської області визнані тимчасово окупованими територіями: Слов'янський, Перевальський, Лутугинський, Сорокинський (Краснодонський), Антрацитівський, Довжанський (Свердловський) та частина Станично-Луганського. Це унеможливує процес формування максимальної конфігурації інформаційної інфраструктури об'єднаних територіальних громад в контексті економічного співробітництва саме у Луганському регіоні. Тому визначимо діючі елементи інформаційної інфраструктури об'єднаних територіальних громад, що розташовані підконтрольних українській владі територіях регіону, а саме: Троїцькому, Білокуракинському, Сватівському, Новопсковському, Марківському, Міловському, Кремінському, Старобільському, Біловодському, Попаснянському, Новоайдарському та Станично-Луганському (неокупована територія) райони, а також міста обласного підпорядкування: Северодонецьк, Рубіжне, Лисичанськ та Щастя (станом на 01.10.2016 р.) (таблиці).

Окремо слід звернути увагу на асоціацію об'єднаних територіальних громад, як об'єкт інформаційної інфраструктури економічного співробітництва вона має входити до максимальної конфігурації інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади.

Ініціаторами створення Асоціації стали об'єднані територіальні громади з трьох різних регіонів: Новоборівська селищна рада (Житомирська область), Новоукраїнська міська рада (Кіровоградська область), Пирятинська міська рада (Полтавська область). До об'єднання в асоціацію запрошено міські, селищні, сільські ради об'єднаних територіальних громад із усіх регіонів України. Асоціація об'єднаних територіальних громад розгортає свою діяльність, яка спрямована, в першу чергу, на відстоювання та лобювання інтересів членів асоціації на регіональному та місцевому рівнях по всій території України та представлення консолідованої думки від об'єднаних територіальних громад, з регіонів на національному рівні.

Право органів місцевого самоврядування на співпрацю та асоціювання закріплене Європейською хартією місцевого самоврядування та українським законодавством. Чинне законодавство України відкриває реальні можливості для участі асоціацій органів місцевого самоврядування у стратегічному плануванні регіонального та місцевого розвитку, визначенні напрямків використання бюджету, розробці планів реформування громад, ухваленні програм соціально-економічного розвитку тощо. Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» фактично зобов'язує державні органи взаємодіяти

з такими асоціаціями [6]. Зокрема законом визначено, що пропозиції асоціацій щодо розвитку місцевого самоврядування підлягають обов'язковому розгляду державними органами, рішення місцевих держадміністрацій з найважливіших питань мають прийматися лишень після консультацій з асоціаціями, причому асоціації можуть самі ініціювати консультації з усіх питань, які стосуються інтересів територіальних громад. Асоціація об'єднаних територіальних громад бачить перед собою такі першочергові завдання: опираючись на прямі норми законодавства, активно взаємодіяти з державними органами з усіх найважливіших питань регіонального та місцевого розвитку, а також за першої потреби ініціювати таку взаємодію; активно використовувати надані законом можливості в інтересах громад, обстоювати інтереси членів асоціації та сприяти підвищенню їх потенціалу; із перших кроків своєї діяльності налагодити дружні стосунки та співпрацю з іншими асоціаціями ОМС, маючи на меті сформувати «єдиний голос» українського місцевого самоврядування, зміцнення його позицій у діалозі з державою; ініціювати взаємодію та партнерство з усіма урядовими та неурядовими інституціями, організаціями і проектами, які діють в інтересах територіальних громад, сприяють децентралізації та реформі місцевого самоврядування домагатися об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін – бо лише через взаємодію, співпрацю та консолідацію можна досягти справжнього успіху в реформуванні України. Саме асоціація об'єднаних територіальних громад має стати одним із активних учасників формування та розвитку економічного співробітництва об'єднаних територіальних громад розташованих в усіх регіонах України. Роль асоціації полягає у тому, що її відділення мають бути представлені в кожному з регіонів та обслуговувати не лише окремих регіон, але й інформаційно пов'язувати його з усією країною. При цьому мінімальний набір послуг асоціації має бути однаковим для всіх регіонів, а мінімальна конфігурація інформаційної інфраструктури об'єднаних територіальних громад може відрізнятися лише рівнем розвитку інформаційної інфраструктури суб'єктів господарювання.

Висновки. Проведені дослідження довели про необхідність формування інформаційної інфраструктури в контексті економічного співробітництва. Визначені форми співробітництва дозволили сформувати мінімальну конфігурацію інформаційної інфраструктури об'єднаної територіальної громади в контексті економічного співробітництва. До якої входять діючі об'єкти інформаційної інфраструктури Луганської області задля створення інформаційної інфраструктури ОТГ та регіону. Виокремлено асоціацію об'єднаних територіальних громад, як об'єкту інформаційної інфраструктури.

Л і т е р а т у р а

1. Заблодська І.В. Методика проведення наукового дослідження за темою «Економіко-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад» /І.В. Заблодська, О.П. Саєнко, О.А. Карлова, Д.В. Заблодська // Економіка та право. – №1 (47) – С. 23-29
2. Бондаренко І. Проблеми функціонування спільної власності територіальної громади / І. Бондаренко // Юридичний вісник - 2012 – №1 – С. 47-51
3. Об'єднання громад: від ініціативи до ефективної діяльності. / Упорядник: Богдан Зелений. – Львів, 2016. – 288 с.
4. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
5. Гречана С.І. Оцінка передумов розвитку міжрегіонального співробітництва/ С.І. Гречана//Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». - №15 (частина 1) – 2015 р. – С.92-96.
6. Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>

R e f e r e n c e s

1. Zablod's'ka I.V. Metodyka provedennia naukovoho doslidzhennia za temoiu «Ekonomiko-pravove zabezpechennia rozvytku novoutvorenykh terytorial'nykh hromad» /I.V. Zablod's'ka, O.P. Saienko, O.A. Karlova, D.V. Zablod's'ka // Ekonomika ta pravo. – №1 (47) – S. 23-29
2. Bondarenko I. Problemy funktsionuvannia spil'noi vlasnosti terytorial'noi hromady / I. Bondarenko // Yurydychnyj visnyk - 2012 – №1 – S. 47-51
3. Ob'iednannia hromad: vid initsiatyvy do efek-tyvnoi diial'nosti. / Uporiadnyk: Bohdan Zelenyj. – L'viv, 2016. – 288 s.
4. Zakon Ukrainy «Pro spivrobitnytstvo tery-torial'nykh hromad» [Elektronnyj resurs]. – Re-zhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
5. Hrechana S.I. Otsinka peredumov rozvytku mizhrehional'noho spivrobitnytstva/ S.I. Hrechana//Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky». - №15 (chastyina 1) – 2015 r. – S.92-96.
6. Zakon Ukrainy «Pro asotsiatsii orhaniv mis-tsevoho samovriadiuvannia» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>

Серебряк К.И. Формирование информационной инфраструктуры объединенных территориальных общин в контексте экономического сотрудничества.

В статье доказана необходимость формирования информационной инфраструктуры в контексте экономического сотрудничества, определены формы сотрудничества, предложено сформировать минимальную конфигурацию информационной инфраструктуры-туры объединенной территориальной общины в контексте экономического сотрудничества, определены действующие объекты информационной инфраструктуры Луганской области для создания информационной инфраструктуры ОТГ и региона. Выделены ассоциации объединенных территориальных общин, как объекта информационной инфраструктуры.

Ключевые слова: сотрудничество, информационная инфраструктура, объединенная территориальная община.

Seriebryak K.I. Formation of the information infrastructure of the united local communities in the context of economic cooperation

The article proves the necessity of information infrastructure formation in the context of economic cooperation, defines the forms of cooperation, it was proposed to establish the minimum configuration of the information infrastructure of the united territorial community in the context of economic cooperation, defined the active objects of the information infrastructure of the Luhansk region for creation of information infrastructure of the UTC and the region. Association of the united territorial community, as a part of the information infrastructure was dedicated.

Key words: cooperation, information infrastructure, united territorial community.

Серебряк К.И. – к.е.н., доцент кафедри економіка підприємства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Северодонецьк) eseniya.999@mail.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

Стаття подана 21.01.2017.

УДК 338.46

**ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ОХОРОНУ ПРАЦІ****Тацій І.В.****FORMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT
OF SAFETY AND HEALTH COSTS****Tatsii I.**

У статті проаналізовано стан виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні, обґрунтовано необхідність удосконалення системи обліково-аналітичної забезпечення управління витратами на охорону праці. Запропоновано класифікацію втрат для визначення економічного збитку від нещасних випадків, показники для оцінки ефективного функціонування системи управління охороною праці.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, нещасний випадок, виробничий травматизм, управління витратами на охорону праці.

Постановка проблеми. Сучасний поступ України як правової держави, яка бажає бути повноправним членом Європейського Союзу, безпосередньо пов'язаний з підвищенням рівня охорони праці та промислової безпеки, запобігання аваріям і нещасним випадкам на виробництві, посиленням профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Велика кількість нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві в Україні гальмує розвиток економіки, викликає суттєві економічні втрати не лише окремого підприємства, а й держави в цілому. Це обумовлює важливість та актуальність дослідження формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами на охорону праці на вітчизняних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба відзначити, що дослідженням різних аспектів проблем обліку, контролю і аналізу витрат на охорону праці займалися і займаються такі автори, як: Арустамова Е.А., Баклан О., Богданов С., Васильчук М.В., Кундієв Ю.І., Гогіташвілі Г.Г., Гопцій Р., Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Попов С.В., Халімовський М.О., Юсіна Г.Л. та інші. Разом з тим, залишаються невирішеними питання щодо створення належного обліково-аналітичного забезпечення ідентифікації витрат на заходи з охорони праці з отриманими результатами діяльності підприємства.

Мета. Основною метою статті є аналіз виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні, обґрунтування необхідності удосконалення системи обліково-аналітичної інформації про витрати, що пов'язані з нещасними випадками на виробництві, виробничим травматизмом та професійними захворюваннями.

Матеріали і результати дослідження. Аналіз статистичних даних з виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні за 2015-2016 роки (табл.1) свідчить про те, що у 2016 році було зареєстровано 4428 потерпілих від нещасних випадків на виробництві (з них 400 - смертельно), що на 3,9 % більше, ніж у 2015 році.

Найбільша кількість страхових нещасних випадків у 2016 році зареєстрована у Дніпропетровській (16,4%), Донецькій (15,0%) областях та у м. Києві (7,5%).

Кількість травмованих осіб у цих областях складає близько 40% від загальної кількості травмованих по Україні.

У досліджуваній період часу нещасні випадки на виробництві в Україні розподілялись за причинами їх виникнення наступним чином: за організаційними – 65% нещасних випадків від їх загальної кількості; за технічними – 12%, за психофізіологічними – 23% відповідно.

У 2016 році у порівнянні з 2015 роком кількість професійних захворювань в Україні (за даними актів П-4) зменшилась на 9,1%, або на 161 профзахворювання (з 1764 до 1 603).

Найбільша кількість професійних захворювань зареєстрована у: Дніпропетровській області (44,9%), Львівській області (22,3%) та Донецькій області (9,7%). Кількість потерпілих осіб, які отримали профзахворювання у цих областях, складає 76,9% від загальної кількості потерпілих по Україні, які мають профзахворювання.

Таблиця 1

Стан виробничого травматизму за 2015-2016 роки по Україні (осіб)* [1]

Області	2016 рік		2015 рік		Різниця, + / -	
	Всього	в т.ч. - зі смертельним наслідком	Всього	в т.ч. - зі смертельним наслідком	Всього	в т.ч. - зі смертельним наслідком
Україна	4428	400	4260	375	168	25
АР Крим	0	0	0	0	0	0
м. Севастополь	0	0	0	0	0	0
Вінницька	193	14	177	15	16	-1
Волинська	163	17	178	13	-15	4
Дніпропетровська	725	47	608	47	117	0
Донецька	666	29	672	36	-6	-7
Житомирська	129	11	102	8	27	3
Закарпатська	35	6	37	4	-2	2
Запорізька	296	13	285	12	11	1
Івано-Франківська	69	11	90	10	-21	1
Київська	91	25	167	23	-76	2
м. Київ	331	19	315	29	16	-10
Кіровоградська	74	15	51	8	23	7
Луганська	132	9	108	9	24	0
Львівська	213	22	224	22	-11	0
Миколаївська	86	10	66	4	20	6
Одеська	125	18	125	18	0	0
Полтавська	199	17	206	19	-7	-2
Рівненська	114	20	90	4	24	16
Сумська	105	15	117	11	-12	4
Тернопільська	52	8	59	10	-7	-2
Харківська	184	23	143	20	41	3
Херсонська	70	8	73	9	-3	-1
Хмельницька	124	13	100	16	24	-3
Черкаська	89	9	116	8	-27	1
Чернівецька	36	8	30	8	6	0
Чернігівська	127	13	121	12	6	1

*без урахування даних по тимчасово окупованим територіям

Найбільше зниження професійних захворювань відбулося у: Сумській області – на 62,2% (з 90 до 34), Запорізькій області – на 36,8% (з 68 до 43), Донецькій області – на 31,3% (з 227 до 156), Кіровоградській області – на 17,9% (з 78 до 64), Львівській області – на 3,8% (з 372 до 358).

Кількість професійних захворювань збільшилась у: Луганській області – на 29 випадків (з 19 до 48), Дніпропетровській області – на 6 випадків (з 714 до 720), Волинській області – на 5 випадків (з 84 до 89), Черкаській області – на 4 випадки (з 3 до 7), Житомирській, Закарпатській та Чернівецькій областях – на 1 випадок (з 15 до 16, з 0 до 1, з 0 до 1 відповідно).

Вагомими причинами формування несприятливих умов праці в Україні залишаються недосконалі технології, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність та невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці.

Найважливішими шляхами вирішення проблем стану безпеки праці в Україні згідно Закону «Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки», між іншими, визначаються: підвищення рівня відповіда-

льності роботодавців за створення безпечних і здорових умов праці, своєчасність подання достовірної інформації про стан охорони праці на підприємствах; удосконалення системи ведення обліку та проведення аналізу даних про випадки травматизму на виробництві та професійних захворювань. [3]

Вимоги діючого законодавства ще раз підкреслюють необхідність формування прозорості та неупередженої інформації про витрати на охорону праці, їх контроль і аналіз.

Традиційно, здійснені витрати на охорону праці в Україні оцінювалися з застосуванням методів моніторингу – збору, накопичення, збереження і наступного аналізу статистичних даних.

Однак, при періодичних змінах, що спостерігаються в економічній і політичній ситуації в країні, постійних корегуваннях чинного законодавства, як в сфері охорони праці, так і в соціально-економічній політиці застосування методів моніторингу є не коректним. Тому, виникає потреба у застосуванні розрахунково-аналітичних методів визначення дійсної вартості безпеки виробництва за окремими статтями витрат з метою одержання реальних оцінок вартості засобів охорони праці, яких не має у офіційних статистичних даних.

Таблиця 2

**Розподіл кількості професійних захворювань за даними актів П-4 по регіонах України
за 2016 рік у порівнянні з 2015 роком* [2]**

Регіон	Кількість складених актів за Формою П-4 (2016 рік)	Кількість складених актів за Формою П-4 (2015 рік)	Збільшення (зменшення) кількості складених актів	Відсоток збільшення (зменшення) кі- лькості складених актів
Всього по Україні	1 603	1 764	-161	-9,1
АР Крим	-	-	-	-
Вінницька обл.	6	8	-2	-25,0
Волинська обл.	89	84	5	6,0
Дніпропетровська обл.	720	714	6	0,8
Донецька обл.	156	227	-71	-31,3
Житомирська обл.	16	15	1	6,7
Закарпатська обл.	1	0	1	100,0
Запорізька обл.	43	68	-25	-36,8
Івано-Франківська обл.	1	3	-2	-66,7
Київська обл.	1	1	0	0,0
Кіровоградська обл.	64	78	-14	-17,9
Луганська обл.	48	19	29	152,6
Львівська обл.	358	372	-14	-3,8
Миколаївська обл.	3	3	0	0,0
Одеська область	0	0	0	0,0
Полтавська обл.	1	4	-3	-75,0
Рівненська обл.	0	6	-6	-100,0
Сумська область	34	90	-56	-62,2
Тернопільська обл.	0	0	0	0,0
Харківська область	41	47	-6	-12,8
Херсонська обл.	2	6	-4	-66,7
Хмельницька обл.	2	2	0	0,0
Черкаська обл.	7	3	4	133,3
Чернівецька обл.	1	0	1	100,0
Чернігівська обл.	3	3	0	0,0
м. Київ	6	11	-5	-45,5
м. Севастополь	—	—	—	—

*без урахування даних по тимчасово окупованим територіям

Аналіз методик розрахунку економічного збитку, дозволяє говорити про те, що існуючі методики оцінки наслідків виробничого травматизму не відповідають як вимогам повноти оцінки наслідків виробничого травматизму, так і вимогам доступності в користуванні. Більшість з них не дають уявлення про методи розрахунку окремих аналізованих показників. [4]

На підставі аналізу існуючих методик розрахунку збитку від нещасних випадків на виробництві та з урахуванням їх недоліків розроблена класифікація показників економічного збитку від нещасних випадків на виробництві.

Визначення економічного збитку від виробничого травматизму повинно базуватися на комплекс-

ній оцінці економічних наслідків з диференціацією цієї шкоди за трьома рівнями відшкодувань:

- безпосередній збиток від настання нещасного випадку (аварії);

- збиток, опосередковано пов'язаний з ліквідацією нещасного випадку (аварії);

- збиток, у вигляді віддалених наслідків нещасного випадку (аварії), а також трьома рівнями суб'єктів, що несуть втрати: збитки підприємства; збитки фондів соціального страхування; збитки держави.

Класифікація втрат для визначення економічного збитку від нещасних випадків наведена у таблиці 3.

Таблиця 3

**Класифікація втрат, пов'язаних з нещасними випадками і професійними захворюваннями
для визначення економічного збитку**

<i>Класифікаційна група</i>	<i>Назва втрат</i>
1. За ступенем тяжкості	• втрати від випадку зі смертельним наслідком; • втрати від випадку з інвалідним наслідком; • втрати від випадку з короточасною втратою працездатності; • втрати від мікротравматизму.
2. За економічним змістом	• втрати, пов'язані зі скороченням обсягу виробництва та недоотриманням деякої кількості продукції; • втрати, пов'язані з відшкодуванням працівнику і членам його сім'ї шкоди, заподіяної здоров'ю; • втрати, пов'язані з відновленням здоров'я потерпілого; • втрати, пов'язані з розслідуванням нещасного випадку та ліквідацією її наслідків; • втрати, пов'язані з перенавчанням працівника або з навчанням нового працівника, його замінив.
3. За трьома рівнями відшкодування витрат	• виробничі; • позавиробничі; • інші економічні витрати (втрати національного доходу).
4. За основними причинами настання нещасного випадку	• технічні: конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва; недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки; незадовільний технічний стан засобів виробництва; транспортних засобів; інші технічні причини; • організаційні: недоліки під час навчання безпечним прийомом праці; порушення режиму праці та відпочинку; відсутність або неякісне проведення медичного обстеження (профвідбору); невикористання засобів індивідуального захисту через незабезпеченість ними; порушення технологічного процесу; порушення вимог безпеки під час експлуатації обладнання, устаткування, машин; порушення трудової і виробничої дисципліни; інші організаційні причини; • психофізіологічні: алкогольне, наркотичне, токсикологічне отруєння або сп'яніння; інші психофізіологічні причини

Спроба оцінки величини прямих витрат на безпеку виробництва на засадах чинного законодавства показує на необхідність етапу збору інформації щодо вихідних даних.

Щодо прямих збитків, то вони, в основному відображаються у формах звітної статистики, в тому числі, частково, у формі № 7-тнв, як витрати на охорону праці тощо. При цьому треба звернути увагу, що стаття про витрати на охорону праці усунута зі статистичної форми 7-тнв, а без такої інформації не можна буде проконтролювати виконання закону про охорону праці щодо нормативної величини витрат та застосувати штрафні санкції щодо його виконання.

Непрямі збитки у вигляді виплат за лікарняним, додаткових витрат при наймі працівників на заміну потерпілого, втрат сировини і матеріалів, зменшення продуктивності праці несе, в основному, підприємство. Ці збитки відносяться на собівартість продукції, не визначаються як сумарна величина і не відображаються в офіційній статистиці щодо травматизму на виробництві. При цьому треба зауважити, що на підприємстві, крім того, мінімізують ці витрати шляхом взаємозамінності професій, зберігання сировини і готової продукції на складах, а не на робочих місцях, ліквідації аварій власними силами тощо. Тому при оцінці цих збитків треба розраховувати як їх мінімально можливу границю так і їх максимальну межу, щоб таким чином позначити

можливу зону збитків, які несе підприємство при травматизмі на виробництві.

Відповідно до ст. 23 ЦК України розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації. На наш погляд, відшкодування моральної шкоди повинно відноситись не до прямих витрат, а до витрат підприємства.

Згідно законодавства України в частині обов'язкових відрахувань на охорону праці, які описані у ст. 19 Закону «Про охорону праці», для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік. [5]

Очевидно, що ці кошти не вплинуть на зменшення кількості нещасних випадків. Тому нагальною потребою сьогодення є удосконалювання методичної бази для виконання економічних оцінок відрахувань і розрахунків в охороні праці.

Витрати на охорону праці, техніку безпеки, понесені відповідно до законодавства повинні бути спрямовані роботодавцем на належне функціонування системи управління охороною праці на підприємстві та забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці.

Висновок. Результати аналізу та оцінки нещасних випадків і професійних захворювань використовуються керівництвом підприємства для планування заходів з охорони праці на наступний рік, а також для застосування відповідних методів управління. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління витратами на охорону праці сприятиме їх конкретизації та ідентифікації із отримуваними результатами діяльності.

Л і т е р а т у р а

1. Статистичні дані виробничого травматизму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dsp.gov.ua>
2. Статистичні дані Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/6095>
3. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України від 4 квітня 2013 року № 178-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/178-18>
4. Інструментарій розрахунку збитків від нещасних випадків на виробництві [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_208296.pdf
5. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2694-12>

R e f e r e n c e s

1. Statystychni dani vyrobnychogho travmatyzmu [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://dsp.gov.ua>
2. Statystychni dani Fondu socialnogho strakhuvannja vid neshhasnykh vypadkiv na vyrobnyctvi ta profesijnykh zakhvorjuvanj Ukrainy [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.social.org.ua/view/6095>
3. Pro zatverdzhennja Zaghaljnoderzhavnoji socialjnoji prohramy polipshennja stanu bezpeky, ghigijeny praci ta vyrobnychogho seredovyshha na 2014-2018 roky: Zakon Ukrainy vid 4 kvitnja 2013 roku № 178-VII

[Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/178-18>

4. Instrumentarij rozrakhunku zbytkiv vid neshhasnykh vypadkiv na vyrobnyctvi [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---safework/documents/publication/wcms_208296.pdf
5. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu praci» vid 14.10.1992 r. № 2694-XII. [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2694-12>

Тацій І.В. Формирование учетно-аналитического обеспечения управления затратами на охрану труда

В статье проанализировано состояние производственного травматизма и профессиональных заболеваний в Украине, обоснована необходимость совершенствования системы учетно-аналитической информации о затратах на охрану труда. Предложена классификация затрат для определения экономического убытка от несчастных случаев, показатели для оценки эффективного функционирования системы управления охраной труда.

Ключевые слова: *затраты, учет, анализ, несчастный случай, производственный травматизм.*

Tatsii I. Formation of Accounting and Analytical Support of Safety and Health Costs

The state of production traumatism and professinal diseases in Ukraine is analysed in this article. The necessity of improvement of the system of registration-analytical information of expenses is grounded, the expenses which are related to the industrial accaidents and professional diseases. The classification of expenses, the indexes for the estimation of the effective functioning of the system of labour protection is offered.

Keywords: *registration-analytical providing, charges on a labour protection, accident, analysis, production traumatism*

Тацій Інна Валеріївна – к.е.н., доц. Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 12.01.2017.

УДК 336.76:338.2

КАНАЛИ ВПЛИВУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ НА ЕКОНОМІКУ

Тищенко В.В.

CHANNELS OF INFLUENCE MONETARY POLICY NATIONAL BANK OF UKRAINE ON ECONOMY

Tishchenko V.V.

В статті надано поняття «основні засади грошово-кредитної політики» та елементи які до неї входять. Виділено основні функції Департаменту економічного аналізу та прогнозування Національного банку України, який створено для поглиблення роботи щодо вдосконалення, моделювання, прогнозування основних макроекономічних показників. Розглянуто два основні підходи до виявлення взаємозв'язку середньострокових економічних та грошових криз — кейнсіанський та монетаристський. Виявлено канали механізму монетарної трансмісії, серед яких основними є такі: канал зміни грошової маси; канал зміни процентної ставки; канали цін; канал валютного курсу; канал інфляційних очікувань і невизначеності.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, функції, взаємозв'язок, монетарна трансформація, механізм, канали впливу.

Постановка проблеми. В основі реформування економіки України знаходиться становлення національної системи грошово-кредитних відносин. Тільки за рахунок формування ефективної грошово-кредитної політики держави можна сподіватися на успіх всіх економічних реформ в Україні. Актуальність дослідження полягає в тому, що перехідна українська економіка знаходиться на етапі формування ефективної грошово-кредитної політики, яка буде впливати на її подальше економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До розробників теоретичних засад сучасних систем грошово-кредитного регулювання відносяться такі автори, як Т. Веблен, Дж. М. Кейнс, К. Маркс, В. Сміт, Дж. Тобін, М. Фрідмен, Дж. Хікс, А. Шварц, Й. Шумпетер. До українських вчених, які досліджували проблеми грошово-кредитної політики, можна виділити Б. Адамика, О. Гриценко, О. Дзюблюка, В. Козюка, О. Любуна, В. Міщенко, А. Мороза, П. Нікіфорова, В. Стельмаха, М. Туган-Барановського.

На сучасному етапі розвитку економічної науки проблематика формування грошово-кредитної політики є достатньо вивченою, однак сучасні трансформації української економіки виявляють загальну потребу в дослідженні процесу формування та застосування монетарних інструментів та виділення основних каналів впливу грошово-кредитної політики на економіку.

Мета. Основною метою статті є виділення каналів механізму монетарної трансмісії.

Матеріали та результати дослідження. Основним документом монетарної сфери, згідно якого Національний банк здійснює комплекс заходів щодо регулювання грошового обігу та кредитування економіки, спрямованих на забезпечення стабільності національної валюти, підвищення ефективності функціонування банківської системи, створення монетарних передумов для економічного зростання та підвищення рівня зайнятості є Основні засади грошово-кредитної політики на поточний рік [1]. Цей документ розробляє Рада Національного банку відповідно до чинного законодавства, а також виходячи з основних прогнозних макропоказників економічного та соціального розвитку на наступний рік та стану їх виконання у поточному році.

До таких макропоказників відносять [2]:

- основні критерії загальнодержавної Програми економічного і соціального розвитку на відповідний період, яку розробляє уряд;

- макроекономічні показники розвитку економіки України (обсяг внутрішнього валового продукту, прогнозований рівень інфляції, розмір дефіциту державного бюджету та джерела його покриття, платіжний та торговий баланс), що передбачені у Закон України “Про державний бюджет” на відповідний період.

Основні засади грошово-кредитної політики — це комплекс змінних індикаторів фінансової сфери,

що дають змогу центральному банку країни за допомогою інструментів грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України, зниження рівня інфляції, поліпшення структури грошової маси, розширення застосування сфери безготівкових розрахунків, зростання обсягів валютних резервів НБУ, забезпечення економічно обґрунтованого рівня обмінного курсу гривні, підвищення ефективності грошово-кредитної політики.

До основних засад грошово-кредитної політики включають:

- 1) аналіз та прогноз економічної кон'юнктури;
- 2) основні завдання і цільові орієнтири грошово-кредитної політики на наступний (поточний) рік;
- 3) інструменти регулювання грошово-кредитного ринку;
- 4) валютна політика тощо.

Основні засади грошово-кредитної політики є фактично планом дій НБУ на наступний рік, і, як і будь-якому плану, їм притаманна певна похибка. З метою мінімізації такої похибки і ефективнішого проведення грошово-кредитного регулювання Національний банк здійснює економічний аналіз, дослідження та прогнозування як грошово-кредитної сфери, так і економіки загалом. Такий вид діяльності притаманний більшості центральних банків розвинутих країн.

Центральні банки, в рамках виконання своїх основних функцій, в усіх ринкових економіках проводять значну наукову діяльність. Зокрема, для успішного здійснення монетарної політики, а також виконання усіх інших функцій, проводяться дослідження та аналіз як власних економік, так і світової економіки в цілому.

Для поглиблення роботи щодо вдосконалення, моделювання, прогнозування в Національному банку України створений Департамент економічного аналізу та прогнозування.

Прогнозування основних макроекономічних показників і, зокрема, інфляції є чи не найважливішою передумовою для успішного проведення монетарної політики Національним банком України. Достовірний прогноз та економічний аналіз інфляційного розвитку допомагає як у прийнятті стратегічних рішень, так і у більш ефективному використанні тих чи інших інструментів монетарної політики.

Основними функціями зазначеного Департаменту є:

- створення прогнозних макроекономічних моделей;
- регулярне надання керівництву НБУ матеріалів стосовно перспектив макроекономічного розвитку;
- поточний макроекономічний аналіз української та світової економіки;
- вивчення досвіду центральних банків.

Тематика досліджень зорієнтована на специфіку діяльності центрального банку. Висновки та

практичні рекомендації, надані за результатами досліджень, ґрунтуються як на експертних оцінках, так і на застосуванні техніки фінансового програмування для узгодження показників, що характеризують різні сектори економіки, в рамках єдиної моделі національної економіки, а також на використанні економетричних методів та результатів моделювання. Прогнозування основних економічних показників та моделювання економічних процесів складає основну частину дослідницької діяльності.

Зокрема, велика увага приділяється дослідженню попиту на гроші для стандартних грошових агрегатів; факторний аналіз зростання ВВП в Україні, моніторинг основних тенденцій міжнародного економічного розвитку; розробляються прогнозні сценарії макроекономічного розвитку України, досліджується вплив монетарної політики НБУ на реальний сектор економіки України.

У монетарній сфері тематика досліджень охоплює аналіз поточних монетарних тенденцій, динаміку монетарних показників та їх прогнозні розрахунки – грошових агрегатів, грошового мультиплікатора, інфляції.

Значна увага приділяється дослідженню ролі монетарних агрегатів як індикатора майбутньої інфляції, питанню монетизації, оскільки Україна має недостатньо високий її рівень. Відносно низькі рівні монетизації є спільною рисою для країн, що розвиваються чи перехідних економік, які мали досвід високої інфляції та гіперінфляції чи фінансових криз або нестабільні банківські системи. Результати досліджень підтверджують, що неприпустиме штучне форсування процесу ремонетизації шляхом додаткової емісії. Досвід України та багатьох перехідних економік свідчить, що це викличе бурхливий розвиток інфляції і призведе до прямо протилежного результату – посилення демонетизації, а не призведе до очікуваного економічного зростання.

Частина досліджень пов'язана з тематикою валютного курсу і валютної політики, оскільки одним з найважливіших питань економічної політики є визначення оптимального курсу гривні. Основними критеріями оптимального обмінного курсу національної валюти залишаються підтримка конкурентоспроможності економіки, з одного боку, та контроль інфляції – з іншого.

Враховуючи взаємозалежність монетарних та загальноекономічних показників та показників державного бюджету України, широке коло досліджень поєднує тематика реального сектору економіки та бюджетної сфери. Забезпечення взаємодії та скоординованості монетарної та фінансової політик вимагає відповіді на питання: чи відповідають параметри бюджету очікуваному рівню інфляції та зростанню реального ВВП. З іншого боку, потребує подальших досліджень роль динаміки ВВП як чинника, пов'язаного зі змінами в майбутній інфляції.

Інтегрованість України в світову економіку з часом зростає, і успіх економічного розвитку України як однієї з країн із перехідною економікою знач-

ною мірою залежить від перспектив світового економічного зростання. НБУ здійснює постійний моніторинг основних тенденцій міжнародного економічного та монетарного розвитку, стану світових ринків з точки зору оцінки їх можливого впливу на економічний стан України. Об'єктом досліджень також є досвід окремих зарубіжних країн.

Якою б не була послідовність проведення ринкових перетворень, вони неможливі без макроекономічної стабілізації економіки. Стабільне фінансове становище держави є об'єктивною умовою її економічного розвитку і зростання суспільного добробуту. Якщо в державі протягом тривалого часу немає фінансової стабільності, - настає деградація виробничих відносин, суспільної свідомості, а майбутнє стає невизначеним.

Макроекономічна теорія пояснює стабілізацію як державну політику щодо підтримки обсягу виробництва і високої зайнятості. Уряд повинен нейтралізувати коливання сукупного попиту чи сукупної пропозиції, не допускати "перегріву" економіки чи значного спаду.

Проте наведене вище твердження стосується країн з ринковою економікою. У країнах з перехідною економікою під макроекономічною стабілізацією розуміють перш за все подолання монетарної та фіскальної диспропорційності, найяскравіший прояв якої – висока інфляція. Причиною цього, на нашу думку, є гіпертрофія державного втручання в економіку. Інфляція - економічний наслідок значного державного сектора чи державних витрат, що значно перевищують доходи бюджету.

Суть проблеми полягає у тому, що майже всі фактори, які дестабілізують фінансове становище в державі, є результатом дій відповідних державних структур на макrorівні, тобто залежать від основних положень фінансової політики, здійснюваної законодавчою і виконавчою владою.

Гроші здатні впливати на економіку відповідно до правил, якими керуються банки при створенні грошей, при проведенні певної фінансової політики на фінансових ринках та встановленні процентних ставок. Проте гроші впливають також і на перебіг макроекономічних процесів, а саме економічного циклу, інфляції, безробіття тощо.

Ринковій економіці притаманний процес повторення економічних явищ (циклічність економічного розвитку) [3, с. 264]. Таку закономірність вчені помітили ще у першій половині XIX століття. Загалом вчені дійшли висновку, що процеси коливання в економіці відбуваються на трьох рівнях (коротко-строкові цикли - 3-4 роки, середньострокові цикли - 10-12 років, довгострокові цикли - 55-60 років).

За уявленням сучасних економістів економічний цикл має такі фази: пік, скорочення, спад (дно), поживлення. Основне місце в дослідженнях економістів займає аналіз фази кризи (чи скорочення і спаду), оскільки саме цій фазі притаманні усі негативні явища в економічному процесі.

Домінуючими у теоріях економічних циклів є проблеми прояву середньострокових економічних циклів, на які можуть накладатися малі. При цьому граничними пунктами малих циклів є повторні із достатньо вираженою синхронною закономірністю грошові кризи.

В економічній літературі розрізняють два основні підходи до виявлення взаємозв'язку середньострокових економічних та грошових криз — кейнсіанський та монетаристський.

Загальним методологічним підходом кейнсіанців є концепція активної макроекономічної політики, що необхідна для стабілізації внутрішньо нестабільної економіки. У класичній моделі макроекономічна політика завжди пасивна, оскільки економіка внутрішньо стабільна і автоматично приводить до стану довгострокової рівноваги.

Згідно концепції кейнсіанців провідна роль щодо впливу на перебіг економічного циклу належить виробничій сфері, оскільки кризи породжуються недосконалістю ринкових механізмів саморегулювання, а вплив грошового чинника є незначним.

Суть монетарної теорії циклу полягає у тому, що гроші є провідним чинником, що визначає розвиток не лише динаміки господарської кон'юнктури, але й економічного циклу в цілому. Погляди монетаристів базуються на монетарній теорії циклу, вихідним положенням якої є здатність ринкового механізму саморегулювання самостійно забезпечувати рівновагу. Головним же чинником, що викликає дестабілізацію, є грошова система. На основі цього монетаристи стверджують, що кризи у ринковій економіці є суто грошовим явищем і спричинені вони порушенням у грошово-кредитній сфері.

Найвідомішою працею, що досліджувала прояви грошей і грошового обігу в економічному циклі, є праця монетаристів М. Фрідмена та А. Шварца "Монітарна історія США в 1867-1960 рр." [4, с. 92]. Ці економісти встановили закономірність, згідно якої темпи зростання маси грошей в обігу відбуваються за циклічною схемою, завжди передуючи загальним тенденціям розвитку економічного циклу. Це означає, що кількість грошей в обігу стає максимальною і починає зменшуватися тоді, як економічний чи діловий цикл сягає вершини, а також стає мінімальною і починає збільшуватися в період, коли діловий цикл сягне своєї найнижчої точки.

Монетарна теорія не зважає на процеси, що відбуваються безпосередньо у сфері виробництва, а зосереджується на сфері обігу та абсолютизує вплив грошового чинника на розвиток економічного процесу. Монетарна теорія циклу ґрунтується на тому, що грошова маса впливає на номінальний валовий продукт та індекс цін. При цьому припускається стабільність попиту на гроші, зміна якого може відбутися лише під впливом інфляції. Заходи з регулювання економічного циклу монетаристи спрямовують, перш за все, на подолання інфляції.

Кейнсіанська модель регулювання економічного циклу ґрунтується на інших засадах, основне місце серед яких належить стимулюванню “ефективного попиту”. У цій моделі гроші стають фактором, що активно впливає на економіку, змушує її працювати. При цьому Кейнс повністю відкидав проблему інфляції, що загострилась у 50-60-х роках ХХ-го століття. Це викликало критику кейнсіанства та часткову відмову від кейнсіанських заходів регулювання макроекономічної рівноваги.

Розглядаючи діяльність центрального банку в системі регулювання грошово-кредитних відносин економіки країни - спочатку з визначення стратегії монетарної політики до інструментів впливу - необхідно приділити увагу каналам, через які зміни у пропозиції грошей впливають на реальний сектор економіки, тобто передавальному механізму грошово-кредитної політики, або механізму грошової трансмісії.

Починаючи з ранніх праць відомих монетаристів (М.Фрідмен, А.Шварц та ін.), механізм грошової трансмісії був і все ще залишається важливою темою грошово-кредитного регулювання економіки. Довгий час ведуться дискусії щодо зв'язку між грошовою пропозицією і ВВП. Останнім часом у багатьох дослідженнях повертаються до класичного емпіричного запитання: “Який же реальний ефект монетарної політики?”, аналізуючи не лише причинний зв'язок між пропозицією грошей і ВВП, а також інші змінні величини, а саме процентні ставки, обмінний курс тощо.

Більшість органів грошово-кредитного регулювання і економістів погоджуються, що монетарна політика може значно впливати на ділову активність, принаймні у короткостроковому періоді. Суть дискусії полягає у тому, яким чином грошово-кредитна політика точно впливає на економіку і ціни, оскільки існує багато різних точок зору щодо механізму грошової трансмісії, які наголошують чи на ролі грошей, чи процентних ставок, чи обмінного курсу тощо.

Слід зазначити, що канали трансмісійного механізму можуть відрізнятися у різних країнах, чи навіть у різні періоди часу в межах однієї країни.

У кейнсіанській моделі механізм грошової трансмісії діє через прийняття підприємницьких рішень щодо інвестиційних витрат, а основною ланкою передатного механізму є вплив процентних ставок на планові інвестиції. У кейнсіанській моделі зростання пропозиції грошей (**М**) зменшує процентні ставки (**i**), знижуючи тим самим вартість капіталу і впливаючи таким чином на підвищення рівня інвестиційних витрат (**I**). Оскільки економіка не перебуває у повній зайнятості ресурсів, зростає реальний обсяг виробництва (**Y**) при незмінних цінах. Схематично традиційний передатний механізм кейнсіанців виглядає таким чином:

$$\uparrow M \Rightarrow \downarrow i \Rightarrow \uparrow I \Rightarrow \uparrow Y \quad (1)$$

Передавальний механізм у трактуванні монетаристів містить інші засоби впливу грошово-кредитної політики на зміну рівня економічної активності. Монетаристи не описують тих шляхів, через які пропозиція грошей впливає на сукупні видатки. Вони досліджують впливи грошей на ділову активність, вивчаючи наскільки тісно зміни в обсязі виробництва (**Y**) пов'язані із змінами грошової маси (**М**). Монетаристи розглядають трансмісійний механізм у ширшому аспекті, ніж кейнсіанці. Традиційний передатний механізм з точки зору кейнсіанців є лише одним з кількох можливих способів впливу грошової маси на економіку в цілому.

За концепцією монетаристів, зростання пропозиції грошей (**М**) безпосередньо підвищує сукупний попит (**AD**) і, таким чином, впливає на зростання номінального обсягу виробництва (**PY**), яке відбувається за рахунок підвищення рівня цін (**P**). Схематично передатний механізм грошової політики у розумінні монетаристів можна зобразити так:

$$\uparrow M \Rightarrow \uparrow AD \Rightarrow \uparrow PY \Rightarrow \uparrow P \quad (2)$$

Розглядаючи переваги і недоліки зображених вище моделей, слід зазначити, що підхід кейнсіанців має ту перевагу, що спрощує розуміння механізму функціонування економіки. Проте кейнсіанська модель спрацьовує лише за умови, що всі компоненти передавального механізму є відомими.

Основною перевагою монетаристського підходу є те, що не накладаються обмеження на шляхи впливу монетарної політики на економіку. Монетаристи вважають, що окремі канали, через які зміни у пропозиції грошей впливають на обсяг виробництва, є повсякчас мінливими, і тому надто важко виявити весь передавальний механізм грошово-кредитної політики.

У перехідних економіках, до яких належить і економіка України, декілька факторів пояснюють наші обмежені знання щодо механізму грошової трансмісії. Беручи до уваги постійні структурні, інституційні зміни, а також зміни у поведінці суб'єктів економіки, можна допустити, що канали монетарної трансмісії, як і трансмісійні лаги, є змінними. Саме тому необхідно погодитися з підходом монетаристів щодо визначення каналів впливу монетарної політики на економічну систему країни.

Аналізуючи розвиток дискусій щодо впливу зміни грошової маси на економічну активність, передавальний механізм грошово-кредитної політики можна поділити на п'ять різних каналів (рис.). Для спрощення на рисунку не враховано зворотний зв'язок між економікою та монетарною політикою, а також те, що окремі канали трансмісійного механізму є внутрішніми.

Першим характерним каналом грошово-кредитного передавального механізму є канал зміни грошової маси. Згідно з кількісною теорією грошей І. Фішера, зростання грошової маси прямо впливає на економічну активність. Результатом зростання

пропозиції грошей є збільшення рівня цін і підвищення сукупних витрат.

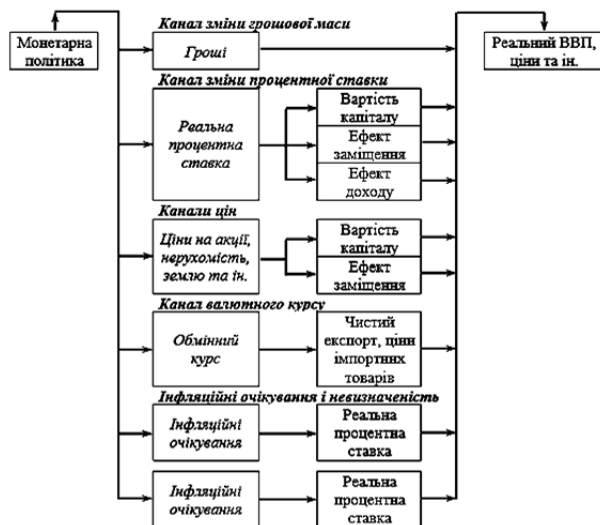

Рис. Канали механізму монетарної трансмісії

Друга група каналів трансмісійного механізму складається з каналів процентної ставки. Органи грошово-кредитного регулювання безпосередньо контролюють офіційні процентні ставки, що визначають процентні ставки на ринку грошей. Зміна процентних ставок впливає на всі планові компоненти витрат, як інвестиційні, так і не інвестиційні. Збільшення цих витрат призводить до підвищення інвестиційного і споживчого попиту і, отже, до зростання сукупного попиту і сукупної пропозиції в економіці.

Окрім того, зміни грошової маси і процентних ставок впливають на економічну діяльність через номінальний рівень цін, наприклад, ціни на акції, нерухомість, землю тощо. Вищезазначені канали можна об'єднати під назвою канали номінального рівня цін.

Джеймс Тобін розвинув теорію про зв'язок між курсами акцій та інвестиційними видатками (теорія q Тобіна) [5]. Тобін визначає q як відношення ринкової вартості фірми до відновної вартості її капіталу. Згідно з цією теорією, якщо q високе, компанії можуть випускати акції і отримувати високу ціну за них порівняно з вартістю устаткування та будівель, які вони купують. Отже, інвестиційні видатки зростуть, оскільки фірми можуть купувати багато нових інвестиційних товарів з невеликим випуском акцій. З іншого боку, коли q низьке, компанії можуть дешево купити іншу фірму, набуваючи замість старого новий капітал. Інвестиції за таких умов будуть дуже низькими.

Ефект багатства означає, що зростання цін на фінансові активи, а також на товари довгострокового користування збільшує рівень багатства економічних суб'єктів, що володіють такими активами. Таким чином, збільшуються життєві ресурси споживачів, і споживання зростає.

Канал зміни валютного курсу впливає так: при зниженні внутрішніх процентних ставок вітчизняні депозити стають менш привабливими порівняно з депозитами у іноземній валюті, результатом чого стане падіння обмінного курсу національних грошей. Нижча вартість національної валюти робить вітчизняні товари дешевшими за іноземні, викликаючи тим самим зростання чистого експорту, а отже, і сукупного обсягу виробництва.

Останній канал грошової трансмісії пов'язаний з інфляційними очікуваннями і невизначеністю. Дієвість грошово-кредитного регулювання залежить від довіри населення і фірм до економічної політики уряду в цілому і монетарної політики центрального банку зокрема.

Проблема недовіри пов'язана з можливими відмовами уряду і центрального банку від своїх намірів щодо проведення тих чи інших економічних заходів. Проблема недовіри економічних суб'єктів і громадян до економічної політики держави важко переоцінити. Недовіра до стабільності національної грошової одиниці призводить до вкрай негативних явищ: доларизації грошового обігу; недовіри до банківської системи, що супроводжується згортанням вкладів та ін. Недовіра до політики уряду призводить до зменшення інвестицій, згортання ділової активності тощо.

У результаті невизначеності суб'єктів господарювання щодо політики уряду економіка у цілому істотно програє, оскільки стимули до економічного росту виявляються заблокованими песимістичними очікуваннями.

Значний рівень інфляційних очікувань населення, що склався внаслідок фінансової кризи, відреагує перевищенням темпів зростання рівня споживчих цін над темпами приросту грошової маси. Невизначеність призведе до зменшення ділової активності.

Результати дослідження. Підсумовуючи розгляд каналів впливу грошово-кредитної політики Національного банку на економіку, слід зазначити:

- роль держави і бюджету в економічній активності України є надзвичайно великою. Саме тому фінансова політика перешкоджає ефективному проведенню монетарної політики;

- залежність впливу фінансових змінних на внутрішній попит, економічну активність і рівень цін виявити важко. У зв'язку з цим можна виділити лише кілька каналів передачі впливу монетарної політики на реальну економіку України: канал зміни грошової маси, канал інфляційних очікувань і невизначеності, хоча жоден з них не є справді потужним;

- вплив зміни грошової маси на зростання реального ВВП є несуттєвим;

- стійкий зв'язок зміни грошової маси простежується щодо зміни рівня споживчих цін, посилюючись під час значних інфляційних очікувань і зменшуючи свій вплив за умови зростання попиту на гроші.

Висновки. Отже, на сучасному етапі економічного розвитку України зміна економічної активності має незначну залежність від грошово-кредитної політики Національного банку, оскільки механізм, який забезпечує вплив позитивних змін у монетарній сфері на реальну економіку є слабким.

Це відбувається внаслідок повільних змін у відносинах власності, у бюджетній системі та системі оподаткування. Через нерозвиненість ринкових інституцій економічні агенти суспільства (споживачі й товаровиробники) не здатні адекватно реагувати на зміни в попиті чи пропозиції грошей.

Література

1. Основні засади грошово-кредитної політики на 2017 рік та середньострокову перспективу / Офіційна сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=41258582>
2. Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2017 рік та основних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України на 2018 і 2019 роки / Постанова КМУ № 399 від 1.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/399-2016-%D0%BF>
3. Білецька Л.В. Економічна теорія: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич. – К.: ЦУЛ, 2009. – 688 с.
4. Кричевська Т. Історія інститутів грошово-кредитного регулювання США / Т. Кричевська // Економічна теорія. – 2014. – № 4. – С. 79-106.
5. Tobin J. The Portfolio Selection / J. Tobin. – London: Macmillan and Co., 1965. – 445 p.

References

1. Osnovni zasady groshovo-kredytnei polityky na 2017 rik ta seredn'ostrokovu perspektivu / Oficijna storinka Nacional'nogo banku Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=41258582>
2. Pro shvalennja Prognuzy ekonomichnogo i social'nogo rozvytku Ukrai'ny na 2017 rik ta osnovnyh makropokaznykiv ekonomichnogo i social'nogo rozvytku Ukrai'ny na 2018 i 2019 roky / Postanova KМУ № 399 vid 1.06.2016 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/399-2016-%D0%BF>
3. Bilec'ka L.V. Ekonomichna teorija: navch. posib. 2-ge vyd. pererob. ta dop. / L.V. Bilec'ka, O.V. Bilec'kyj, V.I. Savych. – K.: CUL, 2009. – 688 s.
4. Krychevs'ka T. Istorija instytutiv groshovo-kredytного reguljuvannja SSHA / T. Krychevs'ka // Ekonomichna teorija. – 2014. – № 4. – S. 79-106.

5. Tobin J. The Portfolio Selection / J. Tobin. – London: Macmillan and Co., 1965. – 445 p.

Тищенко В.В. Каналы влияния денежно-кредитной политики Национального банка Украины на экономику

В статье рассмотрены понятие «основные принципы денежно-кредитной политики» и элементы, которые в нее входят. Выделены основные функции Департамента экономического анализа и прогнозирования Национального банка Украины, который создан для углубления работы по совершенствованию, моделированию, прогнозированию основных макроэкономических показателей. Рассмотрены два основных подхода к выявлению взаимосвязи среднесрочных экономических и денежных кризисов - кейнсианский и монетаристский. Выявлены каналы механизма монетарной трансмиссии, среди которых основными являются: канал изменения денежной массы; канал изменения процентной ставки; каналы цен; канал валютного курса; канал инфляционных ожиданий и неопределенности.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, функции, взаимосвязь, монетарная трансформация, механизм, каналы влияния.

Tishchenko V.V. Channels of influence of the monetary policy of the National Bank of Ukraine on the economy

In the article provided the concept of "basic principles of monetary policy" and the elements that it includes. The main functions of the Department of Economic Analysis and Forecasting National Bank of Ukraine, which is designed to deepen the work on improvement, modeling, forecasting of macroeconomic indicators. We considered two basic approaches to determine the dependence medium of economic and financial crises - Keynesian and monetarist. Given the continuing structural, institutional changes and changes in the behavior of economic actors, we concluded that the monetary transmission channels also vary. Thus, a dedicated channel of influence on the monetary policy of the country and found such channels of monetary transmission mechanism, including: money; interest rates; price; exchange rate; inflation expectations and uncertainty.

Keywords: monetary policy, functions, relationships, monetary transformation, mechanism, channels of influence.

Тищенко В.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 14.01.2017.

УДК 336.7

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**Тищенко О.І.****THE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL EDUCATION IN UKRAINE****Tishchenko H.I.**

В статті розглянуто поняття «фінансова грамотність», визначено її сучасний стан, основні джерела підвищення рівня фінансової обізнаності населення. Досліджено основні етапи впровадження Проекту «Фінансова грамотність» в Україні. Визначено необхідність популяризації фінансової грамотності серед молоді віком 18-22 роки шляхом введення у вищих навчальних закладах дисципліни «Фінансова грамотність» для студентів неекономічних спеціальностей.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансова обізнаність, Інтернет-ресурси, Проект, молодь, населення.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій в умовах розвитку глобалізаційних процесів сприяє появі новітніх банківських продуктів та технологій, що вимагає від населення вирішення доволі складних завдань, до розв'язання котрих вони часто виявляються невідповідними. Ураховуючи особливості історичного розвитку нашої держави більшість громадян мають не лише слабе уявлення щодо засад функціонування фінансово-кредитної системи, але й відчують величезну недовіру до вітчизняних банківських установ. Отже, відсутність необхідних фінансових знань та навиків робить неможливим прийняття зважених фінансових рішень, на фоні агресивної пропозиції і реклами продуктів та послуг з боку кредитних установ. Підвищення рівня фінансової обізнаності населення призведе до зниження рівня кредитних та депозитних ризиків, скорочення випадків шахрайства з боку недобросовісних учасників ринку та дозволить забезпечити соціальну й економічну стабільність в країні. Тому розробка і впровадження програм з підвищення фінансової грамотності населення є сьогодні надзвичайно актуальним для України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання підвищення фінансової грамотності населення в Україні знайшли своє відображення в роботах Т. Смовженко [1], С. Юрія [2], Т. Кізіми [3], Н. Славянської, А. Незнамова, Б. Приходько, І. Соркіна та інших. В них розглянуто основні підходи до трак-

тування поняття «фінансова грамотність», визначені причини низького рівня фінансової грамотності населення в Україні та запропоновано шляхи підвищення її рівня.

Разом з тим залишаються невирішеними питання підвищення фінансової обізнаності молоді (студентів) як потенційних інвесторів у розвиток та забезпечення стабільності суспільства.

Мета. Метою даної роботи є визначення особливостей та напрямів підвищення рівня фінансової грамотності молоді (студентів).

Матеріали та результати дослідження. Аналіз поточної ситуації в Україні свідчить про достатньо низький рівень знань з фінансових питань серед населення, що проявляється у використанні головним чином простих банківських послуг, не знанні своїх прав як споживачів фінансових послуг і загальній недовірі фінансово-банківським установам.

Більше 50% українців не займаються питаннями планування сімейного бюджету та здійснюють витрати хаотично, не задумуючись про можливість формування заощаджень. Якщо останні існують, то лише як залишки після поточного задоволення потреб сім'ї [4].

Майже для кожного другого громадянина України, який формує заощадження, є характерним зберігання вільних ресурсів вдома в готівковій формі [4, 5]. Тільки 30% населення витрачає залишкові кошти на купівлю споживчих товарів, лише 10%кладають гроші у банки на депозитні рахунки та менше 1% роблять інвестиції в інструменти капіталу. Також слід зазначити, що близько 40% населення України не мають рахунків в банках, через що не можуть скористатися навіть базовими фінансовими продуктами. Решта населення – зазвичай використовує послуги переказу грошей; оплати комунальних платежів; здійснює операції з банківськими картками; обмін валют; отримує споживчі кредити та використовує термінали для проведення платежів [4, 5].

При цьому 60% населення вважають себе фінансово обізнаними та не мають бажання отримувати

ти додаткову інформацію про фінансові послуги, при цьому більше 40% з них зовсім не цікавляться фінансовими новинами і при вирішенні фінансових питань покладаються на думку сусіда або родича (52%).

Проведений структурний аналіз рівня фінансової грамотності за віковим показником показав, що найменший показник (лише 12%) припадає на населення віком 20-24, серед них 13% - це чоловіки, та 11% - жінки [6].

Отже підвищення рівня фінансової грамотності населення, і насамперед молоді, є важливим завданням, що потребує вирішення на загальнодержавному рівні.

Перш ніж визначитися з основними напрямками підвищення фінансової обізнаності молоді, необхідно надати чітке формулювання поняттю «фінансова грамотність».

В основному фінансову грамотність розуміють у вузькому значенні, а саме: як «знання про фінансові інститути та пропоновані ними продукти, а також уміння їх використовувати при виникненні потреби і розуміння наслідків своїх дій» [7] або ж як «здатність споживачів і підприємців сфери малого бізнесу розуміти роздрібні фінансові продукти з метою прийняття обґрунтованих фінансових рішень» [8]. Тобто, фінансову грамотність пов'язують безпосередньо із певною системою знань про основні фінансові продукти, що реалізуються на фінансовому ринку країни.

Більш розгорнуте визначення надано на фінансовому порталі [9], на якому фінансову грамотність представлено як сукупність знань про фінансові ринки, особливості їх функціонування і регулювання, професійних учасників і пропонованих ними фінансових інструментах, продуктах та послугах, вміння їх використовувати з повним усвідомленням наслідків своїх дій і готовністю прийняти на себе відповідальність за прийняті рішення [9]. Тобто окрім знань з фінансових дисциплін в поняття «фінансова грамотність» вкладається вміння володіти ними.

Підтвердження даного постулату є визначення представлені в роботах Т.О. Кізима та Т.С. Смовженко. Так, під «фінансовою грамотністю» розуміють сукупністю установок, знань, вмінь та навичок населення, які потрібні для прийняття відповідальних економічних і фінансових рішень з належним рівнем компетентності, і забезпечує соціальну стабільність у суспільстві [1, 3].

На даний час існує безліч можливостей підвищення рівня грамотності населення у вирішенні фінансових питань. Так основними джерелами поповнення багажу знань є:

- 1) спеціальні книги;
- 2) спеціалізовані курси (наявність особистого фінансового консультанта);
- 3) інтернет-ресурси;
- 4) загальноосвітні програми.

До найбільш відомих книг з фінансової грамотності належить книга Бодо Шефера «Шлях до фінансової свободи», яка розповідає про різний спосіб

мислення заможних та бідних людей, в цілому про психологію успіху. В книзі надані рекомендації щодо досягнення фінансових вершин за допомогою банківських депозитів, акціонерних фондів, гри на акціях. Книга Джорджа Клейсона «Найбагатша людина в Вавилоні» на прикладі стародавнього світу розкриває особливості фінансових потоків. Листування одного з відоміших фінансистів світу відображені в книзі Лаури Ріттенхаус «Бафет – інвесторам. Путівник по матеріалам листування Уоррена Баффета з акціонерами фонду Berksh». До фінансової літератури, що носить прикладний характер відносять книгу Володимира Савенка «Мільйон для моєї дочки. Покроковий план накопичень. Природні закони в бізнесі». Особливості ведення особистого кошторису детально викладені в книзі Андрія Паранича «Особистий фінансовий план. Інструкція зі складання». Також користуються популярністю серед читачів книги Деніеля Голді й Гордона Мюррей «Інвестиційний відповідь. Як захистити своє фінансове майбутнє»; Дмитра Конаша «Зберегти і примножити. Як грамотно і з вигодою управляти заощадженнями»; Костянтина Бакшті «Смак життя. Як досягти успіху, фінансової свободи і керувати своєю долею» та інших [10].

2) Популяризація фінансової освіти стала причиною швидкого розвитку певного роду курсів з її підвищення. Такі курси пропонують різні освітні організації, комерційні структури та приватні особи. Як правило, всі вони не мають єдиної програми підготовки, відповідного дозволу з боку Міністерства освіти, а іноді і достатнього досвіду у цій сфері. Сьогодні деякі громадяни мають можливість скористуватись послугами особистого фінансового консультанта. Втім такий спосіб є дещо дорогим і не завжди виправданим, оскільки не достатньо розвинутий серед пересічних громадян. Розвиток фінансової обізнаності населення підвищує попит на спеціалістів в сфері фінансового консультування, що потребує перегляду освітніх програм у вітчизняних Вузах.

3) Велике значення в процесі просвітницької діяльності на сучасному етапі мають інтернет-ресурси. Вони є не лише джерелом отримання необхідної інформації, вони також дозволяють самостійно опановувати певні програми або онлайн-курси з фінансової грамотності. Серед інформаційних партнерів та ініціаторів розповсюдження курсу з фінансової грамотності виступає Національний банк України, на офіційному сайті якого виділена окрема сторінка, присвячена фінансової грамотності (http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=3115908), на якій висвітлюються основні заходи та події, які здійснюються в рамках підтримки Проекту «Фінансова грамотність» в Україні.

Незалежна асоціація банків України (НАБУ) створила спеціальний інтернет-ресурс (www.finosvita.com.ua), повністю присвячений підвищенню рівня фінансової грамотності населення.

Сайт розраховано на різні вікові групи: від дітей до підприємців та пенсіонерів.

Освітній портал – «Азбука денег» – це школа фінансової грамотності для дітей віком від 6 до 16 років, що ставить метою допомогу батькам у формуванні у дитини повноцінної картини світу фінансів, навчання правильного розпорядження грошима і підготовки дітей до самостійного дорослого життя (<http://azbukadeneg.ua/>). Також портал здійснює консультування в сфері особистого фінансового планування для дорослих, проводить вебінари та тренінги з управління фінансами та інвестування. В перспективі є розробка онлайн-курсів для дітей та дорослих.

Ще до одного порталу з інформаційної підтримки населення у фінансових питаннях можна віднести сайт «Все про гроші» – <http://vseprogroshi.com.ua>. Команда професіоналів допомагає скласти особистий фінансовий план з досягнення поставлених цілей; підібрати надійну фінансову установу та оптимальні фінансові продукти; проінформувати про нові можливості фінансового ринку та зміни у законодавстві України.

Інформаційний супровід населення у сфері інтернет-інвестування здійснює портал INVEST-PROGRAM (<http://invest-program.com.ua>), в якому окрема рубрика присвячена «Фінансовій грамотності». На сайті визначені основні ознаки та представлені основи фінансової грамотності, а також інші цікаві матеріали щодо вибору кредитів, банківських продуктів, правил фінансового етикету, тощо. Портал дозволяє отримати відповідь на багато суттєвих та життєво необхідних питань, пов'язаних з фінансами населення.

Також цікаві навчальні курси та квести можна знайти на сайті <http://finznania.ru/ru/>. На ньому можна отримати знання з курсів «Основи фінансової грамотності», «Створення власної справи» та «Бюджетна грамотність».

Ряд уроків з фінансової грамотності наведені на сайті <http://www.industrialist.net.ua/>, де також наведено низку статей з фінансів на сучасні теми: про створення власного бізнесу, можливостях заробітку у соціальних мережах, покупки кріптовалют та інше.

На сайті ekonomika-finansy-video.simf.com.ua зібрані безкоштовні корисні відео уроки, що навчають економіці та фінансам.

Значний вклад в підвищення рівня фінансової обізнаності населення роблять банківські установи, які або ведуть окремі Блоги на офіційних сайтах (наприклад, в рамках спільного проекту IdeaBank та The Ukrainians створено Блог «Фінансова грамотність»: <https://www.ideabank.ua/uk>) або створюють власні освітні програми (в ПАТ «Приватбанк» відкрито ще з 2009 року програма для школярів «ЮніорБанк», яка надає можливість безкоштовного практичного навчання з фінансових послуг для дітей і підлітків).

Отже, інформаційний простір перенасичений різного роду відомостями з фінансових питань, які

пересічному громадянину достатньо важко самостійно систематизувати та опанувати. До того ж, рівень внутрішньої мотивованості населення залишається не високим.

Отже задля популяризації фінансової освіти, підняття рівня фінансової обізнаності населення необхідно впровадження системного підходу, який можливий лише за державної підтримки.

Так з ініціативи проекту USAID / FINREP з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення у 2010 році було розпочато Проект «Фінансова грамотність». Основними координаторами проекту стали: НБУ, Міністерство освіти і науки України, Незалежна асоціація українських банків, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, а також громадські організації. Проект мав на меті підвищення фінансової грамотності населення України шляхом розроблення та поетапного впровадження цільових програм для реалізації національної Стратегії підвищення фінансової грамотності населення.

Проект було розраховано на учнів середньої школи та професійних училищ задля поповнення їх базових знань й закладання навичок обачливої фінансової поведінки, а також навчання батьків через дітей.

Розробка та впровадження проекту здійснювалась у декілька етапів:

1 етап – 2010-2012 рр.

2 етап – 2012-2014 рр.

3 етап – 2014-2015 рр.

4 етап – 2015- по теперішній час.

На першому етапі було розроблено методичні матеріали курсу «Фінансова грамотність» (посібники для вчителя, учня, робочий зошит); проведено три семінари-тренінги для підготовки тренерів та вчителів; розпочато викладання курсу «Фінансова грамотність» у 2-му семестрі 2011/2012 н. р. у 13 школах 5 регіонів України [6].

Другий етап ознаменувався вдосконаленням методичних розробок та тренінгів; збільшенням кількості шкіл-учасників проекту (понад 700 шкіл усіх регіонів України, охоплено понад 20000 учнів 10-х класів). Проведено інтерактивні лекції ВНЗ з курсу «Фінансова грамотність» у літніх таборах, розроблено спеціалізований портал із фінансової грамотності.

В цей період відбулися позитивні зміни: за результатами опитувань збільшився рівень фінансової грамотності населення з 43% до 76% загалом по Україні [6].

На третьому етапі впровадження Проекту була проведена низка таких заходів:

✓ видано підручник з курсу «Фінансова грамотність» для учнів 10-х класів із грифом МОН;

✓ проведено серію телепередач і радіопрограм з метою популяризації курсу «Фінансова грамотність»;

✓ проведено перший в Україні турнір юних знавців із фінансової грамотності;

✓ створено електронний інтерактивний навчальний підручник із курсу «Фінансова грамотність», розпочато його апробацію у школах;

✓ розроблено автоматизовану систему тестування для проведення моніторингу та оцінювання знань учнів.

Етап, що триває і понині пов'язаний з удосконалення курсу «Фінансова грамотність» і подальшого його впровадженням до 2019 року в ЗОШ, гімназіях, ліцеях, середніх спеціалізованих закладах. Також продовжується проведення моніторингу та оцінювання знань з курсу «Фінансова грамотність» на основі автоматизованої системи тестування, проводять Всеукраїнські турніри з фінансової грамотності. Особливу увагу приділяють повномасштабній апробації новоствореного навчально-методичного забезпечення з фінансової грамотності для учнів 2–4 і 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [6].

Отже, слід зазначити, що за невеликий термін, виконана значна робота щодо популяризації та просування Проекту «Фінансової грамотності» серед населення.

Втім, головна аудиторія проекту звужена до рамок загальноосвітньої школи. Проте молодь віком 18–22 роки є найбільш сприятливою середою не лише для засвоєння отриманих фінансових знань, але й для їхньої апробації, оскільки студенти вже мають власні кошти та можуть робити заощадження. При цьому зменшується фінансова залежність від батьків, отже вони можуть приймати самостійні фінансові рішення. Тому підвищення рівня їхньої фінансової обізнаності потребує особливої уваги.

Так, в рамках співробітництва Центру «Корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)», журналу «Future» та вищих навчальних закладів України за підтримки ряду банківських та фінансових установ (Райффайзен Банк Аваль, Альфа Страхування, Кредобанк, МетЛайф, компанія Amway; координативний комітет – Незалежна асоціація банків України) було розпочато пілотний Проект щодо «Фінансової грамотності студентів». Проект розрахований на три роки (2015–2018 рр.) та ставить метою підвищення рівня фінансової грамотності студентів, завдяки впровадженню у ВНЗ вибіркової дисципліни «Фінансова грамотність» для студентів перших курсів неекономічних спеціальностей та підвищення компетенції викладачів з методики викладання фінансової грамотності.

В рамках Проекту передбачається:

1) дослідження рівня фінансової грамотності студентів;

2) розробку методичного посібника для викладачів;

3) проведення навчання для викладачів за розробленою методикою;

4) включення курсу до навчальних програм ВНЗ для студентів перших курсів неекономічних спеціальностей;

5) розробку онлайн-версії матеріалів курсу;

6) проведення щорічних конференцій з викладання фінансової грамотності для викладачів;

7) організацію онлайн-конкурсів з фінансової грамотності для студентів.

За даними на 01.01.2017 р. в Проекті приймають участь 11 навчальних закладів України з різних місць (Київ, Харків, Вінниця, Житомир, Кам'янець-Подільський, Рівне, Сєвєродонецьк, Суми, Львів), з якими підписано Меморандум про співробітництво.

Головний акцент Проект робить на самостійну роботу студентів в групах поза аудиторією, розробку практичних кейсів, що дозволяє відійти від традиційного формату викладання: лекція-семінар. Особливу увагу в процесі навчання також пропонується робити на обмін отриманими знаннями шляхом проведення серед студентів-учасників Проекту Скайп-конференцій.

Отже такого роду Проекти є безумовно важливими та соціально значущими, оскільки дозволяють молоді стати більш фінансового обізнаними, а отже впевненими в своєму майбутньому.

Проект поки ще пілотний, тому важливим є його просування на загальнодержавному рівні, залучення до його реалізації нових учасників.

Результати дослідження та висновки. Не дивлячись на наявність багатьох джерел поповнення фінансових знань в Україні, стан фінансової грамотності населення залишається доволі низьким. Державна підтримка є обов'язковою складовою успішності національного Проекту «Фінансова грамотність», який пройшов декілька стадій свого розвитку і потребує подальшої популяризації. Задля підвищення рівня фінансової грамотності населення особливу увагу слід зосередити також на молоді віком 18–22 роки як потенційних інвесторів у розвиток та забезпечення стабільності суспільства. Для цього важливим є викладання дисципліни «Фінансова грамотність» для студентів неекономічних спеціальностей, отже подальші дослідження мають вестись саме у цьому напрямку.

Л і т е р а т у р а

1. Смовженко Т.С. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України / Т.С. Смовженко, А. Я. Кузнєцова // Регіональна економіка. – 2013. – №2. – С. 34–42.
2. Юрій С.І. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма // Фінанси України. – 2012. – №2. – С. 16–25.
3. Кізіма Т.О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / Т.О. Кізіма // Вісник ТНЕУ. – 2012. – №2. – С. 64–71.
4. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. – 2-ге вид., доп. та випр. / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозинська // Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). – Київ, Грудень 2010. – 42 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf

5. Шпак І. Фінансово безкультурні українці? / І. Шпак // Економічна правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995/
 6. Смовженко Т.С. Проект «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання і завдання на майбутнє / Т.С. Смовжено [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/2015_proekt-fin-gramot_2-red.pdf
 7. Критерии финансовой грамотности населения и пути ее повышения: Отчет по результатам исследования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moneybasics.ru/articles/270>
 8. Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf
 9. Поняття «Фінансова грамотність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biznes-prost.ru/finansovaya-gramotnost.html>
 10. Книги для підвищення фінансової грамотності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://samoosvita.in.ua/knygy-dlya-pidvyshhennya-financevovoyi-gramotnosti/>
- References**
1. Smovzhenko T.S. Finansova gramotnist' naselennja ta i'i' vplyv na rozvytok ekonomiky Ukrainy / T.S. Smovzhenko, A. Ja. Kuznjecova // Regional'na ekonomika. – 2013. – №2. – S. 34-42.
 2. Jurij S.I. Finansova gramotnist' naselennja u dialektyci suchasnyh osvitnih tendencij / S.I. Jurij, T.O. Kizyma // Finansy Ukrainy. – 2012. – №2. – S. 16-25.
 3. Kizyma T.O. Finansova gramotnist' naselennja: zarubizhnyj dosvid i vitchyzniani realii / T.O. Kizyma // Visnyk TNEU. – 2012. – №2. – S. 64-71.
 4. Bond R. Finansova gramotnist' ta obiznanist' v Ukraini: fakty ta vysnovky. – 2-ge vyd., dop. ta vypr. / R. Bond, O. Kucenko, N. Lozyn'ska // Proekt USAID «Rozvytok finansovogo sektoru» (FINREP). – Kyi'v, Gruden' 2010. – 42 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf
 5. Shpak I. Finansovo bezkul'turni ukrainci? / I. Shpak // Ekonomichna pravda. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995/
 6. Smovzhenko T.S. Proekt «Finansova gramotnist'»: dosjagnennja, problemni pytannja i zavdannja na majbutnje / T.S. Smovzhenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://khibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/2015_proekt-fin-gramot_2-red.pdf
 7. Kriterii finansovoj gramotnosti naselenija i puti ee povyshenija: Otchet po rezul'tatam issledovanija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.moneybasics.ru/articles/270>
 8. Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf
 9. Ponjattja «Finansova gramotnist'» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://biznes-prost.ru/finansovaya-gramotnost.html>
 10. Knygy dlja pidvyshhennja finansovoi' gramotnosti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://samoosvita.in.ua/knygy-dlya-pidvyshhennya-financevovoyi-gramotnosti/>
- Тищенко Е.И. Направления развития финансового образования в Украине**
- В статье рассмотрено понятие «финансовая грамотность», определено ее современное состояние, основные источники повышения уровня финансовой осведомленности населения. Исследованы основные этапы внедрения Проекта «Финансовая грамотность» в Украине. Определена необходимость популяризации финансовой грамотности среди молодежи возрастом 18-22 года путем введения в высших учебных заведениях дисциплины «Финансовая грамотность» для студентов неэкономических специальностей.*
- Ключевые слова:** финансовая грамотность, финансовая осведомленность, интернет-ресурсы, Проект, молодежь, население.
- Tishchenko H.I. The directions of development of financial education in Ukraine**
- In the article considers the concept of "financial literacy", defined by its current state, the main sources of replenishment of the level of financial awareness of the population. The basic stages of realization of the project "Financial literacy" in Ukraine are investigated. Need of promoting of financial literacy among youth by age by introduction in higher educational institutions of discipline "Financial literacy" for students of not economic specialties is defined 18-22 years.*
- Keywords:** financial literacy, financial awareness, Internet resources, Project, youth, population.
- Тищенко О.І.** – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
- Рецензент:* д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 18.01.2017.

УДК 336.77

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ БАНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Тищенко О.І., Андрєєва Л.А.

THE FACTORS OF INFLUENCE ON THE LOAN PORTFOLIO OF BANKS IN CRISIS PERIOD

Tishchenko H., Andriieva L.

У статті розглянуто основні фактори впливу на кредитний портфель вітчизняних банків у кризовий період, що призводять до негативних наслідків. Проаналізовано динаміку кількості комерційних банків України за 2014-2016 роки та зміну обсягу кредитного портфеля банків за 2013-2015 роки. Зазначено основні показники кредитної діяльності банківської системи, виявлено взаємозв'язок між рівнем відсоткової ставки НБУ та відсотками за кредитами, що надаються банками. Встановлено, що максимальний ефект для подолання кризового стану банківської системи матиме поєднання кредитування, підвищення його якості та ефективності.

Ключові слова: кредитний портфель, фактори впливу, обсяг кредитування, девальвація гривні, облікова ставка НБУ.

Постановка проблеми. На початку 2014 року в Україні налічувалось 176 банків. Більшість з них не розкривали реальних власників, а звітність не відображала реального стану справ банку. Безпосередній вплив глобальних економічних процесів та затяжна фінансова криза призвели до послаблення української банківської системи.

Розвиток банківського сектору є обов'язковою умовою стабільного функціонування економіки будь-якої країни. Завдяки ефективній банківській системі можна провести реструктуризацію економіки, якої наразі потребує Україна. Особливу увагу слід приділити саме кредитуванню у вітчизняних банках, без підвищення якості та ефективності якого неможливий подальший розвиток банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Кредитна діяльність банківських установ традиційно перебуває у центрі уваги науковців та економістів. Значний внесок у розробку питань кредитування банками зробили сучасні закордонні економісти: Кристофер Ф. Блумфілд, В.Лексис, Д.МакНотон, Е.Рід, С.П. Роуз та інші. Дослідженню теорії та

практики організації кредитних відносин за умов наближення до міжнародних стандартів банківського кредитування сприяють праці вітчизняних вчених-економістів: В.Л. Андрущенко, О.В. Васюренко, Я.В. Грудзевича, І.С. Гуцала, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, В.Д. Лагутіна, І.М. Лазепка, Б.Л. Луціва, М.І. Мируна, В.І. Міщенко, А.М. Мороза [2].

Проте, недостатньо розкритими залишаються фактори впливу на кредитний портфель вітчизняних банків в умовах фінансової кризи, які потребують подальшого дослідження.

Мета. Метою статті є визначення основних факторів впливу на кредитний портфель банків з метою попередження їх негативних наслідків.

Матеріали і результати дослідження. Протягом 2014-2015 рр. відбулось зростання кредитної заборгованості в банках України, що, безумовно, погіршило якість активних ресурсів банків та водночас обмежило кількість необхідних економічних ресурсів суб'єктам господарювання, що в результаті стримало розвиток виробництва в усіх галузях економіки.

Для подальшого процесу стабілізації та розвитку кредитної діяльності українських банків доцільним є аналіз впливу на кредитування низки факторів:

- 1) скорочення кількості комерційних;
- 2) девальвація національної валюти;
- 3) зміна облікової ставки.

Розглянемо надалі вплив цих факторів більш детально.

1. Першим фактором впливу на кредитування стало скорочення кількості комерційних банків в Україні, яке за період 2014-2016рр. склало 85 банків (рис.1.), що відповідає 47,22%.

Однією з основних причин скорочення кредитування українськими банками стало зростання з 2014 року недовіри клієнтів до банків. Банківський сектор України в 2014 році зіткнувся з серйозною

проблемою, яка загрожувала його ліквідності і стабільному функціонуванню всієї фінансової системи – масовим відтоком депозитів. Протягом 2014-2015 років банки України втратили 15,6 млрд. грн. депозитів в національній валюті або 3,9%. Треба відзначити, що відтік депозитів у національній валюті фізичних осіб мав негативну динаміку і становив 64,6 млрд. грн. або 25,5% [1]. Відтік депозитів обмежує ресурсний потенціал банків та негативно впливає на процес кредитування.

Рис.1. Динаміка кількості комерційних банків України за 2014-2016 рр.

(складено та побудовано на основі даних [1])

На 01.10.13 р. при 176 працюючих банків обсяг кредитного портфелю склав 748133309 тис. грн., на 01.10.14 р. при 180 банках цей показник мав значення 857930999 тис. грн., тоді як на 01.10.15р. при 163 банках він знизився до 770247229 тис. грн.(рис.2).

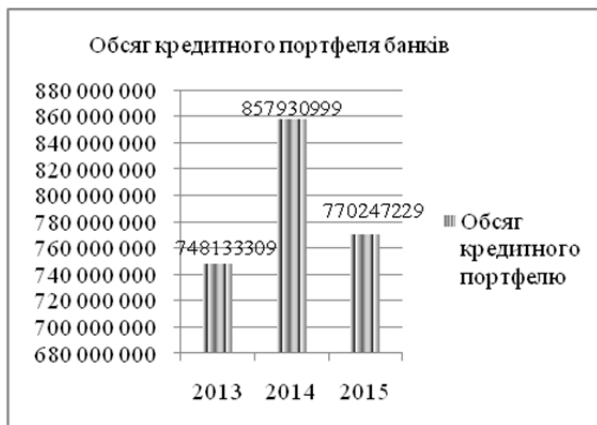

Рис.2. Обсяги кредитного портфелю банків за 2013-2015 рр.

Отже, кількість банків напряму впливає на обсяг кредитування: при скороченні кількості банків обсяг кредитування зменшується, що особливо проявилось на 01.01.2015 року, коли загальне зменшення кількості банків на 7,4% призвело до скорочення кредитного портфелю на 10,2 %.

Загальне зменшення кількості банків веде й до скорочення кількості кредитних програм. Так, на початку 2015 року більшість комерційних банків призупинили свої кредитні програми для бізнесу. В основному, фінансування було доступно по вже існуючим кредитним лініям.

Банківські установи, в яких кредитування було доступно, пропонували досить дорогий ресурс для бізнесу. Кредитування фізичних осіб визначалось високою вартістю та обмеженим асортиментом. Протягом 2014-2015рр. вітчизняні банки пропонували так звані експрес-кредити (кредити готівкою), кредити по кредитних картках та споживче кредитування на придбання товарів у середньому під 40-50% річних [1].

2. Наступним фактором впливу на кредитування вітчизняними банками стала девальвація національної валюти.

Девальвація – це зниження курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Вона відображає зниження купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют. Девальвація національної валюти опосередковано впливає на попит кредитування у населення, адже обмінний курс є надзвичайно важливим, фундаментальним для економіки України балансовим інструментом та індикатором для поведінки суб'єктів господарювання [3].

За 2014-2016 рр. гривня девальвувала по відношенню до долара США більше ніж в 3 рази (з 7,99 грн. за 1 доллар у 2014 році до 24 грн. за 1 доллар у 2016 року відповідно). Така різка девальвація привела до зростання проблемної заборгованості клієнтів перед банками (обслуговування валютних іпотечних кредитів стало неможливим для більшості позичальників).

Розглянемо основні показники кредитної діяльності банківської системи у табл.

Таблиця
Основні показники кредитної діяльності банківської системи (складено за даними [1])

Показник/Дата	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
Чисті активи, млрд. грн.	1278,10	1316,85	1254,36
Кредитний портфель, млрд. грн.	911,4	1006,36	965,09
Питома вага кредитного портфелю в чистих активах, %	71,31	76,42	76,94
Офіційний курс UAN/USD, грн.	7,99	15,77	24

Як бачимо з табл.1. кредитний портфель займає вагоме місце в чистих активах банків. Це пов'язано з тим, що приріст обсягу кредитування безпосередньо впливає на збільшення активів банку. Нарощування кредитного портфелю за аналізовані періоди пов'язане з вагомою долею кредитів в іноземній валюті. За рахунок їх постійної переоцінки за офіційним курсом відбувається штучне нарощування в гривневому еквіваленті як кредитного портфелю, так і активів в цілому. Так, у 2014 році обсяг кредитування умовно виріс на 94,96 млрд. грн., а активів – на 38,75 млрд. грн. при зміні офіційного курсу з 7,99 грн. до 15,77грн. за 1 доллар США.

3) Зміна облікової ставки НБУ також стала вагомим фактором впливу на обсяг кредитування в Україні. Облікова ставка – це один із монетарних інструментів, за допомогою якого НБУ встановлює для банків орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період. Облікова ставка є базовою процентною ставкою щодо інших процентних ставок Національного банку України та використовується НБУ одночасно як засіб реалізації грошово-кредитної політики та орієнтир ціни на гроші [3].

Динаміка облікової ставки характеризує основні напрями змін грошово-кредитного регулювання. Різне підвищення облікової ставки за короткий проміжок часу, наприклад, з 13.11.14р. по 04.03.15р. з 14% до 30%, тобто, на 16% негативно характеризує стан як кредитної діяльності, так і грошово-кредитної політики в цілому (рис.3).

Рис.3. Зміна облікової ставки НБУ

(складено та побудовано на основі даних [1])

Підвищення рівня облікової ставки веде до подорожчання кредитів НБУ для комерційних банків. У цьому випадку комерційні банки прагнуть компенсувати свої втрати, викликані зростанням облікової ставки шляхом підвищення ставок за наданими кредитами. Зниження НБУ рівня облікової ставки має зворотній вплив – воно стимулює зростання попиту на кредит зі сторони комерційних банків, призводить до зростання обсягів рефінансування. Така залежність має вплив і на відсотки за кредитами, що надаються комерційними банками (рис. 4).

Рис.4. Динаміка середньозважених ставок у річному обчисленні банків за кредитами

(складено та побудовано на основі даних [1])

Облікова ставка НБУ є відправною точкою для встановлення ставок банків за кредитами клієнтам. Так, у 2013 році при обліковій ставці у 6,5% банки надавали кредити під 14,4%. Поступове збільшення у 2014 році облікової ставки до 14% відповідно призвело до підвищення середньої ставки на 1,5%, а в 2015 році – ще на 2%. Така динаміка негативно позначилася на обсягах кредитування.

Висновки. За результатами дослідження слід зазначити, що на сьогодні банківська система України перебуває в кризовому стані. Кредитний портфель, як основний вид активів у вітчизняних банках, також знаходиться у незадовільному стані. З 2014 року в Україні почався період поєднання фінансово-економічної та банківської криз. Наслідком даної ситуації стало посилення впливу низки факторів на кредитування вітчизняних банків, а саме: різке скорочення кількості комерційних банків, стрімка девальвація національної валюти, зміна облікової ставки НБУ. Все це ознаменувалось зниженням кредитної активності банків та призвело до скорочення кредитного портфеля банків.

Урахування наслідків виявлених факторів дозволить покращити стан кредитного портфеля банків. Пожвавлення кредитування, підвищення його якості та ефективності є пріоритетним завданням банківського сектору України на 2017 рік.

Л і т е р а т у р а

1. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2016 року рейтингового агентства «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rurik.com.ua>
2. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: [монографія] / О.В.Васюренко, Л.І.Федулова. – К.: Академія, 2001. – 320 с.
3. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>

R e f e r e n c e s

1. Analytical review of the banking system of Ukraine for the first quarter 2016 the rating agency "Rurik" [electric-throne resource]. – Access mode: <http://rurik.com.ua>
2. A.Vasyurenko Banking Management [monograph] / O.V.Vasyurenko, L.I.Fedulova. – K: Academy, 2001. - 320 p.
3. The official website of the NBU [electronic resource]. – Access mode: <http://bank.gov.ua>

Тищенко Е.И., Андреева Л.А. Факторы влияния на кредитный портфель банков в кризисных условиях

В статье рассмотрены основные факторы влияния на кредитный портфель отечественных банков во время кризисного периода, что приводят к негативным последствиям. Проанализировано динамику количества коммерческих банков Украины за 2014-2016 года и изменение объема кредитного портфеля банков за 2013-2015 года. Определены основные показатели кредитной деятельности банковской системы, выявлена взаимосвязь между уровнем процентной ставки НБУ и процентами по кредиту, что предоставляют банки. Выявлено, что максимальный эффект для преодоления кризисного состояния

банковской системы будет иметь оживление кредитования, повышение его качества и эффективности.

Ключевые слова: кредитный портфель, факторы влияния, объём кредитования, девальвация гривны, учетная ставка НБУ.

Tishchenko H., Andrieieva L. The factors of influence on the loan portfolio of banks in crisis period.

In the article was considered the main factors of influence on the credit portfolio of domestic banks during the crisis period, which lead to negative consequences. Was analyzed the dynamics of the number of commercial banks of Ukraine on the 2014-2016 years and the change in the volume of the loan portfolio of banks on the 2013-2015 years. Was determined the main indicators of the credit activity of the banking system, also was determined the relationship between the level of the percent rate of the NBU and the percent on the loan that

the banks provide. It was revealed that the maximum effect for overcoming the crisis condition of the banking system will have a revival of lending, increasing its quality and efficiency.

Keywords: loan portfolio, factors of influence, volume of credit, devaluation of hryvnia, NBU discount rate.

Тищенко Олена Ігорівна – к.е.н., доцент кафедри Фінансів і банківської справи СХУ імені В.Даля, malkova_helena@ukr.net

Андрєєва Л.А. – студентка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, lilichka.andreeva@mail.ru.

Рецензент: д.е.н., професор **Костирко Л.А.**

Стаття подана 11.02.2017.

УДК 336.71

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тищенко О.І., Гаркуша Н.С.

THE FORMATION OF THE RESOURCE BASE OF COMMERCIAL BANKS UKRAINE: THE CURRENT STATUS AND THE PERSPECTIVES

Tishchenko H., Harkusha N.

У статті проведено аналіз структури та динаміки комерційного банку на прикладі ПАТ КБ «Приватбанк» за 2012-2015 рр. Виявлено основні складові ресурсної бази банку та їх значення в складі пасиву банку. Сконцентровано увагу на облігаціях, як перспективного та альтернативного варіанту запозичення коштів до ресурсної бази банку. визначено їх переваги та недоліки. Запропоновано умови, за яких цей напрям може бути дієвим в Україні.

Ключові слова: ресурсна база, аналіз, боргові цінні папери, облігації.

Постановка проблеми. Банківська система є однією з найважливіших ланок економіки. Це є очевидним, оскільки банки – фінансові посередники, які акумулюють тимчасово вільні кошти і перетворюють їх у функціонуючий капітал, що приносить економічні вигоди. Саме через те, що банки забезпечують рух, як правило, не власного капіталу, а залучених та запозичених ресурсів, гостро стоїть питання формування ресурсної бази. Ресурсна база відіграє важливу роль у функціонуванні банківської установи, оскільки залежно від того, наскільки банки приділяють увагу формуванню ресурсної бази, залежить їх можливість проводити активні операції, а також фінансова стійкість банківської системи в цілому. Проте економічна та фінансова кризи не минули і банківський сектор, що негативно відобразилося на можливостях банків залучати кошти до своєї ресурсної бази, адже протягом 2012-2016 рр. спостерігався відтік клієнтів банків, зменшувалися обсяги грошових надходжень від них. Тому наразі вітчизняні банки все частіше намагаються окрім традиційних джерел формування пасивів, знайти нові, що мало використовувалися раніше форми та способи залучення та запозичення коштів. Для банків України це питання залишається відкритим протягом багатьох років, а в період нестабільної еконо-

мічної та політичної ситуації воно є актуальним як ніколи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності фінансових ресурсів комерційних банків, дослідження їх формування розглядали українські вчені: М. Алексеєнко, О. Барановський, О. Дзюблик, О. Огієнко, М. Савлук, А. Мороз, О. Васюренко, О. Заруба, Л. Костирко, Ж. Довгань, А. Вожжова, О. Клименко. Також даній темі присвячено праці зарубіжних вчених: А. Маршала, А. Сміта, П. Роуза, Е. Ріда, Р. Коттера, Д. Полфремана, Н. Антонова, М. Песселя, І. Лаврушина, В. Колесникова, В. Кисельова.

Основна увага вчених зосереджена на визначенні саме сутності ресурсної бази, проте недостатньо розкритими залишаються питання джерел формування цієї ресурсної бази банків та пошук нових варіантів залучення та запозичення коштів.

Мета статті – проведення аналізу сучасного стану формування ресурсної бази комерційних банків на прикладі найбільшого банку України ПАТ КБ «Приватбанк» та визначення перспективних напрямків залучення та запозичення ресурсів банками.

Матеріали і результати дослідження. Перш ніж досліджувати питання формування ресурсної бази, визначення її сучасного стану та пошуку альтернативних варіантів залучення та запозичення коштів, необхідно визначити суть такого поняття, як «ресурси банку». Так, наприклад, провідні українські вчені А. Мороз та М. Савлук вважають, що «ресурси комерційного банку – це сукупність коштів, що є у його розпорядженні та використовуються для виконання активних операцій» [1].

М. Алексеєнко дає таке визначення: «банківські ресурси – це сукупність грошових ресурсів й виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріаль-

льних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для здійснення активних операцій та надання послуг» [4].

Е. Рід, Р. Коттер, Е. Гіл, Д. Полфреман термін «ресурси банку» взагалі не використовують. Вони не розглядають його як об'єкт самостійного дослідження, а лише як складову пасиву банку, і наділяють його більш практичним значенням, ніж теоретичним. Автори [5] досліджують банківські пасиви з точки зору їх обсягу та структури, визначають напрями управління пасивами.

До того, як визначити перспективні напрямки залучення ресурсів для вітчизняних банків, необхідно простежити теперішню ситуацію з залученими та запозиченими коштами банків. Для цього проведемо аналіз структури та динаміки зобов'язань банку на прикладі до недавнього комерційного банку ПАТ КБ «Приватбанк». Для цього побудуємо аналітичну таблицю (табл. 1) на основі фінансової звітності ПАТ КБ «Приватбанк» за досліджувані періоди [2].

Таблиця 1
Аналіз структури зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» за 2012-2015 роки

Показник	2012 р.		2015 р.	
	Сума, млн. грн.	питома вага, %	Сума, млн. грн.	питома вага, %
Кошти банків	10455	8,16	31707	13,72
Кошти клієнтів	105861	82,66	177974	77,01
Боргові цінні папери, емітовані банком	7996	6,24	9271	4,01
Субординований борг	1222	0,95	9047	3,91
Інше	2531	1,98	3102	1,34
Всього	128065	100	231101	100

Динаміку зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» представимо у вигляді таблиці (табл. 2).

Як бачимо, найбільшу увагу при формуванні ресурсів банки приділяють таким джерелам фінансування, як кошти клієнтів (фізичних та юридичних осіб) та кошти банків (у тому числі і НБУ). Грошові кошти фізичних та юридичних осіб, залучені банком за певну плату, на певних умовах та на строк або до запитання, складають переважну частину залученого капіталу. Цей вид ресурсів більш дешевий, що дає змогу банкам отримувати більший прибуток здійснюючи активні операції за рахунок даних коштів. Банк має змогу залучати одночасно кошти від багатьох вкладників та сам встановлює плату за залучені кошти. Також даний вид ресурсів дозволяє залучати кошти як в національній, так і в іноземній валюті. Та за умови дестабілізації економіки відбувається відтік коштів клієнтів фізичних та юридичних осіб (в 2012р. питома вага коштів клієнтів скла-

дала 82,66%, в 2015 р. – 77, 01%). Це є негативним моментом для діяльності банку, оскільки це обмежує можливості банку щодо проведення активних операцій та зменшує його економічні вигоди.

Таблиця 2
Аналіз динаміки зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» за 2012-2015 роки

Показник	Відхилення за структурою, %		
	2013	2014	2015
Кошти банків	-3,22	6,63	2,15
Кошти клієнтів	2,08	-10,03	2,31
Боргові цінні папери, емітовані банком	0,94	-2,87	-0,30
Субординований борг	1,04	0,72	1,20
Інше	-0,83	5,56	-5,36

Для наочності зобразимо динаміку елементів, що займають найбільшу питому вагу (кошти клієнтів, кошти банків та боргові цінні папери, емітовані банком) у вигляді графіку (рис.).

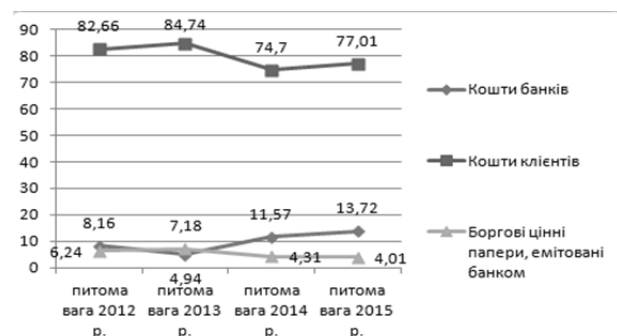

Рис.. Динаміка структури деяких елементів зобов'язань ПАТ КБ «Приватбанк» за 2012-2015 роки

(складено та побудовано на основі даних [2])

Також банки мають змогу формувати ресурси за рахунок запозичених коштів, а саме кредитів, які отримані на міжбанківському ринку або у центрального банку. Аналізуючи динаміку коштів банків як джерела формування ресурсної бази можна зазначити наявність позитивної динаміки (питома вага збільшилась з 8,16% в 2012 р. до 13,72% в 2015 р.). Це говорить про розширення кореспондентських відносин між банками та збільшення взаємної довіри, що є важливим для діяльності будь-якого банку.

Негативна ситуація спостерігається з таким джерелом поповнення ресурсної бази як боргові цінні папери, емітовані банком. Майже протягом всього періоду діяльності банку спостерігається невеликий інтерес банку до цього джерела ресурсів (питома вага боргових цінних паперів складає менше 10%, в 2015 р. в порівнянні з 2012 р. взагалі скоротилася з 6,24% до 4,01%). До того ж, нестабільна фінансова та політична ситуація підірвала зацікавленість до цього виду ресурсів.

У високо розвинених країнах зі стабільною економікою такий вид запозичених ресурсів як боргові цінні папери, емітовані банком, є широко розповсюдженим і перспективним напрямом поповнення ресурсної бази. Для України цей вид ресурсів може бути альтернативним варіантом при втраті або зменшенні надходження коштів від інших джерел, оскільки він є дешевшим в порівнянні з міжбанківськими кредитами та залученими депозитами.

Боргові цінні папери – зобов'язання, розміщені емітентами на фондовому ринку для запозичення грошових ресурсів. До боргових цінних паперів відносять облігації, депозитні сертифікати та векселі. Боргові цінні папери підтверджують право їх власника на повернення вказаної в них суми з урахуванням отриманого певного фінансового прибутку. Інвестор, що вкладає свої кошти, в даному випадку виступає кредитором, а емітент, що випускає цінний папір, признає себе позичальником [3].

Найбільшу увагу банки серед боргових цінних паперів при формуванні ресурсної бази приділяють облігаціям, кошти, залучені від яких, потрапляють безпосередньо до емітента. Облігації як варіант поповнення ресурсної бази мають свої переваги і недоліки, які подані у табл. 3.

Таблиця 3

Переваги і недоліки облігацій як джерела формування ресурсної бази для банку-емітента

Переваги	Недоліки
Емісія облігацій дешевша, ніж емісія акцій, оскільки виплата процентів вноситься до складу витрат банку	Виплати за облігаціями фіксовані і можуть припасти на несприятливий для банку період
У порівнянні з простими акціями вони не загрожують існуючим акціонерам у зменшенні контролю над банком	Мають обмежений термін порівняно з акціями
У порівнянні з депозитними сертифікатами термін погашення облігацій чітко визначений, а це зручно для прогнозування ресурсів банку	Необхідно створювати резерв для сплати процентів і погашення облігацій

Доцільність випуску облігацій для емітента залежить від ряду переваг. Облігації мають невеликий розмір ставки доходу при відсутності банківських зборів та комісії за обслуговування позики. Також власники облігацій – лише кредитори і, відповідно, не можуть безпосередньо брати участь у прийнятті рішень і управління справами банку. Банки-емітенти мають можливість розпоряджатися акумульованими в результаті продажу облігацій коштами протягом достатньо довгого періоду. Крім переваг облігації мають і деякі недоліки. Тут можна виділити ймовірні складності виплати банком позики за облігаціями в несприятливий для банку період, оскільки ставки за облігаціями фіксовані і виплати за ними здійснюються в першу чергу. Також облігації мають об-

межений термін використання (півроку або довше). Ще одним недоліком запозичення коштів за допомогою облігацій є створення банком резерву для погашення облігацій, оскільки при настанні несприятливого періоду банк зобов'язаний в будь-якому разі виплачувати нараховані проценти за облігаціями. Додаткові резерви можуть стати додатковим тягарем для банку.

Окрім перелічених недоліків, в Україні існують також інші перешкоди для розвитку цього джерела формування ресурсної бази, а саме:

- недосконале законодавство;
- нерозвинений механізм управління випущеними цінними паперами;
- нестабільна економіка та валютний курс;
- неспроможність більшості банків провести докапіталізацію;
- небажання банків витрачатися на випуск боргових цінних паперів.

Для ефективної роботи щодо запозичення коштів банками за допомогою боргових цінних паперів необхідним є виконання таких умов:

- ✓ забезпечення стабільності фінансової системи держави;
- ✓ проведення широкомасштабних реформ для створення прозорого, справедливого і надійного ринку;
- ✓ створення механізмів надійного захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг на ринку;
- ✓ розширення спектра можливостей інвесторів і споживачів фінансових послуг щодо вибору послуг;
- ✓ підвищення якості роботи фінансових установ та стимулювання конкуренції між ними;
- ✓ створення законодавчої бази для формування справедливого та прозорого середовища укладення та виконання договорів на ринку боргових цінних паперів;
- ✓ створення ефективної інфраструктури ринку боргових цінних паперів;
- ✓ забезпечення стабільності фінансової системи держави;
- ✓ введення системи електронного обліку цінних паперів.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна визначити, що основну роль у формуванні ресурсної бази займають кошти клієнтів та інших банків (питома вага їх становить 80-90%). Це пояснюється тим, що банки у фінансових відносинах виступають посередниками, котрі займаються перерозподілом тимчасово вільних коштів і перетворенням їх у працюючий капітал. Та враховуючи погіршення економічної ситуації на вітчизняному ринку змушує банки України займатися пошуком альтернативних варіантів поповнення ресурсної бази.

Українська банківська система має всі шанси за стабільних економічних умов конкурувати з іншими світовими банківськими системами. Для підвищення

стабільності, надійності та платоспроможності вітчизняним банкам потрібно більше уваги приділяти аналізу своєї діяльності, шукати альтернативні джерела формування ресурсної бази. Одним з таких варіантів є боргові цінні папери, серед яких виділяють облігації. Їх використання як джерела запозичення коштів, хоча і має певні недоліки, проте залишається перспективним та досить надійним. Наразі, питома вага боргових цінних паперів в структурі зобов'язань банків може сягати менш ніж 5%. Це пояснюється певними перешкодами для банків у використанні цього джерела. Тут можна виділити і недосконале законодавство, нестабільну економіку та валютний курс, нерозвинений механізм управління випущеними цінними паперами та інше. Україна є державою з великим потенціалом і за правильно проведених реформ, при врахуванні низки умов, вона зможе вийти на новий рівень свого розвитку, що дозволить стабілізувати банківський сектор та економіку в цілому.

Література

1. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. За ред. д. екон. н., проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
2. Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/>
3. Бриндак Д. Класифікація боргових цінних паперів / Д. Бриндак // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 117-120.
4. Алексеенко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
5. Полфреман Д. Основы банковского дела: Учебник / Пер. с англ. А. Дорошенко – М.: ИНФРА-М. – 1996. – 624 с.

References

1. Bank operations: Textbook / A. M. Moroz, M. I. Savluk, M. F. Pukhovk_na, etc. For edition ekon. N, prof. A. M. Moroz. - To.: KNEU, 2000. – 384 pages.
2. Official site STALEMATE of CB Privatbank [An electronic resource]. - Access mode: <https://privatbank.ua/>
3. Brindak D. Classification of debt valuable papers / D. Brindak//Business, economy and right. - 2007. - No. 12. - Page 117-120.

4. Alekseyenko M. D. Capital of bank: question of the theory and practice: Monograph. - To.: KNEU, 2002. – 276 pages.
5. Polfreman D. Banking bases: The textbook / Lane with English A. Doroshenko – М.: INFRA-M. – 1996. – 624 pages.

Тищенко Е.И., Гаркуша Н.С. Формирование ресурсной базы коммерческими банками Украины: современное состояние и перспективы

В статье проведен анализ структуры и динамики коммерческого банка на примере ПАТ КБ «Приватбанка» за 2012-2015 гг. Определены основные составные ресурсной базы банка и их значение в составе пассива банка. Сконцентрировано внимание на облигациях, как перспективном и альтернативном варианте заимствования средств в ресурсной базе банка, определены их преимущества и недостатки. Предложены условия, при которых это направление может быть действенным в Украине.

Ключевые слова: ресурсная база, анализ, долговые ценные бумаги, облигации.

Tishchenko H., Harkusha N. The formation of the resource base of commercial banks UKRAINE: the current status and the perspectives

In the article analyzes of the structure and dynamics of a commercial bank on the example of PJSC CB "Privatbank" for 2012-2015 years. It was found the main components of the bank's resource base and their importance in the part of passive bank. Was focused attention on bonds as a promising and alternative option of loan of means to the resource base of the bank. Was determined their advantages and disadvantages. Was proposed the conditions under which this direction can be effective in Ukraine.

Keywords: resource base, analysis, debt securities and bonds.

Тищенко Олена Ігорівна – к.е.н., доцент кафедри Фінансів і банківської справи СНУ імені В.Далія, malkova_helena@ukr.net

Гаркуша Н.С. – студентка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля natalisg03@yandex.ua

Рецензент: д.е.н., проф. Костирко Л.А.

Стаття подана 16.01.2017.

УДК 336.71

ЗНИЖЕННЯ ЯКОСТІ АКТИВІВ БАНКУ

Тищенко О.І., Гнатенко А.С.

DECREASE IN THE QUALITY OF BANK ASSETS

Tishchenko H., Gnatenko A.

У статті досліджено сучасний стан активів банківської системи України, визначено основні чинники погіршення якості активів банків та низку заходів щодо її поліпшення. Розглянуто альтернативні шляхи позбавлення банків від неякісних активів: сек'юритизація та створення компаній з управління проблемними активами, використання яких в сучасних умовах є більш доцільними.

Ключові слова: проблемні активи, чинники погіршення якості активів, компанія з управління активами, сек'юритизація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки України нестабільність її банківської системи, яка зумовлена політичною ситуацією в країні, призвела до поглиблення фінансово-економічної кризи, однією з негативних сторін якої є погіршення якості активів банку.

На сьогоднішній день функціонування банківської системи України характеризується низкою негативних проявів, зокрема збільшенням обсягів проблемних активів, передусім неякісних кредитів та недостатністю резервів для відшкодування можливих втрат, які негативно впливають на якість активів банку. За офіційною статистикою НБУ, обсяги негативно класифікованих (поганих) кредитів становлять 25,3% від загального портфеля українських банків, або 238,5 млрд грн. Проте за даними експертів і неофіційними даними НБУ, частка проблемних активів досягає 55%, що становить вже 518,4 млрд грн. [4].

Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків. Погіршення фінансового стану банківської системи зменшує обсяги кредитування реального сектору економіки, негативно впливаючи на її розвиток. Тому на сьогодні у практичній діяльності актуальною є проблема якості активів банку та пошук способів її підвищення в умовах нестабільності банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку методик роботи з проблемними активами знайшли відображення в робо-

тах зарубіжних і вітчизняних дослідників: В.І. Міщенко, А.І. Граділь, А.А. Хандрикова, М.В. Ніконова. Дослідженнями, щодо підвищення якості активів займалися такі вчені-економісти: А.М. Мороз, М.І. Савлук, О.М. Музичко та інші. Втім, вивчення чинників низької якості активів та методів їх підвищення в умовах фінансової кризи потребує подальшого дослідження.

Мета. Метою даної роботи є визначення існуючих чинників зниження якості активів банку та способів її підвищення в умовах фінансової нестабільності, а також пошук альтернативних шляхів позбавлення банків від неякісних активів.

Матеріали і результати дослідження. Аналіз активів банку належить до тривалої і важливої стадії аналізу діяльності банку. Це пояснюється тим, що якість активів значною мірою обумовлює ліквідність та платоспроможність банку і в кінцевому рахунку його надійність. Якість активів є базовим індикатором раціональності сформованої політики банку у сфері здійснення активних операцій, що визначає в якій мірі активи банку сприяють досягненню його основних цілей, а саме, забезпечення прибуткової діяльності та стабільного розвитку.

Результати досліджень проведених НБУ, дозволили виявити основні чинники щодо погіршення якості активів банківської системи (рис.1):

1) Неадекватне відображення якості активів.

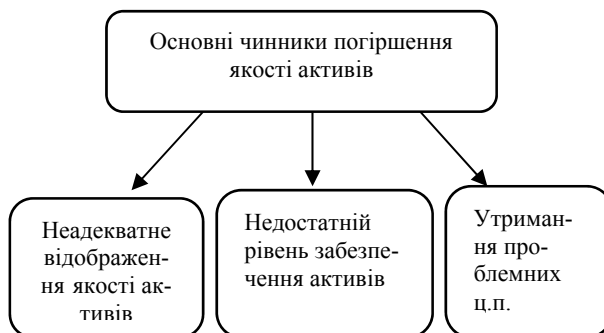

Рис.1. Основні чинники, що впливають на якість активів

2) Недостатній рівень забезпечення активів.

3) Придбання та утримання проблемних цінних паперів (ц.п.).

Розглянемо кожен чинник більш детально.

1) Головним чинником для більшості банків є неадекватне відображення якості активів та значний рівень прихованого кредитного ризику.

Протягом 2015 року НБУ здійснив найбільш масштабне і детальне за всю історію діагностичне обстеження найбільших 20 банків, що включало два етапи: перевірку якості активів та стрес-тестування, тобто аналіз спроможності банків протистояти макроекономічним шокам. За результатами діагностичного обстеження встановлено, що 16 банків із найбільших 20 потребували додаткової капіталізації. У 2016 році НБУ проводив діагностичне обстеження наступних 40 банків (рис.2). Таким чином, було детально проаналізовано активи 60 банків, на які сукупно припадає понад 97% банківського сектору. Якість кредитного портфеля банків у 2015-2016 роках була на найнижчому історичному рівні. Так, після першого етапу (оцінка якості активів банків) частка кредитів 4 – 5 категорій якості (негативно класифікована заборгованість) зросла із заявлених банками 27% до 36%. До 4 категорії належать кредити, рівень настання дефолту за якими оцінюється в діапазоні 51–99%, а до 5 категорії належать дефолтні кредити. Розрахунки за сценарієм стрес-тестування дають оцінку частки кредитів 4 – 5 категорії на рівні 53%[4].

Рис.2. Розподіл кредитів за категоріями якості в найбільших банках України за 2016 рік [4].

Найбільша невідповідність заявленої якості активів і результатів стрес-тестування була виявлена за кредитами суб'єктів господарювання. Відповідно до звітності банків станом на початок 2016 року частка негативно класифікованих кредитів становила лише 20%, тоді як за результатами першого етапу діагностики вона зросла до 31%, а за оцінками стрес-тесту – до 51%.

2) Ще одним чинником низької якості активів є недостатній рівень їхнього забезпечення. За оцінками НБУ банки станом на початок 2016 року потребували суттєвого збільшення резервів під кредитний

портфель (або визнання додаткового непокритого кредитного ризику).

Одним із ключових факторів високої оцінки потреб у додаткових резервах (визнанні непокритого кредитного ризику) був недостатній рівень якості застави, яку окремі банки враховували під час оцінки кредитних ризиків. Забезпечення у вигляді майнових прав на інше майно становило 27 – 33% загального обсягу застави протягом останніх трьох років. Такий вид забезпечення є найменш якісним та не дає змоги розраховувати на повернення коштів у разі банкрутства позичальника. Банки та позичальники часто зловживали таким видом забезпечення з метою штучного заниження кредитного ризику у власній звітності.

3) Інший чинник погіршення якості активів пов'язаний із непоодинокими випадками придбання та утримання на балансі проблемних цінних паперів. Цінні папери більшості емітентів, що утримувалися банками, відрізнялися підвищеним ризиком, про що свідчили:

- ознаки пов'язаності емітентів з акціонерами банків;
- непрозора діяльність та структура власності емітентів;
- незадовільні фінансові результати роботи емітентів;
- ознаки маніпуляції з котируваннями цінних паперів на фондових біржах. Водночас рівень визнання збитків від знецінення цінних паперів (які не належать до державного сектору та сектору державних підприємств) через переоцінку або формування резервів становить лише 15%. Під час діагностичного обстеження рівень визнання збитків зріс до 75% [4].

З метою підвищення якості банківських активів та стимулювання стабільного функціонування в сфері здійснення активних операцій банки України мають урахувати вище названі фактори. Для цього доцільним є використання таких заходів:

1) Визнати реальну якість кредитного портфелю. Зволікання із визнанням проблемних боргів шкодить довірі до банків та стримує відновлення кредитування.

2) Доформувати резерви під активні операції, насамперед під кредити та залучити додатковий капітал.

3) Отримувати від позичальників додаткову заставу за кредитами, що зменшить величину непокритого кредитного ризику та потребу в додатковому капіталі.

4) Вчасно та у повному обсязі виконувати програми зі зменшення кредитування пов'язаних осіб.

За оцінками НБУ, пікові значення частки проблемних активів у банках уже пройдено. Макроекономічна стабілізація та поступове відновлення доходів та прибутків підприємств закладають передумови для поступового відновлення якості активів.

Для цього банки використовують певні стратегії, що можна умовно поділити на 2 групи. Ці варіа-

нти, як правило, доповнюють один одного. З одного боку перша група – це стратегії, що налічують різні шляхи вирішення проблеми власними силами за свої кошти. Друга – передбачає прямий продаж активів інвесторам для швидкого позбавлення від кредитів. Між ними існує цілий ряд інших заходів, таких, як схеми захисту активів, сек'юритизація, створення компаній з управління проблемними активами (КУА) за участю держави.

В Україні, на жаль, поки використовуються лише дві крайні і найбільш дорогі стратегії. Банки, не дочекавшись допомоги від уряду і парламенту, або списують погані активи за рахунок власних резервів, або продають їх за безцінь колекторам і посередникам. В обох випадках банки фіксують величезні збитки, що вимагає додаткового резервування, а іноді і додаткового залучення капіталу [1].

Дослідивши альтернативні шляхи позбавлення банків від неякісних активів, можна виділити два найоптимальніших методи, використання яких в сучасних умовах буде більш доцільним (рис.3):

- 1) створення КУА;
- 2) сек'юритизація.

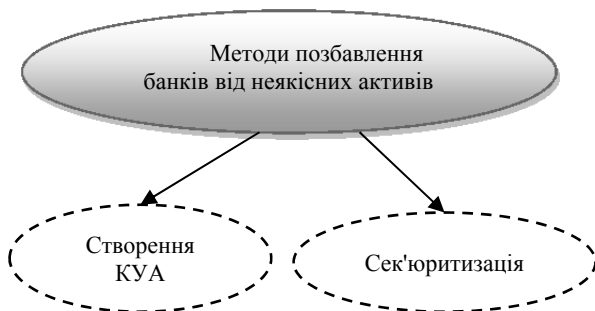

Рис. 3. Методи позбавлення банків від неякісних активів

1) Основна мета функціонування КУА полягає в тому, що недіючі кредити і застава за ними замість того, щоб бути ліквідованими в авральному порядку і за заниженими цінами, можуть піддатися реструктуризації. А отже, можна спокійно дочекатися завершення кризи і після відновлення платоспроможності боржників повернути такі кредити і заставу за ними на ринок за прийнятною ціною [3].

Ключовим фактором для успішного запуску та діяльності такої КУА є надання їй розширених повноважень у відносинах з позичальниками та незалежність від політичного впливу, банків, а також центрального банку.

Міжнародний досвід свідчить, що робота такої компанії може бути успішною за умови впровадження ефективної судової та виконавчої практики. Міністерство фінансів вже розробляє концепцію створення компанії з управління проблемними активами банків, що в майбутньому дозволить позбавити банки від неякісних активів.

2) Сек'юритизація – заміщення неякісних кредитів цінними паперами з їх переведенням на баланс спеціалізованої компанії-емітента SPV (special-proposal-vehicle).

Сутність сек'юритизації проблемних активів полягає в їх перетворенні в цінні папери, частину з яких можна продати на ринкових умовах. Однією з переваг (сек'юритизації) є розширення кола інвесторів у проблемні борги. Завдяки рейтингу старшого траншу (серії цінних паперів) ширша група інвесторів може придбати проблемні кредити.

При сек'юритизації проблемних активів вони юридично відокремлюються від майна банку та списуються з його балансу, після чого ризики та винагороди, що генерується активами, розподіляються серед інвесторів у цінні папери. Емітентом і балансоутримувачем активів виступає спеціально створена для випуску SPV [1].

Втім, процеси перепродажу проблемних активів банків мають свої перешкоди. Головна з них – відсутність нормативно-законодавчого забезпечення. Україна залишається останньою країною в Європі, де відсутнє законодавство, спрямоване на регулювання обороту цінних паперів, забезпечених фінансовими активами, необхідне для сек'юритизації проблемних банківських кредитів. Поки що в Україні сек'юритизаційне законодавство обмежується тільки іпотечними активами (Закон «Про іпотечні облигації»). Комплексною програмою розвитку фінансового ринку України до 2020 року передбачено впровадити інститут сек'юритизації проблемних активів фінансових установ [2].

Результатами запуску сек'юритизації дозволить звільнити українські банки від проблемних активів, підвищить рівень їх капіталізації за рахунок зменшення ризиків по балансовим активам та призведе до оздоровлення без витрачання державних коштів.

Позитивного результату можливо досягти поєднанням між собою вищезгаданих методів очищення банків від NPL. Для цього управління сек'юритизованими проблемними активами можна доручити КУА, яка, маючи особливі повноваження, здійснюватиме необхідні заходи щодо проблемних кредитів. Поєднання цих двох методів дозволить реально очистити банки від проблемних активів без використання державних коштів.

Висновки. За результатами дослідження слід зазначити, що ситуація у банківському секторі залишається вкрай незадовільною, суттєвий обсяг проблемних активів негативно впливає на рівень надійності банків, зумовлює потребу у додатковому капіталі, чинить тиск на показник достатності регулятивного капіталу, суттєво знижує ефективність банківської діяльності та істотно скорочує можливості фінансування реального сектора економіки країни. За результатами дослідження визначено основні чинники погіршення якості активів банків та низку заходів щодо її поліпшення. Досліджено основні методи позбавлення банків від неякісних активів: сек'юритизація та створення компаній з управління проблемними активами, використання яких в сучасних умовах є більш доцільними.

Отже, застосовуючи в комплексі заходи для покращення якості активів та альтернативні шляхи

позбавлення банків від неякісних активів, можливо досягти позитивного результату та очистити банки від проблемних активів. Збалансоване зростання обсягів активів, поліпшення їх якості стане необхідною передумовою стабільного функціонування і розвитку комерційних банків, їх позитивного впливу на розвиток економіки України. Подальші дослідження слід спрямувати у напрямку розвитку альтернативних методик позбавлення банків від неякісних активів.

Література

1. Волков С. Банківська детоксикація: «хороший», «поганий», «злий»? / С. Волков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/finances/bankivska-detoksikaciya-horoshiy-poganiy-zliy-.html>
2. Волков С. Детоксикація секьюритизацією / С. Волков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/finances/detoksikaciya-sekurytizaciy-.html>
3. Новіков В. Практика роботи з проблемними активами банків: світовий досвід і реалії України / В. Новіков, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. – №4. – С. 15-21.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/>

References

1. Volkov S. Banking detoxification "good," "bad," "evil"? / S. Volkov [Electronic resource]. – Access: <http://gazeta.dt.ua/finances/bankivska-detoksikaciya-horoshiy-poganiy-zliy-.html>
2. Volkov S. Detoxification securitization / S. Volkov [Electronic resource]. – Access: <http://gazeta.zn.ua/finances/detoksikaciya-sekurytizaciy-.html>
3. V. Novikov practice of working with troubled assets of banks: international experience and realities of Ukraine /

V. Novikov, V. Krylov, N. Nikonov // Proceedings of the National Bank of Ukraine 2013. – t № 4. – S.15-21

4. The official website of the National Bank of Ukraine [Electronic resource]. – Access: <https://www.bank.gov.ua/>
Тищенко Е.И., Гнатенко А.С. Снижение качества активов банка

В статье исследовано современное состояние активов банковской системы Украины, определены основные факторы ухудшения качества активов банков и ряд мер по ее улучшению. Рассмотрены альтернативные пути избавления банков от некачественных активов: секьюритизация и создание компаний по управлению проблемными активами, использование которых в современных условиях является более целесообразным.

Ключевые слова: проблемные активы, факторы ухудшения качества активов, компания по управлению активами, секьюритизация.

Tishchenko H., Gnatenko A. Decrease in the quality of bank assets

In article the current state of assets of a banking system of Ukraine is investigated, major factors of deterioration of assets of banks and a number of actions concerning its improvement are defined. Alternative ways of deprivation of banks from low-quality assets are considered: securitization and creation of the companies on management of problem assets which uses in modern conditions are more expedient.

Keywords: problem assets, factors of deterioration of assets, the company on management of assets, securitization.

Тищенко Олена Ігорівна – к.е.н., доцент кафедри Фінансів і банківської справи СХУ імені В.Даля, malkova_helena@ukr.net

Гнатенко А.С. – студентка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, gnatenko.anastasia@yandex.ru.

Рецензент: д.е.н., професор **Костирко Л.А.**

Стаття подана 13.01.2017.

УДК 331.522

ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Хандій О.О., Семененко І.М.

PROBLEMS OF LABOUR MARKET OF THE EASTERN REGION OF UKRAINE AND ITS SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Khandii O., Semenenko I.

Стаття присвячена вивченню проблем і стану ринку праці Східного регіону України та їх впливу на сталий розвиток регіону і країни. Ринок праці зазнав найбільшого впливу військових подій, у зв'язку з чим попит на робочу силу скоротився в декілька разів, а безробіття в рази зросло. В роботі досліджено позитивні та негативні зміни на ринку праці в результаті активізації міграційних процесів. Проаналізовано демографічні показники та виробничий потенціал досліджуваної території до та після початку антитерористичної операції. Визначено особливості, можливі та необхідні напрями забезпечення сталого розвитку Луганської та Донецької областей. Зокрема, встановлено роль міжнародної допомоги у забезпеченні сталого розвитку і процвітання Східного регіону.

Ключові слова: ринок праці, міграція, внутрішньо переміщені особи, трудовий потенціал, сталий розвиток, регіон.

Вступ. Останніми роками концепція сталого розвитку почала домінувати у визначенні стратегії розвитку не лише окремих суб'єктів господарювання, а цілих країн. Поряд з прагненням суб'єкта максимізувати прибуток або показувати найкращі результати в економічному зростанні, на перший план виходять готовність допомогти оточуючому соціуму та подбати про навколишнє середовище. Всі ці прагнення були закладені спочатку у цілях розвитку тисячоліття [1], яким на зміну у 2015 р. прийшли цілі сталого розвитку [2]. Майже всі країни світу, у тому числі і Україна [3], прагнуть досягти їх або, щонайменш, наблизитися до їх виконання. Для цього країни розробляють індикатори досягнення цілей та кожного року аналізують ступінь наближення до бажаних результатів цих індикаторів.

Військовий конфлікт, який розпочався в Україні декілька років тому, та окупація значної частини Луганської і Донецької областей (які представляють Східний регіон країни) суттєво вплинули на стан досягнення цілей сталого розвитку країни і самого регіону. Геополітичний конфлікт спричинив

падіння реального ВВП на 6,8% та знецінення гривні [4]. Скорочення попиту на робочу силу в результаті впливу політичної та економічної криз, реструктурування пропозиції праці, активні міграційні процеси, встановлення нової ціни робочої сили визначили новий круг проблем ринку праці України.

До початку військових подій економіка Східного регіону України мала нераціональну галузеву структуру, яка була сформована ще за Радянських часів. Основними ознаками її були розвинута важка промисловість представлена підприємствами чорної металургії, хімічної промисловості, машинобудування, паливно-енергетичного комплексу, потужності яких значно перевищували потреби внутрішнього ринку. Основним ринком збуту продукції багатьох промислових підприємств Сходу України, в першу чергу, машинобудування та чорної металургії, були підприємства Російської Федерації. Розрив коопераційних зв'язків з російськими підприємствами, вихід з-під контролю влади України третини території Луганської та Донецької областей, на яких була зосереджена більшість крупних промислових підприємств регіону (20 % промислового потенціалу країни [5]), зупинка або взагалі руйнування під час бойових дій підприємств призвели до кардинальних змін галузевої структури, ринку праці та трудового потенціалу на Сході України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Україна зазнала інтенсивного переміщення населення всередині країни, аналізу якого вже присвячено багато звітів як державних установ, так і міжнародних організацій, а також наукових праць вітчизняних дослідників [6-14]. Деякі аналітики вважають, що військовий конфлікт разом з антитерористичною операцією (АТО) ускладнюють і економічну, і екологічну, і соціальну ситуацію в країні, особливо в зоні проведення антитерористичної операції і місцях масового переміщення осіб [4]. Тобто внутрішнє переміщення безумовно вплинуло на сталий розвиток

країни та її регіонів. Значна кількість населення стала вимушеними мігрантами, які покинули місце свого проживання та намагаються побудувати нове життя на новому місці. Переміщення значної кількості населення всередині країни розглядається, насамперед, як негативний чинник для розвитку ринку праці України. Проте саму міграцію не можна однозначно віднести до чинників, які негативно впливають на стан ринку праці та досягнення цілей сталого розвитку. Наявні дослідження показали, що існує взаємозв'язок між міграцією та сталим розвитком країни [15]. А деякі вчені взагалі вважають, що існує саме позитивний взаємозв'язок між міграцією і відповідними змінами на ринку праці та сталим розвитком, який часто недооцінюється. Цей позитивний зв'язок характеризується, насамперед, збагаченням людського капіталу, зниженням рівня безробіття, підвищенням інноваційності підприємств [15-18]. У той же час, мігранти можуть забирати робочі місця у місцевого населення, призводити до конфліктів між групами населення, негативно впливати на урбаністичне планування, впливати на структуру і обсяг споживання [16-17; 19].

Цілком очевидно, що різні зміни на ринку праці по-різному впливають на досягнення цілей сталого розвитку.

Метою роботи є дослідження стану ринку праці східних областей України та його впливу на сталий розвиток регіону і країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток будь-якої соціально-економічної системи означає гармонійний розвиток всіх її складових. Традиційним є виділення таких складових сталого розвитку, як економічна, екологічна, соціальна. Забезпечення робочими місцями є важливою складовою сталого розвитку регіону, оскільки зачіпає як мінімум дві із зазначених складових. Ринок праці формується під впливом попиту та пропозиції робочої сили, які в свою чергу залежать від численної кількості факторів політичного, соціального, економічного, екологічного та іншого характеру. Визначення змін у попиті та пропозиції робочої сили дозволяє отримати нову характеристику стану ринку праці з позиції забезпечення сталого розвитку регіону. Об'єктом дослідження в роботі є східний регіон, який зазнає найбільших трансформацій останнім часом.

Економічна криза 2008-2009 рр. в економіці України підсилювалась внутрішніми чинниками, такими як високий знос основних виробничих фондів, використання застарілих технологій, неконкурентоспроможність продукції як цінова, так і нецінова, у зв'язку з чим відбувалась втрата ринків збуту. Наприклад, вугільна промисловість в економіці східних областей відіграє велику роль, але була і є дотаційною галуззю. Виробничі фонди вугільних підприємств зношені на 80-85%, технології виробництва, які на державних шахтах через відсутність коштів не змінювалися ще з середини минулого сторіччя, не гарантують високу продуктивність та якість вугілля.

Дотація вугільної промисловості зростає з кожним роком [20]. Середня собівартість вугілля, видобутого на державних шахтах України, становить 1963 грн/т при ціні його реалізації 1200 грн/т. Ще три роки тому дотація в українській вугільній промисловості була 15 млрд. грн, а на сьогодні дотація – 450 млн. грн [21].

Втрата в результаті воєнних дій третини території Луганської та Донецької областей у 2013 році, на якій знаходилась більшість промислових підприємств призвела до щорічного скорочення обсягу виробництва промислової продукції. В 2014 р. у Донецькій області (на підконтрольній владі Україні території) порівняно з 2013 р. кількість великих підприємств скоротилась майже вдвічі (порівнюючи довоєнний період та останні дані – з 106 до 40, серед яких лише 25 % є прибутковими), а в Луганській області більш ніж втричі і продовжувала скорочуватись в 2015 р. до 7 і всі вони є збитковими через втрату ринків збуту, постачальників сировини та матеріалів, в першу чергу газу, нафти, нестачі електроенергії для забезпечення своєї виробничої діяльності і проблем з постачанням готової продукції в результаті надмірної завантаженості транспортних шляхів чи їх руйнування.

Враховуючи загальне скорочення підприємств Луганської (в 3,39 рази з 2013 р. по 2015 р.) та Донецької областей (2,44 рази), скорочення капітальних інвестицій в 3,36 рази по Донецькій та 5,52 рази в Луганській областях за той же період з урахуванням продовження АТО є передбачуваним.

Сподіватися на відродження економіки та промисловості східних областей при поверненні їх повністю під контроль влади України не приходиться, оскільки за словами президента П. Порошенка 50 % промислових підприємств на непідконтрольній центральній владі Україні території взагалі знищено [5].

Не дивлячись на негативну динаміку скорочення виробничого потенціалу України, сума прямих іноземних інвестицій з країн світу в економіку України в 2014 році досягла максимального значення за останні 7 років 57 млрд дол. США. За звітом спільної місії ЄС, ООН та Світового банку "Оцінка шляхів відновлення та розбудови миру в Україні", орієнтовний обсяг фінансових потреб на виконання Програми "Відновлення та розбудова миру у східних регіонах України" становить 1,52 млрд дол.: інфраструктура та соціальні послуги — 1 млрд 257,7 млн доларів США, відновлення економіки — 135,5 млн, соціальна стійкість, розбудова миру та громадська безпека — 126,8 млн дол. [22, с. 61]. Передбачено різні джерела фінансування Програми, наприклад, до них належить Фонд регіонального розвитку, яким оперує Міністерство регіонального розвитку. На сьогодні Фондом вже виділено 3,6 млрд грн Донецькій та Луганській адміністраціям. Запланована участь міністерства фінансів – 500 млн грн на 2017 р. та 500-600 млн дол. кошти донорських організацій [23].

Якщо звернути увагу на кількість малих підприємств до та після початку АТО, то їх кількість знизилась в 2,57 рази в Донецькій та 3,6 рази в Луганській областях. Проте в 2015 році порівняно з 2014 роком їх кількість впевнено зростає. Велику роль зіграли проекти Програми розвитку ООН в Україні "Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні" та "Економічне і соціальне відновлення Донбасу". Зокрема, в результаті реалізації Програми ПРООН "Відновлення та налагодження миру: Підтримка зайнятості в Україні" в межах конкурсу бізнес-грантів підтримано 248 бізнесів серед ВПО і місцевого населення Донбасу [24]. Для розвитку бізнесу переселенцям і підприємцям надавались малі гранти Мерсу Корпс [6]. В Луганській області за 3 квартали 2016 року за рахунок виграних грантів підприємцями малого і середнього підприємництва створено 2514 нових робочих місць. За аналогічний період минулого року цей показник був менше в 1,5 рази і становив 1636 робочих місць. На малих підприємствах створено 526 робочих місць, на середніх – 73, фізичними особами-підприємцями – 1915 [7].

"Обсяги фінансування на реалізацію заходів Регіональної цільової програми "Залучення інвестицій, розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в Луганській області на 2016-2017 роки" складають 366405,90 тис. грн, із них у 2016 році – 181775,90 тис. грн, у 2017 році – 184630,00 тис. грн. На фінансування суб'єктів малого і середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на створення нових робочих місць у пріоритетних галузях економіки, планується виділити із обласного бюджету: на поворотній основі – 40000,00 тис. грн; забезпечення часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами малого та середнього бізнесу – 2000,00 тис. грн. У I кварталі на реалізацію заходів Програми фактично використано 698,976 тис. грн, із них: з обласного бюджету – 263,176 тис. грн, міських та районних бюджетів – 9,5 тис. грн, інших джерел – 426,3 тис. грн" [8].

Отже, економіка східних областей відчуває відновлення і потужне вливання інвестицій, які спрямовані не на відновлення старих технологій, збиткових виробництв і застарілих основних фондів, а на розвиток середнього і малого прибуткового бізнесу і створення нового бізнесу з невеликим терміном окупності. Тим самим змінюється структура галузей в результаті розвитку сфери послуг. Особливо зросла частка підприємств в загальній структурі активних підприємств, які надають медичні, освітні послуги та соціальну допомогу. Тобто вливання інвестицій позитивно впливає на сталість розвитку східного регіону.

Зміна попиту на робочу силу в результаті дії вищеописаних факторів впливає на кількість зайнятих та безробітних на сході України.

Ситуацію на ринку праці характеризують статистичні дані офіційного сайту Державної служби

статистики України [25]. Починаючи з 2011 року потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць знижувалась щорічно до 2015 р. Найбільше зниження відбулось у 2014 році порівняно з 2013 роком – в Луганській області більш ніж в 4 рази, в Донецькій – вдвічі одночасно із скороченням кількості штатних працівників. В результаті зазначених тенденцій саме в цей період почалось щорічне зростання рівня безробіття, сягнувши в 2016 році 16,4 % в Луганській та 14,2 % в Донецькій областях, а навантаження на одне вільне місце зросло до небувалого рівня - 140 осіб на одне вільне місце в Луганській області і 60 осіб – в Донецькій. Зайняте населення у віці 15–70 років у 2015-2016 рр. становило близько 50 % в Донецькій і 55 % Луганській областях. З урахуванням найвищої заборгованості з виплати заробітної плати в 2016 році і низького рівня зайнятості – на одного працюючого приходить один непрацюючий працездатного віку – ситуацію на ринку праці слід охарактеризувати як критичну. Позитивними тенденціями 2016 року є зростання індексу реальної заробітної плати до 100,6 % та 113,8 % в Донецькій і Луганській областях відповідно. З іншого боку значний надлишок робочої сили негативно впливає на зниження середньої заробітної плати і її зростання обумовлено лише вимогами законодавства щодо дотримання рівня заробітної плати не менше мінімальної, яка останнім часом зростає.

Демографічні показники на Сході України свідчать про наростання демографічної кризи і, отже, загрози сталого розвитку східного регіону. Чисельність населення східних областей зменшується, як під впливом природного скорочення, так і внутрішніх міграцій. Найбільшого природного скорочення області зазнали під час активної фази АТО у 2013-2014 рр. в результаті військових подій, які призвели до фізичного знищення населення та смертей людей похилого віку через отриманий моральний стрес. Високі показники природного скорочення області мали і в період 2010-2011 рр., що є наслідком впливу фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Максимального міграційного скорочення східні області зазнали в 2014-2015 рр. в результаті саме внутрішньої міграції населення через бойові дії на їх території. Не дивлячись на небезпечність перебування в Луганській та Донецькій областях, міждержавний міграційний приріст є позитивним, завдячуючи іноземним студентам, які продовжують навчання у внутрішньо переміщених ВНЗ на підконтрольній владі України території, та підвищеній увазі міжнародних організацій, які здійснюють спостереження за дотриманням прав людини, беруть активну участь у відновленні і розбудові миру на Сході України.

Внутрішні міграції призвели до змін в статевовіковій та професійно-кваліфікаційній структурі населення Донецької та Луганської областей. В 2013-2015 рр. масово виїжджали чоловіки від 18 до 50 років, спочатку щоб не потрапити до терористич-

них організацій сепаратистів, які насильно їх мобілізували, а потім до Збройних Сил України під час хвиль мобілізації, інші шли захищати країну. Після закінчення мобілізаційної кампанії почалось поступове повернення чоловіків середнього віку додому та демобілізація воїнів АТО. В свою чергу молодь за цей час поступила до навчальних закладів в інших областях чи знайшла роботу.

Найбільша кількість ВПО зареєстрована у Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Київській областях [9, с. 31].

Середній вік вимушених переселенців за результатами моніторингу майже на 10 років менше, ніж постійного населення, і складає близько 32,6 р. – за першим раундом обстежень та 33,2 р. – за другим. Для постійних мешканців середній вік складає близько 42,2 р. в цілому по Україні. Серед ВПО не менше половини мають вік, який не перевищує 30,2 р., відповідно для постійного населення така сама вікова характеристика складає майже 40,3 р. [10, с. 240]. Серед вимушених переселенців удвічі більше дитячого контингенту та на 30% менше населення віком 60 років і старше [11; 26].

За результатами моніторингу серед вимушених переселенців близько 50% мають вищу освіту, а середню та середню спеціальну – по 25% відповідно [10, с. 243]. Серед безробітних переселенців питома вага осіб із вищою освітою складає близько 70%, із професійно-технічною – 19, із середньою – 11%, а серед усіх безробітних розподіл за визначеними рівнями освіти складає 45; 35 та 20% відповідно [12].

На територію областей, підконтрольну владі України, перемістились з окупованої території державні установи та організації, в тому числі силові відомства, освітні, медичні, культурні установи. Тим самим підвищивши рівень соціального обслуговування цих територій, рівень та вибір освітніх послуг, медичного обслуговування місцевого населення. Разом з установами, організаціями і підприємствами переміщувались і їх працівники із сім'ями. Інші переселенці переїхали на територію Луганської та Донецької областей, підконтрольну владі України, за політичними переконаннями, в пошуках безпечного проживання, роботи, гідних умов життя.

Міністерство соціальної політики України нараховує 1656662 переселенця з Донбасу і Криму [13]. Проте, більше половини з них готові повернутися назад. Так, 21% переселенців готові повернутися на Донбас до того, як там припиняться бойові дії і 36% - після звільнення окупованих територій [14]. Основною причиною такої ситуації є висока вартість оренди житла в Україні, дискримінація ВПО через місце їх прописки, що може стати причиною відмови у працевлаштуванні, відсутність протягом тривалого часу підходящої роботи та порушення конституційних прав щодо участі у виборах й необхідності реєстрації.

З метою забезпечення гідних умов життя ВПО, створення для них нових робочих місць як в Луганській і Донецькій областях, так і на інших те-

риторіях їх перебування міжнародні донорські організації реалізують різні програми інтеграції ВПО у місцеві громади та сприяння самозайнятості. Так, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) реалізує проект "Покращення відповіді України на міграційні процеси, спричинені конфліктом" (загальний бюджет – 1,1 млн євро). Міжнародна організація з міграції реалізує проекти:

- "Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб та постраждалого населення в Україні" (орієнтовний бюджет 4,5 млн євро);

- "Підтримка стабілізації спільнот на Донбасі" (орієнтовний бюджет – 1,4 млн дол. США).

Програма розвитку ООН ініціювала декілька проектів щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам:

- "Гуманітарна допомога внутрішньо-переміщеним особам в Україні",

- "Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні" (орієнтовний бюджет – 6,3 млн дол. США).

- "Економічне і соціальне відновлення Донбасу" (5 млн дол. США) [27].

Висновки. Отже, ситуація на ринку східних областей змінилась кардинально за останні декілька років. Ці зміни безумовно вплинули на сталий розвиток Луганської і Донецької областей. Змінився як попит на робочу силу, так і пропозиція. Стимулювання і розвиток малого та середнього підприємництва, скорочення крупних підприємств вплинуло на зміну структури попиту і висунення нових вимог до якості та сфери знань претендентів на посаду. Зміна галузевої структури примушує безробітних підвищувати кваліфікацію чи проходити перепідготовку в Центрах зайнятості на дистанційній, очній та заочній формах навчання.

Важливим для подальшого розвитку східного регіону є міжнародна допомога від організацій, цілі яких включають у тому числі просування і сприяння досягненню цілей сталого розвитку. Проте, виживання регіону та його подальший сталий розвиток можливі лише при умові наявності бажання у населення саморозвитку та самоорганізації. Надходження міжнародної допомоги лише для споживання і задоволення поточних потреб не змінить кризову ситуацію. Допомога має дати поштовх до пошуку нових напрямів зростання та форм взаємодії з існуючою владою та бізнесом. Руйнування потужних підприємств, які були матеріало-, енерго-, фондомісткими з надмірним негативним впливом на навколишнє середовище створило будівельний майданчик для формування сучасної галузевої структури, орієнтованої на потреби як внутрішнього, так і зовнішнього ринку з використанням нових сучасних ресурсозберігаючих технологій. У східного регіону з'явилась унікальна можливість "усім світом" створити нову соціальну та виробничу інфраструктуру, спрямовану на споживача і його потреби, а не на можливості виробничих потужностей.

Проблеми ринку праці східних областей є комплексними і системними. Сприяння самозайнятості та створенню нових робочих місць в прибуткових напрямках діяльності з невеликим терміном окупності в сфері малого та середнього підприємництва із залученням інструментів неформальної освіти та співпраці з формальними закладами освіти є першим камінцем у розбудові нової економіки Сходу та забезпеченні його сталого розвитку і процвітання.

Л і т е р а т у р а

- United Nations Millennium Development Goals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/millenniumgoals/>
- Sustainable development goals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Sustainable Development Goals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/post-2015.html>
- Цілі розвитку тисячоліття. Україна: 2000-2015. Національна доповідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/3704/2015_MD_Gs_Ukraine_Report_ukr.pdf
- Порошенко: 10% промисленности України уничтожено // Неделя.ua. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nedelya-ua.com/poroshenko-10-promyshlennosti-ukrainy-unichtozhenno>. (дата звернення 23.11.2016)
- Mercy Corps – допомога тим, хто її потребує. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bezmezh.in.ua/mercy-corps-dopomoga-tym-htoyiyi-potrebuye/>
- За рахунок малого та середнього підприємництва створено 2514 нових робочих місць. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.loga.gov.ua/oda/press/news/za_rahunok_malogo_ta_serednogo_pidpriemnictva_stvoreno_2514_novih_robochih_misc
- Інформація про результати виконання Регіональної цільової програми «Залучення інвестицій, розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в Луганській області на 2016-2017 роки» за I квартал 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.energy.gov.ua/netcat_files/693/447/h_6167b6b3c7ea59d740b37e3a17ec95ae
- Міграційний профіль України 2011-2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2015.pdf>
- Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 448 с.
- Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Раунд 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r1_ukr.pdf
- В Україні зростають масштаби внутрішнього переміщення та погіршується гуманітарна ситуація // УВКБ ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1441-v-ukrajini-zrostayut-masshtabi-vnutrishnogo-peremishchennya-ta-pogirshuetsya-gumanitarna-situatsiya>
- Обліковано 1 656 662 переселенця // Мінсоцполітики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/11946.html>
- Владислав Булатчик Из переселенцев - в возвращенцы, или Почему молодежь возвращается на Донбасс // "ОстроВ" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ostro.org/general/politics/articles/514156/>
- Cecilia Tacoli IIED, UK & David Okali NEST. The Links Between Migration, Globalisation and Sustainable Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wedocs.unep.org/rest/bitstreams/13492/retrieve>
- The Correlation of Migration and Sustainable Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/UNITARHQ>
- The Correlation of Migration and Sustainable Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unitar.org/correlation-migration-and-sustainable-development>
- Миграция, устойчивое развитие и роль бизнеса [Електронний ресурс] // UN Chronicle. - 2013. - № 3. – Режим доступу: <https://unchronicle.un.org/article/migration-sustainable-development-and-role-business>
- Миграция и устойчивость—совместимый или противоречивы? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800906000528>
- Бойчук Н.Я. Сучасний стан вугільної промисловості України// Сучасні проблеми економіки та підприємництва. Випуск 14, 2014. - С. 13-19.
- Кулицький С. Вугільна промисловість України: сучасний стан і проблеми розвитку (Продовження, початок див.: "Україна: події, факти, коментарі" № 17. 2016) [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 18. – С. 47–54. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr18.pdf>. – Назва з екрану.
- Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на східній Україні. Том I: Зведений звіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/RPA_VI_Ukr.pdf
- Самар В. Вадим Черниш: "Програма відновлення миру на Донбасі розрахована лише на підконтрольні території"/ Дзеркало тижня. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/vadim-chernish-programa-vidnovlennya-miru-na-donbasi-rozrahovana-lishe-na-pidkontrolni-teritoriyi-_html
- Підтримка зайнятості в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/UNDPukraine/photos/pcb.1299588576728813/1299584573395880/?type=3&theater>
- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
- Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Раунд 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r2_uav.pdf
- Звіт про стан виконання у I кварталі 2016 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою

щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року/ Мінсоцполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/188942/z.doc>.

References

1. United Nations Millennium Development Goals (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <http://www.un.org/millenniumgoals/>
2. Sustainable development goals (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
3. Sustainable Development Goals (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/post-2015.html>
4. Tsili rozvytku tysiacholittia Ukraina: 2000-2015. Natsionalna dopovid (2015). Retrieved January 05, 2017, from http://www.un.org.ua/images/documents/3704/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf
5. Poroshenko: 10% promyshlennosti Ukrainyi unichtozhenno (n.d.). Retrieved November 23, 2016, from: <http://nedelya-ua.com/poroshenko-10-promyshlennosti-ukrainyi-unichtozhenno>.
6. Mercy Corps - dopomoha tym, khto yii potrebuie. (2015, November 20). Retrieved January 08, 2017, from <http://bezmezh.in.ua/mercy-corps-dopomoga-tym-hto-yiyi-potrebuye/>
7. Za rakhunok maloho ta serednoho pidpriemnytstva stvoreno 2514 novykh robochych mist. (2016, Oktober 31) Retrieved January 08, 2017, from http://www.loga.gov.ua/oda/press/news/za_rahunok_malo_go_ta_serednogo_pidpriemnictva_stvoreno_2514_novykh_robochych_misc
8. Informatsiia pro rezultaty vykonannia Rehionalnoi tsilovoi prohramy "Zaluchennia investysii, rozvytku ta pidtrymky maloho i serednoho pidpriemnytstva v Luhanskii oblasti na 2016-2017 roky" za I kvartal 2016 roku (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from http://mpe.energy.gov.ua/netcat_files/693/447/h_6167b6b3c7ea59d740b37e3a17ec95ae
9. Mihratsiinyi profil Ukrainy 2011-2015. (2016). Retrieved January 06, 2017, from <http://dmsu.gov.ua/images/files/MP2015.pdf>
10. Novikova, O., Amosha, O., & Antoniuk, V. (2016). *Vnutrishno peremishcheni osoby: Vid podolannia pereshkod do stratehii uspikhu: Monohrafiia*. Kyiv: NAN Ukrainy.
11. National monitoring system of the situation with internally displaced persons. Round 1 (2016, March). Retrieved December 1, 2016, from http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r1_eng.pdf
12. V Ukraini zrostauiut masshtaby vnutrishnoho peremishchennia ta pohirshuetsia humanitarna sytuatsiia (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1441-v-ukrajini-zrostayut-masshtabi-vnutrishnoho-peremishchennia-ta-pogirshuetsia-gumanitarna-situatsiia>.
13. Oblikovano 1 656 662 pereselentsi, - Minsotspolityky (2016, 5 Dec.). Retrieved January 03, 2017, from Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Ofitsiinyi sait. <http://www.msp.gov.ua/news/11946.html>
14. Bulatchik, V. (n.d.). Iz pereselentsev - v vozvraschentsyi, ili Pochemu molodezh vozvraschaetsya na Donbass. "OstroV". Retrieved January 03, 2017, from <http://www.ostro.org/general/politics/articles/514156/>.
15. Cecilia Tacoli IIED, UK & David Okali NEST. (2001). The Links Between Migration, Globalisation and Sustainable Development. Retrieved January 03, 2017, from <https://wedocs.unep.org/rest/bitstreams/13492/retrieve>
16. The Correlation of Migration and Sustainable Development (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <https://www.facebook.com/UNITARHQ>
17. The Correlation of Migration and Sustainable Development (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <https://www.unitar.org/correlation-migration-and-sustainable-development>
18. Migration, Sustainable Development and the Role of Business.(2013, September). *UN Chronicle*, 3, Vol. L. Retrieved January 03, 2017, from <https://unchronicle.un.org/article/migration-sustainable-development-and-role-business>
19. Migration and sustainability—compatible or contradictory? (n.d.). Retrieved January 03, 2017, from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800906000528>
20. Boychuk, N. Y. (2014). Suchasny stan vugilnoi promislivosti Ukrainy. *Suchasni problemi ekonomiki ta pidpriiemnytstva*, 14, 13–19.
21. Kulytskyi, S. (2016). Vuhilna promyslovist Ukrainy: suchasnyi stan i problemy. *Ukraine: events, facts, comments*, 18, 47–54. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr18.pdf>. – Назва з екрану.
22. Ukraina Otsinka vidnovlennia ta rozbudovy myru Analiz vplyvu kryzy ta potreby na Skhidni Ukraini. Tom I: Zvedenyi zvit. (2015, March). Retrieved January 03, 2017, from http://www.un.org.ua/images/RPA_V1_Ukr.pdf
23. Samar, V. (n.d.). Vadym Chernysh: "Prohrama vidnovlennia myru na Donbasi rozrakhovana lyshe na pidkontrolni terytorii". *Mirror of the week. Ukraine*. Retrieved January 08, 2017, from http://gazeta.dt.ua/internal/vadim-chernish-programa-vidnovlennia-miru-na-donbasi-rozrahovana-lyshe-na-pidkontrolni-teritorii-_html.
24. Pidtrymka zainiatosti v Ukraini. (2016, October 27). Retrieved January 08, 2017, from <https://www.facebook.com/UNDPukraine/photos/pcb.1299588576728813/1299584573395880/?type=3&theater>
25. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved February 03, 2017, from <http://ukrstat.gov.ua>.
26. National monitoring system of the situation with internally displaced persons. Round 2 (2016, April). Retrieved February 03, 2017, from http://www.iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r2-v.pdf.
27. Zvit pro stan vykonannia u I kvartali 2016 roku zakhodiv, peredbachenykh Kompleksnoiu derzhavnoiu prohramoiu shchodo pidtrymky, sotsialnoi adaptatsii ta reintehratsii hromadian Ukrainy, yaki pereselylysia z tymchasovo okupovanoi terytorii Ukrainy ta raioniv provedennia antyterorystychnoi operatsii v inshi rehiony Ukrainy, na period do 2017 roku. (n.d.). *The official website of the Ministry of Social Policy*. Retrieved February 03, 2017, from <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/188942/z.doc>.

Хандій Е.А., Семененко І.М. Проблемы рынка труда Восточного региона Украины и его устойчивое развитие.

Статья посвящена изучению проблем и состояния рынка труда Восточного региона Украины и их влияния на устойчивое развитие региона и страны. Рынок труда больше всех ощутил влияние военных событий, в связи с чем спрос на рабочую силу сократился в несколько раз, а безработица выросла в разы. В работе исследованы положительные и отрицательные изменения на рынке труда в результате активизации миграционных процессов. Проанализированы демографические показатели и производственный потенциал исследуемой территории до и после начала антитеррористической операции. Определены особенности, возможности и необходимые направления обеспечения устойчивого развития Луганской и Донецкой областей. В частности, определена роль международной помощи в обеспечении устойчивого развития и процветания Восточного региона.

Ключевые слова: рынок труда, миграция, внутренне перемещенные лица, трудовой потенциал, устойчивое развитие, регион.

Khandii O.O., Semenenko I.M. Problems of labour market of the Eastern region of Ukraine and its sustainable development

This article is devoted to studying the problems and condition of the labour market of the Eastern region of Ukraine and its impact on sustainable development of the region and the country. The labour market suffered the most due to the

impact of military activities. Therefore, the demand for labour decreased and unemployment significantly increased. Providing jobs, in its turn, is an important component of sustainable development. The positive and negative changes in the labour market as a result of activation of migration processes have been examined in the paper. Demographic indicators and production potential of the examined territory before and after the start of anti-terrorist operation have been analyzed. The features, opportunities and necessary directions for sustainable development of Luhansk and Donetsk regions have been defined. In particular, the role of international assistance in sustainable development and prosperity of the Eastern region has been shown.

Keywords: labour market, migration, internally displaced persons, labour potential, sustainable development, region.

Хандій О.О. – к.е.н., доцент, доцент кафедри "Економіка і підприємництво" Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: alkhandiy@ukr.net

Семененко І.М. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри "Економіка і підприємництво" Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: isemenenko@ukr.net

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 19.02.2017.

УДК: 336.71

РИНКОВІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕНТНИМ РИЗИКОМ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Чернодубова Е.В., Літвінова А.І.

MARKET METHODS OF MANAGEMENT OF AN INTEREST RISK IN BANKS OF UKRAINE

Chernodubova E.V., Litvinova A. I.

В статті розглянуто ринкові методи оцінки процентного ризику банку, їх сутність та класифікація. Досліджено переваги та недоліки основних методик розрахунку процентного ризику, таких як: методика на основі GAP-аналізу, аналіз дюрації та VaR-метод. У результаті дослідження встановлено, що для розвитку банківської системи доцільно комплексне застосування сучасних методичних інструментів у механізмах управління банківськими ризиками.

Ключові слова: методи, методика, процентний ризик банку, оцінка, GAP-аналіз, аналіз дюрації, VaR-метод.

Вступ. Управління ризиками традиційно розглядається як ключовий елемент аналізу банківської діяльності. Схильність банківської діяльності до процентного ризику залежить головним чином від чутливості активів і пасивів до зміни процентних ставок на ринку.

Постановка проблеми. Банківська діяльність завжди була пов'язана з ризиками, які виникають за різними обставинами. Виявлення цих ризиків, правильна їх оцінка й управління ними дає змогу уникнути або значно зменшити неминучі втрати, які виникають у банківській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичного та методологічного обґрунтування удосконалення методики розрахунку процентного ризику розглядалися у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та практиків, таких, як Х. ван Грюнінг, С. Брайовіч Братановіч, В.В. Іванов, В.В. Вітлінський, І.В. Волошин, І.М. Парасій-Вергуненко, Л.О. Примостка, С. Прасолова, Т. Расвська, В.Т. Севрук, А.Ю. Симановський та інших. Однак теоретичні положення, викладені у цих роботах показують, що деякі практичних рекомендацій щодо застосування сучасних методик розрахунку процентного ризику в умовах нестабільного зовнішнього середовища потребують додаткового дослідження.

Мета статті. Аналіз та виявлення найбільш ефективних сучасних методів управління процентними ризиками в банківській діяльності.

Результати досліджень. У практичній діяльності аналіз кредитних організацій використовує різні моделі для визначення ступеня впливу зміни процентних ставок на чистий процентний дохід. Методологічним апаратом проведення аналізу процентного ризику виступають такі методи, як хеджування, VaR-метод, моделювання, аналіз дюрації, GAP-аналіз.

Найпоширенішим та, мабуть, найпростішим методом стратегічного аналізу процентного ризику у банківській діяльності є GAP-аналіз. Сутність GAP-аналізу (англ. - Gap розрив, проміжок) полягає в аналітичному розподілі активів, пасивів та позабалансових позицій за заданими тимчасовими діапазонами у відповідності з визначеними критеріями. GAP - різниця між активами (RSA) і пасивами (RSL), чутливими до зміни процентних ставок на ринку.

Застосування методики на основі GAP-аналізу дозволяє провести кількісну оцінку впливу зміни процентних ставок на чистий процентний дохід (табл. 1). GAP-аналіз – це своєрідний інструмент; він не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обміркування всієї наявної інформації.

Зазвичай GAP використовується банками в управлінні процентним ризиком двоюко: для хеджування ризику і зі спекулятивними цілями. Даний підхід не використовується для аналізу структури портфеля в цілому і обмежується лише аналізом найближчих результатів, тобто носить короткостроковий характер [1, с. 25].

Також GAP-аналіз має наступні концептуальні недоліки:

– вплив процентних ставок на процентну маржу і прибуток банку проводиться тільки з тієї

частини активів і пасивів, які чутливі до зміни процентних ставок на ринку;

– за допомогою GAP-аналізу неможливо оцінити втрати капіталу банку.

Таблиця 1
Методика розрахунку процентного ризику на основі GAP-аналізу

Показники	Порядок розрахунку
Періодичний геп	$GAP_t = \sum FAT - \sum FL_t$
Кумулятивний геп	$KGAP = \sum_{t=1}^N GAP_t$
Коефіцієнт геп	$K = \frac{FAT}{FL_t}$
Очікуваний процентний ризик	$\Delta P = \Delta R \cdot KGAP$
Умовні позначення	
FAT – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в періоді t ; FL_t – сумарний обсяг процентних пасивів, що переоцінюються в періоді t ; $KGAP$ – кумулятивний геп; T – часовий горизонт; $I = 1, N$; ΣGAP_t – алгебраїчна сума (з урахуванням знаку) періодичних GAP ; FAT – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в періоді t ; FL_t – сумарний обсяг процентних пасивів, що переоцінюються в періоді t ; ΔP – очікувана зміна прибутку; ΔR – зміна рівня процентних ставок	

Наступним за популярністю методом управління процентним ризиком є управління часовим проміжком чи дюрацією (табл. 2). Аналіз дюрації покладає в основу такого методу зниження процентного ризику, як портфельна імунізація.

Застосування цього методу для зниження процентного ризику полягає в підборі та включенні до складу банківських портфелів активів та зобов'язань таких фінансових інструментів, які дозволяють мінімізувати чутливість різниці між вартістю активів та зобов'язань банку до зміни процентних ставок на ринку, а, отже, захищають банківський капітал від впливу процентного ризику.

Таким чином, в процесі переоцінки валюта балансу може збільшитись або зменшитись, але за умови створення імунізації вартість капіталу банку залишиться стабільною.

В процесі управління процентним ризиком на основі аналізу дюрації банк може застосувати дві альтернативні стратегії: імунізація балансу (мінімізація ризику); управління дюрацією (максимізація прибутку).

Метод управління процентним ризиком на основі дюрації також характеризується принциповими недоліками. В цьому методі усі види активів і пасивів не розрізняються між собою, а характеризуються тільки строком зворотного одержання початкової вартості (дюрація). Разом з тим, різні види активів і пасивів банку, навіть за однакової дюрації відрізняються як середньою величиною прибутковості і вартості залучення за період, так і їхньою мінливістю за цей же період, а тому, і можливим процентним ризиком.

Таблиця 2
Методика розрахунку процентного ризику на основі дюрації

Показники	Порядок розрахунку
Дюрація фінансового інструменту	$D = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{tCF_t}{(1+r)^t} + \frac{nF}{(1+r)^n}}{\sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} + \frac{F}{(1+r)^n}}$
Дюрація портфеля	$D_p = \frac{\sum_{m=1}^M DFI_m \cdot FI_m}{\sum_{m=1}^M FI_m}$
Співвідношення між дюрацією активів та зобов'язань банку	$DA = DL \cdot \frac{L}{A}$
Дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку	$DD = DA - DL \cdot \frac{L}{A}$
Чутливість банку до процентного методу при аналізі дюрації	$\Delta K = -DD \cdot \frac{\Delta R}{(1+r)^T}$
Умовні позначення	
CF_t – величина платежу в періоді t ; F – сума погашення; n – термін погашення; r – процентна ставка (норма дисконту); D_p – дюрація портфеля (роки); DFI_m – дюрація m -го фінансового інструмента, що входить до складу портфеля ($m = 1, M$); FI_m – ринкова вартість m -го фінансового інструмента; M – кількість фінансових інструментів у портфелі; DA – зважений за вартістю надходжень, строк погашення (дюрація) активів; DL – дюрація зобов'язань; L – загальний обсяг зобов'язань; A – обсяг активів; DD – дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку; DA – дюрація активів; DL – дюрація зобов'язань; L – зобов'язання; A – активи; K – чутливість капіталу банку до процентного ризику; DD – дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку; ΔR – зміна рівня процентних ставок; r – норма дисконту	

До найбільш суттєвих недоліків цього методу можна віднести:

1) складність точного розрахунку дюрації у зв'язку з необхідністю врахування великої кількості суб'єктивних умов (процентна ставка кожного рахунка, графік переоцінки, можливості дострокових виплат основної заборгованості, можливість несплати, оцінка ймовірності одержання договірної готівки);

2) необхідність прогнозування строків зміни базових ставок і їх рівня під час майбутнього руху коштів;

3) необхідність постійного відстеження і корекції дюрації активів і пасивів, що змінюється зі зміною процентних ставок і навіть при всіх незмінних умовах з часом.

Для всебічної (кількісної і якісної) оцінки ринкового ризику на сьогодні у світі усе активніше використовується методологія Value-at-Risk (VaR). Існує безліч неточних перекладів і понять «Value-at-Risk», зокрема «вартість, яка підлягає ризику», «вартісна оцінка (міра) ризику» або навіть «ризикова вартість» та ін., але, на думку експертів, подібні терміни в науково-практичній літературі варто використовувати без перекладу, застосовуючи латинські аббревіатури і намагаючись якомога математично точніше визначати ці поняття з практичними ілюстра-

ціями на прикладах, застосовуючи єдину аббревіатуру.

Метод VaR являє собою ймовірнісно-статистичний підхід для визначення співвідношення цінних показників і ризику, основним поняттям у ньому є розподіл ймовірностей, який пов'язує всі можливі величини змін ринкових факторів з їхніми ймовірностями [2, с. 167].

Методологія VaR почала особливо широко застосовуватися в останні роки і сьогодні використовується в якості єдиного уніфікованого підходу до оцінки ризику міжнародними банківськими і фінансовими організаціями. Так, БАНК міжнародних розрахунків (BIS) застосовує VaR як основу при встановленні нормативів величини власного капіталу щодо ризику активів.

Прихильники даної концепції вважають, що в остаточному підсумку VaR дозволить обговорювати проблеми оцінки ризику фінансовим директорам, бухгалтерам, акціонерам, керівникам, аудиторам і регулюючими органами всіх країн.

Українські банки лише починають на практиці застосовувати VaR-методи для оцінки ризику, що обумовлює потребу в нових наукових розробленнях щодо адаптації сучасних методик до реалій української економіки та удосконаленні наявної методології обчислення основних показників кредитного ризику в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Широке застосування та розвиток VaR-методики пояснюється тим, що цей метод дозволяє: оцінити ризик у термінах можливих втрат, співвіднесених з ймовірностями їх виникнення; виміряти ризики на різних ринках універсальним образом; агрегувати ризики окремих позицій у єдину величину для всього портфеля, з огляду на інформацію про кількість позицій, волатильність на ринку і період підтримки позицій [3, с. 56].

До недоліків VaR відносяться сильні і слабкі припущення про властивості фінансових ринків, поведінку економічних агентів на цих ринках, про вид і параметри емпіричної функції розподілу ймовірностей та про чутливість портфеля до ризику [2, с. 169].

Існують три основних методи обчислення VaR (табл. 3):

1) аналітичний метод (варіаційно-коваріаційний метод або метод коваріаційних матриць);

2) метод історичного моделювання (історичний метод або метод історичних даних);

метод статистичного моделювання (метод статистичних випробувань або метод Монте-Карло) [4, с. 77].

Сутність аналітичного методу полягає у виявленні ринкових факторів, які впливають на вартість портфеля, і апроксимації вартості портфеля на основі цих факторів [5, с. 53].

Тобто фінансові інструменти, які становлять портфель, розбиваються, наскільки це можливо, на елементарні активи (зміна кожного залежить від впливу лише одного ринкового фактору). Портфель розкладається на базисні активи (компоненти), від яких залежить його поточна (сучасна) вартість (Present Value). Найбільш відоме втілення цієї моделі - Risk-Metrics J.P. Morgan.

Цей метод вимагає тільки оцінки параметрів розподілу при явному допущенні про вид розподілу ринкових факторів. Звичайно роблять припущення про нормальний закон розподілу кожного ринкового фактору. На основі даних минулих періодів (історичних даних) обчислюються математичні очікування й дисперсії факторів, а також кореляції між ними. Якщо функція має лінійний вигляд, то розподіл прибутковості портфеля в цілому також буде

Таблиця 3

Оцінка процентного ризику на основі VaR методики

Методи	Сутність	Переваги	Недоліки
Метод статистичного моделювання	Використовується для оцінки нелінійних процесів шляхом симуляції сценаріїв. Особливо ефективний для даних, що підпорядковуються закону великих чисел.	Дозволяє оцінювати дані, що являють собою випадковий процес	Потребує спеціальних знань і наявності технічних можливостей. Ймовірнісний підхід перешкоджає інтерпретації отриманих результатів
Метод історичного моделювання	Передбачає оцінку можливих сценаріїв зміни майбутніх процентних ставок. На базі оцінених сценаріїв визначається закон розподілу.	Не вимагає даних, по відношенню до яких виконується закон нормального розподілу.	Недостатньо відображає зміни в умовному ризику. Потребує додаткової специфікації для обліку кореляцій, що змінюються в часі, і вибору належної вибірки.
Метод аналітичного моделювання	Визначає варіацію наступного періоду як зважену середню теперішнього періоду, помножену на помилку в квадраті плюс варіація теперішнього періоду. Припускає, що фактор ризику доходу завжди розподіляється відповідно до нормального закону розподілу, і що зміна вартості портфеля завжди залежить від усіх факторів прибутковості.	Дозволяє оцінювати конфіденційний інтервал, що дає можливість чисельно оцінити максимальний ризик.	Необхідність дотримання нормального закону розподілу. Реальні дані не завжди відповідають цим вимогам.

нормальним, і, знаючи параметри розподілів ринкових факторів, можна визначити параметри розподілу всього портфеля.

Оцінивши стандартні відхилення логарифмів змін цін для кожного з вхідних у портфель активів, обчислюємо VaR для них шляхом множення стандартних відхилень на відповідному довірчому рівню коефіцієнт. Повне обчислення VaR портфеля вимагає знання кореляційних зв'язків між його елементами.

Аналітичний метод може бути узагальнений на портфель з довільним числом різних активів - досить знати їх кореляції між ними. Кореляції важливі при розгляді нелінійних інструментів. Кореляції між різними активами особливо важливі при розгляді складних портфелів - саме кореляція визначає характер прибутків і збитків між різними інструментами.

Серйозна перевага цього методу полягає в тому, що для більшості ринкових факторів всі необхідні параметри нормального розподілу добре відомі. Відзначимо також, що оцінка ризику в рамках методології VaR, отримана за допомогою аналітичного методу, збігається з оцінкою ризику, запропонованою сучасною портфельною теорією [4, с. 79].

Аналітичний метод простий у реалізації і дозволяє відносно швидко обчислювати VaR практично на будь-яких сучасних комп'ютерах. Але якість оцінки погіршується при збільшенні в портфелі частки інструментів з нелінійними функціями виплат. Метод не застосовується для портфелів, які складаються з інструментів, вартість яких залежить від базисних активів нелінійним образом, наприклад, для портфелів, що містять нелінійні фінансові інструменти (опціони). У кожному разі визначення VaR має на увазі знання функції розподілу прибутковості портфеля за обраний інтервал часу [6, с. 142].

Приклад, що пояснює поняття й визначення VaR, наведений на рис.

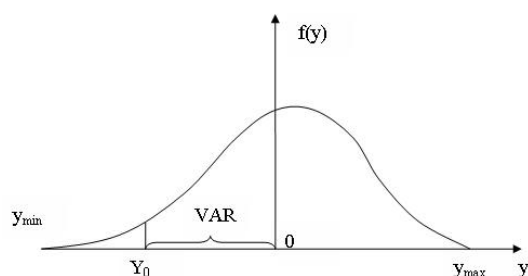

Рис. Типова функція VaR

По осі абсцис відкладені зміни цін ліквідації портфеля протягом певного періоду часу, по осі ординат - частота появи цих змін. Крива на рисунку задає щільність розподілу ймовірностей прибутків і втрат для даного портфеля і заданого періоду підтримки позицій. VaR-область відповідає обраному довірчому рівню $1-p = 98,5\%$ у тому розумінні, що її площа становить $98,5\%$ від загальної площі під

кривою; відповідно площа області ліворуч становить $1,5\%$ від загальної площі під кривою. Таким чином, VaR являє собою величину сумарних можливих втрат, які відповідають заданим довірчим рівням.

Найвідомішою реалізацією аналітичного методу є система RiskMetrics, розроблена банком J. P. Morgan. Як основне допущення передбачається, що зміни ринкових факторів ризику мають нормальний розподіл. Це припущення дозволяє визначити розподіл прибутків і збитків для всього портфеля, який також буде нормальним. Потім, знаючи властивості закону нормального розподілу можна легко обчислити збиток, який буде траплятися не частіше заданого відсотка випадків, тобто показник ризикової вартості.

Складністю аналітичного методу є процедура відображення ризиків (англ. risk mapping). Вона припускає декомпозицію кожного інструмента з портфеля на безліч більш простих, стандартних інструментів або позицій, при цьому кожна стандартна позиція повинна відображати лише один ринковий фактор ризику. Для кожної стандартної позиції визначається її поточна вартість як функція від єдиних ринкових факторів, за умови, що значення інших ринкових факторів ризику є фіксованими. Для оцінки опціонів використовується лінійна апроксимація, при цьому вартість опціону виражається у вигляді дельта-еквівалентної позиції «спот».

Таким чином, вихідний портфель фінансових інструментів представляється у вигляді еквівалентного портфеля стандартних позицій. Еквівалентність, яка у загальному випадку може бути лише приблизною, означає, що портфель стандартних позицій має таку ж чутливість до змін значень ринкових факторів. Величина ризикової вартості визначається саме для еквівалентного портфеля стандартних позицій. Подібна апроксимація дає гарні результати, якщо число стандартних позицій досить велике і портфель не містить великої частки опціонів і заснованих на них інструментів, для оцінки яких лінійна апроксимація може виявитися неадекватною [4, с. 83].

На наступному етапі робиться припущення, що одноденні процентні зміни або збільшення логарифмів значень факторів ризику мають нормальний розподіл з математичним очікуванням, рівним нулю. Для кожного ринкового фактору проводиться статистична оцінка величини середнього квадратичного відхилення, а також розраховуються коефіцієнти кореляції між різними парами факторів. Отримані результати використовуються для визначення середніх квадратичних відхилень і коефіцієнтів кореляції для вартостей стандартних позицій. Середнє квадратичне відхилення стандартної позиції розраховується як добуток середнього квадратичного відхилення відповідного ринкового фактору на коефіцієнт еластичності вартості позиції за даним ринковим фактором.

Після того створюється коваріаційна матриця змін вартостей стандартних позицій. При викори-

станні даної матриці і формули дисперсії для суми нормально розподілених випадкових змінних можна вирахувати дисперсію вартості портфеля, що складається зі стандартних позицій.

В завершенні, на основі властивостей нормального розподілу визначається значення ризикової вартості. Так, якщо довірчий інтервал заданий на рівні 95%, то величина ризикової вартості дорівнюватиме 1,65 стандартного відхилення портфеля, виходячи з цього, величина ризикової вартості розраховується за наступною формулою:

$$\text{VaR} = Z \cdot \sqrt{t} \cdot \sqrt{p \cdot Q \cdot p^T},$$

де Z - кількість середніх квадратичних відхилень, яка відповідає заданому довірчому інтервалу; t - часовий обрій; p - вектор розміру позицій; Q - коваріаційна матриця змін вартості позицій.

Метод історичного моделювання (historical simulation) є відносно простим на відміну від аналітичного методу, не опирається на теорію ймовірностей і вимагає відносно невеликого числа припущень щодо статистичних розподілів для ринкових факторів ризику. Як і в аналітичному методі, вартості інструментів портфеля повинні бути попередньо представлені як функції ринкових факторів ризику.

Метод статистичних випробувань Монте-Карло (Monte-Carlo simulation) також відноситься до методів імітаційного моделювання. Основна відмінність цього методу полягає в тому, що в методі Монте-Карло не проводиться моделювання з використанням реально спостережуваних значень ринкових факторів. Замість цього вибирається статистичний розподіл, який добре апроксимує зміни ринкових факторів, і проводиться оцінка його параметрів. Для цієї мети часто використовується розподіл Стюдента або суміш нормальних розподілів. Потім на основі обраного розподілу за допомогою генератора псевдовипадкових чисел генеруються тисячі або навіть десятки тисяч гіпотетичних наборів значень ринкових факторів. Отримані значення використовуються для розрахунку величин прибутків і збитків, викликаних зміною вартості портфеля. На останньому етапі будується розподіл прибутків і збитків портфеля й визначається величина ризикової вартості.

Висновок. Наведені основні методики аналізу процентного ризику, але варто зазначити, що жодна з цих методик не дає стовідсоткового результату. Лише їх комплексне застосування, в поєднанні з глибоким аналізом дасть змогу банківським установам вірно визначити інструменти мінімізації процентних ризиків.

Л і т е р а т у р а

1. Вітлінський В.В. Актуальні проблеми ризикології / В.В. Вітлінський. - К.: КДЕУ, 1996. - 40 с.
2. Віленський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В.В. Віленський, Г.І. Великоіваненко. - К.: КНЕУ, 2004. - 480 с.
3. Машина І.Н. Економічний ризик та методи його вимірювання / І.Н. Машина. - Київ: Центр навчальної літератури, 2003. - 188 с.

4. Ризики в сучасному бізнесі / П.Р. Грабовий, С. М. Петрова, С.В. Полтавців та ін. - М.: Аланс, 1994. - 200 с.
5. Управління банківськими ризиками: навч. посіб. / Л.О. Примостка, П.М. Чуб, Г.Т. Карчева та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л.О. Примостки. - К.: КНЕУ, 2007. - 600 с.
6. Шора О.Є. Застосування VAR-методології в практичній діяльності комерційних банків / О.Є. Шора // Облік і фінанси АПК. - 2005. - № 12. - С. 142-145.

References

1. Vitlins'kiy V.V. Aktual'ni problemi rizikologii / V.V. Vitlins'kiy. - K.: KDEU, 1996. - 40 s.
2. Vilens'kiy V.V., Velikoivanenko G.I. Rizikologiya v ekonomitsi ta pidpriemnistvi: monografiya / V.V. Vilens'kiy, G.I. Velikoivanenko. - K.: KNEU, 2004. - 480 s.
3. Mashina I.N. Ekonomichniy rizik ta metodi yogo vimiryuvannya / I.N. Mashina. - Kiiiv: Tsentr navchal'noi li-teraturi, 2003. - 188 s.
4. Riziki v suchasnomu biznesi. / P.R. Graboviy, S. M. Petrova, S.V. Poltavtsiv ta in. - M.: Alans, 1994. - 200 s.
5. Upravlinnya bankivs'kimi rizikami: navch. posib. / L.O. Primostka, P.M. Chub, G.T. Karcheva ta in.; za zag. red. d-ra ekon. nauk, prof. L.O. Primostki. - K.: KNEU, 2007. - 600 s.
6. Shora O.E. Zastosuvannya VAR-metodologii v praktich-niy diyal'nosti komertsyynikh bankiv / O.E. Shora // Oblik i finansy APK. - 2005. - № 12. - S. 142-145.

Чернодубова Э.В., Литвинова А.И. Рыночные методы управления процентным риском в банках Украины

В статье рассмотрены рыночные методы оценки процентного риска банка, их сущность и классификация. Исследованы преимущества и недостатки основных методов расчета процентного риска, таких как: методика на основе GAP-анализа, анализ дюрации и VaR-метод. В результате исследования установлено, что для развития банковской системы целесообразно комплексное применение современных методических инструментов в механизмах управления банковскими рисками.

Ключевые слова: методы, методика, процентный риск банка, оценка, GAP-анализ, анализ дюрации, VaR-метод.

Chernodubova E.V., Litvinova A. I. Market methods of management of an interest risk in banks of Ukraine

In article market evaluation methods of an interest risk of bank, and also their essence and classification are considered. During the research it is revealed benefits and shortcomings of the main methods of calculation of an interest risk, such as: a technique on the basis of the GAP-analysis, the analysis of a duration and a VaR-method. Finally researches it was revealed that it is reasonable to use to development of a bank system in a complex modern methodical tools in mechanisms of management of bank risks.

Keywords: methods, technique, interest risk of bank, assessment, GAP-analysis, analysis of a duration, VaR-method.

Чернодубова Е.В. — к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: el-la.cher.lg@gmail.com

Літвінова А.І. — магістрант 1 року підготовки, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: Litvinovanura@gmail.com

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 25.01.2017.

УДК: 336.13

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Чернодубова Е.В., Мартинов А.А.

THE ROLE OF INVESTMENT POLICY IN ENSURING THE PROFITABILITY OF COMPANIES

Chernodubova E.V., Martynov A.A.

В статті розглянуто питання щодо ролі інвестиційної політики підприємства в забезпеченні його прибутковості. Досліджено основні елементи, які визначають зміст інвестиційної політики підприємства та впливають на його прибутковість. Доведена необхідність врахування екологічного аспекту при розробці інвестиційної політики підприємства.

Ключові слова: інвестиційна політика, прибутковість, підприємство, забезпечення, екологічний аспект.

Вступ. Роль інвестиційної політики як важеля фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств полягає у виборі і реалізації ефективних форм інвестування для забезпечення прибутковості підприємства. Інвестиційна політика залежить від інвестиційного клімату і динаміки розвитку ринку інвестицій.

Постанова проблеми. В даний час більшість вітчизняних підприємств, що потребують інвестицій, до реальної роботи по їх залученню не готові. Це викликано недостатньою їх відкритістю, невідповідністю системи бухгалтерського обліку вимогам Міжнародних стандартів фінансової звітності, відсутністю у багатьох підприємств стратегії розвитку, небажанням менеджерів допускати іноземних інвесторів до управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття окремих аспектів фінансового механізму забезпечення прибутковості підприємств знайшло відображення в працях І.А. Бланка, А.Б. Крутіка, М.М. Хайкіна, В.М. Хобта, У.В. Лаврика, О.Ю. Попової, О.Ю. Шиловой [2, 3, 4]. Разом з цим, слід констатувати, що проблеми формування фінансового механізму забезпечення прибутковості з урахування формування ефективної інвестиційної політики досліджені недостатньо. Тому слід зазначити об'єктивну необхідність подальшого поглиблення

науково-методичних підходів до формування інвестиційної політики підприємств.

Мета статті. Обґрунтування концептуальних основ вдосконалення інвестиційної політики для реалізації механізму забезпечення прибутковості підприємств в ринкових умовах.

Результати досліджень. Інвестиційна політика спрямована на підвищення інвестиційної привабливості підприємства, оптимізацію залучення інвестиційних ресурсів і оптимізацію розподілу прибутку між власниками і інвестиціями.

Одним з фінансових важелів реалізації механізму забезпечення прибутковості підприємства є інвестиційна політика. Індикаторами ефективності та впливу на прибутковість виступають: зміна прибутку за рахунок інвестицій, рентабельність інвестицій та ефективність капітальних і фінансових вкладень.

Розробка і реалізація ефективної інвестиційної політики є одним з основних напрямів підвищення прибутковості підприємств в сучасних умовах. Гостра конкуренція між підприємствами примушує їх шукати оптимальні стратегії розвитку на ринку, удосконалювати технології управління і впроваджувати інновації. З одної сторони, для підвищення конкурентоспроможності на світовому і внутрішньому ринках слід переорієнтуватися з інвестицій в приріст виробництва на інвестування технічного переозброєння, підвищення якості і охорону навколишнього середовища, що характерно для передових індустріальних держав. Так, в ЄС діє Програма екологічного менеджменту і аудиту, яка передбачає добровільне ведення підприємствами системи екоменеджмента і публікацію звітів про їх екологічний стан [1, с. 391]. З іншої сторони, досягнення кінцевого результату інноваційного процесу пов'язане з вищими ризиками в порівнянні із здійсненням інвестиційного проекту.

В рамках розробки інвестиційної політики вирішуються наступні взаємопов'язані завдання: визначення обсягу, структури, масштабів інвестицій і джерел їх отримання; вибір і реалізація найбільш ефективних форм і напрямів інвестування; контроль використання інвестицій і оцінка їх ефективності. Найбільш ефективними формами вкладення капіталу, спрямованими на розширення економічного потенціалу підприємства, є: ризикові (венчурні), прямі (вкладення у виробництво), портфельні (вкладення в цінні папери) і ануйтет (вкладення, які приносять певний дохід через регулярні проміжки часу) [2, с. 319; 3, с. 34]. Основними результатами впливу інвестиційної політики на забезпечення прибутковості підприємства є [2, с. 321]: 1) зростання операційних доходів за рахунок збільшення обсягу виробничо-комерційної діяльності (будівництва нових філій, розширення обсягу реалізації продукції за рахунок інвестування в нові виробництва); 2) зниження частки операційних витрат (за рахунок своєчасної заміни фізично зношеного устаткування; оновлення морально застарілих видів виробничих основних засобів і нематеріальних активів).

Сутність впливу інвестиційної політики на прибутковість підприємства проявляється через вкладення додаткового обсягу коштів в діяльність підприємства і реалізується шляхом ефектів акселератора (відношення приросту інвестицій до приро-

сту готової продукції) і мультиплікатора (співвідношення приросту доходу і приросту інвестицій) [4, с. 41-43].

Основними елементами, які визначають зміст інвестиційної політики та її вплив на прибутковість, є інвестиційний клімат, інвестиційні ризики, інвестиційна привабливість, інвестиційна активність та інвестиційний потенціал підприємства. Запропонована на рис. послідовність формування інвестиційної політики дозволяє встановити взаємозв'язок і порядок взаємодії цих елементів.

Формування інвестиційної політики підприємства пропонується здійснювати за такими етапами.

Перший етап – формування напрямів інвестиційної діяльності підприємства відповідно до стратегії його розвитку.

Другий етап полягає в дослідженні «інвестиційного клімату». Інвестиційний клімат є найбільш істотним чинником, що визначає умови інвестиційної діяльності, критерієм визначення об'єктів інвестування та результатом реалізації інвестиційної політики. Сприятливим вважається клімат, який сприяє активній діяльності інвесторів, стимулює приплив капіталу. Несприятливим є клімат, що характеризується високим рівнем галузевих ризиків для інвесторів, призводить до відтоку капіталу і стагнації інвестиційної діяльності.

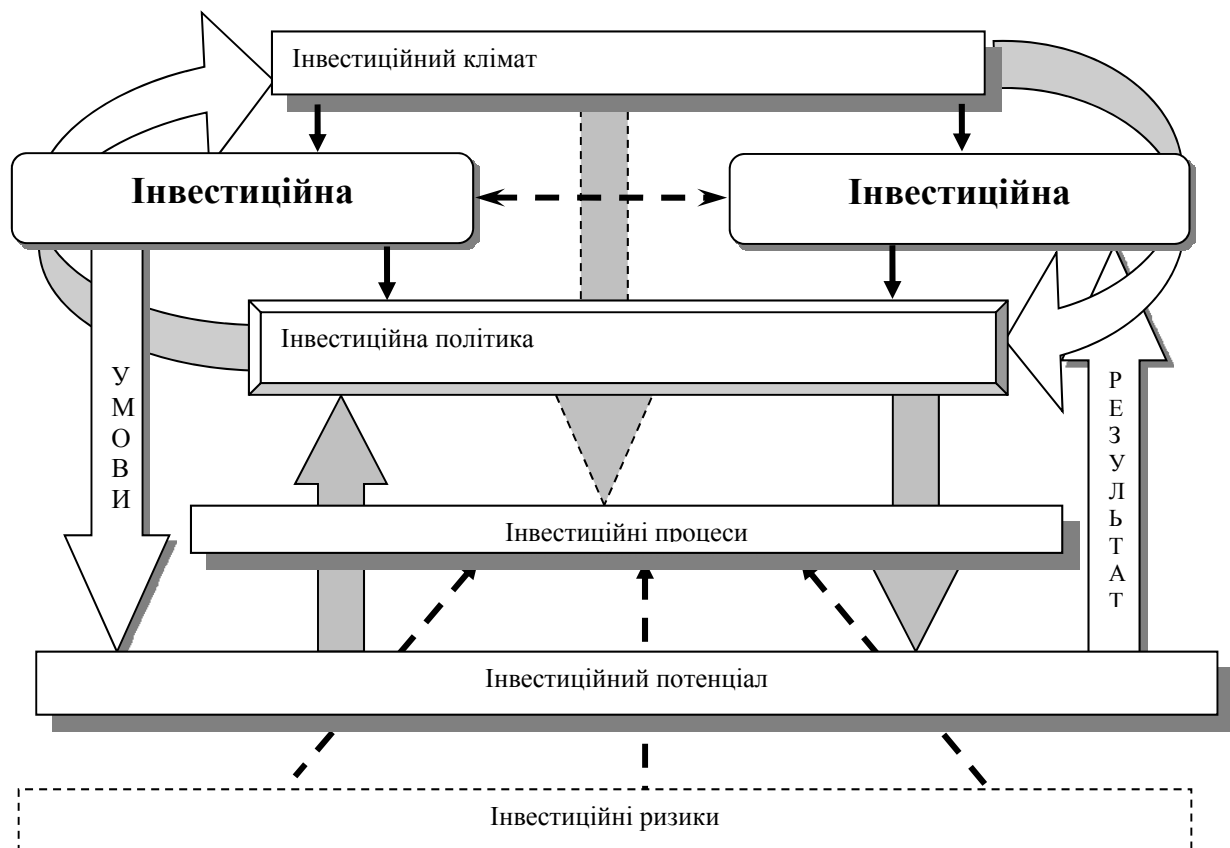

Рис. Модель формування інвестиційної політики підприємств

На третьому етапі здійснюється вибір об'єктів інвестування (інвестиційні проекти і фінансові інструменти), які відповідають основним напрямам інвестиційної політики підприємства. Підґрунтям такого вибору є вивчення поточної пропозиції фінансових і реальних інвестиційних потоків на інвестиційному ринку, можливостей і умов придбання окремих активів для оновлення їх складу. Обсяг залучених інвестицій характеризує інвестиційну активність підприємства.

Четвертий етап – аналіз ефективності та вибір об'єктів інвестування. На даному етапі розробки інвестиційної політики підприємств пропонується враховувати крім критерія ефективності інвестиційних проектів екологічний аспект. Для виконання цього завдання систему показників вибору інвестиційних проектів доповнено показниками нормативу екологічних витрат та чистих інвестицій в природоохоронні заходи (різниця між обсягом валових інвестицій і сумою амортизаційних відрахувань).

Показник нормативу екологічних витрат визначається як співвідношення економічного збитку, що наноситься навколишньому природному середовищу виробництвом, (E_3) до відповідних витрат на виробництво продукції ($B_{вп}$):

$$B_{ек} = E_3 / B_{вп}.$$

У складі екологічних витрат виділяють наступні елементи: прямі витрати на заходи, що знижують викиди шкідливих речовин в навколишнє середовище, і витрати, пов'язані з виплатами за забруднення [5].

Величина частки екологічних витрат залежить від екологічних характеристик технології виробництва. Тому її зниження за умови збільшення обсягу виробництва буде свідчити про впровадження підприємством технологічних інновацій, які сприяють зменшенню негативного впливу виробничої діяльності на зовнішнє природне середовище.

Необхідність впровадження цього показника обумовлена наростаючими з кожним роком екологічними проблемами, посиленням вимог екологічного законодавства до ефективності природоохоронних дій підприємств. Високий рівень антропогенної дії промислових підприємств на навколишнє середовище, навіть в умовах падіння обсягів виробництва, свідчить про низьку ефективність цих заходів.

В розрізі складових фінансового механізму отримання економічних вигід підприємства в природоохоронній сфері забезпечується шляхом використання таких інструментів [1, с. 388]:

1) фінансово-кредитний механізм – субсидії, позики, дотації, знижки на екоінвестиції, пільгові кредити;

2) компенсаційно-стимулюючий механізм – пільгове оподаткування, прискорена амортизація природоохоронних фондів, цінні інструменти, ринкова сертифікація.

П'ятий етап спрямований на мінімізацію фінансових ризиків, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, на підставі ідентифікації і аналізу ризиків, властивих кожному об'єкту інвестування, та вибору об'єктів, які характеризуються допустимим рівнем фінансових ризиків.

Шостий етап – вибір інвестиційних проектів і фінансових інструментів інвестування за критерієм їх ліквідності. Необхідність цього етапу обґрунтована можливістю неперебачуваного зниження очікуваної прибутковості чи підвищення рівня ризиків об'єктів інвестування в майбутньому періоді, у разі якого приймається рішення про своєчасний вихід з окремих інвестиційних програм (шляхом продажу окремих об'єктів інвестування) і реінвестування капіталу.

Завершальний етап обґрунтування інвестиційної політики підприємства припускає визначення необхідного обсягу інвестиційних ресурсів і можливостей їх формування за рахунок власних фінансових джерел та доцільності залучення для інвестиційної діяльності позикових фінансових коштів. Оптимізація структури джерел формування інвестиційних ресурсів на основі раціонального співвідношення власних і позикових джерел фінансування за окремими кредиторами і потоками майбутніх платежів дозволяє запобігати зниженню фінансової стійкості і платоспроможності підприємства в майбутньому періоді [6, с. 39].

Підґрунтям підвищення ефективності інвестиційної політики підприємства є наступні положення:

1. Система інвестиційного забезпечення розвитку повинна задовольняти вимогам [4, с. 50]: націленості інвестиційної політики на досягнення довгострокових перспектив; оптимізації джерел інвестиційних ресурсів; обґрунтований вибір методів фінансування інвестицій; пошуку і оцінки привабливих реальних проектів і вибір найбільш ефективних з них з урахуванням екологічного аспекту; формування оптимальної структури інвестиційного портфеля.

2. Суперечність між необхідністю реалізації масштабних інвестицій і нестачею власних коштів на їх впровадження вирішується шляхом стимулювання залучення інвестицій, поліпшення обґрунтування інвестиційних проектів, створення внутрішньої інвестиційної інфраструктури для реалізації цілей інвестиційної політики. Інвестиційна привабливість визначається інвестиційним потенціалом і інвестиційними ризиками підприємств.

3. Інструментом реалізації інвестиційної політики є планування інвестиційної діяльності підприємства. Послідовність планування інвестиційної діяльності підприємства, наведена в додатку Д, включає наступні етапи: визначення напрямів інвестиційної діяльності; стратегічне планування інвестиційної діяльності; оперативне планування інвестиційної діяльності. Система стратегічного планування інвестиційної діяльності ба-

зується на системі бюджетування, що полягає в розробці конкретних видів поточних планів інвестиційних бюджетів. Такі бюджети дозволяють визначити на майбутній період всі форми інвестиційної діяльності підприємства і джерела її фінансування, сформувати структуру його доходів і витрат, забезпечити фінансову стійкість і постійну платоспроможність підприємства в процесі його інвестиційної діяльності. Система оперативного планування інвестиційної діяльності, орієнтована на розробку комплексу короткострокових планових завдань щодо інвестиційного забезпечення основних напрямів розвитку діяльності підприємства.

Висновок. Розробка ефективної інвестиційної політики підприємства відповідає інтересам його власників, сприяє підвищенню якості управління підприємством, дозволяє упорядкувати інформацію для розподілення фінансових потоків і вибору напрямів розвитку. Основними елементами інвестиційної політики підприємства визначено: тип політики, умови формування, критерії вибору, систему показників впливу на прибутковість. З метою врахування екологічного аспекту при розробці інвестиційної політики запропоновано використання показника нормативу екологічних витрат.

Література

1. Чернодубова Э.В. Приоритетные направления и экономические инструменты экологического менеджмента / Э.В. Чернодубова // Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. – 2009. – № 28. – С. 386-391.
2. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К.: “Ника-Центр”, 1998. – 544 с. – (Серия “Библиотека финансового менеджера”; Вып. 2).
3. Крутик А.Б. Основы финансовой деятельности предприятия: [учеб. пособ.] / А.Б. Крутик, М.М. Хайкин: – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб.: Бизнес-пресса, 1999. – 448 с.
4. Механізми забезпечення розвитку підприємств: еколого-економічний аспект: [монографія] / В.М. Хобта, У.В. Лаврик, О.Ю. Попова, О.Ю. Шилова // ДВНЗ “Донецький національний технічний університет”. ННІ “Вища школа економіки та менеджменту”. – Донецьк, 2011. – 270 с.
5. Адаптивний фінансовий механізм забезпечення прибутковості підприємств: монографія / Л.А. Костирко, Е.В. Чернодубова. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Севе-родонецьк: Вид-во «Ноулідж», 2015. – 180 с.
6. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. Ника-Центр, 1999. – Т2. – 512 с.

References

1. Chernodubova E.V. Prioritetnye napravleniya i ehkonomicheskie instrumenty ehkologicheskogo menedzhmenta / E.V. Chernodubova // Vesnik Odesskoj derzhavnoj akademii budivnyctva ta arhitektury. – 2009. – № 28. – P. 386-391.
2. Blank I.A. Upravlenie pribyl'yu / I.A. Blank. – K.: “Nika-Centr”, 1998. – 544 p. – (Seriya “Biblioteka finansovogo menedzhera”; Vyp. 2).
3. Krutik A.B. Osnovy finansovoy deyatel'nosti predpriyatiya: [ucheb. posob.] / A.B. Krutik, M.M. Hajkin: – [2-e izd., pererab. i dop.]. – SPb.: Biznes-prensa, 1999. – 448 p.
4. Mekhanizmy zabezpechennya rozvitku pidpriemstv: ekologo-ekonomichnyj aspekt: [monografiya] / V.M. Hobta, U.V. Lavrik, O.YU. Popova, O.YU. SHilova // DVNZ “Donec'kij nacional'nyj tekhnichnyj universitet”. NNI “Vyshcha shkola ekonomiki ta menedzhmentu”. – Donec'k, 2011. – 270 p.
5. Adaptivnyj finansovij mekhanizm zabezpechennya pributkovosti pidpriemstv: monografiya / L.A. Kostyrko, E.V. Chernodubova. – 2-ge vid., pererob. ta dop. – Severodonec'k: Vid-vo «Noulidzh», 2015. – 180 p.
6. Blank I.A. Osnovy finansovogo menedzhmenta / I.A. Blank. – K. Nika-Centr, 1999. – T2. – 512 p.

Чернодубова Э.В., Мартынов А.А. Роль инвестиционной политики в обеспечении прибыльности предприятия.

В статье рассмотрены вопросы роли инвестиционной политики предприятия в обеспечении его прибыльности. Исследованы основные элементы, которые определяют содержание инвестиционной политики предприятия и влияющих на его прибыльность. Доказана необходимость учета экологического аспекта при разработке инвестиционной политики предприятия.

Ключевые слова: инвестиционная политика, прибыльность, предприятие, обеспечение, экологический аспект.

Chernodubova E.V., Martynov A.A. The role of investment policy in ensuring the profitability of companies.

The article examines questions of the role of the investment policy of the company in ensuring its profitability. The main elements that determine the content of the investment policy of the company and affect its profitability are investigated. The necessity in accounting the ecological aspect when developing the investment policy of the company is proved.

Key words: investment policy, profitability, company, ensuring, ecological aspect.

Чернодубова Е.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: el-la.cher.lg@gmail.com

Мартынов А.А. – к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: pubrealin@yandex.ru

Рецензент: д.е.н., проф. **Костирко Л.А.**

Стаття подана 12.02.2017.

**ВІСНИК
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
№ 2 (232) 2017**

Науковий журнал

Відповідальний за випуск

Овчаренко Є.І.

Оригінал-макет

Могильна О.В.

Статті надруковано в авторській редакції

Підписано до друку 13.03.2017 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 16,5. Обл.-вид. арк. 17,9.
Наклад 300 прим. Вид. № 3119. Ціна вільна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університета: просп. Центральний 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
E-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com